

Provided by the author(s) and NUI Galway in accordance with publisher policies. Please cite the published version when available.

Title	‘Ainm bréige go dtiocfad fíor’ Filíocht Bhiddy Jenkinson agus Teoiric na Feiniméaneolaíochta
Author(s)	de Búrca, Máire
Publication Date	2017-08-09
Item record	http://hdl.handle.net/10379/6685

Downloaded 2017-10-30T00:00:56Z

Some rights reserved. For more information, please see the item record link above.

**‘Ainm bréige
go dtiocfad fíor’**

Filíocht Bhiddy Jenkinson agus Teoiric na Feiniméaneolaíochta

Tráchtas a leagadh isteach chun riachtanas na céime
dochtúireachta a chomhlíonadh

Máire de Búrca

Stiúrthóir: an Dr. Louis de Paor

Ionad an Léinn Éireannaigh
Scoil na nDaonnachtaí, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh

Meán Fómhair 2016

Clár

Dearbhú	iv
Achoimre	v
Buíochas	vi
Noda	vii

Réamhrá	1
Biddy Jenkinson	1
Ainm Cleite agus an tSuibiacht Scríbhneoireachta	3
Leagan amach na gCaibidlí	5
Clabhsúr	9

Caibidil 1:

Filíocht Jenkinson:	
Tóraíocht na Tuisceana agus Teoiric na Feiniméaneolaíochta	10
An fheiniméaneolaíocht	10
An saoldomhan	11
An tsuibiacht	11
Síneadh amach an chomhfheasa	12
Teoiriceoirí na Feiniméaneolaíochta	14
Edmund Husserl: An tsuibiacht tharchéimnitheach	14
Maurice Merleau-Ponty: An tsuibiacht-choirp	21
Hans Georg Gadamer: tuiscint, teanga agus traidisiún	24
Clabhsúr	31

Caibidil 2: Biddy Jenkinson agus Teoiric Husserl:

Síneadh amach an Chomhfheasa agus An tSuibiacht Tharchéimnitheach	33
Edmund Husserl	33
Síneadh amach an chomhfheasa	34

Struchtúir agus modhanna an chomhfheasa	35
Síneadh amach an chomhfheasa agus modh na samhlaíochta	40
Síneadh amach an chomhfheasa, próiseas na ceapadóireachta agus ceist na húdarachta	49
Síneadh amach an chomhfheasa agus tóraíocht na tuisceana	55
An tsuibíacht tharchéimnitheach	63
Clabhsúr	84
 Caibidil 3: An Saoldomhan	 85
An saoldomhan	85
An fharraige agus an spéir mar ‘identifiable unity’ den saoldomhan i bhfilíocht Jenkinson	85
Saoldomhan na farraige agus na spéire mar idirdhomhan	89
An saoldomhan agus fealsúnacht fhileata Bhiddy Jenkinson	98
Clabhsúr	100
 Caibidil 4: Maurice Merleau-Ponty:	
An tSuibíacht-Choirp agus an Idirshuibíachtúlacht	101
Maurice Merleau-Ponty	101
An tsuibíacht-choirp agus an taithí chorpraithe	101
An idirshuibíachtúlacht	109
Mis agus Dubhrois	137
Clabhsúr	150
 Caibidil 5: Traidisiún, Teanga agus an Domhan	 151
Ceist na Deacrachta: ‘Lexical Resistance’	151
Hans Georg Gadamer	154
An Traidisiún	165
An Traidisiún, an Teanga agus “historical consciousness”	172
An Traidisiún Scríofa	178

An Traidisiún a Léamh	184
An Focal Scoir: Traidisiún, Teanga agus Domhan	204
Clabhsúr	209
Iarfhocal	210
Clabhsúr	213
Leabharliosta	215

Dearbhú

Dearbhaím gurb é mo shaothar féin go hiomlán atá á chur faoi scrúdú agam don chéim PhD sa Léann Éireannach agus nár bronnadh céim orm san Ollscoil seo ná in aon áit eile de thoradh an tsaothair seo.

Achoimre

Cuirim romham sa tráchtas seo staidéar a dhéanamh ar fhilíocht agus ar fhealsúnacht fhileata an scríbhneora, Bidy Jenkinson. Is duine de mhórscribhneoirí na Nua-Ghaeilge í. Is ainm cleite é an t-ainm Bidy Jenkinson, rud a fhágann go bhfuil mistéir ar leith ag baint leis an scríbhneoir ildánach seo. Sa tráchtas seo, déanfar an cur chuige feiniméaneolaíoch a chur i bhfeidhm ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson. Is teoiric fhealsúnach í an fheiniméaneolaíocht a dhéanann anailís chórasach ar an gcomhfhiós.

Déanann an fheiniméaneolaíocht, mar sin, scrúdú ar mhórchéistean fealsúnacha na tuisceana agus an eolais. Díreofar sa tráchtas seo ar an mbealach go ndéanann Jenkinson anailís ar phróiseas a cuid tuisceana féin ina saothar fileata trí chéile. Deir Jenkinson: ‘Níl rogha ag an intinn fhiafraitheach ach a bheith ar thóir feasa - agus is deacair intinn fhileata nach intinn fhiafraitheach í, a shamhlú. "Cad chuige, Cén chaoi?"’¹

Déanann an fheiniméaneolaíocht staidéar ar an gcomhfheagras idir comhfhiós an duine agus an domhan. Sa teoiric fheiniméaneolaíoch, cuirtear an ‘lifeworld’ nó an *saoldomhan* ar an tuiscint atá againn trí mheán an chomhfheasa ar an saol agus ar an domhan. Déanfar staidéar ar an gcaoi go n-eascraíonn léargaisí spéisiúla d’fhealsúnacht fhileata Jenkinson as an gcomhfheagras atá le rianú idir comhfhiós shuibíocht scríbhneoireachta na ndánta seo agus an domhan.

Coincheap lárnach sa tráchtas seo is ea an tsuibíocht i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson. Pléifear an chaoi go dtagann suibíocht scríbhneoireachta na ndánta seo i láthair i mbealaí éagsúla agus suntasacha mar gheall ar úsáid an ainm chleite. Déanfar plé, chomh maith céanna, ar an idirghabháil idir suibíochtaí – an *idirshuibíochtúlacht* - ar téarma feiniméaneolaíoch é. Díreofar ar an gcaoi gur claonadh lárnach i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson é a léargas ar an idirshuibíochtúlacht.

Cuid lárnach den tráchtas seo ná an cúram a dhéanann Jenkinson den teanga agus den traidisiún Gaeilge.

¹Bidy Jenkinson, ‘Liricí Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne’ (Léacht Uí Chadhain) *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 1 (Eanáir, 1999), 14.

Buíochas

Táim go mór faoi chomaoín ag mo stiúrtóir, an Dr Louis de Paor. Ba mhaith liom mo bhuíochas ó chroí a ghabháil leis as a chuid díograise agus tacaíochta, agus as a chuid tuisceana ar an bhfilíocht agus an tuiscint theoiriciúil ina leith a roinnt liom go fíal sa tráchtas seo.

Táim an-bhuíoch do na daoine seo a leanas as an gcúnamh ar fad a thug siad dom: An tOllamh Gearóid Denvir, Dr Ríona Ní Fhrighil, Dr Rhona Ní Chearbhaill, Eugene Toolan, Dr Mary McGrath, Róisín Ní Mhulláin, James Wade, Sinéad Campbell, Mairéad Ní Ghonlaigh, Ken Ó Donnchú agus Samantha Williams.

Ba mhaith liom mo bhuíochas a chur in iúl don Choiste Taighde: an Dr Mary Cauley agus an Dr Tony Varley.

Ba mhór agam mo bhuíochas a ghabháil ag mo chairde go léir. Táim buíoch as bhur dtacaíocht chroíúil i gcónaí.

Táim fíor-bhuíoch den Ollamh Nollaig Mac Congáil a thacaigh liom go mór agus a léirigh spéis mhórchroíoch sa tráchtas seo.

Táim fíor-bhuíoch den Ollamh Mícheál Mac Craith a roinn a chuid saothríúlachta go flaitiúil liom ó thosaigh mé ag dul don Ghaeilge.

Tá mo bhuíochas buan ag dul do mo mhuintir a thug meanma dom fad agus an tráchtas seo á chur i gcrích agam. Cuimhním go speisialta ar m'aintín Anne, nach maireann. Tá mo bhuíochas ag dul d'Alan a thug misneach dom agus a thacaigh liom le fonn agus le gáire.

Fuair an tionscnamh seo maoiniú ón gComhairle um Thaighde in Éirinn.

Noda

Biddy Jenkinson

BG *Baisteadh Gintlí*

UB *Uiscí Beatha*

DU *Dán na hUidhre*

AN *Amhras Neimhe*

M *Mis*

OB *Oíche Bhealtaine*

TR *Táinrith*

Edmund Husserl

LI *Logical Investigations*

Maurice Merleau-Ponty

PhP *Phenomenology of Perception*

PP *Primacy of Perception*

Hans Georg Gadamer

TM *Truth and Method*

Réamhrá

Táim crochta ag mo chuid filíochta
ardaithe
os cionn leibhéal na coitiantachta
Nuair a fhéachaim síos oraibh
Tagann mearbhall orm. ('Mo Thúr Eabhair,' *AN*, 15)

Nach mise an dreancaid
I síoraíocht m'aigne. ('Ceo Oíche i gCill Iníon Léinín,' *BG*, 19)

Biddy Jenkinson

Is staidéar é an tráchtas seo ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson ar duine de mhórscribhneoirí na Nua-Ghaeilge í. Is ainm cleite é an t-ainm Biddy Jenkinson, rud a fhágann go bhfuil rúndacht ar leith ag baint leis an scríbhneoir seo. Tuairiscíonn Caitlín Nic Íomhair: 'Using a pen-name and reluctant to be interviewed, Jenkinson's secrecy once prompted speculation that a committee wrote her poems.'² In ainneoin na rúndachta a leanann úsáid an ainm chleite, is féidir dánta faoi ábhair phearsanta agus guth liriciúil a ríomh i saothar Jenkinson trí chéile. Rugadh an scríbhneoir ildánach seo i mBaile Átha Cliath in 1949. Luann Matthew Campbell í leis an ngrúpa den tríú tonn filí comhaimseartha Gaeilge a samhlaíodh leis an ngluaiseacht INNTI a tosaíodh in Ollscoil Chorcaí agus a raibh, dar leis: 'youthful vigour, modernity and internationalism....' ag baint leo.³ Tugann Jenkinson le fios go raibh sí ar an airdeall i dtaobh na gluaiseachta nua filíochta i gCorcaigh nuair a dhéanann sí cur síos ar an am ar chuaigh sí féin le ceird na filíochta i dtosach. Deir sí: 'Tuigfidh sibh, áfach, go raibh an fhilíocht ag borradh i gCorcaigh ag an am agus nár mhaith linn go mbeadh an Life tánaisteach, ar aon bhealach, don Laoi.'⁴ Tá idir fhilíocht, ghearrscéalta, úrscéal Béarla, aistí próis, léirmheasanna, colún

²Caitlín Nic Íomhair, 'In Praise of Biddy Jenkinson,' *Irish Times*, (4 August, 2015).

³Matthew, Campbell, *The Cambridge Companion to Contemporary Irish Poetry* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 150.

⁴Biddy Jenkinson, 'Nuafhilíocht na Gaeilge i dtreo na Milaoise,' *Feasta*, (Eanáir, 2000a), 13.

cócaireachta don nuachtán *Lá*⁵, agus drámaí foilsithe ag Biddy Jenkinson. Bhí sí ina heagarthóir ar eagrán éagsúla d'iris *Éigse Éireann/Poetry Ireland Review* (Samhradh 2000 – Earrach 2001). Tá seacht mbailiúchán filíochta curtha i gcló aici leis an gcomhlacht Coiscéim. Is iad na bailiúcháin fhilíochta seo ná: *Baisteadh Gintlí* (1987); *Uiscí Beatha* (1988); *Dán na hUidhre* (1991); *Amhras Neimhe* (1997); *Mis* (2001); *Oíche Bhealtaine* (2005) agus *Táinrith* (2013). Chuir Seán Ó Tuama agus Siobhán Ní Fhoghlú rogha dánta de chuid Jenkinson in eagar sa chnuasach dar teideal *Rogha Dánta* le Cló Ollscoil Chorcaí in 2000. Rinne sí comhaistriú in 2014 ar chnuasach filíochta Louis de Paor, *The Brindled Cat and the Nigthingale's Tongue*.⁶ Tá réimse leathan aistí fileata scríofa aici i mBéarla agus i nGaeilge a bhfuil tréithe lárnacha dá fealsúnacht fhileata le léamh iontu.⁷ Is iad na cnuasaigh gearrscéalta atá scríofa aici ná: *An Grá Riabhach* (1999); *An tAthair Pádraig Ó Duinnín Bleachtair* (2008) agus *Duinnín Bleachtair ar an Sceilg* (2011). Ina theannta sin, tá leabhair scríofa aici (i bpáirt le Ríobó) do pháistí. Is iad seo ná: *Púca Púca* (2005) agus *An Bhanríon Bess agus Gusaí Gaimbín* (2007). Tá na gearrscéalta agus leabhair do pháistí seo go léir foilsithe ag Coiscéim. Scríobh sí urscéal bleachtairachta as Béarla a foilsíodh ar-líne: *Full-Bodied Wine: A Vintage Murder* (2014).⁸ I measc na ndrámaí dá cuid atá curtha ar stáitse ag comhlachtaí drámaíochta éagsúla, tá *Mise, Subhó agus Maccó*; *O Rajerum*; agus *Crosántacht*. Tá drámaí le Jenkinson craolta chomh maith ag Raidió na Gaeltachta.

Is maith ann an meadú ar an obair chritice atá ar fáil ar shaothar Jenkinson le blianta beaga anuas.⁹ Ba léirsteanach agus ba chabhrach aiste Mháire Mhic an tSaoi,

⁵Níl an nuachtán seo á fhoilsiú a thuilleadh.

⁶Louis de Paor, *The Brindled Cat and the Nigthingale's Tongue* (Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta, 2014).

⁷Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21:1, (1991a), 27-34; 'A View from the Whale's Back,' *Poetry Ireland Review*, Vol. 52, (1991b), 71-79; 'Fíil agus Léitheoirí,' *Feasta*, (Samhain, 1997), 6-8; 'Liricí Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne,' (Léacht Uí Chadhain) *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 2 (1999, 1998), 23 – 26; 'Mar Mhalairt ar Dhán,' *ROPES* (1999), 33; 'Nuafhilíocht na Gaeilge i dtreo na Milaoise,' *Feasta*, (Eanáir, 2000a), 10-12; 'Nuafhilíocht na Gaeilge i dtreo na Milaoise,' *Feasta*, (Feabhra, 2000b), 9-13.

⁸Foilsithe ar-líne le www.smashwords.com (Samhain, 2016), 2014.

⁹Máirín Nic Eoin, 'Poetry in Irish: Recent Collections,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 22/23 (1988), 20-27; Máire Mhac an tSaoi, 'The Clerisy and the Folk,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 24 (1988), 33-35; Siobhán Ní Fhoghlú, 'Astonishment and Delight,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 34 (1992), 118-20; Tadhg Ó Dúshláine, "'Éiceolaí", Biddy Jenkinson,' *Comhar*, (Márta, 1996), 37-38; Angela Bourke, 'Parallel Resources,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 72 (2002), 77-79; Maureen E. Mulvihill, 'Biddy Jenkinson (1949-),' *Irish Women Writers: An A-to-Z Guide*, in Alexander G. Gonzalez (ed.), (California: Greenwood Press, 2006); Michael Cronin, 'No Dead Flowers,' léirmheas ar *Oíche Bhealtaine*, *Poetry Ireland Review*, Vol. 87, (2006), 80-83; Ciaran Carson, 'Tracking the Words,' *Fortnight* (May), <http://www.coisceim.ie/bleachtair.html> [Léadh Aibreán 2008]; Máire De Búrca, 'Biddy Jenkinson' in Ríona Ní Fhrighil (eag.), *Filíocht Chomhaimseartha na Gaeilge* (Baile Átha Cliath: Cois Life, 2010),

'Biddy Jenkinson: Sampla d'Imaistriú Anama'¹⁰ nuair a thosaigh mé ag léamh fhilíocht Bhiddy Jenkinson; agus luaim obair chritice Mháire Ní Annracháin agus Chaitríona Ní Chleirchín anseo, ach go háirithe, a chuireann fráma tagartha na critice feiminí i bhfeidhm ar fhilíocht Jenkinson le nuaíocht agus le tairbhe.¹¹

Ainm Cleite¹² agus an tSuibíacht Scríbhneoireachta

Cuireann Jenkinson chun cinn go bhfuil nasc idir suibíacht scríbhneoireachta an fhile agus feidhm an fhile ina haiste, 'Letter to an Editor'.¹³ Tá sé soiléir san aiste seo go bhfuil tréithe i gcoitinne idir an sainmhíniú a dhéanann Jenkinson ar *phersona* an fhile agus an cur síos a rinne sí in agallamh le Ní Fhoghlú ar an duine stairiúil ar a bhfuil an t-ainm cleite Biddy Jenkinson bunaithe.¹⁴ Sna téarmaí a leagann Jenkinson síos in 'Letter to an Editor'¹⁵ duine is ea an file atá neamhspleách agus corr, nach féidir a shuíomh go compordach laistigh de fhrámaí tagartha na *gaoise coitinne* agus an *status quo*. Deir Jenkinson an méid seo faoi shuibíacht scríbhneoireachta an fhile:

She is a troublemaker by profession, one who looks under carpets, one who notices that the emperor is wearing designer clothes. She must be independent to the point of eccentricity and is often, though not necessarily, as curst as a crow-trodden hen and as odd as one of the triple-faced monsters with which the Celts depicted Ogma the omniscient, gazing in all directions at once.¹⁶

167-180; Gréagóir Ó Dúill, "Éiric," *Comhar*, Iml. 74, Uimh. 7 (2014), 28-29; Caitríona Ní Chléirchín, 'Léirmheas ar 'Táinríth,' *Southword*, Vol. 26 (2014).

¹⁰Máire Mhac an tSaoi, 'Biddy Jenkinson: Sampla d'Imaistriú Anama,' in Eoghan O'hAnluáin (eag.), *Leath na Spéire* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar, 1992), 61-73.

¹¹Máire Ní Annracháin, 'Biddy Jenkinson: File na Saighead is an tSlánaithe,' *Oghma*, (1992), Iml. 32-39; Máire Ní Annracháin, "Gleann Maoiliúra," Biddy Jenkinson,' *Irish University Review*, Vol. 39.2 (2009), 310-19; Caitríona Ní Chléirchín, 'Abjection and Disorderly Elements of Corporeal Existence in the Irish-Language Poetry of Nuala Ní Dhomhnaill and Biddy Jenkinson,' *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol.30 (2010), 157-74; Caitríona Ní Chléirchín, 'Greann, Gnéis agus Grá i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson: Scríbhneoireacht Charnabhalach agus Scigaithris ar an bhod,' imram.ie/wp-content/.../Greann-Gáire-agus-Gnéas-i-bhFilíocht-Bhiddy-Jenkinson.pdf, (Lúnasa, 2015), 5.

¹²Ní hí Biddy Jenkinson an chéad scríbhneoir a bhain leas as ainm cleite laistigh de litríocht na hÉireann nó lasmuigh di. Bhí an scríbhneoir Virginia Woolf, mar shampla, den tuairim gur bhain feidhm ar leith le húsáid an ainm chleite i gcás scríbhneoirí ban a dtáinig sí i gcomharbacht orthu: 'Curer Bell, George Eliot, George Sand, all the victims of inner strife as their writings prove sought ineffectively to veil themselves by using the name of a man.'¹²

¹³Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 27.

¹⁴Biddy Jenkinson in agallamh le Siobhán Ní Fhoghlú, 'Ceilpeadóir, Rí, Nóinín,' *Oghma*, Iml. 8 (1996), 62.

¹⁵Ibid., 62.

¹⁶Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 27.

In ‘46A’ (*OB*, 64) thíos, labhrann guth inmheánach Bhiddy Jenkinson go daingean á rá gurb ann do shuibiachtúlacht file sa traidisiún litríochta Gaeilge:

Thuas staighre ar an mbus
Lá fliuch geimhridh,
anáil mo mhuintire
uiscithe ar an bhfuinneog
is ag sluparnaíl sa log taobh thíos di.

‘Dá mba file thú,’
a deir an guth inmheánach,
‘d’ólfá di’. (*OB*, 64)

Tá macallaí an fhile thraidisiúnta Eibhlín Dubh Ní Chonaill agus í ag ól fhuil a céile nó go fiú Mis, iníon Dáire Dhóidgheal¹⁷ agus í ag ól fhuil a hathar le sonrú ar an líne, ‘Dá mba file thú....d’ólfá di’ (*AN*, 64). Léiríonn an ráiteas seo, leis, go dtuigtear ó urlabhra an dáin an meon fileata is dual don cheartfhile traidisiúnta a bhfuil acmhainn aige/aici spiorad na muintire a shamhlú leis an anáil. I dtéarmaí eile, sainníodh suibiachtúlacht an cheartfhile thraidisiúnta de réir tuiscintí den chineál seo i leith na hionsparáide. Feictear go bhfuil nasc meafarach idir fuil na beatha agus an inspioráid fhileata trí bhíthin an mheafair ‘anáil’ sa dán seo. Míníonn Daithí Ó hÓgáin gur féidir an focal ‘anáil’¹⁸ a léamh mar inspioráid fhileata rúndiamhrach i gcomhthéacs an traidisiúin liteartha. Is léir go bhfuil cur amach ag reacaire an dáin ar an tuiscint thraidisiúnta i leith na hanála mar go santaíonn an tsuibiacht sa dán anáil a muintire a ghlacadh. Is féidir a rá go bhfuil urlabhra an dáin ag broid le comhfhiús fileata atá inmheánach agus dúchasach. Tá an urlabhra ag iarraidh teacht chun réitigh le comhfhiús fileata a fhoilsítear i bhfrámaí tagartha an traidisiúin litríochta Ghaeilge. Is léir nach bhfuil na frámaí tagartha seo coitianta i measc phaisinéirí an bhus, agus tagann línte Orlando a dtagraíonn Biddy Jenkinson dóibh chun

¹⁷In Máirín Ní Dhonnachadha (eag.), *Nua-Léamha: Gnéithe de Chultúr, Stair agus Polaitíocht na hÉireann c. 1600-1900* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta., 1996), 261-301.

¹⁸Daithí Ó hÓgáin, *An File: Staidéar ar Osnádúrthacht na Filíochta sa Traidisiún Gaelach* (Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair, 1982).

cuimhne faoin ‘secret transaction...a voice answering a voice’.¹⁹ An é go bhfuil comhfhios fileata ann nach bhfuil critéir an chorpaithe ag baint leis?

Leagan amach na gCaibidlí

Sa tráchtas seo, déantar an cur chuige feiniméaneolaíoch a chur i bhfeidhm ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson.

Tá cúig chaibidil sa tráchtas seo, mar atá: Caibidil 1 – Filíocht Jenkinson, tóraíocht na tuisceana agus teoiric na feiniméaneolaíochta; Caibidil 2 – Síneadh amach an chomhfheasa agus an tsuibíacht tharchéimnitheach: Edmund Husserl agus filíocht Jenkinson; Caibidil 3 – Saoldomhan na farraige agus na spéire i bhfilíocht Jenkinson; Caibidil 4 – An tsuibíacht-choirp agus an idirshuibíachtúlacht: Maurice Merleau-Ponty agus filíocht Jenkinson; agus Caibidil 5 – An traidisiún, an teanga agus an domhan – Hans Georg Gadamer agus filíocht Jenkinson.

Caibidil 1

Tá cuntas ar na toisí teoiriciúla is bonn leis an tráchtas seo i gcaibidil a haon. Díríonn an fheiniméaneolaíocht go bunúsach ar an mbealach a mbíonn idirghabháil idir an comhfhios agus an domhan. I gcaibidil a haon, déantar plé ar théarmaí lárnacha na feiniméaneolaíochta, mar atá, an saoldomhan, an tsuibíacht agus síneadh amach an chomhfheasa i leith na hoibiachta .i. i leith an domhain.

Sa chaibidil seo freisin, déantar scagadh ar an gcaoi go ndearna teoiriceoirí feiniméaneolaíocha - Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty agus Hans Georg Gadamer - plé ar an gcomhfhreagras idir an comhfhios agus an domhan.

Caibidil 2

Sa dara caibidil, breathnaítear ar an gcomhfhios agus ar an gcaoi a síneann an comhfhios amach i leith an uile ruda. I dtéarmaí eile, pléitear an chaoi a ndéanann Jenkinson

¹⁹Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 29.

machnamh ar na rudaí a dtéann a comhfhios i ngleic leo, agus ar na himpleachtaí a bhaineann leis an machnamh sin ina cuid filíochta.

Is de réir theoiric Edmund Husserl a dhéantar staidéar ar an gcomhfhios i gcaibidil a dó. De réir Husserl, tá acmhainn againn gnáthchúraimí laethúla agus gnáththuiscintí (dearcadh, luachanna, creidimh srl.) a chur dinn ar mhaithe le hiniúchadh cruinn agus fíor a dhéanamh ar smaointe ár gcomhfheasa. Is cuid den fhorbairt ar ár suibiachtúlacht í an acmhainn seo ár ngnáththuiscintí a chur ‘idir lúibíní’. De réir Husserl is suibiacht tharchéimnitheach muid nuair a éiríonn linn staidéar córasach a dhéanamh ar ábhar ár gcomhfheasa nach bhfuil faoi thionchar na gnáththuisceana. Pléitear an chaoi go roinneann suibiacht scríbhneoireachta Biddy Jenkinson tréithe leis an tsuibiacht tharchéimnitheach de réir Husserl.

Ní miste an cheist a chur cén fáth go n-úsáideann Biddy Jenkinson ainm cleite ar an gcéad dul síos? Cad chuige an phearsa stairiúil iarbhir ar chúl na ndánta a cheilt? Nuair a labhair Biddy Jenkinson le Siobhán Ní Fhoghlú san agallamh ‘Ceilpeadóir, Rí agus Nóinín’ (Jenkinson agus Ní Fhoghlú, 1996, 62), rinne sí cur síos ar an gcaoi a bhfuair sí an t-ainm áirithe sin an chéad lá riamh:

Nuair a thosaigh mé ag scríobh dánta chuig irisí thriail mé ainmneacha cleite éagsúla. D’éirigh le Biddy dán a chur i gcló sular éirigh le Brídín Ní Thuathail ná Eleanor Stack nó éinne eile den tslua. Ba í Biddy Jenkinson seanaintín mo mháthar. Bhagraítí orm í agus mé i mo leanbh, ‘If you go on like that you’ll end up like Aunt Bid!’ Deirtí go mba í ‘the crossiest woman in the seven parishes’ í, agus nach bpósfadh éinne í i ngeall ar ghéire a teanga.²⁰

Nuair a d’fhiosraigh Ní Fhoghlú cad ba chúis leis an ainm cleite a úsáid, dúirt Jenkinson:

Saoirse, is dócha, go pointe. Nuair a thosaíos ag scríobh i dtosach bhraith mé go raibh tréimhse phrintíseachta, tréimhse chiúnais ag teastáil. An té a chuireann crann sa ghairdín bíonn air cúram a dhéanamh des na préamhacha. Ná bac na bláthanna, na dánta, déan cúram des na préamhacha den cheird.²¹

Déantar an tsaoirse a luann Biddy Jenkinson leis an ainm cleite a phlé i dtéarmaí na

²⁰Biddy Jenkinson, ‘Ceilpeadóir, Rí, Nóinín,’ in agallamh le Siobhán Ní Fhoghlú, *Oghma*, Iml. 8, (1996), 62.

²¹Ibid., 62.

suibíachta tarchéimnithí de chuid Husserl sa dara caibidil den tráchtas seo.

Caibidil 3

Déantar an téis a chur chun cinn i gcaibidil a trí go bhfeidhmíonn an fharraige agus an spéir mar léiriú ar an saoldomhan i bhfilíocht Jenkinson. Is téarma feiniméaneolaíoch é an saoldomhan a thagraíonn don tuiscint atá againn ar an saol agus ar an domhan.

Díríonn caibidil a trí ar mhinicíocht na tagartha agus ar iomadúlacht an mhachnaimh i leith na farraige agus na spéire i bhfilíocht Jenkinson. Déanann caibidil a trí iarracht a léiriú gur friotal fileata iad an fharraige agus an spéir trínar féidir leis an léitheoir fealsúnacht fhilíochta Jenkinson a léamh.

Caibidil 4

I gcodarsnacht le Husserl a leag béim ar an gcomhfhios mar fheidhm de chuid na hintinne amháin, leag Maurice Merleau-Ponty béim ar a lárnaí is atá an corp i síneadh amach an chomhfheasa i dtreo an domhain. De réir Merleau-Ponty tagann muid ar léargais níos túisce agus níos bunúla fúinn féin mar dhaoine trí mheán na gcéadfaí agus an choirp. Pléann caibidil a ceathair an chaoi, mar sin, go bhfuil comhfhios Jenkinson leabaithe i dtaithí na gcéadfaí agus cruthaítear go bhfuil claonadh i dtreo an chaidrimh leis an duine ann féin, leis an eile agus leis an domhan mór le rianú go soiléir san fhilíocht seo.

Úsáideann Maurice Merleau-Ponty an téarma *idirshuibíachtúlacht* le cur síos a dhéanamh ar an gcaidreamh idir suibíachtaí. Maíonn sé freisin go bhfuil feidhm lárnach ag an labhairt mar bhealach le teacht ar thuiscint ar an tsuibíachtúlacht trí mheán na hidirshuibíachtúlachta: ‘For Merleau-Ponty, [...] speech awakens “a carnal relation to the world and the other that is not an accident intruding from the outside upon a pure cognitive subject...but our first insertion into the world and into truth’.²² Ina theannta leis sin, déanann caibidil a ceathair machnamh sínte ar an taithí chéadfaíoch, ar thaithí an choirp agus ar an idirshuibíachtúlacht mar a léirítear iad sa mhórdhán, ‘Mis’ (2001).

²²Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 652.

De réir teoiric Mhaurice Merleau-Ponty lonnaítear an comhfhios sna céadfaí agus sa chorp. Seasann an teoiric seo maidir le príomhacht an choirp mar chodarsnacht le teoiricí Husserl a shamhlaigh an comhfhios mar fheidhm den intinn. Ceann de na rudaí a chruthaíonn nasc idir an dá theoiric ná gur spéis le Husserl agus le Merleau-Ponty araon conas mar a thuigeann muid. Dar le Husserl go bhféadfaí comhfhreagras idir comhfhios an duine agus an domhan a scrúdú go córasúil. Sa chúigiú chaibidil, déantar teoiricí Hans-Georg Gadamer a phlé. Dar leis, áfach, nach féidir scrúdú córasúil a dhéanamh ar an gcaoi a dtéann comhfhios an duine i dteagmháil leis an domhan. I gcaibidil a trí, déantar plé ar an spéir agus ar an bhfarraige mar léiriú ar an saoldomhan i bhfilíocht Jenkinson. Mar a chéile le caibidil a trí, feictear go gcuirtear an saoldomhan in iúl trí mheán na spéire agus na farraige i gcaibidil a ceathair. Tá an saoldomhan i gcroílár an phlé ar an gcaoi a léirítear suibíacht Mhis, ar an gcaidreamh idirshuibíachtúil idir Mis agus Dubhrois agus ar an gcomhthéacs roinnte eatarthu. I gcaibidil seo a ceathair, déantar plé ar conas mar a dhéanann an carachtar Mis idirghabháil leis an domhan agus leis an eile (Dubhrois agus an ríocht) trí mheán an choirp de réir theoiric Merleau-Ponty. Leagtar béim ar an idirshuibíachtúlacht agus ar fheidhm lárnach an choirp sa mhodh tadhaill agus sa mhodh labhartha araon.

Caibidil 5

Sa chúigiú chaibidil, tagraítear don chomhfhios agus don chaidreamh leis an eile freisin. Anuas air sin, áfach, déantar an chaoi a ndéanann Jenkinson ceangal le saol eistriach an traidisiúin, na teanga agus an domhain mhóir a phlé. Bainfear leas as teoiric fheiniméaneolaíoch Hans Georg Gadamer le hanailís a dhéanamh ar thraidisiún, ar theanga agus ar shaol an dúlra i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson. Tá filíocht Jenkinson ag cur thar maoil le tagairtí do na heolaíochtaí nádúrtha (an réalteolaíocht, an bhitheolaíocht, an domhaneolaíocht, an cheimic agus an fhisic), don eolas traidisiúnta agus do shaol an dúlra (plandaí, luibheanna, lusanna, agus eilimintí na ndúl).

Maidir leis an traidisiún agus leis an teanga, is ceist mhór í cad chuige filíocht Jenkinson a bheith chomh casta sin? An iarsma de mhodh aortha a réamhtheachtaithe filíochta an deacracht a bhíonn le brath ar fhilíocht Jenkinson? An ag caomhnú nós rúndiamhrach an fhriotail fhilíochta atá sí – rud nach bhfuil smacht iomlán ag an bhfile

air, de réir na tuisceana traidisiúnta?²³ Breathnófar ar mhacallaí de ghnéithe lárnacha an traidisiúin Ghaeilge agus ar na himpleachtaí a bhaineann leo i bhfilíocht Jenkinson. I measc na ngnéithe sin, luaim seánraí agus foirmeacha traidisiúnta, an móitífiú ar shiombailí agus ar íomhánna lárnacha maraon le modhanna seachadta na litríochta sa traidisiún béil agus sa traidisiún scríofa Gaeilge. Feictear go bhfuil raidhse samplaí i bhfilíocht Jenkinson d'fhocail a bhfuil cáilíocht na deacrachta le sonrú orthu de bharr nach bhfuil siad 'at once intelligible to us'.²⁴ Ní hionann, dar ndóigh, brí litriúil amháin a aimsiú san fhoclóir agus brí iomlán an fhocail a thuiscint go sásúil. Tá gach focal mar a mhíníonn Steiner, 'ontologically economical'²⁵ sa mhéid is go bhfuil gach focal leabaithe i sainchomhthéacsanna agus sainréimsí tuisceana an ama as a n-eascraíonn siad. Fágann sé seo go gcuirtear dúshlán breise roimh an léitheoir nach bhfuil cur amach aige ar réimsí eolais áirithe a bhaineann le seanré nó le seanam. Ina theannta sin, rianaíonn Steiner cumhacht faoi leith na filíochta, thar aon dioscúrsa eile, lánghníomhú a dhéanamh ar an iliomad comhthéacsanna a d'fhéadfadh a bheith ag aon fhocal. Is tábhachtach an rud é na comhthéacsanna is féidir leis an bhfilíocht a bhaint amach agus friotal filíochta Bhiddy Jenkinson á mheas ag an léitheoir. Anuas ar bhrí litriúil focal nó frása a fháil, caithfidimid réimse comhthéacsanna nach iad a thabhairt san áireamh más mian linn brí focal a aimsiú:

[...] it is these we must look up. Mythologies, the names of stars, topography, the unnumbered furnishings of reality through which the poem incarnates and makes concrete. Because it is ontologically economical – the language of the poem implicates a surrounding and highly active context, a corpus, possibly an entire world of supporting, echoing, validating or qualifying material whose compass underwrites its own concision. The implication is effected by virtue of allusion, of reference to [...]²⁶

Clabhsúr

Sa chéad chaibidil eile, díritear ar an teoiricíocht a bhaineann leis an bhfeiniméaneolaíocht mar a léirítear í i saothar na dteoiriceoirí Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty agus Hans Georg Gadamer.

²³Daithí Ó hÓgáin, *An File: Staidéar ar Osnádúirtheacht na Filíochta sa Traidisiún Gaelach* (Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair, 1982), 5.

²⁴George Steiner, *On Difficulty and other Essays* (Oxford: Oxford University Press, 1978), 264.

²⁵Ibid., 265.

²⁶Ibid., 264.

Caibidil 1

Filíocht Jenkinson, Tóraíocht na Tuisceana agus Teoiric na Feiniméaneolaíochta

An Fheiniméaneolaíocht:

Sa chaibidil seo, cuirim romham an cur chuige feiniméaneolaíoch a chur i bhfeidhm ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson. Tagann an focal ‘feiniméaneolaíocht’ ón nGréigis *phaino* (dealraimh) agus scrúdaíonn sé *conas mar a dhealraíonn* rudaí do chomhfhios na suibíachta. Tá ceist an eolais agus an chaoi go bhfuil a fhios againn faoi rudaí i gcroílár an scrúdaithe atá iontuigthe leis an téarma ‘feiniméaneolaíocht’ mar sin. Míníonn Marilyn A. Ray mar seo é: ‘Phenomenology attempts to disclose the essential meaning of human endeavours’ [...] phenomenology relates to the question. How do we know?’²⁷

Is ceist fhealsúnach í ceist an eolais, dar ndóigh, a bhfuil plé déanta uirthi i rith na n-aoiseanna. Is é gnó lárnach an fhile, dar le Biddy Jenkinson, an modh fiafraithe fealsúnach seo: ‘Níl rogha ag an intinn fhiafraitheach ach a bheith ar thóir feasa - agus is deacair intinn fhileata nach intinn fhiafraitheach í, a shamhlú. “Cad chuige, Cén chaoi?”’²⁸

Ina theannta sin, déanann an fheiniméaneolaíocht scrúdú ar mhórchéistean na tuisceana mar chuid dá staidéar ar an gcomhfhios. Díreofar sa chaibidil seo ar an gcaoi go ndéanann Jenkinson machnamh ar phróiseas na tuisceana ina saothar fileata. Léiríonn Jenkinson a dearcadh maidir le tóraíocht na tuisceana agus an gliondar a leanann an tóraíocht chéanna: ‘...Bímid ag iarraidh ar an dóigh chéanna léim a chaitheamh thar tairseach ár dtuisceana. Agus is iontach an scleondar a bhaineann leis an bhfáisceadh reatha agus an léim a leanann é’.²⁹

Díríonn an fheiniméaneolaíocht go bunúsach ar an gcomhfhios agus ar an gcaoi a mbíonn idirghabháil idir é agus an domhan: ‘The world is disclosed ... as a world that is always *for* consciousness (i.e. its meaning being constituted only in and through

²⁷Marilyn A. Ray, ‘The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,’ in Janice M. Morse (ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods*, (London: Sage Publications, 1994), 5.

²⁸Biddy Jenkinson, ‘Lirici Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne,’ (Léacht Uí Chadhain) *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 1 (Eanáir, 1999), 14.

²⁹Ibid., 15.

consciousness). And likewise consciousness is disclosed as a consciousness *of* something other than itself – consciousness of the world’.³⁰ Sa phlé feiniméaneolaíoch, úsáidtear an téarma ‘lifeworld’ nó saoldomhan le cur síos a dhéanamh ar an taithí a bhíonn mar thoradh ar an idirghabháil idir comhfhios an duine agus an domhan.

An Saoldomhan

Sa phlé feiniméaneolaíoch, tagraíonn an téarma ‘lifeworld’ nó an ‘lebenswelt’, mar a chuir Husserl síos air nuair a cheap sé an téarma, don chomhtheacs uilíoch a thuigeann muid, más go comhfhiosach nó go neamhchomhfhiosach é, mar an saol agus an domhan. I bhfocail eile, is ionann an *saoldomhan* agus ár n-eispéaras ar an saol agus ar an domhan.

De réir Husserl, tá an ‘lifeworld’ mar ollchomhthéacs nó mar ‘léaslíne’ is tuigeann muid ár dtaithí laistigh den chomhthéacs sin. San anailís fheiniméaneolaíoch, mar sin, tuigeann muid, suibiachtaí, an saol agus an domhan trí mheán an eispéiris nó na taithí. Ní lia duine ná tuairim, dar ndóigh, agus is cuid den eispéaras roinnte an síorphlé ar thuiscintí i leith an tsaoldomhain atá comónta nó éagsúil. Déanfar mionscagadh ar conas mar a thagann an saoldomhan i láthair i bhfilíocht Jenkinson i gcaibidil a trí den tráchtas seo.

Cuid lárnach den phlé ar an saoldomhan ná an plé ar an tsuibiacht. Téann comhfhios an duine nó na suibiachta i dteagmháil leis an oibiacht i.e. an domhan. Deir an smaointeoireacht fheiniméaneolaíoch go maireann an duine nó an tsuibiacht sa saoldomhan.

An tSuibiacht

Téarma lárnach sa tráchtas seo is ea an tsuibiacht i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson. Ceann de na tátail is mó a phléitear faoi fhilíocht Jenkinson anseo ná go dtagann an tsuibiacht i láthair ar bhealaí difriúla agus speisiúla ina cuid dánta.

³⁰Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 15.

Is mór agus is fada an plé atá déanta ar an tsuibíacht sna disciplíní éagsúla den staidéar daonna. Go bunúsach, is téarma í an tsuibíacht a thagraíonn don duine aonair nó don phearsa a bhíonn ag plé i gcónaí leis an oibiacht. Tagraíonn an oibiacht do dhá rud bhunúsacha: na nithe atá sa domhan taobh amuigh de chomhfhiús na suibíachta, nó do na rudaí a chuirtear in iúl don intinn – smaointe, mianta srl. Is téarma é an tsuibíacht atá lárnach sa phlé ar cad is féiniúlacht an duine ann agus conas mar a chuirtear an comhfhiús daonna in iúl.

Déantar plé sa tráchtas seo ar cheist na suibíachta mar théarma fealsúnach. Is féidir raon teoiricí fealsúnacha a lua a dhéanfaidh an tsuibíacht a shainmhíniú. Ina measc siúd tá na teoiricí a mhaíonn gur aonad inrianaithe, neamhspleách agus aontaithe í an tsuibíacht (Hume, Kant agus Hegel); ar an láimh eile, tá na teoiricí iarnua-aoiseacha a dhiúltaíonn do thréith na haontachta a samhlaíodh mar bhunús don tsuibíacht san fhealsúnacht chlaisiceach. Pléifidh an tráchtas seo an teoiric fheiniméaneolaíoch agus díreofar ar an tsuibíacht i bhfilíocht Jenkinson mar shuibíacht tharchéimnitheach mar a thuigtear é sin i bhfealsúnacht Edmund Husserl (Caibidil a dó); agus mar shuibíacht-choirp Mhaurice Merleau-Ponty (Caibidil a ceathair).

Síneadh amach an chomhfheasa

Is saintéarma de chuid na fheiniméaneolaíochta an téarma ‘intentionality’. Is é an focal *intentio* bunús an fhocail ‘intentionality’³¹ agus tagraíonn sé don chaoi a ndéanann an comhfhiús é féin a *shíneadh* i dtreo ruda. Déanann Klaus Hedwig suirbhé ar úsáid an téarma ‘intentionality’ (síneadh amach an chomhfheasa) agus an úsáid shainiúil a bhaineann an fhealsúnacht fheiniméaneolaíoch as, agus coincheapú de chuid Franz Brentano (1838-1917) á leanúint aige. Ina chuid léachtaí, a foilsíodh i bhfoirm leabhair faoin teideal *Psychologies* (1874), rinne Brentano cur síos ar ‘psychic phenomena’.³² Baineann na fheiniméin shíceacha seo le réimse na hintinne, dar ndóigh, agus cuireann siad síos ar an gcaoi a ndéanann an intinn próiseáil ar oibiachtaí (m. sh. bád, bláth, braithstint, smaoineamh, agus gach rud eile a dteagmaíonn an comhfhiús leo).

³¹Horia Bratu agus Ileana Marculescu, ‘Aesthetics and Phenomenology,’ *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Spring, 1979), 335.

³²Klaus Hedwig, ‘Intention: Outlines for the History of a Phenomenological Concept,’ *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 39, No. 3 (March, 1979), 327.

De réir Klaus Hedwig feidhmíonn an casadh faoi leith a bhaineann teoiric na feiniméaneolaíochta as an téarma scolaíoch agus meánaoiseach *intentio* mar ‘a new interpretation of reality which has subsequently become one of the main themes of phenomenological philosophy’.³³ De réir Hedwig, mar sin, ‘[t]he conception of intentionality covers the whole range of our knowledge of the world’.³⁴

Agus Edmund Husserl ag plé leis an téarma ‘intentionality’ (.i. síneadh amach an chomhfheasa i dtreo ruda), leag sé béim speisialta ar an gcaoi nach gá idirdhealú a dhéanamh idir oibiachtaí coincreideacha (m. sh. bord nó lámh) agus oibiachtaí de chuid na hintinne (smaointe, grá, ábhar brionglóide) a síneann an comhfhios amach chucu. Chreid Husserl nach ann do: ‘autonomous regions of reality such as the world of fiction, poetry or myth, but intentional *representations* of the one world which is seen under changing presuppositions’.³⁵

Sa sampla thíos, luann Jitendra Kumar an chaoi a ndéanann an comhfhios é féin a shíneadh i dtreo crainn. Tagraíonn Kumar d’anailís Husserl, mar a gcuireann sé síos ar conas a théann an comhfhios i ngleic leis an gcrann os a chomhair amach. Tugann Husserl cuntas ar an gcaoi go bhfuil modhanna comhfheasa éagsúla i gceist nuair a shíneann an comhfhios i leith ruda. Ní hamháin go bhfoilsíonn an comhfhios fíricí loma a bhaineann le ‘corporate reality’ an chrainn ach feictear go mbíonn modhanna comhfheasa na braithstinte, na cuimhne, na fantasaíochta agus na samhlaíochta i gceist chomh maith. Nuair a dhíríonn an comhfhios ar chrann:

[A]...tree may so appear that the faithful description of that which appears as such necessarily uses identical expression. Yet the noetic correlates are for this very reason essentially different for perception, fancy, imaginative presentation, memory and so forth. At one time that which appears is characterised as “corporate reality” at another as fiction then again as recollection brought before the mind, and so forth.³⁶

³³Klaus Hedwig, ‘Intention: Outlines for the History of a Phenomenological Concept,’ *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 39, No. 3 (March, 1979), 327, 326.

³⁴*Ibid.*, 339.

³⁵*Ibid.*, 337.

³⁶Jitendra Kumar, ‘Consciousness and its Correlatives: Eliot and Husserl,’ *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 28, No. 3 (March, 1968), 342.

Teoiriceoirí na Feiniméaneolaíochta

Pléifear triúr de na tráchtairí is mó atá luaite leis an bhfeiniméaneolaíocht sa chaibidil seo: Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty agus Hans Georg Gadamer.

Edmund Husserl: An tsuibíacht tharchéimnitheach

Fealsúnaí Gearmánach ab ea Edmund Husserl (1859-1938). Chaith sé daichead bliain ag teagasc agus ag déanamh taighde in Ollscoileanna Göttingen agus Freiburg agus chuaigh a shaothar go mór i bhfeidhm ar smaointeoirí Eorpacha sna deichniúir luatha den bhfichiú aois go háirithe'.³⁷

Bhí Husserl go mór den tuairim nach raibh an eolaíocht chomhaimseartha á préamhú i dtaithí saoil an duine. Dar le Husserl gur léiriú é an scarúint idir eolaíocht agus taithí saoil an duine ar ghéarchor níos leithne i sibhialtacht an Iarthair. Bhí an réasún go ginearálta faoi bhagair, dar leis. I dtuairim Husserl, ba neach neamhphearsanta é an duine i measc nithe neamhphearsanta de bharr na scarúna seo idir eolaíocht agus toisí tarchéimnitheacha na taithí. Mar fhreagra air sin, theastaigh ó Husserl cur chuige a bhí eolaíochtúil a dhearadh agus a chur i bhfeidhm ar an bhfealsúnacht.

Chreid Husserl go dtéann an comhfhios agus an domhan i bhfeidhm ar a chéile i gcónaí agus nach rudaí inscartha óna chéile iad. Deir Kearney faoi seo: 'The most decisive manoeuvre of phenomenology was therefore to relocate the primary point of contact between man and world, that original relation which precedes the conventional separation of our experience into the opposite poles of subject and object'.³⁸

De réir Marilyn A. Ray, chreid Husserl gur féidir le cur chuige fealsúnachta teacht ar chomhfhios fíor an duine. Chreid Husserl go raibh eisint bhunaidh ag an gcomhfhios nach raibh faoi thionchar réamhthuiscintí a tháinig ó theoiric ar bith nó ón stair:

Husserl's aim was the avoidance of all conceptually bound and theoretically constructed beginnings. He posited a philosophical, descriptive approach of a return to capturing the essence of consciousness in itself (Stapleton, 1983). What is important about Husserl's phenomenology is the claim that consciousness is a realm of absolute being where the starting point for philosophical reflection in

³⁷Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 12.

³⁸Ibid., 13.

the most immediate way is not theory or history, but “a description of the presence of man in the world, and the presence of the world for man”.³⁹

Tá tuiscint Jenkinson ar aon dul le tionscnamh Husserl nuair a mhaíonn sí go n-iarrann an fhilíocht múnlaí na dtuiscintí réamhbhunaithe a shárú: ‘Poetry is non-conforming, is questioning, is reaching beyond the conventions and beliefs and authorities of the time and finding some form of redemption beyond them’.⁴⁰

I dtéarmaí Husserl, dar le Jenkinson go n-aimsíonn an fhilíocht ‘redemption’ sa ráiteas thuas trí gach cineál réamhthuisceana a chur uaithi. Chreid Husserl gurb ionann réamhthuiscintí a chur ar leataobh agus teacht ar eisint bhunaidh an chomhfheasa. Is ionann seo agus a rá go bhfuil comhfhios anois ag an duine a tharchéimníonn gáibh na réamhthuiscintí. Tá an comhfhios seo saor le measúnú oibiachtúil a dhéanamh ar an domhan agus ar gach a dteagmhaíonn sé leis. Cuireann Husserl ‘an tsuibíacht tharchéimnitheach’ ar an gcomhfhios seo. Déanfar mionscagadh ar an tsuibíacht tharchéimnitheach mar a léirítear í i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson i gcaibidil a dó.

B’fhacthas do Husserl, áfach, gur theastaigh modh oibre a chuirfeadh ar chumas na fealsúnachta cur síos a dhéanamh ar eisint fhíor an chomhfheasa, agus mar sin, ar an tsuibíacht tharchéimnitheach. Chuirfeadh an modh oibre seo ar chumas na fealsúnachta cur síos a dhéanamh ar na: ‘various ways in which human consciousness originally constitutes meaning through pre-reflective acts of perception, imagination and language’.⁴¹

Tá cúig mhórchéim ag baint leis an modh oibre seo i leith na suibíachta tarchéimnithí.⁴² Ar an gcéad dul síos, maíonn Husserl go mbíonn *dearcadh nádúrtha* (‘natural attitude’) againn. Bíonn an dearcadh nádúrtha seo faoi thionchar réamhthuiscintí a thagann ó thraidisiúin fhealsúnachta eimpíreacha agus mheitifisiciúla.

³⁹Marilyn A. Ray, ‘The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,’ in Janice M. Morse (ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods* (London: Sage Publications, 1994), 119.

⁴⁰Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 27.

⁴¹Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 13.

⁴²*Ibid.*, 19-20.

An Epoché

Sa chéad chéim seo de mhodh oibre Husserl (an *epoché*), molann sé go ndéanann muid na tuisceintí réamhbhunaithe seo a chur ar fionraí nó idir lúibíní ('bracketing'). Tagraíonn Landgrebe don dearcadh nádúrtha agus don chaoi go dtugann muid réamhthuiscintí agus réamhbhraitheantintí chuig na rudaí is coitianta dúinn – bord, mar shampla.

Is féidir, dar ndóigh, gur ann do rud/do neach cuma má chuirtear nó muna gcuirtear in iúl dár gcomhfhios iad. I dtéarmaí bunúsacha, is féidir gur ann do chathaoir nó do bhean nó do bhrionglóid, fiú, cuma má tá siad tugtha faoi deara agamsa nó ag mo chomhfhios. Chomh maith leis sin is féidir go ndealraítear rudaí dúinn nó dár gcomhfhios cuma más ann nó nach ann dóibh. Leis sin, tagraítear do réimsí na samhlaíochta, an fhicsin agus na smaointeoireachta. Cuimrítear gach uile rud san anailís fheiniméaneolaíoch, is cuma an ann nó nach ann iad. Léiríonn Warnock an chaoi a dtugann anailís fheiniméaneolaíoch Husserl cuntas ar gach taithí a dteagmhaíonn an comhfhios léi, taithí na samhlaíochta san áireamh:

Phenomenology was, he maintained, concerned with the description of 'pure' phenomenon, with 'experiences', quite regardless of whether these experiences refer to concretely existing objects, or to fictions, or to themselves. This purity is ensured by the deliberate refusal of the philosopher to make any assertion of existence, whether physical or mental, about any of the phenomena under investigation, while he is investigating them.⁴³

Agus an *epoché* bainte amach, foilsítear cumas comhfheasa nach bhfuil faoi shrianta ag múnlaí na réamhtuisceana, dar le Husserl. Is ionann an comhfhios seo agus suibiacht tharchéimnitheach. Is féidir fianaise de theacht i láthair na suibiachta tarchéimnithe a fheiceáil i ráiteas Jenkinson thíos. Sa ráiteas seo, tá cur síos ag Jenkinson ar scríobh na filíochta agus tóraíocht na tuisceana trí réamhthuiscintí a tharchéimniú:

I have emphasised the effort to transcend because I think that it is in the effort to see, know and understand that the poet loves. She loves both in arrogance and in humility. With the arrogance of her calling she will not adopt any ready-made system of belief ... who is she, in all humility, to decide, which, if any, creed has got it right? Instead she will hunker down on the most recent high water mark of her own understanding and handle the shells and weeds and theories and fossils and facts, squeeze the hand, or it may be the toe, of the beloved, confident that

⁴³Mary Warnock, *Existentialism* (Oxford: Oxford University Press, [1970] 2005), 28.

if there is a God she can come closest to its influence among these peculiars and particulars.⁴⁴

An Laghdú

Sa dara céim i modh oibre Husserl – an *laghdú* - molann sé go ndéantar na réamhthuiscintí a ainmníodh mar chuid den *epoché* a chur ar leataobh. Fágann an *laghdú* gur féidir leis an gcomhfhios aonair dul i ngleic leis na rudaí a dhealraítear dó gan chur isteach ón réamhmhúnlú a thagann le tuiscintí bunaithe: ‘We must put aside our beliefs about our beliefs, as it were’.⁴⁵ Creideann Husserl, mar sin, gur féidir teacht ar ghnéithe lárnacha na suibiachtúlachta in athuair. Déanann Moran achoimre ar a bhfuil i gceist le próiseas an laghdaithe: ‘By putting aside psychological, cultural, religious, and scientific assumptions, and by getting behind or to one side of the meaning-positing or thetic acts normally dominant in conscious acts, new features of those acts come to the fore’.⁴⁶

Agus í ag caint faoi scríobh na filíochta, is léir go bhfuil rian an laghdaithe mar a thuig Husserl é sin i gcur chuige Jenkinson nuair a chuireann sí réamhthuiscintí agus cúraimí an tsaoil iarbhrí ar leataobh:

Writing poetry, then, is a way of loving whatever there may be by exploring to the driven limits of capacity and opportunity everything that can be reached. The first requirement is a desire for insight keen enough to breach the bounds imposed by our own natural limitations and by all the usual obstructions to thought: learned responses, comfortable ideas, the partisanship inherent in artistic, political, religious creeds. Then there is ambition, fear, the deadening snow of minute obstacles, invitations, visitors, bills, french moult, faulty alarm clocks, what you will.⁴⁷

Léiríonn Jenkinson sa ráiteas thuas go síneann a comhfhios - ‘desire for insight’ - i leith *eisint* na hoibiachta – i leith an domhain ‘whatever there may be’.⁴⁸ Is féidir laghdú Husserl a rianú nuair a aithníonn Jenkinson na réimsí réamhthuisceana nach bhfuil chun

⁴⁴Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 31.

⁴⁵Dermot Moran, *Introduction to Phenomenology* (New York: Routledge, 2000), 146.

⁴⁶*Ibid.*, 146.

⁴⁷Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 30.

⁴⁸*Ibid.*, 30.

leasa na scríbhneoireachta agus nuair a thugann sí droim láimhe dóibh trí ‘breach’ a dhéanamh ar na ‘usual limitations’⁴⁹ seo ar mhaithe lena ceird.

An Saor-chomhathrú

Sa tríú céim i modh oibre Husserl – an *saor-chomhathrú* – feictear go bhfuil ceist na brí lárnach. Nuair a dhéantar réamhthuiscintí a chur idir lúibíní (an ‘bracketing’ a bhaineann leis an *epoché*) agus nuair a chuirtear na réamhthuiscintí sin ar leataobh (an laghdú, *reduction*) bíonn saoirse agus féidearthachtaí neamhtheoranta ag an gcomhfhios maidir le giniúint na brí. Nuair atá an comhfhios saor sa chaoi seo, bíonn sé in ann struchtúr do-athraitheach agus *eidos* nó eisint an ruda atá faoi chaibidil a mheas. Léiríonn Husserl cad go baileach atá i gceist nuair a dhealraítear an gnáthrud - bord, mar shampla - don chomhfhios atá neamhshrianta ag cúinsí eimpíreacha. Léiríonn sé comhfhios a bhfuil an *epoché* agus an laghdú bainte amach aige. I dtéarmaí Husserl, mar sin, tá an comhfhios saor ó chonstráidí réamhthuigthe. Leanann sé, mar sin, gur féidir leis an gcomhfhios neamhshrianta seo iarracht a dhéanamh teacht ar *eisint* an bhoird atá faoi chaibidil agus a bheith oscailte do na féidearthachtaí braithstinte a eascraíonn as an neamhshriantacht nó saoirse sin:

Starting from this table – perception as an example, we vary the perceptual object, table, with a completely free optionalness, yet in such a manner that we keep perception fixed as perception of something. Perhaps we begin by fictively changing the shape or the colour of the object quite arbitrarily, keeping identical only its perceptual appearing. In other words, abstaining from acceptance of its being, we change the fact of this perception into a pure possibility, one among other quite ‘optional’ pure possibilities – but possibilities that are possible perceptions. We, so to speak, shift the actual perception into the realm of non-actualities, the realm of the as-if, which supplies us with ‘pure’ possibilities, pure of everything that restricts us to this fact or to any fact whatever. As regards the latter point, we keep the aforesaid possibilities ... as a completely free ‘imaginableness’ of fantasy.⁵⁰

Leagtar béim speisialta ar phróisis na samhlaíochta sa phlé thuas. Tá impleachtaí nach beag ag próisis na samhlaíochta sa phlé a dhéantar ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson sa

⁴⁹Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 30.

⁵⁰Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 20.

tráchtas seo. Tugtar léargas ar an gcaoi go ndéanann Jenkinson machnamh ar phróisis a samhlaíochta féin. Feictear fianaise de phróiseas an tsaor-chomhathraithe sa chaoi go bhfuil an file ag cur síos ar a comhfhios féin ag díriú ar an tine agus ag tabhairt chruthanna síor-athraitheacha na tine faoi deara:

I'll write down the ideas that are in my mind at the minute. There will be many "I thinks" (where they are left out they may be assumed. I have eliminated five of them from the first page for stylistic reasons) because the "I" wishes to be speculative and tentative, limit the vehemence of its arguments and rob them of any chance of sounding authoritative. This is not an essay to expose, espouse, defend. It is a half-awake dreaming before friends about the changing shapes I see in the fire and I am aware, even as I dream that thinking changes the thought. Just as a photon, bounced off a particle to enable us to "see" the particle, will alter the position of the particle, ideas exposed to mental processes are changed by them. Indeed the excitement of composition is in seizing the idea as it changes (while pretending to be doing something else with lines, metres, metaphors, for the curse of it is that you can only see the change happening with your peripheral vision, a straight look sends it skeetering out of range).⁵¹

Agus í ag breathnú ar an tine, tugann Jenkinson le fios gur iontas di na féidearthachtaí braithstinte agus machnaimh a eascraíonn as a bheith ar an airdeall faoi gcaoi a n-athraíonn a cuid smaointe de réir mar a dhíríonn sí orthu agus nuair a deir sí: 'the excitement of composition is in seizing the idea as it changes'.⁵²

An t-Iomas

Sa cheathrú céim i modh oibre Husserl – *an t-iomas* – cuirtear síos ar an gcaoi go mbeireann an comhfhios ar eisint an ruda atá faoi chaibidil: 'He argued that there is a special kind of experience, which is genuinely immediate experience, in which universals or general essences are grasped'.⁵³ Is féidir a rá, dar ndóigh, go bhfuil cosúlachtaí idir an tuiscint fheiniméaneolaíoch agus an tuiscint eimpíreach. I bhfocail eile, is féidir linn a rá go mbeadh dlúthghaol idir mo thuiscint fheiniméaneolaíoch ar cad is 'bord' ann - nó tine i sampla Jenkinson thuas - agus mo thuiscint atá múnlaíthe ag cúinsí eimpíreacha nó

⁵¹Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 29.

⁵²Ibid., 29.

⁵³Mary Warnock, *Existentialism* (Oxford: Oxford University Press, [1970] 2005), 31.

‘réadúla’. An difríocht idir an dá chineál tuisceana ná go bhfuil dhá dhearcadh dhifriúla i gceist:

A phenomenological intuition of essences is the result of a methodical conversion or change of mind. It can only occur when we no longer attend simply to taken-for-granted objects but reorient our attention to the manner in which these objects are intended by our consciousness. The table intuited is still a table; but it is now intended and grasped in a fundamental manner – that is, in all its hitherto hidden dimensions. Moreover, it is only by means of such intuition that the world ceases to be a self-evident given and becomes instead a gift of meaning, an explicit reappropriation of all its implicit meanings.⁵⁴

Tá fianaise de theoiric Husserl ar cad is iomas ann (i.e. taithi an chomhfheasa nuair a bhreitheann sé ar eisint fhíor an ruda) le léamh i ráiteas Jenkinson thíos:

Sometimes there is a brief illuminating insight into the interlocking nature of things, the hand that writes is the veined back of a sycamore leaf, is a sudden opening of a painted lady's wings and there is a rush of love for a God that is no remote Divinity but life itself living in each small creature and dying with it. Each small shell on the beach, each bluebottle, each guzzling greenfly with a daughter and a daughter's daughter dripping from her back passage, becomes precious beyond belief.⁵⁵

Ní hionann agus rud nach dtugtar faoi deara é an domhan i ráiteas Jenkinson. Aithníonn Jenkinson *an t-iomas*, ar ionann é agus an taithí a bhíonn ag an gcomhfhiós, ar uairibh, nuair a dhéantar an domhan a thabhairt i láthair mar ‘gift of meaning’⁵⁶.

An Cur Síos

Sa chúigiú céim i modh oibre Husserl, déantar cur síos ar *struchtúir* bhunúsacha an ruda atá faoi chaibidil (noema) agus den chomhfhiós a mheasann é (noesis):

Noema is an all-inclusive term denoting various modes of experience – perceiving, remembering, fancying, expecting, desiring, willing, or “the object of all objectivating acts.” Noesis may be described as a process or a dynamic structure of experiencing. Intentionality (or relation in consciousness) is a

⁵⁴Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 20.

⁵⁵Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 32.

⁵⁶Richard Kearney, *ibid.*, 20.

fundamental feature of Noesis-Noema. “To each act there corresponds a noema, namely an object, exactly and only such, as the subject is aware of it and has it in view, when he is experiencing the act in the question”.⁵⁷

Ní hamháin gur spéis le Husserl na rudaí a chuirtear faoi bhráid an chomhfheasa, is spéis leis próisis éagsúla an chomhfheasa – braithstint, samhlaíocht, cuimhne, mar shampla – trína gcuirtear an rud in iúl don chomhfhios. Agus an rud curtha in iúl don chomhfhios, déantar cur síos air nó tuairiscítear é sa chéim dheireanach seo:

by employing a presuppositionless approach (bracketing in consciousness our knowledge of the world), we allow ourselves to found with certainty our judgements about the reality of our experience without a relationship to historical traditions or theories of the world. Furthermore it allows us to found an appreciation for those judgements through reflective intuitive *givenness* (which is the meaning of the thought from within) (Hammond et. al., 1991; Stapleton, 1983). From Husserl’s point of view, all crucial distinctions within our experience should be made within the transcendental or presuppositionless ego that allows for the provision of certitude or for obtaining a secure foundation for describing experience and gaining knowledge of the world as it is.⁵⁸

Déantar staidéar i gcaibidil a dó ar na bealaí éagsúla a síneann comhfhios Jenkinson i leith an domhain. Sa chaoi seo, maítear gur féidir fianaise den tsuibíacht tharchéimnitheach a rianú ina cuid filíochta.

Maurice Merleau-Ponty: An tsuibíacht-choirp

Rugadh Maurice Merleau-Ponty in 1908 agus tógadh i bPáras é. Chaith sé seal mar mhúinteoir *lycée* roimh dó post a fháil mar léachtóir san École Normale (Páras) agus in Ollscoil Lyon i ndiaidh an dara cogadh domhanda. Bhí Merleau-Ponty ina oidhre ar an teoiriceoir feiniméaneolaíoch Husserl. Murab ionann agus Husserl, áfach, níor aontaigh sé go bhféadfaí an comhfhios a scarúint ón gcorp. Dar le Merleau-Ponty, ba é an corp príomhionad na tuisceana: ‘To perceive is to render oneself present to something through

⁵⁷Jitendra Kumar, ‘Consciousness and its Correlatives: Eliot and Husserl,’ *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 28, No. 3 (March, 1968), 342.

⁵⁸Marilyn A. Ray, ‘The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,’ in Janice M. Morse (ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods* (London: Sage Publications, 1994), 120.

the body...Consciousness is being-towards-the-thing through the intermediary of the body'.⁵⁹

Nuair atá an bhraithstint, an fios agus giniúint na brí i gceist, is é an corp faoi ndear é, dar le Merleau-Ponty. Chuir Merleau-Ponty roimhe bealach smaointeoireachta a chur chun cinn a thabharfadh fogha faoin ró-bhéim ar shaol na hintleachtúlachta. Leanann sé, dar leis, gur 'body-subjects' muid agus tá an teoiricíocht seo leagtha amach ina shaothar tábhachtach *The Phenomenology of Perception* (1945). Deir Moran:

he offers a phenomenological account of our 'being-in-the-world' (*être au monde*) as a corrective to the distorted accounts of experience found, on the one hand, in relativism, idealism, and what he calls 'intellectualism', and, on the other hand, in empiricism, behaviourism, and experimental science.⁶⁰

Pléifear carachtar lárnach mhórdhán Jenkinson 'Mis' (2001) i gcaibidil a ceathair mar eiseamláir den chaoi ar féidir an dlúthchumann idir corp, comhfhios agus an domhan a rianú go soiléir. Pléifear Mis mar 'shuibiacht-choirp' de réir theoiric Mherleau-Ponty sa chaibidil sin.

Is féidir a rá go bhfuil Merleau-Ponty ar dhuine de na fealsúnaithe is mó a shamhlaíonn comhtháthú dlúth idir corp agus intinn. Ba mhaith leis *cogito* Descartes a chur in oiriúint do 'its primordial habitation in the flesh'⁶¹ ach, ag an am céanna, gan an *cogito* a shamhlú i bhfrámaí tagartha atá ró-mhór i dtreo an ábharachais réaduchtaigh. Is mian leis: 'both extreme subjectivism and extreme objectivism' a sheachaint trí choincheapú a dhéanamh ar an 'consciousness as irrevocably 'incarnate' in the world'.⁶² Ní féiniúlacht go corp, dar leis, agus ní ann don chomhfhios ach nuair a lonnaítear sa chorp é:

[W]e are our bodies and without them we would be impossible. ... The *body-subject* is revealed as that pre-condition and faculty of meaning-bestowing acts. Without the body-subject we would cease to be and so too would cease human experience, life, knowledge, meaning.⁶³

⁵⁹Maurice Merleau-Ponty, *The Phenomenology of Perception* (trans. Colin Smith) (London: Routledge, 2002), 160.

⁶⁰Dermot Moran, *Introduction to Phenomenology* (New York: Routledge, 2000), 391.

⁶¹Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 75.

⁶²Ibid., 75.

⁶³Daniel Thomas Primo, *On Merleau-Ponty* (Belmont, CA: Wadsworth, 2001), 17.

Feidhmíonn an corp, nó an ‘body-subject’ mar lárionad chun brí a ghiniúint i scéimre Mherleau-Ponty mar sin. Sa ráiteas seo a leanas de chuid Mherleau-Ponty, feictear go dtugtar tús áite don chorp mar bhealach eipistimeolaíoch:

My body, as it were, perceives the world for me. My body is already at grips with the world, before the offices of understanding: ‘The thing ... is not first of all a meaning for the understanding, but a structure accessible to inspection by the body’. (PhP, 320/373) ⁶⁴

Déanfar mionscagadh i gcaibidil a ceathair ar an gcaoi gur tús tuisceana don charachtar Mis ina leith féin iad tuiscentí a thagann tríd an gcorp. Téann teoiricí Mherleau-Ponty glan i gcoinne théis dhéach Chairtéiseach a áitíonn gur féidir deighilt a chruthú idir an comhfhiós aonair agus an domhan .i. an tsuibíacht agus an oibíacht. Toisc go ndéantar corpú ar an gcomhfhiós, dar le Merleau-Ponty, tugann sé dúshlán faoi aon phróiseas intleachtúil a shamhlódh scarúint idir suibíacht agus oibíacht. Ar an mbonn sin, déantar an comhfhiós a chomhtháthú leis an domhan trí mheán an chorpaithe: ‘The ‘phenomenon’ of our embodied consciousness is precisely that ‘in-between’ realm – *l’entredeux* – which pre-exists the division into subject and object’.⁶⁵

Dar le Merleau-Ponty gurb ionann an bhraistint agus gníomh réamh-chomhfhiósach. Gabhann an corp impreisiúin choincréideacha sula ndéanann an intinn iad a chur faoi mheas. Mar a pléadh cheana, beireann an comhfhiós ar rudaí a thugann sé faoi deara. Síneann an comhfhiós i dtreo rudaí agus, san anailís fheiniméaneolaíoch, tugtar ‘intentionality’ ar an ngníomh seo. Baineann Merleau-Ponty leas as meafar an tsolais chuardaigh ar féidir a chasadh in aon treo le míniú a thabhairt ar théarma lárnach dá chuid teoirice – ‘intentional arc’. Sa chaoi céanna inar féidir solas cuardaigh a dhíriú i dtreo ar bith, isteach agus amach, is féidir linn muid féin a chomhordú sa chomhthéacs ina bhfuilimid. Míníonn Kearney tuiscent Mherleau-Ponty ar ‘motility’, an acmhainn seo chun comhordaithe:

Beneath intelligence as beneath perception, we discover a more fundamental function, ‘a vector mobile in all directions like a searchlight, one through which we can direct ourselves towards anything, in or outside ourselves, and display a form of behaviour in relation to that object’....the life of consciousness –

⁶⁴Iuaite in Thomas Baldwin, *Reading Merleau-Ponty: On Phenomenology of Perception* (London: Routledge, 2007), 3.

⁶⁵Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 74.

cognitive life, the life of desire or perceptual life – is subtended by an ‘intentional arc’ which projects round about us as our past, our future, our human setting, our physical, ideological and moral situation, or rather which results in our being situated in all these respects. It is this intentional arc which brings about the unity of the senses, of intelligence, of sensibility and motility.⁶⁶

Ós rud é gurb é an corp lárionad shaol an chomhfheasa dar le Merleau-Ponty, tagraíonn an téarma ‘intentional arc’ don chaoi a ndéantar an comhfhios a stiúradh. Ar an mbonn go lonnaíonn Merleau-Ponty an ‘intentional arc’ sa chorp, is forbairt é, mar sin, ar an gcoincheap de shíneadh amach an chomhfheasa a bhí forbartha ag Brentano agus Husserl:

Brentano, Husserl and many other philosophers have associated intentionality exclusively with *consciousness* – with our conscious directedness to things outside ourselves. My desire *for* an apple: I can consciously identify the intentional object of my desire – if someone asks me what I want, I can say without hesitation, ‘An apple.’ But if subjectivity is essentially embodied, then it becomes at least conceivable that intentional directedness need not be explicitly conscious in that sense. It becomes a biological feature, a feature of things insofar as they are living, rather than insofar as they are capable of conscious thought.⁶⁷

Trí ‘intentional arc’ an chomhfheasa a shamhlú mar chumann idir an corp agus an comhfhios, tosaíonn mórcheisteanna fealsúnachta don duine sa chorp freisin, dar le Merleau-Ponty.

I gcaibidil a trí den tráchtas seo, déantar mionscagadh ar na bealaí éagsúla inar féidir comhfhios Mhis a bhrath ag síneadh i leith an domhain, i leith a leannáin Dubhrois, agus i leith mhórcheisteanna tuisceana agus féiniúlachta trí mheán na gcéadfaí agus an choirp.

Hans Georg Gadamer: Tuiscint, Teanga agus Traidisiún

Rugadh Hans Georg Gadamer in Marburg na Gearmáine in 1902 agus tógadh é i mBreslau na Pólainne. Bhog sé ar ais go Marburg agus thosaigh sé ag staidéar ann. Bhí sé ina

⁶⁶ Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 74Ibid., 16.

⁶⁷ Eric Matthews, *Merleau-Ponty: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum, 2006), 52-3.

mhac léinn ag Martin Heidegger⁶⁸ a bhí ina mhac léinn de chuid Husserl. Bhí sé mar léachtóir in Ollscoileanna Frankfurt agus Heidelberg. Diríonn a shaothar mór *Truth and Method* ar mhórchesteanna an traidisiúin, na tuisceana agus na teanga. Scríobhann Günter Figal: '[T]he consideration of language stands at the center of Gadamer's philosophical hermeneutics. *Truth and Method* makes this obvious'.⁶⁹

Tuiscint agus Teanga

Mar a luadh thuas, chomh maith le léargas a thabhairt ar mhórchest na teanga, déanann leabhar Ghadamer *Truth and Method* áitimh maidir le mórchesteanna tuisceana freisin. Déantar ceist Ghadamer ar 'Cad is tuiscint ann?' a lonnú laistigh de fhrámaí tagartha atá feiniméaneolaíoch, ontolaíoch agus heirméineótach⁷⁰. Leis na ceisteanna tuisceana seo a scrúdú, baineann Gadamer leas as meafar Husserl den 'léaslíne' agus as teoiricí Heidegger gur cuid dhílis den chomhthéacs stairiúil muid araon. Tá ról lárnach ag coincheap an traidisiúin sa scrúdú a dhéanann Gadamer ar cheist na tuisceana. Tugann Robert J. Dorstal léargas ar cad is tuiscint ann de réir theoiric Ghadamer:

Understanding is, according to Gadamer, linguistic and dialogical. He characterizes the dialogic event of understanding as a "fusion of horizons", which is led by a concern for whatever is at stake, the matter of concern, *die Sache selbst*. To show how the individual's understanding occurs in a larger historical and hermeneutical context, Gadamer develops the notion, difficult to translate, of "effective historical consciousness" (Wirkungsgeschichtliches Bewusstsein) and accords great importance to the role of tradition and prejudice (Vorurteil) in any interpretation.⁷¹

Tá coincheapa Ghadamer rianaithe sa ráiteas de chuid Dorstal thuas ina mbunús don chúigiú chaibidil den tráchtas seo, 'Biddy Jenkinson: Traidisiún, Teanga agus Domhan'. Sa léiriú traidisiúnta ar an bhfírinne ó aimsir Phlatóin, áitítear go bhfuil comhfhreagras inrianaithe idir braithstint an duine agus an domhan. Séanann Gadamer an coincheapú

⁶⁸Donatella Di Cesare (trans. Niall Keane), *Gadamer: A Philosophical Portrait* (Bloomington: Indiana University Press, 2007), 4.

⁶⁹Günter Figal, 'The Doing of the Thing Itself: Gadamer's Hermeneutic Ontology of Language,' in Robert J. Dorstal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 102.

⁷⁰Ibid., 3.

⁷¹Ibid., 3.

ceartchreidmheach seo. Míníonn Chris Lawn an coincheap faoi cad is fírinne ann sa léiriú traidisiúnta:

At its most basic it affirms an exact correspondence between human perception of the world and the way the world actually is. An account of something is true in this theory of mind and its object match up in some coherent way ... Although the notion of correspondence goes back to classical antiquity and medieval scholasticism, it endures well into modernity and is still a well-established idea in much modern epistemology.⁷²

Tugann Gadamer fogha faoin smaointeoireacht eimpíreach agus réasúnach a áitíonn gur féidir straitéisí agus modhanna cuí a chur chun cinn mar bhealaí le comhfhreagras idir braithstint an duine agus an domhan a mheas. Ceistíonn Gadamer an foshuíomh bunúsach gur áis fhíorghlan í an intinn a bhfuil acmhainn dhosháraithe aici chun rudaí a mheas go tuisceanach: ‘Regulating correspondence is the thought that one can have an unmediated, undistorted apprehension of the way things really are because the mind is an infallible guide to truths about the external world. Modern empiricists and rationalists, from different perspectives, claim undistorted access to reality of objects via strategies of correspondence’.⁷³

Murab ionann agus Edmund Husserl, mar sin, chreid Gadamer nár cheart modhanna córasúla a cheapadh le comhfhreagras idir braithstint an duine agus an domhan a mheas. Dar leis go dtagann modhanna den chineál seo salach ar aon iarracht a bheith oibiachtúil: ‘[T]he problem, as Gadamer states it, is that the true becomes entangled with philosophical theories of truth – such as correspondence – and their aspirations to objectivity’.⁷⁴

Mar a pléadh thuas, ní spéis le Gadamer teoiricí maidir le comhfhreagras idir an duine agus an domhan. Díríonn seisean ar thoisí na healaíne, na staire agus na teanga mar *eispéiris* den fhírinne. Ba mhaith le Gadamer na toisí seo a thabhairt slán ó ‘the tradition’s misappropriation of them through method’. Deir Gadamer:

In fact history does not belong to us: we belong to it. Long before we understand ourselves through the process of self-examination, we understand ourselves in a self-evident way in the family, society, and state in which we live. The focus of

⁷²Chris Lawn, *Gadamer: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum (Bloomsbury), 2006), 59-60.

⁷³*Ibid.*, 59-60.

⁷⁴*Ibid.*, 59-60.

subjectivity is a distorting mirror. The self-awareness of the individual is only a flickering in the closed circuits of historical life.⁷⁵

Chreid Gadamer go bhfuil tionchar nach beag ag imeachtaí móra stairiúla na sochaí agus an stáit ar gach eispéireas de chuid an duine. San anailís heirméineótach mar sin, níl an féinmhachnamh mar bhunús ag an eispéireas. Is amhlaidh atá imeachtaí stairiúla ina gcomhthéacs bunúil don mhachnamh ar an eispéireas. I dtéarmaí bunúsacha, níl an féinmhachnamh agus an dírbheathaisnéis bailí mar mhíniú ar an eispéireas heirméineótach. Ní féidir linn frámaí tagartha na staire a sheachaint ach, é sin ráite, deir Gadamer nach ionann muid agus ‘the puppets of history pulled down by inherited prejudice’.⁷⁶ Úsáideann Gadamer an focal ‘flickering’ agus míníonn Lawn cad atá i gceist. Is ionann iad agus: ‘moments of self-understanding, insight and illumination, but nothing like the transparent control over ourselves and the past often taken for granted when selves are referred to as transcendental egos or autonomous subjects’.⁷⁷

Is léir ar ráiteas Bhiddy Jenkinson thíos go dtagann sí le coincheap Ghadamer gurb ionann ár gcuid tuisceana agus ‘flickering in the closed circuits of history’. Úsáideann Jenkinson na focail ‘sudden poetic insight’ agus ‘contradictory impressions’ in áit ‘flickering’ Gadamer. Déanann Jenkinson cur síos ar ‘sudden poetic insight’ agus ‘contradictory impressions’ mar rudaí a mbeireann tú orthu ó ‘lookout point’ atá lonnaithe sa chomhthéacs stairiúil ina bhfuil muid. Deir sí:

It can often happen that a scholar who has spent a lifetime classifying bones, words, pottery shards suffers a sudden poetic insight into the way things must have been in his favourite period. The poet expects to receive at least 37 contradictory impressions of a possible reality and celebrate their inevitable and impossible unity, our professor often finds himself inflicted with the "correct" view. However tentative the trail he lays down in pursuit of it, those who follow after create a highway and establish a lookout point from which everyone sets the same postcard view’.⁷⁸

Is léir mar sin i dtuiscintí Jenkinson agus Ghadamer go leagtar béim ar thoise thuairimeach (speculative) na tuisceana. Míníonn Baker conas mar a théann toise

⁷⁵I Chris Lawn, *Gadamer: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum (Bloomsbury), 2006), 121.

⁷⁶Ibid., 65.

⁷⁷Ibid., 65.

⁷⁸Biddy Jenkinson, ‘A View from the Whale’s Back,’ *Poetry Ireland Review* 52, (Spring, 1997), 61.

thuirimeach fhealsúnacht Ghadamer i bhfeidhm ar an bhfilíocht: ‘The hermeneutic relevance of poetic discourse to philosophy lies not in its engagement of philosophical themes and topics but rather in the properly speculative instance of its own discourse. It is with this basic thesis in mind that poetry has its own speculative character’.⁷⁹

Traidisiún

Tá ceist an traidisiúin ar cheann de na mórcheistean sa tráchtas seo agus sa chúigiú chaibidil go háirithe. Fréamhaítear nó leabaítear muid sa traidisiún dar le Gadamer. Is cuid dár gcomhthéacs i gcónaí é agus seasann sé mar ‘part of the background to our engagement with the world’.⁸⁰

Ós rud é gur cuid dinn féin an traidisiún, ní féidir linn an traidisiún a mheas ar bhealach oibiachtúil. Is é sin le rá, níl sé d’acmhainn againn scrúdú a dhéanamh ar an traidisiún mar dhuine nach bhfuil leabaithe ann. Tagann Biddy Jenkinson leis seo nuair a deir, ‘Níl acmhainn agam ar léargas leanúnach’ (‘Crannadóireacht’, *BG*, 12). Tugann Moran léargas dúinn ar thuairim Ghadamer nach féidir linn tuiscint atá múnlaíthe ag an stair agus, mar sin, ag an traidisiún a mheas go hoibiachtúil: ‘hermeneutics is not a matter of a subject struggling to understand an object which somehow exists out there independently from us’.⁸¹

Le sainmhíniú a dhéanamh ar cad is dearcadh nó peirspictíocht ann, úsáideann Gadamer an téarma ‘horizon’ óna bhfuil léargas againn ar réimse ár dtuisceana ar an domhan agus ar an saol: ‘The horizon is the range of vision that includes everything that can be seen from a particular vantage point’. (*TM*, 301)⁸² Insealbhaítear an pheirspictíocht (léaslíne) seo ar an domhan sa chaoi a n-insealbhaítear teanga .i. sa chaoi a dtéann tú i dtáithí uirthi. Ní féidir leis an pheirspictíocht seo a bheith buan, áfach, mar go dtéann an saol daonna ar aghaidh de shíor mar chuid de chonstráid na staire:

⁷⁹J.M. Baker Jr., ‘Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer’s Hermeneutics,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 146.

⁸⁰Chris Lawn, *Gadamer: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum (Bloomsbury), 2006), 65.

⁸¹Dermot Moran, *Introduction to Phenomenology* (London: Routledge, 2000), 252.

⁸²Georg Gadamer, *Truth and Method*, 2nd rev. edn. (1st English edn, 1975), trans. by J. Weinsheimer and D.G. Marshall (New York: Crossroad, 1975, 1989).

The historical movement of human life consists in the fact that it is never absolutely bound to any one standpoint, and hence can never have a truly closed horizon. The horizon is, rather, something into which we move and that moves with us. Horizons change for a person who is moving. Thus the horizon of the past, out of which all human life lives and which exists in the form of tradition, is always in motion. The surrounding horizon is not set in motion by the historical consciousness. But in this motion becomes aware of itself. (*TM*, 303)

Is léir ar ráiteas Bhiddy Jenkinson thíos go samhlaíonn sí a cuid tuisceana féin ar an bhfilíocht, ar an traidisiún agus ar an stair i dtéarmaí ‘vision’ agus ‘vantage point’. Is téarmaí iad seo atá comhchiallach le saintéarma Ghadamer – ‘horizon’ (*TM*, 301). Agus í ag caint ar ár dtuiscint ar thraidisiún na Gaeilge, labhraíonn Jenkinson faoi ‘vantage point’ agus ‘totality of ... vision’, rud a chuireann duine ag breathnú ar léaslíne in iúl:

The gentle speculations and tentative conclusions of sages have become received truths. But, no matter how sagacious the scholar, vision is a sighting from St. Brendan's whale, from a temporary vantage point, thrust up under the feet of the observer by time and circumstance. The greater the viewer's confidence in the totality of his vision, the greater the potential for error. The greater the popular enthusiasm for his viewpoint the more difficult to imagine another even when viewer and whale have long disappeared.⁸³

Dar le Gadamer go n-athraíonn ár bpeirspictíocht i gcónaí le himeacht ama. Leanann sé, mar sin, go bhfuil dlúthbhaint idir peirspictíocht a bhí againn agus an pheirspictíocht atá anois againn. Ní ann do pheirspictíocht a sheasann ann féin. Níl fáil ar pheirspictíochtaí aonair ó réimsí stairiúla ach oiread. Is ionann an tuiscint, mar sin, dar le Gadamer, agus: ‘the fusion of these horizons supposedly existing by themselves...This fusion of horizons is continually evolving, old and new always coalescing, “combining into something of living value”’ (*TM*, 305). Míníonn Lawn tuairim Ghadamer faoi chomhleá tuiscintí sa chaoi seo:

The thought here is that a horizon can be brought into contact with another horizon. Instead of one obliterating the other a process of fusion takes place. And Gadamer's idea is that this happens both down and across time, diachronically and synchronically. There are many ways to cash in the metaphor of the fusion but the most obvious relates to understanding the past (although it includes interpersonal and even intercultural understanding).⁸⁴

⁸³Biddy Jenkinson, ‘A View from the Whale's Back,’ *Poetry Ireland Review* 52, (Spring, 1997), 62.

⁸⁴Chris Lawn, *Gadamer: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum (Bloomsbury), 2006), 67.

Trí ‘fusion of horizons’ nó peirspictíochtaí a chomhtháthú, is féidir linn tuiscintí a bhunú a tharchéimíonn sonraí sainiúla ár saoil féin agus sonraí sainiúla shaol an duine eile. Dar le Gadamer go bhfuil sé tábhachtach gan ár réamhthuiscintí féin maidir leis an am atá thart a chur i bhfeidhm gan cheist: ‘Only then “can we listen to tradition in a way that permits it make its own meaning heard’ (*TM*, 304). Lárphrionsbal de chuid Ghadamer is ea go bhfuil a leithéid de rud ann agus comhfhios atá múnlaíthe ag an stair:

If we are trying to understand a historical phenomenon from the historical distance that is characteristic of our hermeneutical situation, we are always already affected by our history. It determines in advance both what seems to us worth inquiring about and what will appear as an object of investigation, and we more or less forget half of what is really there – in fact we miss the whole truth of the phenomenon – when we take its immediate appearance as the whole truth. (*TM*, 300)

Dar le Gadamer nach féidir linn peirspictíocht neodrach a aimsiú nuair atá muid ag iarraidh tuiscint a bhaint as an stair. Tá sé seo amhlaidh mar tá ár dtuiscint san am i láthair múnlaíthe ag réamhthuiscintí an traidisiúin ina bhfuil muid leabaithe: ‘The site of interpretation is itself the effect of the past upon the present’.⁸⁵

Leagtar béim sa tráchtas seo ar thuairimí Ghadamer maidir le ceist an eispéiris agus na tuisceana. Baineann Gadamer leis an tuiscint heirméineótach agus áirítear sa phlé seo é mar chuid den ghrúpa smaointeoirí a chuireann tuiscintí heirméaneótacha chun cinn ach a nglactar leo mar smaointeoirí feiniméaneolaíocha, Martin Heidegger agus Paul Ricoeur san áireamh. Leagann an tuairimíocht heirméineótach béim ar idirléamh téacsanna. Is féidir modhanna idirléimh a chur i bhfeidhm ar fhoinsí nach téacsanna iad mar chuid den mhodh heirméineótach – an chumarsáid bhriathartha agus neamhbhriathartha leis.

Nuair a bhraitear rud nua agus nuair a dhéantar é a chomhtháthú leis an mbraithstint go bhfuil taithí agat uirthi cheana, is féidir a rá go mbíonn toise heirméineótach i gceist dar le Gadamer: ‘There is a sense of the already understood and

⁸⁵Chris Lawn, *Gadamer: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum (Bloomsbury), 2006), 67.

the alien, the different, the other, that in tandem with the already encountered constitutes hermeneutical truth for Gadamer'.⁸⁶

Tá cosúlachtaí idir toisí an eispéiris mar a thuigeann Gadamer é agus an léitheoireacht. Fiú má léann muid dán nó úrscéal arís agus arís eile, is féidir teacht ar dheiseanna nua idirléimh i gcónaí de réir na fealsúnachta heirméineótaí. Ní athraíonn an téacs ach athraíonn ár n-acmhainn idirléimh mar léitheoirí.

Leag smaointeoirí ré na heagnaíochta béim ar chomhfhreagras idir an duine agus an domhan oibiachtúil le toisí den eispéireas a mheas. Go bunúsach, de réir smaointeoireacht na heagnaíochta, is ionann an t-eispéaras agus eolas a chnuasach de réir a chéile. Rud breisíoch é an t-eispéaras, mar sin, de réir smaointeoireacht na heagnaíochta, ar mó ár dtuiscint air de réir mar a dhéanann muid tuilleadh eolais a chnuasach le himeacht ama. Murab ionann agus sin, leagann an anailís heirméineótach béim ar acmhainn an duine an t-eispéaras a thuiscint as a stuaim féin .i. a n-idirléamh féin. Leagann Gadamer béim ar an gcaoi gur cuid dhílis den eispéaras a bheith ar an airdeall maidir le toisí nua eispéiris. Feictear freisin nach samhlaítear an cineál eispéiris seo faoi thionchar aon chóras smaointeoireachta ar leith – ‘general theoretical or technical knowledge’ (*TM*, 350-51).⁸⁷

Maítear i gcaibidil a cúig gur mór idir teoiricíocht Ghadamer agus tionscnamh ginearálta filíochta Bhiddy Jenkinson i leith an traidisiúin, na teanga agus an domhain ar bhonn éagsúla. Is féidir a rá go séanann siad beirt don chóras smaointeoireachta réamhbhunaithe, go leagann siad béim ar an toise thuairimeach mar chuid dhílis den eispéaras agus den tuiscint i leith an domhain agus i leith na beithe; agus gur mór leo beirt mórcheisteanna teanga agus traidisiúin.

Clabhsúr

Sa chaibidil seo, rinneadh plé ar theoiricí feiniméaneolaíocha Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty agus Hans-Georg Gadamer. Rinneadh léiriú ginearálta ar an gcaoi gur féidir leis na teoiricí feiniméaneolaíocha seo toisí lárnacha de thionscnamh filíochta

⁸⁶Chris Lawn, *Gadamer: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum (Bloomsbury), 2006), 62.

⁸⁷Georg Gadamer, *Truth and Method*, 2nd rev. edn. (1st English edn, 1975), trans. by J. Weinsheimer and D.G.Marshall (New York: Crossroad, 1975, 1989).

Bhiddy Jenkinson a thabhairt chun solais. Sa chéad chaibidil eile, cuirtear chun cinn go bhfóireann teoiricíocht Edmund Husserl maidir le síneadh amach an chomhfheasa agus maidir leis an tsuibíocht tharchéimnitheach go mór do phlé cuimsitheach ar ghnéithe lárnacha den fhilíocht seo, mar atá, úsáid an ainm chléite agus léargas i dtaobh phróiseas smaointeoireachta Bhiddy Jenkinson.

Caibidil 2

Biddy Jenkinson agus Teoiric Husserl: Síneadh amach an Chomhfheasa agus An tSuibiacht Tharchéimnitheach

‘Sínim

idir tú is fios

go faicheallach’. (‘Pangúr Dubh,’ BG, 21)

‘Ainm bréige

Go dtiocfad fíor’. (‘Nom d’un Nom,’ OB, 16)

‘Asleep on the coast, a poem dreams of being written

Without the pronoun I’ (‘Harem Trousers,’ *On Ballycastle Beach*, (1998, 43) le Medbh McGuckian).

Edmund Husserl

Maíodh i gcaibidil a haon gur féidir comhrá leanúnach idir comhfhios Bhiddy Jenkinson agus an domhan a rianú ina cuid filíochta. Tugtar léargas sa chaibidil seo ar an gcaoi a ndíríonn an file seo aird an léitheora ar ábhar a comhfheasa agus ar an gcaoi a ndéanann a comhfhios cur síos ar na hoibiachtaí a dteagmhaíonn sé leo. I bhfocail eile, déantar plé ar an gcaoi gur minic go ndéanann Jenkinson anailís chruinn, ghéarchúiseach agus mharthanach ní hamháin ar na smaointe a thagann i láthair dá comhfhios, ach do na bealaí smaointeoireachta trína gcuirtear na smaointe sin in iúl don chomhfhios céanna. I dtéarmaí feiniméaneolaíocha, is ionann seo agus a rá gur minic gur féidir comhfhios Jenkinson ag síneadh i leith na hoibiachta a leanacht agus a léamh go soiléir ina cuid filíochta. Rianaítear na bealaí a bhfuil impleachtaí spéisiúla ag an léamh seo ar fhilíocht Jenkinson don chruthaitheacht agus don daonnacht araon sa chaibidil seo. Cruthófar go gcuireann an fheiniméaneolaíocht bealaí idirmhínithe ar fáil a chabhraíonn leis an léitheoir scagadh leanúnach a dhéanamh ar an gcaoi a síneann comhfhios an fhile seo i leith an domhain. Is éard atá curtha romham sa chaibidil seo dá réir sin ná plé a dhéanamh ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson faoi réir an teoiriceora Edmund Husserl. Chuige sin, féachann an chaibidil seo le dhá mhórchoincheap fheiniméaneolaíocha de chuid Husserl

a rianú i bhfilíocht Jenkinson, mar atá: síneadh amach an chomhfheasa (intentionality) agus an tsuibíacht tharchéimnitheach (transcendental subjectivity).

Síneadh amach an Chomhfheasa

Cuireann Jenkinson in iúl go féineolgaiseach, ba dhóigh leat, go bhfuil acmhainn inti a shíneann óna comhfhios i leith an domhain mhóir, acmhainn a ndéanann sí scagadh uirthi, fiú nuair nach bhfuil ag éirí léi fíis leanúnach a bhaint amach maidir leis an domhan. Sa dán ‘Crannadóireacht’ (*BG*, 12), mar shampla, deir Jenkinson: ‘Níl acmhainn agam ar léargas leanúnach’ (*BG*, 12). An rud is suntasaí faoin ráiteas thuas i gcomhthéacs na caibidle seo ná go dtugtar le fios go bhfuil Jenkinson ar an airdeall faoi ‘acmhainn’ bhraistine inti féin a chuirfeadh ar a cumas léargas a chur i bhfriotal maidir leis an saol. Admhaíonn sí go brónach gur fál go haer é ag an am seo ‘léargas’ buanseasmhach a bhaint amach. Ní i gcónaí a chaoineann Jenkinson an easpa buaine maidir lena smaointe, áfach. Tá sé ráite aici go ceiliúrthach ina halt próis gur díol áthais di an gníomh cruthaitheach: ‘seizing the idea as it changes’.⁸⁸ Sa dán ‘Gintlíocht’ (*BG*, 24), breathnaíonn an file go cruinn ar bhealach smaointeoireachta a cuid samhlaíochta agus an tionchar a bhíonn aige sin ar phróiseas na cruthaitheachta. Úsáideann Jenkinson meafar na tine le tabhairt le fios gur rud síorathraitheach í an tsamhlaíocht nuair a chuirtear ar tinneall í ag ceist eisintiúil na fírinne. Deir Jenkinson: ‘Ní buaine fírinne ná spréach/a bhaineann samhlaíocht as an mbeo./Tine chreasa istigh im cheann/is béal na fírinne im ghó’ (‘Gintlíocht’, *BG*, 24). Trí mheafar na tine creasa, feictear tuiscint íogair Jenkinson ar a bealaí smaointeoireachta féin nuair a fheictear di go dtagann tinfeadh na samhlaíochta as cuimilt le chéile - nó *síneadh* i leith a chéile - ábhar a comhfheasa. Nuair a spreagtar an tsamhlaíocht, dar le Jenkinson go ndéantar ceist na fírinne a chlaohló. Is léir go gcuirtear an fhírinne sa dán seo thar bhráid an domhain mhóir i bhfoirm bréige, nó i bhfoirm ráitis, d’fhéadfaí a rá, nach bhfreagraíonn don eolas a bhfuil réamhthuiscint bhunaithe mar bhonn aige. Is minic i scríbhinní Jenkinson go mbíonn machnamh ar an bhfírinne⁸⁹ nuair atá ceist na filíochta faoi chaibidil aici. Feictear nach gá do Jenkinson go gcuirfeadh a cuid filíochta fírinne

⁸⁸Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 29.

⁸⁹Agus í ag labhairt ar an gcontrárthacht, mar shampla, a bhaineann le rúndacht an ainm chleite agus suibíacht lárnach a sheachadadh trí mheán an fhoilsithe, deir Jenkinson: ‘[I]s maith contrárthachtaí agus codarsnacht. Bím beo ar pharadacsáí’ (‘Comhar-Rále Biddy Jenkinson,’ Gabriel Rosenstock, *Comhar*, Iml. 44. Uimh. 5 (Bealtaine: 1985), 34.

an tsaoil iarbhrí in iúl. D'fhéadfadh sé go bhfuil feidhm an tsúgartha sa nós seo. D'fhéadfadh freisin gur machnamh sínte Jenkinson é go bhfuil an fhilíocht saor inti féin agus nach gá don fhilíocht coinníollacha nó rialacha réamhbhunaithe agus réamhthuigthe a chomhlíonadh.

Is téarma lárnach ag Edmund Husserl agus sa smaointeoireacht fheiniméaneolaíoch é an coincheap a gcuirtear síos air mar *intentionality* nó síneadh amach an chomhfheasa. Mar a rianáíodh sa chéad chaibidil, tagann sé ón téarma laidine *intentio* agus cuireann sé síos ar an gcaoi a síneann an comhfhios i dtreo an ruda a bhfuil sé ag smaoineamh air – an oibiacht. Sa chéad chuid eile den anailís ar shíneadh amach an chomhfheasa i bhfilíocht Jenkinson, mar sin, déantar plé ar an gcaoi gur féidir bealaí smaointeoireachta éagsúla – an tsamhlaíocht, an chuimhne, an mhian nó an grá a léamh mar mhodhanna de chuid an chomhfheasa. Agus comhfhios á shamhlú agus á mhíniú aige, bhain Husserl leas as an dá théarma - *modhanna* agus *struchtúir* le frámaí tagartha dá anailís ar an gcomhfhios ag síneadh i leith an domhain mhóir a leagan síos.

Struchtúir agus modhanna an chomhfheasa

Nuair a bhí an comhfhios á rianú i dtéarmaí modhanna aige, phléigh Husserl réimse leathan de bhealaí smaointeoireachta. Luann Paul Gerner roinnt de na modhanna comhfheasa ar dhírigh Husserl orthu: 'Given the way Husserl uses the term 'consciousness' (*Bewußtsein*), perception, remembering, imagining, judging, hoping, fearing are all modes of consciousness'.⁹⁰ Ina theannta sin, mhaígh Husserl gur féidir cur síos nó anailís a dhéanamh ar an gcomhfhios i dtéarmaí struchtúr, faoi mar a shamhlófá foirgneamh nó rud iltoiseach. Deir Gerner: 'Phenomenology is the descriptive analysis of consciousness and its various modes. However it is not the description of *facts* about consciousness but rather the description of *essences*, the essential structures of consciousness and its modes [...]'.⁹¹ Nuair a dhéantar gnáththuiscintí a dhealú ón gcomhfhios, mar sin, dar le Husserl, is féidir teacht ar na struchtúir chomhfheasa is *eisintiúla*. Déanfar plé níos mó ar an gcaoi go n-áitíonn Husserl gur féidir tuiscintí réamhbhunaithe a dhealú ón gcomhfhios nuair a bheidh an tsuibíacht tharchéimnitheach

⁹⁰Gerner, Paul, 'Reid, Husserl and Phenomenology,' *British Journal for the History of Philosophy*, Vol. 9, No. 3 (2001), 546.

⁹¹Ibid., 546.

á plé níos déanaí sa chaibidil. Sa chuid seo den phlé, áfach, díreann ar roinnt de na modhanna agus de na struchtúir chomhfheasa a léirítear i bhfilíocht Jenkinson.

Sa dán ‘Do Quasimodo’ (*DU*, 56), is féidir an chaoi a ndéanann Jenkinson modhanna comhfheasa na cuimhne, an ghrá, na codlata agus an aoibhnis a shamhlú i dtéarmaí struchtúr. Feictear go léiríonn an file an grá collaí i dtéarmaí na struchtúr seo a leanas - leasa, frathacha foirgnimh agus bábhúin. Deir an file lena leannán:

[T]áimse i ndúnadh súl i ndaingean ort
is lios orm le haoibhneas
faoi fhrathacha a thógamar dár ngéaga
chomh minic sin go maireann an struchtúr
ar ghrian mo chuimhne
daingean mar bhábhún. (*DU*, 56)

Samhlaíonn an file modh braistine an aoibhnis mar struchtúr a seasann na frathacha dó. Ina theannta sin, maireann struchtúr an aoibhnis mar fhrathacha ar mhodh cuimhne an fhile. Ós rud é go bhfuil an leannán ar shiúl, samhlaíonn an file modh comhfheasa na dúile ag *síneadh* amach i dtreo a leannáin i bhfoirm réimse struchtúr arís eile sa dán seo - áirsí, dín, eítí taca agus fardorais ardeaglaise:

Ardeaglais tú anocht
is tú as aice.
Mo dhúil mar áirsí stuacacha ag dreim
le díonadh uait gan mhoill i mbuaic na spéire.
Mo chroí i mborr le bród ag at de shíor
go bpreabann m’uillinneacha uaim go h-úr
ina n-eítí taca.
[...]
is tá mo mhianta ag an tairseach romhat
mar dhealbha fardorais. (*DU*, 56-57)

Tá an chaoi go bhfuil modhanna comhfheasa an fhile ag síneadh amach i bhfoirm struchtúr na n-áirsí srl. tábhachtach i gcomhthéacs an phlé seo. Luann Husserl síneadh amach an chomhfheasa – *intentionality* - mar struchtúr lárnach comhfheasa. B’fhacthas sa dán ‘Do Quasimodo’ (*DU*, 56-57) gur de réir struchtúr samhlaíoch agus meafarach d’fhoirgneamh a léiríodh modhanna comhfheasa an fhile ag síneadh amach i leith a leannáin.

Ní hamháin go síneann comhfhios Jenkinson amach de réir mheafair de struchtúir choinearídeacha foirgnimh agus a leithéid, feictear go gcuirtear modhanna comhfheasa an ghrá in iúl trí struchtúir nó *foirmeacha* filíochta traidisiúnta freisin. Dán grá is ea ‘Céadéaga’ (*BG*, 13) a bhfuil tarraingt láithreach as seánraí an traidisiúin le haithint ann:

Caraim thú
le laoihe grá –
i bhfiacha dáin
mo ghean á thrá. (*BG*, 13)

I dtéarmaí feiniméaneolaíocha, is éard atá á dhéanamh ag Jenkinson anseo ná scagadh agus machnamh ar mhodhanna a comhfheasa féin. Míníonn Warnock mar seo é:

by our intentional act we create as an object for ourselves what would otherwise have been mere chaotic, non-recurring, indescribable data. Intentionality no longer describes the simple relation between our glance and what we glance at; it takes on the more constructive, and much more Kantian, role of being that feature of our looking at the world which brings it about that there is a world of objects for us to look at.⁹²

I ndán eile, ‘Oileánach’ (*UB*, 25), feictear síneadh amach comhfhios an fhile i bhfoirm struchtúr an oileáin agus ród cloiche a iompraíonn modhanna éagsúla comhfheasa thar farraige amach. Is dán é seo ina bhfuil acmhainn fhísiúil an tsaoil iarbhrí faoi stiúir na samhlaíochta. Mar seo a thuigtear ráiteas Warnock thuas nuair a luann sí ‘that feature of our looking at the world’.⁹³ Cuireann Warnock in iúl go mbeirtear ar

⁹²Mary Warnock, *Existentialism* (Oxford: Oxford University Press, [1970] 2005), 28.

⁹³*Ibid.*, 28.

léargaisí breise de mhodhanna comhfheasa na samhlaíochta nuair a bhíonn síneadh amach an chomhfheasa i gceist. Éiríonn le Jenkinson léargaisí breise de mhodhanna comhfheasa a samhlaíochta a sháraíonn gnáthacmhainní físe an tsaoil réadúil a chur in iúl go forleathan ar fud a cuid filíochta nuair a shíneann a comhfhios amach i leith an domhain. Sa sampla seo, ní braistint na físe is bonnspreagadh don chlaochló samhlaíochta ach teagmháil fhisiciúil na póige. Sa dán ‘Oileánach’ (*UB*, 25), samhlaíonn an file póga mar chlocha ina bhfuil modhanna comhfheasa a méine agus a cuimhne á seachadadh i gcroí na gcloch. Dhéanfaidh an file na clocha seo a iompar ina bacóg lena dtógfaidh sí oileán:

Tabhair dom póga.
Clochród iad
le croí-bhrú ina gcuimhní cinn
is béarfad liom lán uchtóg cloch
go ndéanfad oileán san éigríocht,
talamh slán ag foirceann cumha. (*UB*, 25)

Is ionann an t-oileán agus foirceann nó struchtúr trína bhfoilsítear modhanna comhfheasa an fhile. Chuirfeadh an t-oileán cruth sealadach ar an éagcruth braistinte – an ‘croí-bhrú’ i lár mhodh comhfheasa na cuimhne a ghineann póga na leannán. Sheasfadh an ‘foirceann’ a chiallaíonn an pointe is críochnúla mar phoncaíocht dheiridh nó mar limistéir de mhodh comhfheasa an chumha. Tá cuimhne ag na clocha de chaidreamh na leannán, áfach. Astu seo a dhéantar an t-oileán.

I ndán eile de chuid Jenkinson - ‘Paidir’ (*DU*, 49) - déanann sí cur síos mion agus léirsteanach ar na struchtúir a fheiceann sí agus í ag siúl i ngairdín mór lena leannán. Tosaíonn an dán le cur síos mion ar dhearadh speisialta an ghairdín ina bhfuil siad ag siúl. Is ionann na leannáin agus na daracha atá in uilinn a chéile, ba dhóigh leat:

Línte le go leanfaimid ag siúl
idir dharacha síorghlasa
uillinn ar uillinn
ag soilsíú ar a chéile [...] (*DU*, 49)

Feidhmíonn an gairdín agus siúlóid na leannán mar mhionsamhail den chaidreamh idir an dá phearsa sa dán. Sa chéad chuid eile den dán, cloiseann an file ceann de na fógairtí grá is cáiliúla sa traidisiún Gaelach i nglórtha na n-éan:

“Mo ghrá go daingean, daingean, daingean thú,”

d’fhógair lon.

“Buan, buan, buan” arsa colúr. (*DU*, 50)

Críochnaíonn an dán leis an bhfile ag déanamh fógartha trína gcuireann sí modhanna comhfheasa a mianta croí in iúl. Síneann modhanna comhfheasa ghrá an fhile trí struchtúir orgánacha an gháirdín agus na mbláth:

Is bíonn mo chroí á iompar agam chugat i gcónaí

ar ascaill na n-iúrach

thar fréamhacha féithleogacha na bhfeánna

isteach is amach idir na ceapacha rósanna

ach uaireanta bíonn sé trom agus éirím cantalach

agus uaireanta eile téann na feadáin scaoilte faoi mo chosa

go mbaintear tuisle asam

is go dtéim amú tamall

sna haelusanna. (*DU*, 50)

Tá meascán agus castacht mothúchán ag baint leis na modhanna comhfheasa a léirítear sa véarsa thuas. Faoi mar a bhí i gceist sa dán ‘Oileánach’ (*UB*, 25) nuair a iompraíonn an file a croí thar ‘clochród’, samhlaíonn sí sa dán ‘Paidir’ (*DU*, 50) go bhfuil a croí á hiompar aici ar chosán comhfheasa a seasann ‘ascaill na n-iúrach’ dó. Bronntarfeasacht ar na plandaí sa dán a threisíonn ar an nóisean gur léirithe aisáitithe iad ar staid inmheánach an fhile. Feidhmíonn na fréamhacha, na feadáin agus na bláthanna mar theilgin mheafaireacha de mhodhanna comhfheasa an ghrá, an chantail agus na hísle brí. Is deacair a dhéanamh amach an bhfuil na modhanna comhfheasa seo a shamhlaítear trí struchtúr nádúrtha na bplandaí i bpáirt léi nó ina coinne nuair a deir sí: ‘uaireanta eile

téann na feadáin scaoilte faoi mo chosa/go mbaintear tuisle asam' (*DU*, 50). Oibríonn na plandaí ina coinne mar chastacht mothúchán a thagann aníos inti dá buíochas, agus gur deacair iad a shárú ar feadh scathaimh. Shamhlófá go bhfuil na plandaí ag cur moille ar an bhfile fanacht tamaillín leo le go n-oibreodh sí amach pé rud atá ag déanamh scime di. Is léir nach cuid de chathair ghríobháin iad mar ní théann an file amú 'sna haelusanna' ach ar feadh seala. Braitear go bhfuil an file dealaithe óna páirtí ach gan a bheith scartha. Is féidir a rá gur *annex* beag in intinn an fhile is ea an t-achar seo sna haelusanna agus, ar an mbonn sin, gur áit í ina n-oibrítear rudaí amach agus ina dtagann sí chuici féin in athuair. Críochnaíonn an dán le ráiteas cróga, daonna agus goilliúnach i dtaca leis an dóchas:

Ach táim ag súil, ag tnúth, ag dúil chomh dian
le marthannacht
go ritheann amhraisí ina ndeora uaim
is gur geall le creideamh mo dhóchas croíbhruite. (*DU*, 51)

Síneadh amach an chomhfheasa agus modh na samhlaíochta

Ceann de na modhanna is lárnaí san fhilíocht ná modh comhfheasa na samhlaíochta. Sa chuid seo den chuntas, déantar anailís ar an gcaoi a síneann modhanna comhfheasa samhlaíochta Jenkinson i leith an domhain. Sa dán 'Lá Feabhra' (*DU*, 61-62), feictear go síneann comhfhios an fhile i leith a leannáin trí mheán na samhlaíochta. Rud raidhsiúil is ea an turas meafarach sa dán idir chipíní, ghéaga agus línte filíochta trína n-iarann an file modh comhfheasa a grá a chur in iúl mar a síneann a comhfhios i leith a leannáin:

Tá préacháin ag iompar cipíní go barr fuinseoige
is á scaoileadh anuas trí na géaga
le súil go ngreamódh ceann –
is táimse ag súil go rachaidh
líne i bhfostú san fhírinne
[....] (*DU*, 62)

Is baol don fhile gur: ‘scáth dem shamhlaíocht féin ar cheo síoraí’ é a leannán (*DU*, 62). Sa deireadh, áfach, déanann an file talamh slán de gurb ann dá páirtí agus deir sí; ‘Gráim thú’, gan aon leisce nó eagla. Tagann oibiachtaí chun intinne an fhile ar bhealaí nach féidir sa saol iarbhír nuair a dhéanann sí cur síos ar dhóchas an ghrá in aon smaoineamh leanúnach ar sraith mheafarach í. Síneann modh comhfheasa samhlaíochta an fhile i leith a leannáin i bhfocail ar den fhoraois iad agus trí mheán línte fileata ar samhlacha iad:

Tá tú ag corrachú sa choill
ag sobalchaint sa linn
ag saighdeadh agus ag ainliú mar bhod gaoithe,
ag titim linn i mbruscar na bpréachán
de ghob gach dáin nach féidir ceann a chur air. (*DU*, 62)

Tagann sé seo leis an léamh feiniméaneolaíoch. Cuireann Richard Kearney síos ar an gcaoi a sáraíonn modh comhfheasa na samhlaíochta cúinsí braistinte an tsaoil iarbhír sa léamh feiniméaneolaíoch:

Perhaps we begin by fictively changing the shape or the colour of the object quite arbitrarily, keeping identical only its perceptual appearing. In other words, abstaining from acceptance of its being, we change the fact of this perception into a pure possibility, one among other quite ‘optional’ pure possibilities – but possibilities that are possible perceptions. We, so to speak, shift the actual perception into the realm of non-actualities, the realm of the as-if, which supplies us with ‘pure’ possibilities, pure of everything that restricts us to this fact or to any fact whatever. As regards the latter point, we keep the aforesaid possibilities ... as a completely free ‘imaginableness’ of fantasy.⁹⁴

Dar leis an bhfile nár bhain sí na spriocanna is airde agus is tarchéimnithí amach maidir le línte filíochta. Admháil, áfach, is ea an líne dheireanach: ‘de ghob gach dáin nach féidir ceann a chur air’ go ndearnadh dánú bláthaitheach agus fileata ar an leannán ar aon chaoi. Fiú agus gur dóigh leis an bhfile nár fritheadh an ceann is fearr ar dhán, is féidir a rá nár cailleadh an fhilíocht san iarracht. Feictear nós coitianta Jenkinson nithe an tsaoil iarbhír a chur in iúl trí mheafair a bhfuil saibhreas thar cionn ag baint leo. Feictear freisin

⁹⁴ Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 20.

an ceiliúradh atá forleathan ina cuid filíochta ar an ngrá collaí. Cuirtear dlúithe an ghrá in iúl i dtéarmaí atá chomh mór agus uilíoch sin .i. an dúlra, an t-uisce, saol na bplandaí, gur téarmaí teibí iad sa deireadh. Fágann teibíocht choitianta Jenkinson go gcuirtear dlúithe an ghrá in iúl go saibhir, ach ag an am céanna go príobháideach. Is bealach é seo atá ag an bhfile léargaisí pearsanta a chur in iúl ach iad a choimeád go discréideach ag an am céanna, fiú agus ceiliúradh rábach ar an ngrá collaí i gceist. Sa dán ‘Dubhléim’ (BG, 20), mar shampla, tá léargas spéisiúil ar fáil ar an gcomhfhios nuair a dhíríonn Jenkinson ar an gcuimhne agus ar mhodh comhfheasa na méine. Ar an gcéad dul síos, feictear comhfhios an fhile ag síneadh i leith a leannáin leis an bhfarraige mar idirdhomhan eatarthu. In ainneoin go samhlaíonn an file í féin agus a leannán mar ‘dhá chorpán’ de long bhriste - ‘áirc ar ghrinneall’ (BG, 20) - ar leaba na farraige, luann sí an grá collaí mar nimhioc i gcoinne an dubhróin agus an duairc. Feictear modhanna comhfheasa na méine agus na cuimhne sna línte deireanacha nuair a deir an file leis an leannán:

Luigh liom

Go mbogfaimid

I gcrócharnaid chuimhní

Go nglacfaidh dubh gach dath

Le gealadh méine. (BG, 20)

In ainneoin gur struchtúr í an chrócharnaid a bhaineann leis an ngortú fisiciúil, leis an bparailís agus leis an mbás, feidhmíonn sí sa dán seo mar struchtúr slánaitheach de mhodhanna comhfheasa na gcuimhní agus na méine. Is ionann an chuimhne sa dán seo agus struchtúr comhfheasa. Sa léamh feiniméaneolaíoch, feidhmíonn an chrócharnaid mar mheafar de struchtúr comhfheasa na cuimhne ar áit/láthair í ina síneann comhfhios na leannán i leith a chéile. Gineann cuimhní an chúpla fuinneamh don ghrá collaí anseo. Más brónach nó éadóchasach an scéal a bhí ag na leannáin roimhe sin sa dán, is acmhainn don fhile modh comhfheasa na méine a rianú le dóchas ag deireadh an dáin. Is meafar an-chumhachtach í an chrócharnaid agus ní thugtar le fios cad chuige íomhá chomh dorcha a bheith mar chomhartha slánaithe agus dóchais. Is sampla eile é an dán seo de nós Jenkinson meafair chumhachtacha agus chasta a bheith in úsáid atá teibí agus, mar sin, príobháideach in ainneoin dhlúithe na mothúchán a léirítear tríothu.

Go dtí seo, tá plé á dhéanamh ar shíneadh amach an chomhfheasa agus conas mar a dhéanann Jenkinson léiriú ar ábhar a comhfheasa. Rinneadh plé sa chuid seo den tráchttaireacht ar an gcaoi a síneann comhfhios Jenkinson amach i leith nithe ón saol iarbhír trí mhodh na samhlaíochta. Is minic go síneann samhlaíocht Jenkinson i leith an domhain ar bhealaí fantasaíocha nach mbaineann le réimse an réalachais. Dealraíonn sé, scaití, nach duine corpartha in aon chor í an tsuibíacht scríbhneoireachta a labhrann sna dánta. Feictear an toise neamhchorpartha seo sa dán ‘Sa Teach Uachtair’ (BG, 10). Cuirtear an neamhthathagacht in iúl trí mheán na mbriathar lachtmhar atá ar fud an dáin a chuireann ar chumas na suibíachta scríbhneoireachta í féin a shní is a lúbadh ar bhealaí nach bhféadfadh rud corpartha, tathagach a dhéanamh. I dtéarmaí feiniméaneolaíocha Husserl, dealraítear dúinn, léitheoirí, comhfhios atá saor ó ghnáthchúinsí fisiciúla an tsaoil iarbhír. Sa saoirse seo, d’fhéadfá a rá gur suibíacht í an file a tharchéimníonn gnáthchúinsí an tsaoil iarbhír. I dtéarmaí feiniméaneolaíocha Husserl, is suibíacht tharchéimnitheach í suibíacht scríbhneoireachta an dáin. Síneann comhfhios an fhile ar thuras samhlaíochtúil i leith an uile ruda le gean agus le saoirse, ‘into the realm of non-acutalities’.⁹⁵ I ngeall ar shaoirse an chomhfheasa ó ghnáthchoinníollacha an réalachais, fágann sé gur léiriú é ar an gcaoi a síneann comhfhios Jenkinson amach i leith oibiachtaí sa domhan trí mhodh a samhlaíochta. Is comhfhios díchollaithe é seo sa dán seo ba dhóigh leat:

Ghéilleas do chinseal an chiúnais. Níor chorraíos.

Ba chloch ghlas mé i múr madhmtha an tí.

[...]

Shníos thar log i leac an dorais

Thar neantóga amach, thar rabharta an aitinn

Go barrataoide an chlaí idir mín is fraoch. (BG, 10)

Dealraítear dúinn go bhfuil cáilíochtaí neamhghácha ag baint leis an idirghabháil idir suibíacht scríbhneoireachta an dáin agus na nithe a leirítear thuas. Séard a léiríonn Jenkinson sa dán seo ná machnamh ar mhodh comhfheasa a samhlaíochta ag iarraidh an iliomad féidearthachtaí braistinte a bhaint amach. Níl cinseal ag comhfhios na suibíachta

⁹⁵Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 20.

scríbhneoireachta maidir leis na hoibiachtaí a dteagmhaíonn sí leo sa dúlra. An t-aon rud a luaitear údarás leis sa dán seo ná an ciúnas. Ag leanacht ó cheist an údaráis, fágann neamhchorparthacht shuibiacht scríbhneoireachta an dáin, ar cuid í de mhodh na samhlaíochta, nach bhfuil comharthaí sóirt na féiniúlachta le rianú uirthi, rud atá suimiúil maidir le ceisteanna údarthachta. Dealraíonn sé faoin suibiacht scríbhneoireachta seo nach bhfuil ainm, corp, áit dhúchais, náisiúntacht srl. aici. Leis seo, is féidir a rá gur minic go ndéanann an tsuibiacht scríbhneoireachta/an t-údar a seasann an t-ainm *Biddy Jenkinson* dó í féin a chealú sa téacs.

Sa chéad chuid eile de ‘Sa Teach Uachtair (*BG*, 10), bristear ar bhruadar an fhile agus tagann sí ar ais ar an saol iarbhir nuair a deir, ‘Ach d’fhilleas ón leathimeall chugam féin’ (*BG*, 10). Ós rud é gurb ionann suibiacht scríbhneoireachta an dáin agus comhfhios díchollaithe, is féidir an cheist a chur: cé hé nó hí atá ag filleadh ‘chugam féin’ thuas? I dtéarmaí na feiniméaneolaíochta de chuid Husserl, d’fhéadfaí a rá gur guth na suibiachta tarchéimnithí atá ag labhairt anseo ar féidir léi modhanna a comhfheasa féin a thomhas go cruinn agus go hoibiachtúil. Déanfar an tsuibiacht tharchéimnitheach a phlé go mion sa dara leath den chaibidil mar a ndéanfar na himpleachtaí a bhaineann le hainm cleite Bhiddy Jenkinson a scrúdú níos mine.

Noema

Is mithid a lua gur sampla é ‘Sa Teach Uachtair’ (*BG*, 10) den anailís fheiniméaneolaíoch ar mhodh comhfheasa na braistinte trínar féidir léargas a fháil ar cad is ‘rud’ ann agus conas mar a dhéanann an comhfhios anailís air. Tugann Gurwitsch míniú ar an difríocht idir ‘an rud’ agus an chaoi a bhfoilsítear ‘an rud’ don chomhfhios tríd na braistintí. Míníonn sé go n-úsáideann Husserl téarma feiniméaneolaíoch - *noema* - le cur in iúl go bhfoilsítear rudaí don chomhfhios agus nach i gcónaí a bhíonn cáilíochtaí an tsaoil iarbhir ag baint leis an rud a bhraitear:

The noema is to be distinguished from the real object...the ‘perceived tree as such’ [the noema] varies according to the standpoint, the orientation, the attitude, etc., of the perceiving subject, as when for instance he looks at the tree from above, or at another time perceives it while in the garden. Whereas the real object, the tree, is known to be an oak, to have a root system, to have a more or less round trunk, to be losing its leaves, etc., the ‘perceived tree as such’ consists

of only that which I perceive, of that which is immediately given to me in my experiencing act’(cf. Husserl, 1962: 240-5).⁹⁶

In ‘Sa Teach Uachtair’ (BG, 10), mar sin, feictear conas mar a dhealraítear nithe sa domhan do chomhfhios suibiachta scríbhneoireachta Jenkinson. Feictear, mar sin, an *noema*. Is é sin le rá, ní hamháin go dtugtar eolas cáilithe dúinn ar an ‘log i leac an dorais’ ach tugtar léargas, i dtéarmaí na feiniméaneolaíochta, ar conas mar a fhoilsítear an ‘log’ do chomhfhios an fhile trí mhodh na braistinte. Ní dhéantar cáilíochtaí impiriciúla nithe a ríomh sa dán. Murab ionann agus sin, cuireann suibiacht scríbhneoireachta an dáin rudaí inár láthair ar bhealaí atá faoi stiúir ag braistint íogair a shaothraíonn, mar sin, i ‘realm of possibilities which precedes that of actualities’ (Husserl, 1962: 213).⁹⁷ Fágann seo uilig nach amháin go léiríonn an file mearthuisicint i leith mhodhanna an chomhfheasa ach cuirtear fealsúnacht fhileata chun cinn sa dán seo maidir le modh na samhlaíochta de réir thuisicint Jenkinson. Samhlaíocht í seo a roinneann tréithe leis an tuisicint fheiniméaneolaíoch a scrúdaíonn modhanna braistinte trí loighicé agus chritéir fhiriciúla an domhain iarbhír a chur ar leataobh. Míníonn Bratu agus Marculescu: ‘In a Husserlian *façon de parler*, constitution is a presenting to oneself and a representing of the “life-world” after all its naturalistic implications (causal, temporal links, and measurements) have been reduced’.⁹⁸

Tá impleachtaí nach beag ag acmhainn seo Jenkinson anailís chaoi, ghéarchúiseach a dhéanamh ar mhodhanna a comhfheasa fhileata agus ar a cuid braistintí sna dánta seo. Sa chaoi seo, tá acmhainn agus rún fileata Jenkinson ag teacht go mór le tuisicint fheiniméaneolaíoch Husserl. Is mian le Husserl grinnléargas a fháil ar ábhar an chomhfheasa, le cur síos a dhéanamh ar an ábhar sin agus, ina dhiaidh sin, an bhrí a bhaineann leis an gcur síos sin a chur in iúl dó féin:

In this sense phenomenological language is descriptive and its purpose is to make the originary experience evident through reflection to clear intuition. Direct apperception, or clear intuition, is the means to the constitution of

⁹⁶Luaite in James L. Heap agus Philip A. Roth, ‘On Phenomenological Sociology,’ *American Sociological Review*, Vol. 38 (June, 1973), 358.

⁹⁷*Ibid.*, 358.

⁹⁸Horia Bratu agus Ileana Marculescu, ‘Aesthetics and Phenomenology,’ *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Spring, 1979), 337-8.

phenomena “as meant” or “seeing” its meaning in consciousness.⁹⁹

Ba mhaith le Jenkinson acmhainní a chothú agus a fhorbairt a chuirfeadh ar a cumas na gnáthchonstaicí a chuirfeadh srian ar an bhféith filíochta a chur ó mhaith. Deir an tuiscint fheiniméaneolaíoch go mbeireann an comhfhios ar eisint na n-oibiachtaí a shíneann sé chuige le fonn agus le grinnléargas a fháil ar an rud atá faoi mheas. Is féidir a rá gurb ionann ‘insight’ i ráiteas Jenkinson a leanann agus ‘clear intuition’ nó ‘seeing’ sa tuiscint fheiniméaneolaíoch¹⁰⁰. Deir Jenkinson: ‘The first requirement is a desire for insight keen enough to breach the bounds imposed by our own natural limitations [...]’.¹⁰¹

Sa dán ‘Ceiliúradh’ (*UB*, 15), feictear sampla d’acmhainn Jenkinson anailís a dhéanamh ar mhodhanna a comhfheasa féin nuair a léirítear an file ar tí a codlata. Fágann oscailteacht an tsuain go bhfuil gnáthchúraimí an tsaoil chomhfheasa ar fionraí agus go bhfuil an file ar tinneall don mheartuiscint obann i leith na beatha agus na cruinne:

Oíche is mo chnámha ag géilleadh d’imtharraingt na cruinne,
ar mo shileadh síos chun suain dom
mar ghlóthach trín scagaire
tuigeadh dom
go raibh an bheatha ag síothlú liom,
mar nach ann di
ach sa tsúil luaineach,
sa sciathán crochta
sa chrúb teann
san adharcán creathnach
sa chor a chuireann intinn ar fholús. (*UB*, 15)

⁹⁹Marilyn A. Ray, ‘The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,’ in Janice M. Morse (ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods* (London: Sage Publications, 1994), 119.

¹⁰⁰*Ibid.*, 119.

¹⁰¹Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 30.

Freagra agus léargas is ea cuid mhór d'fhillíocht Jenkinson ar nóisean na tuisceana obainne a fheictear in 'Ceiliúradh' (UB, 15). Deir sí:

Sometimes there is a brief illuminating insight into the interlocking nature of things, the hand that writes is the veined back of a sycamore leaf, is a sudden opening of a painted lady's wings and there is a rush of love for a God that is no remote Divinity but life itself living in each small creature and dying with it [....].¹⁰²

Tréith lárnach na tuisceana a léirítear sa dán seo ná an tuiscint a thagann aniar aduaidh ar an bhfile. Dar le Horia Bratu agus Ileana Marculescu gur prionsabal lárnach de chuid na tuisceana feiniméaneolaíochta nach ndéanfadh an t-ealaíontóir a rún maidir lena saothar a bheartú roimh ré. Ní call don léitheoir/don bhreathnadóir, dar leo, a bheith ag súil le tuiscint chinnte a bheith acu sular féidir leo taitneamh a bhaint as an bpíosa ealaíne:

Among the basic postulates of phenomenology lies the determination to reduce causality of mental events, causal explanations, and reasons for acting, to bracket them from the proceedings in intentional analysis. It is not what a person wills or what she "has in mind" that is explanatory for the total artistic or aesthetic effect.¹⁰³

Deir Jenkinson:

B'fhéidir gur thugas le fios, de bharr a bhfuil ráite agam i dtaobh an ghrá mar fhoínse fileata nach gá don fhile ach é féin a chur ar tinneall le searc don saol agus scaoileadh roimhe; insint a dhéanamh ar eachtra a spreag mothúcháin iontais agus buíochais i leith na beatha, ráiteas a dhéanamh i dtaobh na mbraithstintí fileata ag brúchtaíl ann [....] Caithfidh tú teacht aniar aduaidh ar an fhilíocht i gcónaí más mian leat dán a bhreith leat.¹⁰⁴

Is ionann an tagairt don teanga fheiniméaneolaíoch a bheith 'descriptive' agus tagairt Jenkinson don chaoi a ndéantar an tsamhlaíocht a chur i bhfríotal, a chur in iúl: 'scaoileadh roimhe'; 'insint a dhéanamh'; ráiteas a dhéanamh'; 'dán a bhreith leat'.¹⁰⁵

¹⁰²Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 32.

¹⁰³Horia Bratu agus Ileana Marculescu, 'Aesthetics and Phenomenology', *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Spring, 1979), 335.

¹⁰⁴Biddy Jenkinson, 'Léacht Uí Chadhain: Liricí Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne,' leagan foilsithe den léacht ar fáil in *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 2 (Feabhra, 1999), 23.

¹⁰⁵*Ibid.*, 23.

Seasann liodán na nithe agus na-eachtraí a dtagraíonn Jenkinson dóibh mar chorpú ar an mbeatha sa dán seo. Feictear léargas íogair Jenkinson ar an saol tríothu agus trín mbealach a gcuirtear in iúl iad. Ceann de na rudaí is suaithinsí faoin tsraith oibiachtaí seo in ‘Ceiliúradh’ (UB, 15) ná go léiríonn Jenkinson conas mar a chlaohlaítear nithe ón saol iarbhir nuair a dhéantar ríomh orthu ‘mar ghlóthach trín scagaire’ a seasann modh na samhlaíochta dó.

Is é an toradh atá air seo ná go dtugann Jenkinson léargas ar mhodhanna sainiúla a cuid filíochta agus ar thoisí dílse dá proiséal ceapadóireachta féin ceiliúradh áthasach agus clárú léirsteanach agus fileata a dhéanamh ar an saol. Deir Jenkinson:

Love of life is a dangerous idea if life is treated as an abstract idea separated from living things. Life is loved in the silver down, the folded beechleaf in its brown winter husk, in the drowsy bluebottle, resuscitated by the central heating and fussing like the elderly bachelor uncle it may well be, in slight fimbriation on a passing stranger’s lip. Here or nowhere. It is a love of many shades and degrees. It is a “*grá riabhach*”, mottled love...¹⁰⁶

Síneann comhfhiús an fhile i dtreo an uile ruda le gean. Is freagra mothúchánach agus tarchéimnitheach é an gean seo atá fileata agus a chuireann fuadar faoin intinn. I dtéarmaí feiniméaneolaíochta, tá an file ag cíoradh a comhfheasa agus á chur in iúl di féin agus don léitheoir. Sa tslí seo, léiríonn Jenkinson cad is comhfhiús fileata ann laistigh dá scéimre fileata agus is féidir a rá gurb ionann agus ceardlann filíochta na dánta seo ina ndéanann Jenkinson an saol a mholadh ar an gcaoi seo.

Eisint an ruda atá faoi mheas

Seasann an grá a eascraíonn as mearthuiscint an chomhfheasa mar ráiteas ginearálta faoi *eisint* na beatha agus na filíochta a bhaintear amach nuair a scaoiltear an tsamhlaíocht saor le breith ar an saol le gean. Dar le Jenkinson: ‘Writing poetry, then, is a way of loving whatever there may be by exploring to the driven limits of capacity and opportunity everything that can be reached’.¹⁰⁷ Is ionann iarracht Jenkinson breith ar na tuiscintí is saoire ar an domhan trí mheán na filíochta agus sprioc na feiniméaneolaíochta

¹⁰⁶Biddy Jenkinson ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 32.

¹⁰⁷*Ibid.*, 30.

teacht ar an tuiscint is eisintiúla. Deir an tuiscint fheiniméaneolaíoch go mbeireann an comhfhios ar eisint na n-oibiachtaí a shíneann sé chuige i ngníomh aontachta: ‘this essential intuition involves an active repossession of the passive play of possibilities, reuniting them in a single immediate grasp’.¹⁰⁸ Sna línte, ‘tuigeadh dom/go raibh an bheatha ag síothlú liom,/mar nach ann di/ach sa tsúil luaineach,/sa sciathán crochta/sa chrúb teann/san adharcán creathnach/sa chor a chuireann intinn ar fholús’ (UB, 15), feictear dianspléachadh, léargaiseach, obann Jenkinson ar ghnáthnithe á léiriú trí cháilíochtaí éagsúla atá teibí, cuid mhaith, agus saibhir dá bhrí sin. Feictear nach leabaítear agus nach léirítear na nithe seo tríd a suntais phearsanta a roinnt linn. Ina ionad sin, tugann an file léargas atá mór, uilíoch agus ag an am céanna príobháideach mar gheall ar iad a bheith chomh suibíochtúil. Díríonn Jenkinson aird ar eisint na nithe sa domhan a dtarraingíonn a comhfhios aird orthu agus déanann sí ceiliúradh rábach orthu atá suibíochtúil ach gan a bheith pearsanta. Is sprioc lárnach de mhodh oibre Husserl anailís a dhéanamh ar shíneadh amach an chomhfheasa agus teacht ar eisint an ruda a mbíonn sé ag plé leis:

Essence may be taken to be that intuited invariant quality without which the intended object, the phenomena, would not be what it is. This is not to be confused with any notion of the “defining characteristics” or “necessary features” of objects in the empirical factual world. Essence has as its reference the a priori realm of possibilities which precedes that of actualities.¹⁰⁹

Síneadh amach an chomhfheasa, próiseas na ceapadóireachta agus ceist na húdarachta

Tá impleachtaí nach beag do cheist an údair agus do cheist na húdarthachta ag an gcaoi gur maith le Jenkinson an t-eolas críochnúil agus an freagra dúnta a sheachaint. Is ionann agus forógra fileata é an chaoi go ndeir sí:

Is thugas gean
don bheatha
don síor éachtach

¹⁰⁸Richard, Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 19.

¹⁰⁹Edmund Husserl luaite in Alan Wells, *Contemporary Sociological Theories* (University of California: Goodyear Publications, 1978), 283.

don saor a mhaireann
sa saothar
don airc chun beithe a chuireann deilbh tamall
ar an éagcruth. (*UB*, 15)

Tá an file buíoch don ‘saor’ ar cruthaitheoir/ealaíontóir é. Is íomhá tábhachtach í íomhá na hairce. Tá sé rí-shoiléir sa dán seo go bhfuil an file go mór ar an airdeall faoi chonair a cuid smaointí agus tugann sí deis dúinn é sin a fheiceáil san fhocal ‘airc’. Is ionann an ‘airc’ agus ruthag nó struchtúr comhfheasa trínar féidir linn modh comhfheasa samhlaíochta Jenkinson a leanacht i dtreo na hoibaichta .i. an bheatha. Trí seo a dhéanamh, leagann Jenkinson béim thar aon rud eile ar fhéith na filíochta agus ar phróiseas na ceapadóireachta a dhéanann an bheatha a cheiliúradh. Tá macallaí de nóisean na saoirse san fhocal Gaeilge ‘saor’. Cuireann an tsaoirse seo leis an smaoineamh go bhfuil an tsuibíacht sa dán á scaoileadh saor ón éagruth, ón neamhchinnteacht shíoraí ar feadh scathaimh agus go bhfuil faoiseamh le fáil in obair an tsaoir sa ‘deilbh’ (*UB*, 15). In ainneoin go dtugann Jenkinson ‘gean’ don deilbh tamall/ar an éagruth’, is minic, freisin go ndéanann Jenkinson ceiliúradh ar an síorathrú. Ní hamháin go ndéantar an ‘saor’ a nascadh leis an ‘deilbh...ar an éagruth’, ach ceanglaítear freisin é leis an mbeatha ‘síoréachtach’. Fágann an dá chlaonadh seo gur tráchtairacht é an dán seo ar phróiseas na cumadóireachta. Seasann an ‘saor’ agus na foirmeacha – ‘deilbh’ a dhéanann sé/sí mar ráiteas ar an gcruthaitheacht. Déantar ceiliúradh chomh maith céanna, áfach, ar an dinimic atá ag athrú de shíor agus ar cuid de phróiseas na cruthaitheachta chomh maith é. Léiriú dílis is ea an dán seo, mar sin, ar staid na ceapadóireachta de réir Jenkinson ina cuid scríbhinní próis nuair a deir sí; ‘Indeed the excitement of composition is in seizing the idea as it changes...’.¹¹⁰ Déanann an t-ealaíontóir breith tamall ar an smaoineamh sa bhfreacnairc – ‘seizing’ - roimh dó/di scaoileadh leis de réir mar a athraíonn sé.

Léiríonn Bidy Jenkinson sna focail ‘tuigeadh dom/go raibh an bheatha ag síothlú liom’ (*UB*, 15) nach bhfuil fios iomlán a rúin aici maidir leis an tuiscint a thagann chuici go mear. Ceann de cháilíochtaí na mearthuisceana ar eisint an ruda is ea an chaoi go dtagann sí aniar aduaidh ar an bhfile. Tá impleachtaí nach beag do cheist údarthachta

¹¹⁰Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 29.

Jenkinson sa chaoi a mbeireann an file ar an tuiscint seo ar bhealach nach bhfuil aon rian den údarás san fhógairt, rud a chuirtear trasna sna focail ‘tuigeadh dom’ agus an chaoi go léiríonn sí go bhfuil rúin na beatha ‘ag síothlú’ léi. Is é croí an scéil é maidir le ceisteanna údarhachta agus údaráis gur leasc le Jenkinson an chinnteacht bhuan agus an dúnadh siúrailte a bheith mar an aon sprioc aici. Sa dán ‘Earrach’ (*OB*, 35), feictear an dlúthnasc idir bealach sealbhaithe na pailne agus claonadh an údair, Biddy Jenkinson, a bheith neamhchinsealach maidir le teachtaireacht ar leith a scaipeadh nó brí/freagra ar leith a shealbhú:

Báisteach i ndiaidh triomaigh.

Sraith pailne ar linnte an bhóthair.

Níor ordaigh Dia tíos. (*OB*, 35)

Feictear go leagann Jenkinson béim ar bhealach sealbhaithe na pailne a roinneann, i gcasadh meatonaimeach, tréithe scaipthe na báistí leis. Leagtar síos anseo an cineál máistreachta agus údaráis ar mian le Jenkinson a léiriú. Faoi mar a bheadh pailniú ann, ní lorgaíonn an tsuibíacht sa dán seo sealbhú cinsealach sa líne, ‘Níor ordaigh Dia tíos’, ach déanann an tsuibíacht údarás a scaipeadh ar bhonn leathnaithe mar a bheadh pailin ann, nó báisteach fiú. Is fearr ar fad leis an scríbhneoir seo tóraíocht fhileata ar rúin na beatha gan chinseal an údair - an Mise – a bhrúfadh freagraí cinnte anuas ar a cuid abairtí:

I will write down the ideas that are in my mind at the minute. There will be many “I thinks” (where they are left out that they may assumed – I have eliminated five of them from the first page for stylistic reasons) because the “I” wishes to be speculative and tentative, limit the vehemence of its arguments and rob them of any chance of sounding authoritative. This is not an essay to expose, espouse, defend. It is a half-awake dreaming before friends about the changing shapes I see in the fire and I am aware, even as I dream that thinking changes the thought.¹¹¹

Is léir ar fhocail an fhile seo go bhfuil sí go mór ar an airdeall faoina hacmhainní comhfheasa agus faoi conas mar a bhíonn tionchar ag an smaointeoireacht ar an smaoineamh.

¹¹¹Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 29.

Iontas maidir lena laghad is atá an cine daonna i gcomparáid leis an domhan abhalmhór míorúilteach is ea an dán ‘An Réadóir Neirbhíseach’ (*UB*, 27). Léiríonn an dán machnamh an fhile ar mhodhanna a chomhfheasa i ndiaidh di teacht ar ais ó bheith ag dreapadh na sléibhte:

Táim fillte ón sliabh anois díreach
agus tá na fallaí á gcrapadh isteach agam timpeall orm féin.
[...]
Is baolach an rud é suí ar barr binne istoíche.
Is féidir titim chun éadlúis
scaipeadh in easradh mór na reann
imeacht as (*UB*, 27)

Téann gliondar chomh mór sin i leith an chosmais agus na spéire atá lán de réalta i bhfeidhm ar an bhfile gur baolach di go n-imeoidh sí chun éadlúis. In agallamh le hAifric Nic Aodha, mhínigh Jenkinson an ‘buzz’ a bhain le scríobh na filíochta agus dreapadh sléibhe:

Maidir le nádúr an 'buzz'. Dán a thabhairt chun críche - chun do shástachta féin - barr sléibhe a bhaint amach. B'fhéidir gur léir do gach éinne eile go bhfuil tú i do shuí ar thurtóg i lár portaigh - ach is sliabh é mar sin féin.¹¹²

Ag teacht ar ais ón sliabh tar éis a bheith imithe atá an file sa dán agus is léir uirthi gur aistear eachtrúil ab ea é agus go bhfuil toisí an tsaoil iarbhir ag cur isteach ar phearsa an dáin. Aistear fiúntach is ea an imeacht agus an teacht ar ais. Sa dán, ‘Birches’¹¹³ le Robert Frost, feictear an mhian chéanna imeacht agus teacht ar ais ionas gur féidir leis breith ar ghliondar i leith na beatha:

I'd like to get away from earth awhile

¹¹²Biddy Jenkinson in agallamh le hAifric Mac Aodha, ‘Ní hAnsa,’ *Comhar*, Iml. 71.9 (2011), 19.

¹¹³Frost, Robert, Connery Lanthem, Edward (ed.) *The Poetry of Robert Frost: The Collected Poems, Complete and Unabridged* (New York: Holt, Reinhart and Winston, 1969), 121-122.

And then come back to it and begin over.
May no fate wilfully misunderstand me
And half grant what I wish and snatch me away
Not to return.
[....]
I'd like to go by climbing a birch tree,
And to climb black branches of a snow white trunk
Toward heaven, til the tree could bear no more,
But dipped its top and sent me down again.
That would be good both going and coming back.

Cuireann Jenkinson síos ar an imeacht agus teacht ar ais seo mar aistear a bhfuil éag éigin ann, ach is éag cruthaitheach é a chuireann fáilte roimh an tsaoirse agus roimh an bhfaoiseamh:

Is baolach an rud é suí ar barr binne istoíche.
Is féidir titim chun éadlúis
scaipeadh in easradh mór na reann
imeacht as (BG, 27)

Bás ar éigin, mar sin, is toradh ar an ngliondar i leith mhíorúilt abhalmhór an chosmais a thagann aniar aduaidh ar an bhfile mar a tharla sa dán 'Ceiliúradh' (UB, 15). Foinse chruthaitheach agus geana in aon uain, dar le Jenkinson, atá sa teagmháil umhlaitheach seo le méid agus le leithne na cruinne, agus an bás-ar-éigin a d'fhéadfadh a bheith mar thoradh ar an tuiscint obann a thagann as:

Of course it is possible that our poet, free and facing the stars, may be overcome, may find herself annihilated by insignificance [...] The world is so full of wonders that the glory of it all is enough to make me glad to be aware even for a little while and it is in this gladness that poems grow.¹¹⁴

¹¹⁴Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 33.

Míníonn Jitendra Kumar acmhainn seo an chomhfheasa measúnú a dhéanamh ar a phróisis féin mar chuid den tuiscint fheiniméaneolaíoch:

Once consciousness has fixed its gaze, so to speak, on an object (or objects), an indentifiable unity emerges from this act of consciousness in which the experience of the present moment gets objectified and takes an independent and luminous (to use another metaphor) place on the peripheries of the misty zone of consciousness. This experience once thus objectified is capable of being experienced like any other object as long as consciousness can focus its gaze on it.¹¹⁵

Ní fios ach gur tírdhreach réaltúil agus intríach de chuid na samhlaíochta atá i gceist in ‘An Réadóir Neirbhíseach’ (BG, 27). Más tírdhreach réalaióch nó samhlaíoch atá ann, feictear machnamh ábalta Jenkinson ar mhodhanna a comhfheasa féin, modh na samhlaíochta, ach go háirithe. Míníonn Jenkinson nach ann don fhile ach ag am scríofa an dáin. Deir sí:

Nuair a chuireann duine é féin faoi choimirce na bé – faid scríofa na dáin (agus is ansin amháin is ceadmhach ‘file’ a thabhairt air i ndáiríre) – ní cóir go dtiocfadh aon ní idir é agus comhlíonadh na hinspioráide ‘in the event of fire don’t delay to collect your personal belongings’ ie. tiachóg na moráltachta.¹¹⁶

Feictear sa tagairt don bhé, d’fhórsa na hinspioráide, don chaoi nach ann don fhile ach ‘faid scríofa an dáin’ go bhfuil Jenkinson ag cur suas don nóisean gur suibiacht chomhtháite atá ar chúl na ndánta seo. Is ionann údaracht, mar sin, i scéimre fileata Jenkinson agus cáilíochtaí uasdiamhaireacha na hinspioráide agus na samhlaíochta a samhlófá orthu gur cáilíochtaí eistriacha iad do shuibiacht scríbhneoireachta Bhiddy Jenkinson. Sa dara leath den chaibidil, déanfar an chaoi gur féidir suibiacht scríbhneoireachta Jenkinson a thuiscint mar shuibiacht tharchéimnitheach de réir thuiscint Husserl.

¹¹⁵Jitendra Kumar, ‘Consciousness and its Correlatives: Eliot and Husserl,’ *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 28, No. 3 (March, 1968), 342.

¹¹⁶Biddy Jenkinson in agallamh le hAifric Nic Aodha, ‘Ní hAnsa,’ *Comhar*, Iml. 71, Uimh. 9 (2011), 20.

Síneadh amach an Chomhfheasa agus Tóraíocht na Tuisceana

Sa dán ‘Taighde’ (*DU*, 66 - 67), treisíonn Jenkinson ar an nóisean go bhfuil an gearr mar fhoinsé chruthaitheach. Ina theannta sin, léiríonn Jenkinson an léargas ar an domhan a thagann de bharr na meartuisceana:

Ach ar an uair eisceachtúil

- Faoi mar phléascfadh do shúile ar oscailt
chun an uile ribe, an uile bhricín, an uile roc
a ghabháil chucu féin as an nua –

[...]

Ansin is féidir múchadh arís

in uabhar le braithstintí

agus imeacht ar an aer

san osna a ligeann duilliúr titithe an tsaoil

nuair bhogann drúcht an chré.

Ach ar ndóigh, ní mór teacht ar ais,

agus tú féin a theannadh suas beagáinín

chun dán a scríobh.

Is nílím cinnte nach bhfuil calaois éigin

á dhéanamh agat orainn ansin. (*DU*, 66 - 67)

Is saintréith é den chúram aeistéitiúil machnamh agus inmheánú a dhéanamh ar an tionchar uileghabhálach agus claochlaitheach ar féidir leis an bhfilíocht a bheith aici ar an duine.

Sa chuid seo den chaibidil, féachtar ar an gcaoi a síneann comhfhios Jenkinson amach i dtreo an domhain ar mhaithe le tuiscint a bhaint amach i leith na beatha. Mar is dual do Jenkinson, tá modh na samhlaíochta mar chuid dhílis den tóraíocht seo ar son na tuisceana. Is minic go dtugann Jenkinson léargas dúinn ina cuid filíochta ar an gcaoi go mbaintear tátail amach i leith na tuisceana agus na beatha nuair a dhéantar anailís ar an

gcomhfhios agus conas mar atá sé ag obair. Sa dán ‘Belvedere’ (*DU*, 54-55), tugann Jenkinson léargas dúinn ar an machnamh a dhéanann sí ar mhodhanna agus ar struchtúr a comhfheasa. Sa dán seo, tá súile an fhile ag iarraidh dul i dtaithí ar struchtúir foirgnimh a bhfuil áilleacht agus máistreacht tógála ag roinnt leis. Agus an file ag iarraidh lán na súl a bhaint as struchtúr an fhoirgnimh, déanann sí machnamh sínte ar conas mar a thagann an duine ar cheisteanna na fírinne agus na *heisinte* bunúsaí nuair atá sé/sí ag smaoineamh. Deir an file:

De réir a chéile tagann an intinn ar réiteach.
Tá gach mír ar leith fíor ann féin.
Is iad na ceangail atá cleasach....
An colún sin a éiríonn ar cúl
ach a thugann taca don urlár thuas
ar an dtaobh is cóngaraí duit, abair. (*DU*, 55)

Sa dán ‘Muirfin’ (*DU*, 17-19), tugann Jenkinson grinnléargas ar na rudaí a fheiceann sí agus ar na rudaí a chloiseann sí agus í amuigh ag siúl na trá agus ag faire na spéirlíne. Deir sí:

Tá priompallán daonna amuigh i mbéal taoide
ar mhuirmhá thráite
[...]
Eitlíonn corr ghlas go gíoscánach thar ghiocáil agus slubarnaíl íochtair láin.
Tá consain chrua ag na roilligh agus gutaí fada ag na gobadáin [...] (*DU*, 17-18)

Tugtar léargas gléineach dúinn sa véarsa thuas ar an gcaoi a bhfuil Jenkinson go mór ar an airdeall i dtaobh na mbealaí a síneann a comhfhios i leith na n-oibiachtaí ar an trá. Is féidir a tagairt do na consain chrua, do ghíoscán na n-éan agus do ghutaí fada na ngobadán a léamh mar léargas file ar an teanga atá in úsáid aici le fuaimdhreach a sholáthar a dhéanfadh aithris lom ar na rudaí atá á cloisteáil aici. Tá an léargas fileata sa véarsa thuas ar na rudaí a fheiceann Jenkinson agus ar na rudaí a chloiseann sí ina tuairisc shaibhir ar thaithí na gcéadfaí. Is cruthúnas iad na línte sin freisin go bhfuil impleachtaí spéisiúla

don chruthaitheacht ag an gcaoi ina síneann comhfhios an fhile i leith an domhain. Léiríonn sé cumas an fhile seo grinnmhachnamh a dhéanamh ar shíneadh amach a comhfheasa féin i leith na rudaí coincreídeacha atá os a comhair agus a dhealraíonn dá comhfhios. Is tuairisc ar mhodh braithstinte an chomhfheasa é an véarsa thuas mar a léirítear ag Gorner sa ráiteas a leanas:

intentional experiences are directed towards entities which are not mental entities. I do not see colour sensations (mental entities) but coloured things (material objects). I do not hear auditory sensations but the singer's song. When I perceive the tree in the garden it is, precisely the tree I perceive and not some inner picture or image of the tree. And this is not just because the intentional experience is perceptual [...]¹¹⁷

I dtéarmaí feiniméaneolaíocha, ní hamháin gur cur síos atá sna línte thuas ó ‘Muirfin’ (*DU*, 17-18) ar bhraistintí na gcéadfaí, ach is cur síos é ar an gcaoi a bhfuil comhfhios an fhile ag síneadh i leith na n-oibiachtaí ar an trá. Leanann Jenkinson uirthi sa chéad véarsa eile, áfach, agus tá sí go mór ar an airdeall faoin gcaoi nach é taithí na mbraistintí amháin a bhíonn i gceist anseo. Déanann an file anailís ar na tátail a thagann as a bheith ag díriú go féin-chomhfhiosach ar mhodhanna comhfheasa an radhairc. Cuireann an file in iúl an chaoi go dtagann tuiscint nó fios chuig an duine a thaithíonn modhanna an chomhfheasa ar bhealach úr agus gan iad a bheith faoi shríon:

Ritheann radharc atá i dtaithí éille
ar cuairt saoirse
[...]
Mura dtagann tú i gceist de spreang
nó de bharr fiosrachta míchuibheasaí
ní eireoidh gealfhine na ngéanna
dá linn ar dhath an aeir romhat. (*DU*, 18)

Tugann Jenkinson le fios sa véarsa thuas go n-éascraíonn ceisteanna fealsúnacha maidir leis an tuiscint agus leis an mbeatha chuici nuair a shíneann a comhfhios i dtreo

¹¹⁷Gorner, Paul, ‘Reid, Husserl and Phenomenology,’ *British Journal for the History of Philosophy*, Vol. 9, No. 3 (2001), 548.

thírdhreach na mara trí mheán mhodhanna comhfheasa na mbraistintí. Sa dán ‘Muirfin’ (*DU*, 18), mar sin, b’fhacthas an machnamh a tháinig as síneadh amach chomhfhios an fhile i leith na farraige agus na spéire, áiteanna nach bhfuil teorainn ag baint leo. Déanfar plé cuimsitheach ar an bhfarraige agus ar an spéir mar léiriú ar an saoldomhan i gcaibidil a trí den tráchtas seo.

Tá loighic thuas Jenkinson, a léirítear sa chomhbhá atá aici leis an dúlra a fheidhmíonn mar fhoinsé feasa, le feiceáil go láidir sa dán, ‘Lá Fómhair i nGleann na gCuach’ (*UB*, 11):

Sa ghleann seo, idir dhá bhruach síne
[...] tá faid á fáil anseo agam ar uaigneas
idir slogadh is athsheachadadh na círe,
fios ag líonadh isteach in áit an aoibhnis
is na féileacáin á mbrú asam de shíor
gur geall le piotail sceiche gile lá gaoithe
mo sciatháin faoi riasc. (*UB*, 11)

Sa dán ‘Fáisceáin’ (*BG*, 23) thíos, tugann an file le fios go samhlaítear di go bhfuil structúir áirithe ann a choimeádann an duine faoi shríon. Má bhrítear na srianta eisintiúla sin, scaoilfear an duine saor. Is ionann cliseadh na struchtúr srianach agus teagmháil dhlúth leis an gcruinne mhór. Ar bhriseadh na sréine agus mar a scaoilfear saor gach rud ar thalamh agus san aer os a chionn, fógraíonn an file go ceiliúrtach go gcuirfidh sí a croí ann:

Má bhrítear na faisceáin
séidfidh an domhan chun siúil
is tá mo chroí ann. (*BG*, 23)

I gcomhthéacs na caibidle seo, feictear síneadh comhfheasa Jenkinson i leith an domhain mhóir sa véarsa thuas.

Sa dán ‘Líníocht’ (*DU*, 36), cuireann Jenkinson in iúl gur féidir teacht ar léirstean

ar rúin na beatha trí chumadh na filíochta agus tríd an smaointeoireacht fhileata. Bunaítear an dán seo ar chur síos simplí ar an líníocht. Feictear, áfach, tríd an bpróiséas líníochta seo go síneann comhfhios Jenkinson i leith léargaisí ar mhórchéistean tuisceana agus filíochta. Ina theannta sin, éiríonn léi táirge na lámhscríbhinní a thabhairt chun cuimhne tríd an staidéar luibheolaíochtúil a ríomhann sí sa dán. Tríd na tagairtí don luibheolaíocht, cuirtear ceann de phríomhchúraimí scríobhaithe na lámhscríbhinní Éireannacha os ár gcomhair agus déantar a gcleachtas siúd – an líníocht – a nascadh le scríobh na filíochta agus síneadh amach chomhfhios an fhile i leith rúin fhileata na beatha:

Samhradh na líníochta é.

Mo pheann luaidhe ina scian
ag trasghearradh lusanna an oileáin

Ní ar mhaithe lem phictiúirí mífhortúnacha
ach ar mhaithe le bunuimhreacha.

Ceithre phiotal ghealdearga fiúise móide
ceithre liopa chorera béaldruide
ar ocht n-antar leabhair
agus siogma.

Uimhreacha atá uaim,
an cód,
an rún,
an bhrí. (*DU*, 36)

Tríd na tagairtí do na lámhscríbhinní agus do mhodhanna scríofa na scríobhaithe, baintear macallaí ón traidisiún scríofa agus ón aigne Ghaelach tríd na trí fhocal; ‘táinrith’, ‘Bealtaine’ agus ‘bó’¹¹⁸. Iarann comhfhios an fhile bunchódanna na beatha a lorg agus

¹¹⁸Pádraig Ó Héalaí, ‘An Dúlra sa Bhéaloideas,’ *Léachtaí Cholm Cille*, Iml. XI (1980), 50-76.

tarraingíonn sí as mionsonraí agus meafair chun tuiscintí fileata ar an mbeatha, agus ar shaol ainmhithe agus créatúir na cruinne a shamhlú:

Uimhreacha atá uaim,
an cód,
an rún,
an bhrí
go dtarraingeomid
arís is arís eile
trí fáinne óir an fhoirmle
cóta lachtna na Bealtaine,
airgead luachra,
eangach drúchta,
anáil bhó bleachta
seinm chuaiche
fearthainn mar tháinrith póg le fána an chnoic. (*DU*, 36)

Líníocht agus trasghearradh ar an tsamhlaíocht ag an am céanna a tharlaíonn sa dán seo mar a fheictear sa tsraith nithe meafaracha atá curtha in iúl ar bhealaí saibhre agus íogair:

eangach drúchta
anáil bhó bleachta
seinm cuaiche. (*DU*, 36)

Is léir, mar a bheadh Jenkinson ag taiscéaladh amuigh faoin aer, go bhfuil an file i láthair nithe seo an dúlra agus go ndíríonn a hintinn fhileata ar ‘fáinne óir an fhoirmle’; go samhlaítear di go bhfuil an bháisteach mar ‘tháinrith póg le fána an chnoic’ agus go ndealraítear di gur ‘airgead’ atá sa luachra, brí a threisítear i gcasadh an imeartais fhocail ar ‘airgead’, ‘luach’, ‘luachmhar’ agus ‘luachra’. Tá eolas agus tuiscint le haimsiú sa cheangal seo idir saol an dúlra agus an léirstean fileata, is léir. Turgnamh de chineál atá ann sa mheascadh idir líníocht, luibheolaíocht, an traidisiún agus an tuiscint fhileata i leith

na cruinne. Iarann an dán a chruthú go bhfuil ‘an cód/an rún/an bhrí’ atá sa bheatha le haimsiú nuair a dhéanann an comhfhios cúram staidéarach, cairéiseach ar an dúlra. Sa dán ‘Líníocht’ (*DU*, 36), mar sin, éiríonn le Jenkinson aird a dhíriú ar shíneadh amach a comhfheasa i leith an na tuisceana aeistéitiúla agus fileata ar an saol.

Sa dán ‘Bláthanna an Bhóthair’ (*DU*, 34) freisin, feictear brúadar nó machnamh aeistéitiúil Jenkinson nuair a shíneann a comhfhios amach i leith an domhain agus nuair a dhéanann teagmháil leis an dúlra agus le bláthanna, ach go háirithe:

I nGráinseach an Déin

[...]

Cois uaighe lá gaoithe

éiríonn an bás id shúile

gan de bhac air ach

bláthfhleascanna síoda

a shnámhann

le bláthú goirt na súl

go ndéantar dá ndathanna anailíneacha

claíocha fiúise ar shlí na fírinne

is gach aon siogairlín ag iompar deor

thar bhruach. (*DU*, 34)

Meafar lárnach sa dán seo ná na deora a dhéanann ‘goirt’ as radharc na súl agus a ndealraíonn sé fúthu go gclaochlaíonn na bláthanna síoda - i sileadh torthúlach na ndeor - ina mbláthanna nádúrtha, fiáine .i. an fhiúise. Faoi thionchar athraonach na ndeor, dealraíonn sé do chomhfhios an fhile go bhfuil dathanna ‘anailíneacha’ na mbláthanna síoda mar ‘claíocha fiúise’ atá ar ‘shlí na fírinne’ (*DU*, 34). Feidhmíonn an fhiúise agus a cuid siogairlí mar fheithiclí nó mar stiúir ar mhodhanna comhfheasa an chomhbhróin agus bhróin sa duine. Sa líne dheireanach den dán, ‘gach aon siogairlín ag iompar deor/thar bhruach’ (*DU*, 34), ní shainítear cé acu an bruach nádúrtha é, mar a bheadh ag abhainn mar shampla, nó an bruach spioradálta é. Sa chaoi seo, leagtar béim i dteanga fhísiúil ar thuiscintí tarchéimitheacha a théann thar teorainneacha an tsaoil ábharaigh.

Leis an bhfocal ‘bruach’ agus leis an gceangal idir dhá réalachas a seasann deora Dé dó sa dán ‘Bláthanna an Bhóthair’, cuimhnítear ar ráiteas Eoghain Uí Thuairisc san aiste *Religio Poetae* a dtagraíonn Jenkinson dó in Léacht Uí Chadhain nuair a mhíníonn sé an focal ‘*religio*’:

Tá an téarma seo bunaithe sa Laidin, *religare*, is é sin, nasc nó ceangail a dhéanamh idir dhá rud...Cad iad an dá rud a cheanglaítear ina chéile leis an *religio* seo? An dá shaol. An saol thall agus an saol abhus. Ceanglaíonn an *religio* le chéile an dá ghné den réalachas; is é sin le rá, an dia agus an duine. An dá ghné den stair; is é sin, an dúchas agus an cine. An dá ghné den domhan ar fad; is sin, an tÁbhar agus an Fhoirm”. Dar le Ó Tuairisc, “an *religio* seo, an ceangal seo idir an dá shaol, is bun agus is aidhm agus is *raison d’être* don *Philíocht*”.¹¹⁹

Déanann Jenkinson tráchttaireacht ar an méid a deir Ó Tuairisc:

[...] braithimid fós gur gá míniú a fháil ar mhíorúilt ár mbeithe, ceangal a dhéanamh idir an dorn beag carbóin is ábhar dúinn agus cuisle mór an tsaoil a chuireann draíocht orainn....Bímid ag iarraidh ar an dóigh céanna léim a chaitheamh thar tháirseach ár dtuisceana. Agus is iontach an scleondar a bhaineann leis an bhfáisceadh reatha agus an léim a leanann é.¹²⁰

Díol iontais, mar sin, ag Jenkinson an nós uilíoch ceangal a lorg le ‘cuisle mór an tsaoil’. Sa léiriú ar an bhfiúise i ‘Bláthanna an Bhóthair’ (*DU*, 34), b’fhacthas, d’fhéadfaí a rá, síneadh amach de chomhfhios Jenkinson i leith na tuisceana atá meiteafisiciúil agus tarchéimnitheach.

Is sprioc feiniméaneolaíoch Husserl taithí bhunúil agus léirstean príomha a bhaint amach nach bhfuil faoi scáth na réamhthuisceana. Sa tuiscint a thagann as machnamh Jenkinson sna dánta thuas, léirítear an chaoi go n-eascraíonn léirstean príomha agus bunúil as síneadh amach an chomhfheasa ní hamháin i leith an domhain mhóir, ach i leith tuiscintí meitifisiciúla agus fileata na beatha.

¹¹⁹Biddy Jenkinson, ‘Lirici Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne,’ (Léacht Uí Chadhain) *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 1, (Eanáir, 1999), 15.

¹²⁰*Ibid.*, 15.

An tSuibíacht Tharchéimnitheach

Dlúthphroiséas ceiliúrtha ar chumadh na filíochta is ea smaointe a mheas, dar le Jenkinson. Is léir ar a ráiteas thíos go dtagann sí go mór leis an léamh feiniméaneolaíoch a fhéachann le hábhar an chomhfheasa a scrúdú:

Just as a photon, bounced off a particle to enable us to “see” the particle, will alter the position of the particle, ideas exposed to mental processes are changed by them. Indeed the excitement of composition is in seizing the idea as it changes (while pretending to be doing something else with lines, metres, metaphors, for the curse of it is that you can only see the change happening with your peripheral vision – a straight look sends it skeetering out of range.¹²¹

Coincheap lárnach de chuid smaointeoireacht Husserl is ea an t-áiteamh go bhfuil sé ar chumas an duine scrúdú a dhéanamh ar na rudaí ar a mbíonn sé ag smaoineamh agus ar na bealaí a mbíonn sé ag smaoineamh orthu. Is léir go dtagann Jenkinson le háiteamh Husserl nuair a dhéanann sí na bealaí smaointeoireachta atá aici féin a ríomh. Sa dán ‘Peaca an Tomhais sa Rang Ealaíne’ (*AN*, 66-67), cuirfidh Jenkinson, ‘imlíne ar an daonnacht’ (*AN*, 66), rud a thagann go mór leis an anailís fheiniméaneolaíoch:

Bíodh radharc im shúile anocht

Bíodh mo lámh mothálach

Luíodh mo línte gar don fhírinne

[...]

go gcuirfead imlíne

- de réir m’acmhainne

ar an daonnacht. (*DU*, 66)

Ina cuid scríbhinní próis, áitíonn Jenkinson gur saindualgas de chuid an fhile a comhfhios scríbhneoireachta a shaoradh ó réamhthuisceintí de gach cineál: ‘With the arrogance of her calling she will not adopt any ready-made system of belief’.¹²² Léiríodh

¹²¹Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 29.

¹²²*Ibid.*, 31.

sa réamhrá go bhfuil comhfhios scríbhneoireachta ag feidhmiú ar chúl fhilíocht Bhiddy Jenkinson. Is éard atá curtha romham sa chaibidil seo ná a léiriú go bhfuil fianaise i bhfilíocht Jenkinson den chomhfhios scríbhneoireachta a éilíonn neamhspleáchas ó thuiscintí réamhbhunaithe. I dtéarmaí Husserl, tugtar suibiacht tharchéimnitheach ar an gcomhfhios scríbhneoireachta seo atá saor ó mhúnlaí na réamhthuisceana.

Ainm Cleite agus Cealú an Údair

Cad chuige idirdhealú idir an duine stairiúil agus an tsuibiacht scríbhneoireachta a chothú? An bhfuil ráiteas láidir á dhéanamh i leith ról an fhile agus fheidhm scríbhneoireachta na filíochta san idirdhealú daingean seo agus in úsáid an ainm chleite? Áitítear anseo go bhfágann an deighilt idir an duine iarbhrí agus *persona* an ainm chleite, Biddy Jenkinson, go gcruthaítear suibiacht scríbhneoireachta sna dánta seo ar féidir léi modhanna smaointeoireachta atá ró-mhúnlaithe ag tuiscintí normalaithe na sochaí a tharchéimniú agus ar féidir léi labhairt go hoibiachtúil, agus go hioróineach fiú, faoina bhfuil faoi chaibidil aici.

Tugann Jenkinson léargas maidir leis an gcomhfhios scríbhneoireachta agus tarchéimniú tuiscintí normalaithe na sochaí nuair a thugann sí tuairim an charachtair Orlando de chuid Virginia Woolf mar gheall ar neamhiontaofacht na cáile. In geall ar an rúndacht a bhaineann le hainm cleite Jenkinson, is díol spéise é an chaoi a ndíríonn Jenkinson ar ráiteas Orlando a mhaíonn go bhfuil toise rúnda ag baint le ceapadóireacht na filíochta nuair a deir:

What has praise and fame to do with poetry? What has seven editions (the book has already gone into no less) got to do with the value of it? Was not writing poetry a secret transaction, a voice answering a voice? So that all this chatter and praise and blame and meeting people who admired one and who did not admire one was as ill suited as could be to the thing itself – a voice answering a voice. What could have been more secret [...].¹²³

Guth ag allagar go rúnda leis féin is ea cumadh na filíochta dar le hOrlando. Is léir sa nasc idir ráiteas Orlando agus Jenkinson gur suim leo beirt an ‘chatter and praise and

¹²³Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 29.

blame and meeting people who admired one and who did not...' (Jenkinson, 1991, 29) a sheachaint le go mbeadh a gcomhfhios scríbhneoireachta saor ó ró-mhúnlú na sochaí agus a bheith, ar an gcaoi sin, *tarchéimnitheach*. Samhlaíonn Orlando an comhfhios fileata sa ráiteas thuas le comhrá rúnda, intriach agus tarchéimnitheach.

San alt 'Tracking the Words', aithníonn Ciarán Carson an nasc idir ainm cleite agus conas mar a úsáidtear an teanga mar chód agus mar bhréagríocht i bhfilíocht Jenkinson nuair a deir sé: 'Biddy Jenkinson', like "Flann O'Brien", is a pseudonym, and one of her concerns is how words and names can be codes or disguises.'¹²⁴ Seasann úsáid na mbréagríocht mar thréith lárnach den ghluaiseacht nua-aoiseach a seasann Virginia Woolf, T.S. Eliot, Ezra Pound agus scríbhneoirí eile nach iad di. Ach an oiread le scríbhneoirí nua-aoiseacha, tagann carachtair éagsúla aníos i bhfilíocht Jenkinson a fheidhmíonn mar bhealaí códaithe le tréithe éagsúla den traidisiún agus dá fealsúnacht fhileata a chur abhaile ar an léitheoir. I measc na gcarachtar seo, luaim Mis (*M*, 2000), agus an ceathrar ban sa chnuasach filíochta is déanaí le Jenkinson – 'Táinrith', mar atá: Méibhín – file, Méadhbh – staraí, Medb – teangeolaí, agus Mae – údar a bhí ag obair ar 'Fluctuation of Gender in Nouns in the Stowe version of T.B.C.' (*TR*, 2013); Róis Ní Thuathail (*DU*), Éabha an Bhíobla, Mal Dubh, an Láithreach Chaineach (*BG*), Gráinne na Féinne (*BG*) srl. Ní féidir plé forbartha a dhéanamh sa tráchtas seo ar fheidhm na gcarachtar thuas i saothar Jenkinson ach d'fhéadfaí a rá gur samhla de Bhé na filíochta iad cuid mhaith, ar samhail lárnach í do Jenkinson ina cuid filíochta agus ina scríbhinní próis do phróisis uasdiamhaireacha na cruthaitheachta. Cuireann Patricia Haberstroh an deacracht a bhaineann le guth baineann a chur in iúl, fiú agus bréagríocht in úsáid. B'fhacthas di gur pearsana fear a bhí i bhformhór na n-aghaidheanna fidil de chuid na scríbhneoirí nua-aoiseach:

An intriguing area for exploration centers on the question of voice and the aesthetic challenge for contemporary women to create female speakers. Lyric poetry presents a unique problem for women in creating a poetic "I." Traditionally, the better known and acknowledged Irish women writers have been novelists, not poets [...] Even if we consider the modernist's poets suggestion that the writers adopt a mask through which to speak, we soon realise that those masks and speakers, whether Yeats's or Pound's or Eliot's, were

¹²⁴Carson, Ciarán, 'Tracking the Words,' *Fortnight*, (May). <http://www.coisceim.ie/bleachtair.html> [Léadh Aibreán, 2008], 19.

almost always male'.¹²⁵

Tagraítear thuas do réimse carachtar agus pearsana i scéimre filíochta Jenkinson. In ainneoin gur pearsana baininne iad, is tuairim scoláirí éagsúla gur ó pheann fear a tháinig na carachtair bhan seo chugainn sa traidisiún. Ina theannta sin, is féidir a rá gur trí ghuthanna, *phersonae* agus ghuthanna iomadúla an traidisiúin litríochta a úsáid, a éiríonn le Jenkinson scaipeadh agus leabú a dhéanamh ar na rudaí a shamhlaítear leis an traidisiún liteartha Gaeilge mar a léirítear iad ag Bríona Nic Dhiarmada: 'an cumasc sin de théamaí, íomhánna, samhlaoidí, miotais, pointí tagartha, agus comhghnásanna ar ghá dul i ngleic leo agus file i mbun pinn'.¹²⁶ Deir Maud Ellman ina leabhar *Poetics of Impersonality* faoi Eliot agus Pound, mar shampla: 'As poets, both efface themselves through masks, *personae*, and ventriloquy, and the polylogue within their texts impugns the self's domain'.¹²⁷ Tagann sé seo go mór leis an nóisean go ndéanann Jenkinson an t-údar a chealú sa téacs. Ag leanacht ó nóisean seo na bréagríochta, d'fhéadfaí a áiteamh go mbaineann spráíúlacht agus súgradh le saothar an fhile seo.

An tSuibíocht Bhaineann

Eascraíonn plé spéisiúil as ceist na suibíochta scríbhneoireachta agus ceist na suibíochta baininne. Is ráiteas coitianta ag banscríbhneoirí gur díol bróin dóibh teirce na scríbhneoireachta ban ónar féidir leo gairm scríbhneoireachta agus guth dlistineach ban a fhoghlaim. I leabhar poleimiceach Eavan Boland *Object Lessons*, léiríonn sí saol príobháideach mná ar file í. Déanann Boland suntas den láimhseáil chaoi a dhéanann an banfhile ar chúraimí máithreachais agus cruthaitheachais in aon uain:

Imagine then that a woman is going into the garden. She is youngish; her apron is on and there is flour on her hands. It is early afternoon. She is going there to lift a child for the third time who is about to put laburnum pods into its mouth. This is what she does. But what I have omitted to say in this small sketch is that

¹²⁵Patricia, Haberstroh, *Women Creating Women: Contemporary Irish Women Poets* (Dublin: Attic Press, 1996), 16.

¹²⁶Bríona Nic Dhiarmada, 'Ceist Na Teanga,' - Dioscúrsa Na Gaeilge, an Fhilíocht, Agus Dioscúrsa Na mBan,' *Comhar*, Iml.51.5 (1992), 161.

¹²⁷Maud Ellmann, *The Poetics of Impersonality: T.S. Eliot and Ezra Pound* (Cambridge: Harvard University Press, 1987), 3.

the woman is a poet. And once she is in the garden, once the child, hot and small and needy is in her arms, once the frills of shadow around the laburnum and the freakish gold light from it are in her eyes, then her poetic sense is awakened. She comes back through the garden door. She cleans her hands, takes off her apron, sets her child down for an afternoon sleep. Then she sits down to work.¹²⁸

Is suimiúil an chomparáid idir Biddy Jenkinson agus Eavan Boland. I gcás Bholand, déantar polaitiú ar shaol príobháideach agus pearsanta na suibíachta baininne sa leabhar *Object Lessons*. Tá an polaitiú sin atá déanta ar shaol príobháideach na mná ag teacht leis an anailís fheimineach. Dar le Patricia M. Lengermann agus Jill Niebrugge: ‘Feminism’s analytical and critical focus on domination in interpersonal relations is anchored in its long-standing credo that *the personal is political* – a view that transcends the classic macro-micro divide in sociological theory’.¹²⁹

Murab ionann agus sin, is féidir a rá go ndéantar saol príobháideach na suibíachta scríbhneoireachta ‘Biddy Jenkinson’ a cheilt. Fágann príobháideachas ainm cleite Jenkinson go gceiltar údar lárnach i bhfilíocht Jenkinson. Ar bhealach, tagann sé seo go mór leis an tsuibíacht tharchéimnitheach de réir Husserl, a tharraingíonn siar ó réamhthuiscintí bunaithe na féiniúlachta ar mhaithe le hanailís oibiachtúil ar ábhar a chomhfheasa.

Agus an tsuibíacht bhaineann á lua ag Jenkinson, maíonn sí gur fuar aici mórán de na difríochtaí idir fir agus mná seachas roinnt éagsúlachtaí coirp. In agallamh le Gabriel Rosenstock dúirt sí: ‘Ní chreidim go bhfuil aon difríochtaí móra idir fir agus mná ach difríochtaí fisiciúla’.¹³⁰ Tá macallaí sa ráiteas seo de thuairimí Virginia Woolf a d’áitigh nár chóir go n-aithneofa inscne an scríbhneora ón scríbhinn – áiteamh a scrúdaíonn sí sa bhréagbheathaisnéis *Orlando*¹³¹ agus sa leabhar *A Room of One’s Own*.¹³² Cáineann Elaine Showalter an seasamh neamhinscneach seo, áfach, i gcaibidil

¹²⁸Eavan Boland, *Object Lessons: The Life of the Woman and the Poet in Our Time* (New York: Norton, 1995), 170.

¹²⁹Patricia M. Lengermann agus Jill Niebrugge, ‘Intersubjectivity and Domination: A Feminist Investigation of the Sociology of Alfred Schultz,’ *Sociological Theory*, Vol. 13, No. 1 (March, 1995), 26.

¹³⁰‘Comhar-Rále Biddy Jenkinson,’ Gabriel Rosenstock, *Comhar*, Iml. 44. Uimh. 5, (Bealtaine: 1985), 34.

¹³¹Virginia Woolf, *Orlando: A Biography* (London: Penguin Books, 1993.)

¹³²Virginia Woolf, *A Room of One’s Own* (Orlando: Harcourt Inc., [1929], 1989).

léi dar teideal ‘Virginia Woolf and the Flight into Androgyny’.¹³³ Ceistíonn Showalter an chaoi, dar léi, nach n-admhaíonn Woolf an deighilt inscne ar mhaithe le litríocht neamhpholaitiúil, neamhdhioscúrsúil atá múnlaíthe ag cúraimí aeistéitiúla amháin a bhaint amach. Is léir tionchar an fheimineachais ábharaigh ar léamh Showalter a fhéachann le cúram a dhéanamh de shaol agus de chonstráidí iarbhir na mban i gcomhthéacs na sochaí. Is spéisiúil an chomparáid idir Jenkinson agus Woolf, leis, maidir le cúraimí aeistéitiúla a gcuid saothair. Is léir ar ráitis Jenkinson gur beag aici tionchar rómhór na hidé-eolaíochta ar an bhfilíocht. Sampla dá seasamh aeistéitiúil maidir leis an gcúisiúlacht an ráiteas seo a leanas:

Ní féidir cúis a chur ag marcaíocht ar láir bhán na filíochta. Imeoidh sí uait agus ní fhágfar ach an tsraithair [.....] Creidim gurb ionann tóir na filíochta agus tóir an fheasa, gurb ionann dán a scríobh agus tú féin a chur faoi chuing na fírinne. Is deacair do lucht cúise gan forbairt leataobhach a dhéanamh ar a gcuid tuairimí.¹³⁴

An tSuibíocht sa Traidisiún Gaeilge

Más spéisiúil ceist na hinscne agus ceist na suibíochta scríbhneoireachta, ardaíonn Joep Leerssen ceistanna eile maidir leis an údaracht i dtraidisiún liteartha na Gaeilge.¹³⁵ Áitíonn Leerssen nach léiríonn *corpas* filíochta na Gaeilge suibíochtúlacht fhorbartha nó fhéin-eolgaíseach, agus gur litríocht aithrisciúil, rómhúnlaíthe ag éilimh a bpátrún ab ea táirgeadh liteartha na bhfilí Gaeilge meánaoiseacha. Ina theannta sin, maíonn sé nach i dtreo caighdeán aeistéitiúil a shaothraigh na filí sin ach i dtreo luach saothair agus stádais. Easaontaíonn Alan Titley go láidir le háitimh Leerssen agus rianaíonn sé mór-ócáidí liriciúlachta agus pearsanta i samplaí eiseamláireacha ón dtraidisiún liteartha Gaeilge.¹³⁶

I gcuid mhaith den tráchtairacht fheimineach, cuirtear síos ar an traidisiún liteartha mar thraidisiún fireann a rinne cealú nó ciúnú ar ghuth na mban agus a thug neamhaird air. Dar ndóigh, is suimiúil an cheist í an tsuibíocht scríbhneoireachta agus an bhanscríbhneoireacht i dtraidisiún liteartha na Gaeilge agus na hÉireann. Tá sé áitithe ag

¹³³Elaine Showalter, *A Literature of their own: from Charlotte Brontë to Doris Lessing* (London: Virago Press, [1978] 1993), 263-97.

¹³⁴Biddy Jenkinson, ‘Filí agus Léitheoirí,’ *Feasta*, (Samhain, 1997), 6.

¹³⁵In Ní Dhonnachadha, Máirín (eag.), *Nua Léamha: Gnéithe de Chultúr: Stair agus Polaitíocht na hÉireann c.1600-1900* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta, 1996), 41-57.

¹³⁶*Ibid.*, 261-301.

mórán tráchtairí nár tugadh dóthain airde nó measa don tsuibíacht nó don tsuibíachtúlacht bhaineann sa traidisiún Éireannach sa dá theanga'.¹³⁷ Cuireann Bríona Nic Dhiarmada síos ar chastacht an chaidrimh idir an traidisiún liteartha ginearálta, an traidisiún Gaeilge agus scríbhneoireacht na mban:

Nath seanchaite é sa chriticeas feimineach go mbíonn constaicí faoi leith ag teacht idir banúdar agus an traidisiún liteartha. Mar a deir criticeoir amháin: 'Women have a paradoxical relationship to tradition. As readers and writers, we belong to it, but as women we are excluded.' (Montefiori, 1987: 26) Is ceist antábhachtach í ceist an traidisiúin, ní hamháin do bhanfhilí ach d'fhilí i gcoitinne – ní áirím filí na Gaeilge de! Go hachomair 'séard atá i gceist agam le traidisiún anseo ná an cumasc sin de théamaí, íomhánna, samhlaoidí, miotais, pointí tagartha, agus comhghnásanna ar ghá dul i ngleic leo agus file i mbun pinn.¹³⁸

Tá sé soiléir i roinnt ráiteas de chuid Jenkinson ina scríbhinní próis nach ndéanann sí buaireamh faoi easpa réamhtheachtaí baineanna. San aiste 'A View from the Whale's Back', deir Jenkinson: 'I have always had a very healthy relationship with my living, though deceased sisters. The occasional male mistake about them never bothered me'.¹³⁹ San alt seo, déanann Jenkinson suirbhé fileata ar an traidisiún liteartha Gaeilge. Tá an tuairisc seo ar fiuchadh le sonraí suaithinseacha ó fhoinsí iomadúla den chorpas litríochta Gaeilge. Déanann Jenkinson tráchttaireacht ar phearsana ban agus ar shamplaí scríbhneoireachta a luadh le mná ón traidisiún a raibh tionchar acu uirthi agus í ag teacht in inmhe mar scríbhneoir. Ní thugtar le fios nó ní admhaítear nach mná stairiúla iad na heiseamláirí ban a ríomhtar sa tuairisc. Déanann an cuntas ceiliúradh agus moladh gan aon rian den íoróin ar réimse scríbhneoireachta ina bhfuil carachtair sheachstairiúla agus mhiotaseolaíocha, maraon le blúireanna litríochta a luaitear le mná ach nach bhfuil fianaise cruthanta ina dtaobh nach ó pheann fir a tháinig siad. Cuireann Jenkinson in iúl in 'A View from a Whale's Back' go gcreideann sí nach bhfuil aon tuairim níos bailí ná an ceann eile nó nach gá go gcuirfí tuairimí in oiriúint don fhianaise impiriciúil, scolártha. Dar léi gur minic go mbréagnaíonn an splanc feasa fileata an tátal cinnte: 'It can often happen that a scholar who has spent a lifetime classifying bones, words, pottery shards suffers a sudden poetic insight into the way things must have been in his favourite

¹³⁷ Féach, mar shampla, Ní Annracháin, 1982; Nic Eoin, 1998; Nic Dhiarmada, 1992; Boland, 1995).

¹³⁸ Bríona Nic Dhiarmada, 'Ceist Na Teanga,' - Dioscúrsa Na Gaeilge, an Fhilíocht, Agus Dioscúrsa Na mBan,' *Comhar*, Iml.51.5 (1992), 161.

¹³⁹ Biddy Jenkinson, 'A View from the Whale's Back,' *Poetry Ireland Review*, Vol. 52 (Spring, 1997), 62.

period'.¹⁴⁰ Cuid d'fhealsúnacht fhileata Jenkinson, mar sin, nach gá go gcloífeadh file le réamhthuiscintí agus le modhanna smaointeoireachta ar leith. In agallamh le hAifric Nic Aodha, deir sí nach mithid di mar fhile a bheith buanseasmhach maidir lena tuairim mar gurb é gnó ceart an fhile, dar léi, a bheith oscailte agus fiafraitheach i gcónaí:

Nach bhfuil cúram ar an té a mbíonn ag filíocht a bheith ag foghlaim de shíor, bheith ceisteach, fiafraitheach. Cuireann sé ionadh air féin cad iad na dul amúnna, na timpill, na rothal cleasanna a dhéanann sé. Ní gá go mbeadh an freagra céanna aige ar an gceist aon dá uair as a chéile.¹⁴¹

Aithníonn Caitlín Níc Íomhair an tréith lárnach i bhfhealsúnacht filíochta Jenkinson fáilte a chur roimh thoise an pharadacsa sa chaoi nach mbeadh an tuiscint ró-chinnte mar bhonn ag a cuid filíochta: 'Integrity means something different to us all [...] for her, it is a principled commitment never to climb upon a soapbox or a hobby horse. She has her own, equally perilous vessel to master: "láir bhán na filíochta", the white mare of poetry'.¹⁴² Léiríonn an ráiteas thuas go leagann Jenkinson síos gur ceadmhach di intinn a bheith oscailte don fhiafraí síoraí agus tugann sí léargas, mar sin, ar an gcaoi gur filíocht neamhdhioscúrsúil í an fhilíocht seo.

Is léir nach leasc le Jenkinson, áfach, scigmhagadh a dhéanamh dá réamhtheachtaí fireann Gaeilge. Sa dán 'Ait liom...agus rl.' (AN, 76), scríobhann Jenkinson leagan treascairteach de dhán an Ríordánaigh a shamhlaigh mná le foinse na hinspioráide filíochta seachas le scríobh na filíochta:

Leag uait do pheann, a fhir
-le danaíocht ort mo dhán-
Tusa tú féin an bior
Bíodh d'imscriobh faoi na mná.
Tú an foinse fíor
tobar inspioráide
Ná tarraing asat féin -

¹⁴⁰Biddy Jenkinson, 'A View from the Whale's Back,' *Poetry Ireland Review*, Vol. 52 (Spring, 1997), 62.

¹⁴¹Biddy Jenkinson in agallamh le hAifric Mac Aodha, 'Ní hAnsa,' *Comhar*, Iml. 71.9 (2011), 20.

¹⁴²Caitlín Níc Íomhair, 'In Praise of Biddy Jenkinson,' *Irish Times*, (4 August, 2015).

árthaí ag na mná!

Toibrigh chugham gan dua

-bacann cuimhneamh sil¹⁴³-

Gin ionamsa an dán

go seolfad é, a fhir. (AN, 76)

In 'Ait liom...rl. (AN, 76), déanann Jenkinson a leannán, an cholainn fhireann agus an grá collaí a cheiliúradh mar inspioráid dáin. Ach an oiread le Jenkinson, pléann Ríona Ní Fhrighil an chaoi nár mhothaigh Nuala Ní Dhomhnaill gur chuir a réamhtheachtaí fireanna ón traidisiún Gaeilge bac ar a teanga nó ar a guth baineann: 'níl aon réamhtheachtaí fireanna ar leith go gcaithfidh sí a neamhbhailiú chun spás samhlaíochta a chruthú di féin'.¹⁴⁴ Sa dán 'Iarchomharc',¹⁴⁵ áfach, is amhlaidh nach bhfuil Jenkinson cinnte gur chun a leasa é oidhreacht agus sampla na bhfilí a chuaigh roimpi. Deir Jenkinson:

Cuirim orm cluas orm féin

le fáinne an lae

féachaint an luafadh duine éigin

-nár rugadh fós –

dán dem chuid liom.

Le taitneamh, de rogha,

ach ba chuma liom

- i gcead dó –

¹⁴³Comhfhreagras; Biddy Jenkinson, *Comhar*, Iml. 56, Uimh 10 (Oct., 1997), 4:
A eagarthóir, a chara,

nach ait gur ob bhuir ríomhaire roimh an fhocal 'sil' san dán liom 'Ait liom..' Freagra ar Sheán Ó Ríordáin' (*Comhar*, Lúnasa, 1997). "Bacann cuimhneamh sil," arsa mise. "Bacann cuimhneamh slí," arsa *Comhar*. Seans go mbacann, ach "sil" seachas "slí" téama an dáin mar sin féin. Beir bua, Biddy Jenkinson, Baile Atha Cliath, 4.

¹⁴⁴Ríona Ní Fhrighil, 'Imní an Scáthaithe: Eavan Boland agus Nuala Ní Dhomhnaill,' *New Hibernia Review/Iris Éireannach Nua*, Iml. 6, Uimh. 4 (Geimhreadh, 2002), 141.

¹⁴⁵Biddy Jenkinson, 'Dánta,' *Irish Pages*, Iml. 5 Uimh. 2 (2008), 103-05.

dá mba dubholc dom bhéarsaí
a thug teilgean dá ghlór.

Mar go bhfuilim i ngrá
le file a chuaigh romham,
agus níl aon fhianaise agam
nach grá éagmaiseach é.

Is deacair a rá go n-eascraíonn an dán seo as ceist imní an scáthaithe inscniúil faoi mar atá pléite go críochnúil agus go cuimsitheach ag Ní Fhrighil i dtaobh na bhfilí atá comhaimseartha le Jenkinson - Nuala Ní Dhomhnaill agus Eavan Boland.¹⁴⁶ In ainneoin go bhfuil an chuma ar an scéal go bhfuil imní an scáthaithe á chur in iúl, d'fhéadfadh, dar ndóigh, filí fear nó ban a bheith i gceist sa dán seo.

An tSuibiacht Tharchéimnitheach

Léirítear sa chaibidil seo go gcuireann iarracht Jenkinson neamhspleáchas a bhaint amach ó réamhthuiscintí deiseanna ar fáil le léamh a dhéanamh ar a cuid filíochta; agus go gcuireann smaointeoireacht Husserl fráma tuisceana ar fáil le hanailís chórasach a dhéanamh ar an gcomhfhios scríbhneoireachta sin. Nuair a éiríonn leis an gcomhfhios scrúdú córasúil atá saor ó mhúnlaí na réamhthuisceana a dhéanamh air féin, is ionann é agus *suibiacht tharchéimnitheach* dar le Husserl. Tugann Ray léiriú ar cad is suibiacht tharchéimnitheach ann de réir theoiric Husserl agus ar na himpleachtaí a bhaineann léi. Míníonn sí faoin tsuibiacht tharchéimnitheach: 'It is called transcendental because of its presuppositionless relationship to the world (bracketing or suspending one's presuppositions about the world) so as to come to know what makes a thing what it is [...].'¹⁴⁷

¹⁴⁶Ríona Ní Fhrighil, *Briathra, Béithe agus Banfhilí: Filíocht Eavan Boland agus Nuala Ní Dhomhnaill* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta., 2008).

¹⁴⁷Marilyn A. Ray, 'The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,' in Janice M. Morse (ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods* (London: Sage Publications, 1994), 119-120.

Cuireann Husserl síos ar nós an duine a bheith neamhairdeallach maidir leis na réamhthuiscintí atá ag imirt tionchair ar ár gcuid smaointe mar ‘dearcadh nádúrtha’.¹⁴⁸ D’áitigh Husserl go mbíonn ár gcuid smaointe faoi thionchar réamhthuiscintí nuair nach bhfuil muid ar an airdeall ina dtaobh:

Husserl came to believe that the scrutiny of the structure and contents of our conscious experiences was inhibited and deeply distorted by the manner of our engagement with experience in ordinary life, when our practical concerns, folk assumptions, and smattering of scientific knowledge all got in the way of a pure consideration of experience as it is given to us (Hammond et al., 1991) [...].¹⁴⁹

Dar le Husserl, áfach, gur féidir leis an duine a chuid réamhthuiscintí a chur ‘idir lúibíní’ agus scrúdú *oibiachtúil* a dhéanamh ní hamháin ar smaointe an chomhfheasa ach ar na bealaí smaointeoireachta atá á gcur i bhfeidhm ag an duine ar na smaointe céanna. Chreid Husserl nach bhféadfaí anailís iomlán chruinn a dhéanamh ar an gcomhfhios nuair a bhí an dearcadh nádúrtha i gceist. Dá bhíthin sin, mhol sé go gcuirfí an dearcadh nádúrtha ar fionraí. Úsáideann Husserl an téarma fealsúnach *epoché* le cur síos a dhéanamh ar an gcaoi a gcuirtear an dearcadh nádúrtha ar leataobh sa léamh feiniméaneolaíoch:

Husserl proposed a number of steps, most notably *the phenomenological epoche*, or suspension of the *natural attitude* [...] This bracketing meant that all scientific, philosophical, cultural, and everyday assumptions are to be put aside – not so much to be negated as to put out of court (in a manner not dissimilar to that of a member of the jury who is asked to suspend judgements and the normal kinds of association and drawing of inferences in order to focus exclusively on the evidence that has been presented to the court).¹⁵⁰

In ainneoin nach dtagraíonn Jenkinson do theoiricí Husserl, is léir ar an méid a deir sí thíos gur nós di an dearcadh nádúrtha a aithint ina cuid smaointeoireachta féin. Taispeánann sí an chaoi gur gá, dar léi, droim láimhe a thabhairt do chomharthaí sóirt an dearcadh nádúrtha ar mhaithe le filíocht a scríobh. I bhfocail eile, tá gach cuma ar an scéal go mbaineann sí *epoché* Husserl amach. Deir sí:

¹⁴⁸Dermot Moran, *Introduction to Phenomenology* (London: Routledge 2000), 11.

¹⁴⁹*Ibid.*, 11.

¹⁵⁰*Ibid.*, 11.

The first requirement is a desire for insight keen enough to breach the bounds imposed by our own natural limitations and by all the usual obstructions to thought: learned responses, comfortable ideas, the partisanship inherent in artistic, political, religious creeds. Then there is ambition, fear, the deadening snow of minute obstacles: invitations, visitors, bills, french moult, faulty alarm clocks, what you will. Persistence in the face of these, though necessary, is not necessarily rewarded.¹⁵¹

Is mian le Jenkinson a dearcadh nádúrtha a chur ar fionraí ionas go mbeidh a comhfhiós neamhspleách ó ghnáthshrianta an tsaoil iarbhír agus nach gcuirfidh aon rud isteach ar tháirgeadh na litríochta:

Ná cuimhním
ar rud ar bith
ar dhuine ar bith
ar aon ní beo
ach ar an líne. (AN, 66)

Nuair a bhaintear an *epoché* amach (.i. nuair a éiríonn leis an duine a chuid réamhthuiscintí a chur idir lúibíní) agus, dá bharr sin, nuair a dhéanann an duine scrúdú oibiachtúil ar a chuid smaointe agus ar a chuid modhanna smaointeoireachta is ionann an té sin agus *suibiacht tharchéimnitheach* dar le Husserl. Dá bhrí sin, áitíonn Husserl, is féidir leis an suibiacht tharchéimnitheach í féin a scaradh ó dhearcadh *nádúrtha* agus measúnú a dhéanamh ar chomhábhar a comhfheasa gan tionchar a bheith á imirt uirthi ag claontaí pearsanta, cultúrtha nó sóisialta.

Mar a luadh sa réamhtra, is ainm cleite é an t-ainm Biddy Jenkinson. Pléifear, de réir smaointeoireacht Husserl, mar sin, an chaoi go seasann an duine iarbhír ar chúl dhánta Jenkinson siar ar mhaithe le comhfhiós scríbhneoireachta a chur chun cinn nach bhfuil faoi thionchar thuiscintí normálaithe. Áitítear anseo go bhfeidhmíonn comhfhiós scríbhneoireachta Jenkinson mar shuibiacht tharchéimnitheach trínar féidir an machnamh a dhéanann sí ar mhodhanna na smaointeoireachta agus ar phróiseas scríobh na filíochta a mheas.

¹⁵¹Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 30.

Ar an gcéad léamh, tosaíonn an dán ‘Ainmneacha Cleite’ (*DU*, 59–60) mar dhán grá. Cuimhníonn an file ar an nós a chleachtaigh sí agus í ina páiste na haingil choimhdeachta a shamhlú idir í agus a compánach a bhí suite taobh léi ar an mbinse scoile:

Sna naíonáin shóisir, sna binsí,
D’fhágtaí spás idir bheirteanna
Dos na haingil coimhdeachta
Fágaim an bhearna chéanna idir tú is véarsa
D’aingeal éigin. (*DU*, 59-60)

Más leannán atá i gceist sa tagairt don ‘tú’, samhlaíonn suibíocht scríbhneoireachta an dáin bearna shamhlaíoch idir an leannán agus an véarsa atá scríofa aici faoi. Is bearna í seo a líontar le *undecidable* a shamhlaítear mar spás luaineach a bhfuil aingeal coimhdeachta mar chosantóir cineálta ann a chothaíonn grá discrídeach, dlúth an leannáin. Léiríonn an file gurb ionann an grá atá aici don véarsaíocht agus dá leannán. Tugann sí an grá seo le fios nuair a léiríonn sí gur mar a chéile é an spás aingleach a fhágann sí idir í agus a leannán agus an spás a fhágann sí idir a cuid véarsaíochta agus a síniú. D’fhéadfai a áiteamh gurb ionann an síniú sa léamh seo agus lipéad foirmeálta an duine iarbhír nó stairiúil atá ar chúl an ainm chleite agus, mar sin, ar chúl na véarsaíochta atá á scríobh. Is léir go gcreideann suibíocht scríbhneoireachta an dáin gur cóir fad a bheith idir an duine iarbhír a scríobhann agus a cuid véarsaíochta. Is ionann an fad seo agus spás aingleach ar mar a chéile é agus réimse atá ómósach, grámhar agus cruthaitheach. Deir an file:

Is fágaim a chothrom de bhearna
-mar chuirteís don aingeal chéanna –
Idir dán is síniú. (*DU*, 59-60)

Is féidir a rá gurb ionann an bhearna idir an ‘dán is [an] síniú’ agus spás atá saor ón nochtadh pearsanta agus ón gcuntas réaduchtach róshonraíoch a shamhlaíonn Jenkinson le fíor-ainm a úsáid. Sa léamh seo, seasann an ‘síniú’ mar chomhartha den

stádas normálaithe a bhíonn ag féiniúlacht na suibiachta nuair atá sí ina ball lánfhéidhmiúil den tsochaí. Léiriú é seo ar smaointeoireacht Husserl a mhaíonn gur féidir leis an duine anailís a dhéanamh nach bhfuil faoi chuing ag tuiscintí normálaithe. Dar le Husserl gur féidir pé struchtúr smaointeoireachta a bhaineann leis an sóisialú agus leis an normálú a chur ‘idir lúibíní’ ar mhaithe le hanailís oibiachtúil a dhéanamh ar chomhfhiús na suibiachta. Eascraíonn suibiacht tharchéimnitheach as an ngníomh seo tuiscintí a chur idir lúibíní. Baintear tarchéimniú na suibiachta amach, de réir smaointeoireacht Husserl, nuair a dhéanann an duine a phearsantacht, a réamhthuiscintí agus a chlaontaí a chur ‘idir lúibíní’ mar a léiríonn Mary Warnock:

The world whose existence has always been taken for granted by me, and which I have always experienced as an independent, objective phenomenon, will be shown to be given both existence and intelligibility or sense by my transcendental Ego – that is by the self which is left over when all my normal and common assumptions have been stripped away. The goal of *epoché* may be said to be transcendental subjectivity.¹⁵²

Sa dán ‘Ainmneacha Cleite’, mar sin, tugtar léargas ar bhaint amach an *epoché* nuair a scríobhann an duine iarbhir atá ar chúl an dáin mar shuibiacht tharchéimnitheach. Mar a rianaíodh cheana, caithfidh an duine ar mian leis comhfhiús *a priori* an *epoché* de réir Husserl a bhaint amach a chuid tuiscintí ar an saol iarbhir a chur ‘idir lúibíní’. Mar atá sé ag James Heap agus Philip A. Roth: ‘To secure the *a priori* realm the empirical world must be “bracketed”’.¹⁵³

Deir Jenkinson gur ‘Cead eitle ag mo shamhlaíocht’ gan sonraí beathaisnéise a chur ar fáil agus maíonn sí nach gá go mbeadh slat tomhais an chruinnis i bhfeidhm ar aon fhreagra, soláthar sonraí beathaisnéise san áireamh: ‘Ní gá go mbeadh aon fhreagra ar leith cruinn. Bíim ag iarraidh an bhréag is cóngaraí don fhírinne a aimsiú de ghnáth san fhilíocht. Agus mé ag plé le nótaí beathaisnéise d’ainm cleite ní bhraithim dualgas den chineál sin orm féin in aon chor’.¹⁵⁴

Is léir ón ráiteas thuas go n-iarann Jenkinson éalú ó gháibh na dtuiscintí bunaithe

¹⁵²Mary Warnock, *Existentialism* (Oxford: Oxford University Press, [1970] 2005), 35.

¹⁵³James L. Heap agus Philip A. Roth, ‘On Phenomenological Sociology,’ *American Sociological Review*, Vol. 38 (June, 1973), 356.

¹⁵⁴Biddy Jenkinson agus Siobhán Ní Fhoghlú, ‘Ceilpeadóir, Rí, Nóinín,’ *Oghma* 8, (1996), 62.

a seasann sonraí beathaisnéise dóibh. Nuair a dhiúltaíonn Jenkinson sonraí beathaisnéise a chur ar fáil mar a léiríodh sa ráiteas thuas agus mar a léirítear trína hainm cleite a úsáid, maíonn sí gur ar mhaithe le bunfhoinní fiosruithe agus cruthaitheachta atá *fírinneach* agus dílis do phróisis cheapadóireachta na filíochta atá sí. Sa phlé seo, glactar leis gur féidir *eisint* agus *fírinne* a léamh mar théarmaí comhchiallacha. Tá tóraíocht na buneisinte trí réamhthuiscintí a sheachaint ag teacht go mór leis an iniúchadh feiniméaneolaíoch ar an gcomhfhios, de réir Husserl. Deir Marilyn A. Ray:

Husserl's aim was the avoidance of all conceptually bound and theoretically constructed beginnings. He posited a philosophical, descriptive approach of a return to capturing the essence of consciousness in itself.¹⁵⁵

Teastaíonn ó Jenkinson, mar sin, suibiacht scríbhneoireachta fhileata a chur chun cinn nach bhfuil faoi chomaoín ag constráidí atá 'conceptually bound and theoretically constructed'¹⁵⁶ Sa dán 'Maidir leis na Dánta sa Leabhar Seo' (*UB*, 51), maíonn Jenkinson nach bhfuil ainm, áit dhúchais, náisiúntacht srl. aici:

Níl ginealach ar leith agam

Ná tír

Na dílseacht

Ná inscne [...] (*UB*, 51)

Míníonn Alfred Schutz nach ionann an *epoché* a bhaint amach agus a bheith dall ar chomharthaí sóirt an tsaoil iarbhrí, áfach:

The phenomenologist does not deny the existence of the outer world, but for his analytical purpose he makes up his mind to suspend belief in its existence – that is, to refrain intentionally and systematically from all judgements related directly or indirectly to the existence of the outer world, along with all the things in it, inanimate and animate, including fellow-men, cultural objects, society, and its institutions...but also the propositions of all societies (1962:104-5).¹⁵⁷

¹⁵⁵Marilyn A. Ray, 'The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,' in Janice M. Morse (ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods* (London: Sage Publications, 1994), 119.

¹⁵⁶*Ibid.*, 119.

¹⁵⁷Iuaite in James L. Heap agus Philip A. Roth, 'On Phenomenological Sociology,' *American Sociological Review*, Vol. 38 (June, 1973), 356.

I bhfocail eile, maítear anseo gur mhaith leis an gcomhfhios scríbhneoireachta aontaithe atá ar chúl an tsaothair fhilíochta faoin ainm cleite Biddy Jenkinson an tuairimíocht ró-láithreach nó choinbhinsiúnta a chur ‘idir lúibíní’. I dtéarmaí feiniméaneolaíocha, teastaíonn ó Jenkinson sprioc an *epoché* a bhaint amach mar shuibiacht tharchéimnitheach. Míníonn Mary Warnock an tuiscint fheiniméaneolaíoch atá i gceist le múnlaí réamhthuisceana a réaduchtú agus a chur ar foluain trí iad a chur ‘idir lúibíní’:

The area in which the reduction must primarily be carried out is the area of ordinary perception of the world; for what we have to ‘put in brackets’ is our ordinary beliefs about the existence of things in the world, the assumptions about existence which accompany both common sense and empirical science. When these assumptions have been put aside, we can concentrate on the concrete phenomenon before us, and only then will we be able to grasp its essence’.¹⁵⁸

Sa chaoi seo, cothaíonn Biddy Jenkinson suibiachtúlacht tharchéimnitheach agus fhileata atá saor ach atá ‘faoi chuing na fírinne’ ar mhaithe leis an bhfilíocht.¹⁵⁹ Feictear go bhfuil comhthreomhaireacht idir iarracht Jenkinson múnlaí réamhthuisceana a choimeád go comhfhiosach ó phróiséas a ceapadóireachta agus sprioc feiniméaneolaíoch de réir Husserl:

What is important about Husserl’s phenomenology is the claim that consciousness is a realm of absolute being where the starting point for philosophical reflection in the most immediate way is not theory or history, but “a description of the presence of man in the world, and the presence of the world for man” (Stapleton, 1983, 9).¹⁶⁰

Sa dán ‘Teacht i Láthair’ (*DU*, 68), maíonn an file gur leasc léi í féin a chur i láthair in aon bhealach speisialta. Fógraíonn sí gur fearr i bhfad léi gan aon phearsantacht ‘seachas ceann eile’ a chur i láthair:

Agus

¹⁵⁸Mary Warnock, *Existentialism* (Oxford: Oxford University Press, [1970] 2005), 34.

¹⁵⁹Biddy Jenkinson agus Siobhán Ní Fhoghlú, ‘Ceilpeadóir, Rí, Nóinín,’ *Oghma* 8, (1996), 62.

¹⁶⁰Marilyn A. Ray, ‘The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,’ in Janice M. Morse (ed.) *Critical Issues in Qualitative Research Methods* (London: Sage Publications, 1994), 118-119.

i ndáiríre
is fearr liom gan rud a rá, rud a dhéanamh,
a thabharfadh pearsantacht ar leith dom
—seachas ceann eile —
tá's agat. (*DU*, 68)

Tá mar thoradh ar an gclaonadh seo gan pearsantacht chomhtháite agus shiúráilte a chur i láthair go gcealaítear údar an dáin. Deir an file go hoscailte gur *cúram* di, má tá sí le bheith *fírinneach* di féin, an léamh beathaisnéiseach a chur ó mhaith agus gan teacht i láthair in aon bhealach atá stalcaithe nó rómhór in oiriúint do chaighdeáin oibiachtúla nach léi:

Mar gurb é mo chúram
an dé sin den duine
a d'fhéadfadh a bheith buan,
an mé-phointe is lú gur féidir cúlú chuige,
an chorrchoigilt. (*DU*, 69)

Tagann an neamhbhuaine seo sa tsuibíacht go mór leis an traidisiún Gaeilge. Deir Ní Annracháin:

Maidir leis an urlabhraí, is cinnte go bhfuil ar a laghad codanna móra de thraidisiún liteartha na Gaeilge nach n-éilíonn go labhródh aon ghuth údarásach amháin in aon phearsa bhriathartha amháin ó thus deireadh. Tá sé léirithe ag Colm Ó Baoill, mar shampla, gur nós coitianta i mórán réimsí d'fhillíocht na Gaeilge an t-urlabhraí a bhogadh ó phearsa go pearsa (Ó Baoill, 1990). Cé nach gciallóinn sé sin go mbíonn pearsantacht scoilte á léiriú, fós ciallaíonn sé nár ghá go gcloífeadh téacs go docht le glór a thiocfadh as ionad cinnte socair. Is beag idir sin agus suibíacht chinnte lárnaíthe a lorg.¹⁶¹

I measc na n-impleachtaí a eascraíonn as seasamh siar seo an údair in 'Teacht i Láthair' (*DU*, 69), fágtar 'as-láithreachas' nó bearna le líonadh ag an léitheoir. Áitítear, mar sin, go ngníomhaítear an léitheoir agus go mbronntar ról air mar chomhchruthaitheoir

¹⁶¹Máire Ní Annracháin, 'An tSuibíacht Abú, an tSuibíacht Amú,' (*Léacht Uí Chadhain Oghma 6*, (1994), 13.

an téacs. I dtéarmaí feiniméaneolaíocha, ámh, tá sé rí-spéisiúil go samhlaíonn Jenkinson comharthaí sóirt a pearsantachta a chur ar fionraí mar ‘mo chúram’ (*DU*, 69). Nuair a fhógraíonn Jenkinson nach gcuireann sí gach cuid dá pearsantacht ar fáil ag ‘parties’ (*DU*, 68), glacann sí chuici féin cúram na suibiachta tarchéimnithí frámaí tagartha a brí féin a ghiniúint mar a deir Ferrarello: ‘transcendental subjectivity does not imply a representational conception of consciousness, but rather the self-responsibility of an ontological ego that constitutes meaning’.¹⁶² Taispeánann suibiacht scríbhneoireachta an dáin seo gur eol di go ndéanann sí réaduchtú comhfhiosach leis an ‘mé-phointe is lú gur féidir cúlú chuige’ a aimsiú agus go bhfuil sí ‘práinneach ina thaobh seo’ (*DU*, 69) ar mhaithe le dán. I bhfocail eile, léirítear anseo an tuiscint fheiniméaneolaíoch a iarann réaduchtú féinchomhfhiosach a dhéanamh ar na tuiscintí is coitianta agus is *nádúrtha* d’fhonn suibiachtúlacht tharchéimnitheach a aimsiú.

Ní hamháin, leoga, go léiríonn Jenkinson an phráinn agus ‘an chorrochoigilt’ maidir le comharthaí sóirt a pearsantachta féin a chur ar fionraí nó a cheistiú. Is léir gur mór an spórt do Jenkinson na nósanna *nádúrtha* agus coinbhinsiúnacha a bhíonn ag daoine chun rangú agus ginearálú a dhéanamh fiú agus iad dall ar *eisint* fhírinneach na rudaí atá os a gcomhair amach.

Sa dán ‘An *tIndian* Runner agus comhluadar na gCearc’ (*DU*, 11), mar sin, feicimid léargas dána agus rábach ar an taitneamh a bhaineann Jenkinson as tnútháin daoine eile a chur ó mhaith maidir lena pearsantacht. Is féidir tnútháin an phobail léitheoireachta/foilsitheoireachta/critice i leith phearsa an scríbhneora a léamh anseo freisin, dar ndóigh. Sa dán, déanann Jenkinson comparáid idir na rialacháin chaighdeánaithe maidir le cúram sicíní agus tnútháin daoine go gcuirfidh an file í féin in oiriúint dá gcaighdeáin gan cheist. Is léir go bhfuil cruth agus dathanna neamhghnácha an ‘Indian Runner’, a sheasann don fhile sa dán, ag dul sa mhuileann ar lucht na feirme agus iad ag iarraidh a dtáirgeadh a chur *i mbosca*:

Is nuair a bhíonn sé de chúram orthu
m’ubh lachan a chur síos i mbosca éigin
beidh ceist orthu tamall
i ngeall ar a glaise

¹⁶²Susi Ferrarello, *Husserl’s Ethics and Practical Intentionality* (London: Bloomsbury, 2014), 75.

a goirme
i ngeall ar í a bheith póiriúil
i ngeall ar a blas lachan
a gealachán nach bán
a buíocán nach buí-bhuí
i ngeall ar na spága a bhíodh orm féin,
is gan cirín coirce bheith orm
Is gur shiúlas amach ó chró na gcearc fadó
ag gogallaigh....(DU, 11)

Leanann lucht na feirme ag déanamh iontais den chaoi nach gcloíonn an ‘Indian Runner’ lena gcritéir mheasúnaithe. Is léir go bhfeidhmíonn lucht na feirme de réir modh smaointeoireachta atá bunaithe ar réimse prionsabal atá, dar leo, oibiachtúil. Deir Mary Warnock: ‘Objectivity shows itself in the tendency to accept rules governing both behaviour and thought. Any subject-matter which is bound by rules of evidence, or which can be taught in the class-room, is in the grip of objectivity [....]’.¹⁶³

In ainneoin na fianaise nach cearc in aon chor an t-éan seo, dearbhaíonn siad go bhfuil sé ar aon chuma leis na héin eile agus cuireann siad sa bhosca céanna leo é:

“Tiuc, tiuc, tiuc” a déarfaidh siad ar deireadh

“Ní raibh sí i ndáiríre.

Bhíodh sí gearr-eireaballach, conspóideach...

Ach cearc ab ea í siúrálta....”

Cuirfidh siad sa ghnáthbhosca mé

i dteannta líne na gcearc. (DU, 11 - 12)

Ní hamháin go ndéantar *boscú* ar an ‘Indian Runner’, ach déanann lucht na feirme séalú agus stampáil air. Trí seo a dhéanamh, déanann siad an t-amhras nach bhfuil an ‘Indian Runner’ ar aon chuma leo féin a cheilt. Sa dán seo, eiseamláir is ea lucht na

¹⁶³Mary Warnock, *Existentialism* (Oxford: Oxford University Press, [1970] 2005), 8.

feirme den smaointeoireacht *nádúrtha* nach gceistíonn na ‘meaning-configurations’ atá tagtha anuas chucu. Dar leis an socheolaí feiniméaneolaíoch Alfred Schutz:

Now, to the natural man all his past experiences are present as ordered, as knowledge or as awareness of what to expect, just as the whole external world is present to him as ordered. Ordinarily, and unless he is forced to solve a special kind of problem, he does not ask questions about how this ordered world was constituted. The particular patterns of order we are now considering are synthetic meaning-configurations of already encountered lived experiences.¹⁶⁴

Agus ‘séala is stampa’ ar an ‘Indian Runner’, déanann Jenkinson scigaithris ar choinníollacha smaointeoireachta agus iompair a chuireann an aonchineálacht chun tosaigh mar chaighdeán morálta a chuirtear i bhfeidhm ar dhaoine go ginearálta agus uirthi féin mar fhile, go háirithe:

Maífidh coileach éigin mé bheith ‘happy-álta’
is cuirfear séala is stampa orm
in ainm na néatachta morálta. (DU, 12)

Ní gá don fhile cloí le réamhthuiscintí agus modhanna smaointeoireachta ar leith. In agallamh le hAifric Nic Aodha, deir Jenkinson gurb é gnó ceart an fhile a bheith oscailte agus fiafraitheach i gcónaí:

Nach bhfuil cúram ar an té a mbíonn ag filíocht a bheith ag foghlaim de shíor, bheith ceisteach, fiafraitheach. Cuireann sé ionadh air féin cad iad na dul amúnna, na timpill, na rothal cleasanna a dhéanann sé. Ní gá go mbeadh an freagra céanna aige ar an gceist aon dá uair as a chéile.¹⁶⁵

Sa dán ‘An *Indian Runner* i gcomhluadar na gCearc’ (DU, 11), feicimid sampla soiléir den tsuibíacht tharchéimnitheach de réir thuiscint na feiniméaneolaíochta. Feictear go soiléir i ráiteas dalba an ‘Indian Runner’ – ‘shiúlas amach’ - go bhfuil tuiscint ghléineach chomhfhiosach – tharchéimnitheach, fiú - ar chúl lárshuibíacht an dáin. Sa

¹⁶⁴ Alfred Schutz, *The Phenomenology of the Social World* (Evanston, IL: Northwestern University Press, 1967), 81.

¹⁶⁵ Biddy Jenkinson in agallamh le hAifric Mac Aodha, ‘Ní hAnsa,’ *Comhar*, Iml. 71.9 (2011), 20.

tuisceant fheiniméaneolaíoch de réir Husserl, is mian le suibíocht tharchéimnitheach eisint fheirinneach a chomhfheasa a thabhairt slán, agus ní haon eisceacht é an ‘Indian Runner’ ar an mbonn sin. Mar a deir Ray:

The transcendental subjective process is achieved by seeking to attain the genuine and true form of the things themselves. The realm of the transcendental being, thus, is that of pure ego and what it knows. It is called transcendental because of its presuppositionless relationship to the world (bracketing or suspending one’s presuppositions about the world) so as to come to know what makes a thing what it is, thus providing the basis for the world’s existential status (Hammond et al., 1991).¹⁶⁶

Léiríonn an file ag deireadh an dáin gur ceap magaidh di nósanna lucht na feirme agus fógraíonn sí go leanfaidh sí uirthi ar a bealach féin dá n-éagmais, dá mbeúochas agus dá n-ainneoin:

Agus is deas liom mar áiféis é.

Ní haon díobháil domhsa é.

“Fíni, fíni, fíni, a chomhlachain,

Bímis ag snámh”. (*DU*, 12)

Trí ghuth suibíochta an ‘Indian Runner’, éiríonn le Jenkinson suibíocht a chothú a tharchéimníonn laicisí na réamhthuisceana mórtimpeall uirthi. I dtéarmaí na feiniméaneolaíochta, mar sin, baineann Jenkinson sprioc an *epoché* amach. Mar atá léirithe sa dán, ní dhéanann an tsuibíocht tharchéimnitheach í féin a scarúint ó shaibhreas taithí na beatha nuair a bhaineann sí an *epoché* amach trí réamhthuisceant de gach cineál a chur ar leataobh. Maítear sa dán seo gurb ionann agus an comhfhiús neamhpleách agus tarchéimnitheach a fhoilsiú is ea an tsaoirse ón réimse tuisceana bunaithe:

In asking us to bracket our taken-for-granted assumptions we are not being asked to abstract ourselves from the world but to immerse ourselves in it in revelatory ways. We are not asked to leave our body but to experience its lived ambiguities, the ways that it is both a subject for itself and an object for others, the ways that its materiality embeds it in the worldliness of the earth, the ways that its speech reveals and creates meanings and values. In this tradition, it is said, nothing is

¹⁶⁶Marilyn A. Ray, ‘The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,’ in Janice M. Morse (ed.) *Critical Issues in Qualitative Research Methods* (London: Sage Publications, 1994), 119-120.

taken for granted. We are asked to describe what we experience in detail and in this way to witness the emergence of the world.¹⁶⁷

Maítear sa deireadh go seasann an tsuibíacht tharchéimnitheach mar eiseamláir de shuibíacht neamhspleách shaor an fhíle i scéimre Jenkinson:

She is a troublemaker by profession, one who looks under carpets, one who notices that the emperor is wearing designer clothes. She must be independent to the point of eccentricity and is often, though not necessarily, as curst as a crow-trodden hen and as odd as one of the triple-faced monsters with which the Celts depicted Ogma the omniscient, gazing in all directions at once.¹⁶⁸

Clabhsúr

Sa chaibidil seo, rinneadh staidéar ar an gcaoi go ndéanann Biddy Jenkinson iontas de phróiseas na smaointeoireachta mar chuid dá próiseas ceapadóireachta. Rinneadh an plé seo a chur i gcomhthéacs theoiric Husserl a d'áitigh gur féidir leis an duine anailís chórasach agus chruinn a dhéanamh ar phróisis a smaointeoireachta féin trí thuiscintí réamhbhunaithe a chur de. Nuair a chuireann an duine na tuiscintí réamhbhunaithe a chur de go héifeachtach, dar le Husserl go mbaineann an tsuibíacht luachanna tarchéimnitheacha amach. Chreid Husserl gurb ionann an tsuibíacht tharchéimnitheach agus suibíacht a sháraigh gáibh na smaointeoireachta srianta agus claonta. Sa chaibidil seo, pléadh an chaoi go bhfuil comhthreomhaireachtaí idir an tsuibíacht tharchéimnitheach agus suibíacht scríbhneoireachta Bhiddy Jenkinson. Dar le Jenkinson go ndéanann an fhilíocht an smaointeoireacht theoranta a threascart agus a shárú. Sa chéad chaibidil eile, maítear go bhfuil an fharraige agus an spéir ina meafair lárnacha i bhfilíocht Jenkinson. Is spásanna infinídeacha, gan chuimse iad a seasann do luachanna tarchéimnitheacha na hoscailteachta agus na saoirse san fhilíocht seo. Is téarma lárnach de chuid na feiniméaneolaíochta é an saoldomhan. Maítear i gcaibidil a trí go bhfeidhmíonn an fharraige agus an spéir mar spásanna tarchéimnitheacha ar léiriú iad ar an saoldomhan i bhfilíocht Jenkinson.

¹⁶⁷Debra Bergoffen, *Feminism: The Journal of Speculative Philosophy: Special Issue with The Society for Phenomenology and Existential Philosophy*, Vol. 26, No. 2, (2012), 282.

¹⁶⁸Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 27.

Caibidil 3

An Saoldomhan

An Saoldomhan

Is éard a mhaítear sa chaibidil seo ná go seasann an fharraige agus an spéir mar léiriú ar fhealsúnacht fhileata Bhiddy Jenkinson. Áitítear gur eilimintí iad an fharraige agus an spéir a chothaíonn Jenkinson agus a fheidhmhíonn mar *shaoldomhan* ina cuid filíochta. Is éard is ‘lifeworld’ ann ná téarma feiniméaneolaíoch a seasann don tuiscint atá againn ar an saol agus ar an domhan. Féachann an chaibidil seo le léiriú a dhéanamh ar shamplaí éagsúla a chruthaíonn go bhfuil an fharraige agus an spéir mar bhonn le fealsúnacht fhileata Jenkinson, agus go bhfeidhmhíonn siad, mar sin, mar shaoldomhan ina cuid filíochta.

An fharraige agus an spéir mar ‘identifiable unity’ den saoldomhan i bhfilíocht Jenkinson

Deir Jenkinson sa dán ‘An Dubhfhoinsé’ (*DU*, 13), ‘níl samhailt níos fearr don fhilíocht agam/ ná póirseáil trá’ (*DU*, 13). Dar le Gaston Bachelard go bhfuil an tírdhreach ina bhrionglóid ag an ealaíontóir sula bhfeiceann sé le radharc na súl é. Dar leis go gcruthaítear *reverie* nuair a aimsíonn meon brionglóideach an ealaíontóra ábhar dúilí a bhrionglóide agus tagann creideamh, fealsúnacht saoil agus grá an ealaíontóra faoi réir an *reverie* sin. Deir Bachelard agus é ag caint ar dhúil na tine sa chás seo:

We dream before contemplating. Any landscape is an oneiric experience before becoming a conscious spectacle. We look with aesthetic passion only at those landscapes which we have first seen in dreams. We must thus understand the possibility of connecting a material element like fire, with a type of reverie which governs beliefs, passions, ideals and the philosophy of an entire life. It is meaningful to speak of an aesthetic of fire, a psychology or even an ethics of fire. All other elements abound in similar certitudes. By singing them we believe we remain true to a favourite image, in reality we are faithful to a basic human sentiment, to a primal organic reality, to a fundamental oneiric temperament.¹⁶⁹

¹⁶⁹Gaston Bachelard, *The Poetics of Reverie* (Boston: Beacon, 1971), 213.

Deir Horia Bratu agus Ileana Marculescu gur féidir rún an ealaíontóra a léamh agus a córais smaointeoireachta a thuiscint sna bealaí a ndéanann an t-ealaíontóir í féin a lonnú sa timpeallacht, nó taobh amuigh di:

Aesthetic constitution re-constitutes – not intention – but artistic intentionality which itself institutes the work as a system. Even pure chance, randomness may be intended as a system, having its own laws, formulas, structures. As such the work of art has organic boundaries, appears isolated within the field of perception. These boundaries are determined by our focussing, by our depth of field. Being imaginary, the art object, in the sense that we imagine it, lies within a certain horizon. We can define the horizon of the work of art, its depth of field, irrespective of whether it is isolated from the environment or, on the contrary, is intended as a part of the environment, perfectly contiguous with it.¹⁷⁰

Maítear anseo, mar sin, go bhfuil an fharraige agus an spéir mar ‘field of perception’ i bhfilíocht Jenkinson.¹⁷¹ Léiríonn an fhilíocht seo *reverie* a chuireann roimpi, ‘to breach the bounds imposed by our own natural limitations’ trí fhairsinge mheafarach na farraige agus na spéire.¹⁷²

Sa dán ‘Geantraí’ (*BG*, 11), tugann Jenkinson cuireadh oscailte an brón a bhréagnú trí rince a dhéanamh roimh an gclapsholas: ‘Déan rince liom go rachaidh an spéir faoi/go múchfar sinn./Ar an bhfonn caointe casaimis geantraí’ (*BG*, 11). Sa dán, ‘Seoithín Seothó’ (*UB*, 48), cuireann sí síos ar an spéir i dtéarmaí farraige agus feictear sampla eile den chaoi ar mian leis an bhfile a bheith saor ó cheangail na talún i dtírdhreacha spéire agus farraige:

In aigéan seo an aeir

Níl greim san ancaire.

Níl ceangal sa téad róid.

Tá salann is iarann fola, aol cnámh le muir.

Níl ár gceangal le cé ach eagla scoir. (*UB*, 48)

¹⁷⁰Horia Bratu agus Ileana Marculescu, ‘Aesthetics and Phenomenology,’ *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Spring, 1979), 346.

¹⁷¹*Ibid.*, 346.

¹⁷²Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1, (1991a), 30.

Tá an file ag iarraidh cumhacht greim an ‘ancaire’, an ‘ceangal sa téad róid’ a shárú. Míníonn sí don eile sa dán nach bhfuil mar thairbhe sa cheangal leis an talamh ach éascú ar an ‘eagla scoir’. Feictear go bhfuil an mhuir go smior san fhile sa tagairt don ‘salann’ san fharraige agus san fhuil araon. De bharr an fhuil a bheith chomh bunúil sin is amhail is go bhfuil Jenkinson á rá nach ann di go farraige i ngeall gurb í an fharraige atá ag síothlú trína cuid fola. Feictear go bhfuil ceangal leis an talamh, freisin, gur gá a tharchéimniú sa tagairt don ‘iarrann’ fola agus ‘ancaire’. Is ráiteas mór eile i leith mhian an fhile seo a bheith i spás infinídeach an aeir an dán ‘Fáisceáin’ (BG, 23). Is léir go bhfuil an file ar an airdeall faoi chúinsí a chuirfeadh srian uirthi:

Má bhristear na fáisceáin
séidfídh an domhan chun siúil
is tá mo chroí ann. (BG, 23)

Déanann comhfhiús an fhile na constaicí a dtagraítear dóibh a tharchéimniú agus síneann a comhfhiús i dtreo shaoldomhan na spéire trí mhodhanna comhfheasa an ghrá agus an gheana. Ní léirítear dúinn cad iad na srianta a bhfuil an file teanntaithe acu ach is léir gur teorannacha eisintiúla iad. Tugtar le fios dúinn sa bhriathar ‘séidfídh’ (BG, 23) gur spás mór spéiriúil atá i saoldomhan an dáin nach bhfuil teorannacha ag baint leis. Le fairsinge na farraige agus na spéire mar mheafar lárnach san fhilíocht seo, maítear gur féidir linn ‘the horizon of the work of art, its depth of field’ a thomhas.¹⁷³

I bhfilíocht Jenkinson tríd síos, feictear machnamh, idir súgradh agus dáiríre, ar an bhfarraige agus ar an spéir. Sa dán ‘Gramhas’ (BG, 15), teastaíonn ón bhfile tarraingt siar ó ghnáthchúraimí tí i ngeall go bhfuil féith na filíochta ag brúchtaíl inti. Is léir go bhfuil cosúlachtaí idir suibiacht chumadóireachta an dáin agus suibiacht tharchéimnitheach a chuireann an dearcadh nádúrtha uaithi. Samhlaíonn an file cumadh na filíochta le saoldomhan uasdiamhaireach na spéire:

B’fhile mé tráth
Cé nár scríobhas
Mhaireas sna haird

¹⁷³Horia Bratu agus Ileana Marculescu, ‘Aesthetics and Phenomenology,’ *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Spring, 1979), 346.

Mar a gcumtar filíocht.

Rinne mé cocstí

Den uabhar gealaí

Greannmhar gravitas

I mbun tí. (BG, 15)

Mar a pléadh i gcaibidil a dó, is coincheap lárnach é síneadh amach an chomhfheasa i dteoiric Husserl agus san fhealsúnacht fheiniméaneolaíoch go ginearálta. Sa chaibidil seo, mar sin, maítear gur féidir machnamh Jenkinson ar an bhfarraige agus ar an spéir a léamh mar fhianaise dá comhfhios *ag síneadh amach* i dtreo an tsaoldomhain:

Once consciousness has fixed its gaze, so to speak, on an object (or objects), an identifiable unity emerges from this act of consciousness in which the experience of the present moment gets objectified and takes an independent and luminous (to use another metaphor) place on the peripheries on the misty zone of consciousness.¹⁷⁴

Maítear anseo gurb ionann na tagairtí don fharraige agus don spéir i bhfilíocht Jenkinson agus ‘identifiable unity’ a tharlaíonn nuair a shíneann comhfhios an fhile i dtreo shaoldomhan na farraige agus na spéire.¹⁷⁵ Thar aon rud eile, maítear go bhfeidhmíonn saoldomhan na farraige agus na spéire mar léiriú ar an bhforógra a rianaítear i bhfilíocht agus i scríbhinní próis Jenkinson saoirse cruthaitheach gan srian a bhaint amach. Baineann tréithe infinídeacha agus síor-oscailte leis an bhfarraige agus leis an spéir.

Sa léamh seo, seasann an fharraige agus an spéir mar léiriú díreach agus meafarach ar mhachnamh Jenkinson ar cheangal an duine leis an domhan mór. Ag teacht le ráiteas Kumar thuas, mar sin, is minic i ndánta Jenkinson a bhíonn taithí chorpraithe na suibiachta aonair lonnaithe i gcomhthéacs na mara agus na spéire. Is minic freisin go seasann an t-uisce agus an t-aer mar léaslíne agus mar eilimint a líonann an spás *idir* daoine (suibiachtaí).

¹⁷⁴Jitendra Kumar, ‘Consciousness and its Correlatives: Eliot and Husserl,’ *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 28, No. 3 (March, 1968), 342.

¹⁷⁵Ibid., 342.

Saoldomhan na farraige agus na spéire mar idirdhomhan

D'áitigh Husserl go bhféadfadh an duine anailís chórasach a dhéanamh ar a thuiscint i leith an tsaoldomhain mar shuibiacht tharchéimnitheach. In ainneoin go raibh sé faoi thionchar Husserl, áfach, dar leis an teoiriceoir feiniméaneolaíoch Maurice Merleau-Ponty (agus tráchtairí feiniméaneolaíocha eile) go raibh an tsuibiacht leabaithe chomh mór sin sa domhan/sa bheatha – sa *saoldomhan* - nach bhféadfaí measúnú oibiachtúil a dhéanamh ar na rudaí a bhí ag dul tríd an intinn gan chur isteach ón réamhthuiscint. Anuas air sin, áfach, ní hamháin gur áitigh Merleau-Ponty, a phléifear sa cheathrú chaibidil den tráchtas seo, gur 'léaslíne' a bhí sa saoldomhan ach gur *idirdhomhan* a bhí ann idir suibiachtaí. Cuireann Merleau-Ponty an saol idirshuibiachtúil sa mheá leis, mar sin. Déanfar coincheap na hidirshuibiachtúlachta a phlé mar chuid de thaithí an choirp agus na gcéadfaí sa chéad chaibidil eile. Sa chaibidil seo, áfach, déantar plé ar an gcaoi go bhfuil an fharraige agus an spéir mar chomhthéacs roinnte agus samhlaíochtúil idir suibiachtaí i bhfilíocht Jenkinson. I bhfocail eile, seasann an fharraige agus an spéir mar shaoldomhan a bhfuil impleachtaí nach beag aige don chaoi a gcuireann na suibiachtaí sna dánta seo aithne orthu féin, ar a chéile agus ar an gcaidreamh atá acu lena chéile. Mar a pléadh i gcaibidil a dó, feictear go bhfuil an chaoi a síneann comhfhiús na suibiachtaí i leith an domhain agus i leith a chéile mar chuid lárnach den phlé seo.

Sa dán 'Radharc' (AN, 21), feictear sampla den síneadh comhfheasa idir dhá shuibiacht agus leis an domhan. Is machnamh é 'Radharc' (AN, 21), mar sin, ar an gcaidreamh idirshuibiachtúil a eascraíonn as an bplé le cúrsaí spáis agus an choirp. Feictear go bhfuil machnamh ar shaoldomhan na farraige agus na spéire i gcoíllár an chaidrimh idirshuibiachtúil seo:

Iar gcomhluí sna dumhchannaí
níor fhan eatarthu ach leathshúil –
súil ghorm na spéire,
a fabhraí féir
ar dhath an óir. (AN, 21)

Mar is léir ón teideal, dán físiúil é seo ina bhfuil modh comhfheasa an fhile ag síneadh amach i dtreo na leannán. Cuireann an file síos ar an méid a fheiceann sí. Feidhmíonn

an spéir mar shaoldomhan ina ndéanann Jenkinson caidreamh idirshuibíachtúil grámhar a cheiliúradh. Is ionann an tagairt do ‘súil ghorm na spéire’ (*AN*, 21) agus pearsanú ar an spéir mar chomhfhios a bhfuil modh céadfaíoch na fise aici féin. Tríd an modh comhfheasa a lonnú sa tsúil, léiríonn Jenkinson téis Mherleau-Ponty, a phléifear sa chéad chaibidil eile, go bhfuil feidhmeanna an chomhfheasa lonnaithe sa chorp agus go bhfuil an comhfhios ag feidhmiú mar rud atá ‘irrevocably ‘incarnate’ in the world’.¹⁷⁶ Is comhartha é an splanc beag spéire ar mhéid an spáis atá idir na leannáin – idir na suibíachtaí – sa dán. Tugtar léargas dúinn ar dhlúithe ghrá na leannán sa chaoi gurb ionann an ‘leathshúil’ agus tomhais ar a laghad is atá an spás eatarthu.

Dar le Maurice Merleau-Ponty gur féidir leis an saoldomhan a bheith ina chomhthéacs roinnte nó ina *idirdhomhan*. Agus é ag tagairt don saoldomhan mar idirdhomhan, deir sé:

[...] it is before all others an interworld, constituted as a space where one meets others and as a temporality in which the meeting with an-other occurs as an event. Most importantly, it has a depth in which the background stands out only against a foreground, but in which neither is fused against the other. This dimension of embodied existence is critical for Merleau-Ponty [...].¹⁷⁷

Sa dán ‘Cáitheadh’ (*UB*, 30), feictear go bhfuil saoldomhan na farraige mar ‘dimension of embodied existence’ sa chaoi go samhlaítear corp an fhile le farraige atá ag suirí le corp a leannáin:

Dá mba mise an barruisce ghabhfainn chugam do bharraicíní.
Dhéanfainn suirí le do rúitíní le cúr griangheal na scríbe.
Dhéanfainn tathaint ar do choiscéim le haistarraingt na maidhme
is líonfainn ort na hioscaidí
le cuilithíní. (*UB*, 30)

Feidhmíonn an fharraige agus an spéir mar shaoldomhan ach feidhmíonn siad mar

¹⁷⁶Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 75.

¹⁷⁷Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 652-653.

idirdhomhan freisin i ngeall go bhfuil na leannáin ag teacht le chéile. Seasann an fharraige agus an spéir mar shaoldomhan in ‘Cáitheadh’ (*UB*, 30) a chothaíonn agus a shaibhríonn suibiachtúlacht na beirte sa dán.

Is dán é ‘Aubade’ (*BG*, 50) ina labhraíonn an file ar an ngrá collaí trí mheán na farraige agus an aeir a fheidhmíonn mar idirdhomhan idir na leannáin. Fiafraíonn an file:

an scoiltghin mo shamhlaíochta thú
nó siolla gaoithe móire
ag tógáil toinn sa leaba seo
i lochán leasc mo bheosa. (*BG*, 50)

Sa dán ‘Amhras’ (*UB*, 12), ceistíonn an file an bhfuil an comhbhá céanna ag a leannán is atá aici féin leis an bhfarraige. Feictear arís sa dán seo gur réimse spáis í an fharraige a bhfuil dlúthcheangal ag Jenkinson léi. Is páiste nó leannán de chuid na farraige í, agus tá uaigneas le brath mar go bhfuil sí in amhras an bhfuil an tuiscint *uisciúil* chéanna ag an leannán atá aici. Nuair atá leannán an fhile ar shiúl agus i bhfad uaithi, samhlaíonn an file na bealaí inar féidir léi dul i dteagmháil leis. Is é an modh is dual di ná meán na farraige:

Agus tú thar sunda
chuirinn m’intinn amach ar an uisce.
Chuirinn í ar luail ina smug róin
go nglacfadh an fharraige dáimh léi
go n-iompródh chugat í
le cóir gaoithe
ar an lán mara. (*UB*, 12)

Téann an file i muinín na farraige le teachtaireacht a grá a sheoladh chuig a leannán. Samhlaíonn an file caidreamh leis an leannán le gluaiseacht na farraige, rud atá le sonrú ar na briathra atá faoi réir ag cumhacht na farraige. Is gné lárnach de mhothúcháin na leannán an doircheacht agus an rúndiamhair ar cuid dhílis de dhoimhneachtaí an aigéin

iad. Síneann modh comhfheasa mhian an fhile i leith a leannáin nuair a iarrann sí ar an leannán teacht léi:

faoi chraiceann uisce,
go dtreáimis a chéile
i ndoirteadh míorúiltach na dtonn,
go ndéanfaí dhá gháir mhaíte den doilíos geal dubh. (*UB*, 12)

Tá rian den fhrustrachas le sonrú, áfach, sna línte seo a leanas:

Ach anois agus tú fillte,
agus tú ag ithe ceapairí ‘gugaí’ go dúthrachtach taobh liom
ar ard os cionn cuain
tuigim nach fear farraige in aon chor thú,
a chroí.

Agus táim ag brath na mara le halltacht
Agus ceist agam uirthi. (*UB*, 12)

Feicimid ansin nach ionann eachtraí na samhlaíochta faoi stiúir chumhacht maidhmtheach na farraige agus comhfhios iarbhír an fhile. Ach in ainneoin an díomá nach bhfuil saoldomhan na farraige mar idirdhomhan eatarthu, níl searbhas ann. Tá cuideachta ann nuair a deir an file go suíonn a leannán ‘taobh liom’ agus níl goimh sna focail a admhaíonn, ‘nach fear farraige in aon chor thú, a chroí’ (*UB*, 12), ráiteas óna dtuigtear gur neach farraige í an file, dar léi. Tagann ráiteas seo Jenkinson go bhféadfadh an duine an fharraige a bheith go smior inti le ráiteas Bachelard a deir: ‘to disappear into deep water or to disappear towards a far horizon, to become part of a depth or an infinity, such is the destiny of man that finds its image in the destiny of water’.¹⁷⁸ I dtéarmaí feiniméaneolaíocha, is éard atá á léiriú anseo ná an chaoi a síneann an comhfhios amach i leith na farraige. Is ar an bhfarraige, an t-ábhar samhlaíochta a síneann comhfhios an fhile ina leith, a dhíríonn sí a cruacheist: ‘Agus táim ag brath na mara le halltacht agus

¹⁷⁸Gaston Bachelard, *The Poetics of Reverie* (Boston: Beacon, 1971), 213.

ceist agam uirthi' (*UB*, 12). Feictear an difríocht idir *reverie* agus síneadh comhfheasa an fhile agus comhfhios a leannáin in 'Amhras' (*UB*, 12). Sa deireadh:

[T]his internal/external dialectic of subjectivity in interaction with the subjectivities of others takes place not in an inert space that merely happens to support the meeting of mutually relating subjectivities, but in a common cultural lifeworld. Since the lifeworld both constitutes the form and the content of intersubjective relations, it is itself constantly being renewed and altered by these very relations. The lifeworld provides the existential ground (and sky and horizon) on which interlocutors meet, and as such buckles and stretches, contracts and bursts to the rhythms of the very interactions it supports.¹⁷⁹

Murab ionann agus 'Amhras' (*UB*, 12), seasann an dán 'Ciúnas' (*BG*, 44) mar léiriú ar an gcomhbhá dlúth a bhíonn ann nuair a roinntear an saoldomhan, nó nuair atá an saoldomhan ina hidirdhomhan. Dán séimh a bhfuil *univers siombalach* na Gaeilge go smior ann agus ar sampla álainn é de ghuth fileata agus baineann is ea an dán, 'Ciúnas' (*BG*, 44):

Fáilte romhat a bhradáin bhig
a chaith an bhroinn le confadh saoil.
Gabhaim orm bheith mar abhainn
dod chúrsa óm chom go sáile i gcéin.

Scaoil do racht is ól go faíoch.
Súigh uaim suan. I gconradh cíche
súfad siar ó lúb do bheoil
gean le tál arís go buíoch.

Fáilte romhat a bhradáin suain
dhein lánlinn chiúin i sruth mo shaoil.
Ar sheol do chuisle airím ceol
na nUile dom sheoladh féin. (*UB*, 44)

¹⁷⁹Keith Haysom, 'Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,' *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 656.

Sa dán seo, tá teacht ag Jenkinson ar chlár miotaseolaíochta agus ar aigne thraidisiúnta Ghaeilge nuair a bhaineann sí leas as an gceangal meatonaimeach agus as meascán siombalach traidisiúnta a chuirtear i láthair tríd na focail, ‘cuisle’, ‘broinn’, ‘com’, ‘bradán’, ‘abhainn’, ‘sruth’, ‘suan’; agus na briathra, ‘tál’ agus ‘seol’, ach go háirithe. I measc na ngnásanna a thagann aníos sa dán seo, tá na feidhmeanna filíochta, a dtagraítear dóibh san fhocal ‘cuisle’, ‘abhainn’ agus ‘sruth’, agus a sheasann do na sraitheanna mistéireacha a samhlaíte an fhilíocht leo sa tseanaimsir.¹⁸⁰ Éiríonn le Jenkinson, agus na focail seo in úsáid aici, guth gléineach, pearsanta a chur i láthair. Cuimhneofar ar a ndúirt Steiner faoi bhua speisialta an fhile a raibh an domhnaíocht tagairtí á tál aige:

he is an etymologist [...] who attempts to break open the eroded or frozen shell of speech in order to compel to daylight and release the dynamics, the primal crystallisations of perception that may lie at the roots [...] The poem, in turn, is custodian of ‘the holiness of minute particulars.’¹⁸¹

Sa léamh seo, áfach, díritear ar an gcaoi go dtagann an saoldomhan i gceist nuair a léirítear é trí thuras an bhradáin i dtreo na farraige. Feidhmíonn an fharraige sa léamh seo mar idirdhomhan do chaidreamh idirshuibiachtúil an dá shuibiacht sa dán – an mháthair ag cothú a linbh. Sa dán ‘Ciúnas’ (BG, 44), mar sin, feictear modh comhfheasa na cuimhne san fhile ag síneadh i dtreo an linbh nuair a smaoiníonn sí siar ar bhreith a linbh le gean. Tá an fharraige ar chúl mhodh comhfheasa na cuimhne ar eachtra seo na breithe. Ní fheidhmíonn an fharraige sa dán seo mar léaslíne atá i bhfad ón bhfile, áfach. Is léir gur idirdhomhan é saoldomhan na farraige in eachtra seo na breithe. Deir an file:

Gabhaim orm bheith mar abhainn

Dod chúrsa om chom go sáile i gcéin. (BG, 44)

Léiríonn an cuntas seo ar an mbreith a bhfuil i gceist ag Merleau-Ponty nuair a áitíonn sé go mbíonn an saoldomhan mar idirdhomhan idir suibiachtaí. Is ionann ‘sáile’ atá ar chúl eachtra na breithe sa léamh seo agus idirdhomhan Mherleau-Ponty a fheidhmíonn mar spás/réalachas inroinnte ag an dá shuibiacht. San idirdhomhan seo, cuireann na suibiachtaí aithne ar a chéile mar go roineann siad spás comónta: ‘This dimension of

¹⁸⁰ Daithí Ó hÓgáin, *An File: Staidéar ar Osnádúrthacht na Filíochta sa Traidisiún Gaelach* (Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair, 1982), 53-64.

¹⁸¹ George Steiner, *On Difficulty and other Essays* (Oxford: Oxford University Press, 1978), 21.

embodied existence is critical for Merleau-Ponty [...] the other does not enter my perception solely as an interlocutor, but also as a body that occupies the same space that *my body* occupies'.¹⁸² Sa deireadh, is trí mheán an choirp a chuireann an tsuibíacht aithne uirthi féin, dar le Merleau-Ponty: 'Indeed, my own selfhood is based equally on my perception of myself as a body as it is on my ability to speak'.¹⁸³ Tagann na línte deireanacha den dán, 'Ciúnas' (BG, 44) le nóisean Mherleau-Ponty mar áitíonn Jenkinson go *seoltar* í mar shuibíacht de dheasca an chaidrimh idirshuibíachtúil a d'eascair as seoladh an linbh. Feictear go bhfuil saoldomhan na farraige mar idirdhomhan ag seoladh seo na suibíachtaí sa dán. Deir an file:

Fáilte romhat a bhradáin suain
dhein lánlinn chiúin i sruth mo shaoil.
Ar sheol do chuisle airím ceol
na nUile dom sheoladh féin. (UB, 44)

Is samplaí iad na dánta 'Oirniú' (UB, 28) agus 'Dubhléim' (UB, 20) de dhánta éagsúla Jenkinson ina dtugann an file cuireadh dá leannán, nó don eile nach n-ainmnítear, eispéaras na farraige agus na spéire a tháthú le geallúint den saoirse agus den neamhspleáchas a seasann na spásanna infínideacha seo gan chuimse dóibh ina cuid filíochta. Sa dán 'Oirniú' (BG, 28), samhlaíonn Jenkinson cé na farraige agus spéir na cathrach mar shaoldomhan agus mar *idirdhomhan* samhlaíoch ar féidir léi a roinnt lena leannán agus é ar shiúl. Deir an file: 'Teith chugam a gheanmnaigh/Ó chathair a ghabhann léim gréine./Bain díot, ciall, cothrom, gach scing éadaigh./Ling leat ar shluaite an Domhnaigh go droim cé'. Sa dán 'Dubhléim' (BG, 20), leis, feidhmíonn an fharraige mar idirdhomhan meafarach do chaidreamh idirshuibíachtúil an ghrá chollaí. Tugann an file cuireadh dá leannán caidreamh a dhéanamh léi i dtéarmaí shaoldomhan na farraige suaite nuair a deir sí:

Tar isteach liom
In umar na haimléise

¹⁸²Keith Haysom, 'Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,' *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 652-653.

¹⁸³Ibid., 652-653.

Aice an éadóchais

An seacuzzi dubh

Go spraoifaimid

Cén mhaith dúinn rafta

Lá an anfa mhóir

Stiúir i tsúnámi

Sop sna bristeacha. (BG, 20)

Feictear an mhian agus an brón le chéile i gcomhfhios an fhile atá ag síneadh i leith a leannáin leis an bhfarraige mar idirdhomhan eatarthu. In ainneoin go samhlaíonn an file í féin agus a leannán mar ‘dhá chorpán’ i long bhriste ar leaba na farraige, luann sí an grá collaí mar leigheas ar an dubhrón agus ar an duairceas. Sa dán ‘Oileánach’, tógann an file ‘clochród’ grá thar farraige trí mhodh comhfheasa na cuimhne: ‘Tabhair dom póga./ Clochród iad/le croí-bhrú ina gcuimhní cinn/is bearfad lán uchtóg cloch/go ndéanfad oileán san éigríocht’ (UB, 25). Ní hamháin go bhfuil an fharraige mar spás infinídeach ach feidhmíonn modh comhfheasa na cuimhne mar spás ann féin a bhfuil tréithe síor-oscailte agus síor-athraitheach ag baint leis. Míníonn Mirja Lobnik an nasc ar féidir a thuiscint idir spás infinídeach ar nós na farraige agus frámú síor-athraitheach na cuimhne agus í ag caint ar fhásach na gainimhe in úrscéal Michael Ondaatje *The English Patient*:

Infinite expanse, meandering nomad paths, smooth forever shifting relations among elements: the images, at first glance, conjure up thoughts of the desert, its endless yellow dunes merging with an equally endless sky. On another, subtler level, they also capture contemporary notions of memory. Fluid, malleable, and always in motion, memory has come to denote a highly dynamic process both in the sciences and the humanities. Based on a continuous reframing and reimagining of past events and circumstances, it reveals uniquely particular nuances that tend to escape historiographical representations. What lies at the heart of this seemingly infinite expansion? What makes memory so attuned to the different shades and sometimes unanticipated, almost imperceptible subtleties of human life and experience? ¹⁸⁴

I ngeall ar thréithe na síor-oscailteachta a bhaineann le modh na cuimhne, d’fhéadfaí a rá

¹⁸⁴Mirja Lobnik, ‘Echoes of the Past: Nomad Memory in Michael Ondaatje’s *The English Patient*,’ *South Atlantic Review*, Vol.72, No.4 (2007), 72.

go bhfuil an chuimhne i gcroílár fhealsúnacht fhileata Jenkinson a

gus gur minic gur léiriú ar an saoldomhan í.

Is dán faoin ngrá collaí é ‘Linn’ (*BG*, 51) a bhfuil an fharraige mar shaoldomhan agus mar idirdhomhan ann. Is cinnte go bhfeidhmíonn an fharraige mar idirdhomhan sa dán ach is tírdhreach intriach seachas eistriach sa chás seo í:

Muir intíre, linn

lánlíonta dár ndua. (*BG*, 51)

Tá léirstean seo Jenkinson ar an saoldomhan mar thírdhreach intriach trí mheafar na farraige ag teacht le fealsúnacht Mherleau-Ponty:

we are in and of the world before we can think about it. Perception, to which he devoted his major philosophic labours, is a crucial but complex process that reasserts our connection with the world and thereby provides the basis for all our thought and meaning-giving activity [....] His aim is to rediscover experience at the “naïve” level of its origin [....] Phenomenology approaches experience as a novelist or poet approaches his subject, from within.¹⁸⁵

Sa dán seo, tagraíonn an file don fharraige agus í ina fórsa cumhachtach ‘taoille’ agus ‘rabharta’ gur mian léi a fíochmhaire a laghdú. Iarrann sí ar a leannán bheith chomh bog sin léi agus chomh suaimhneach nach ndoirtfí an ‘deoir allais’ atá ag sileadh leis:

Seachain gníomh

chuirfeadh í ar luail.

Seachain taoille

Spreagfadh srutha siúil.

Seachain díthrá

bhainfeadh muid thar mbruach.

Seachain racht,

¹⁸⁵Edward W. Said, *Labyrinth of Incarnations: The Essays of Maurice Merleau-Ponty* (Gambier, OH: Kenyon College, 1967), 57.

rabharta chuirfeadh fiar
ar imeall bhord an domhain
nó go ngeitfeadh an ré siar. (BG, 51)

Is léir go samhlaíonn an file an fharraige mar shaoldomhan agus mar idirdhomhan idir na leannáin sa dán seo. Dar le Gaston Bachelard gur ‘reverie’ nó bruadar í an bhraithstint bhrionglóideach a eascraíonn as comhtháthú samhlaíochta an ealaíontóra leis na dúile. Is bunús é, dar leis, do léargaisí samhlaíochta – an léargas fileata, sa chás seo. Ba é tuairim Bachelard gur foinsí inspioráide agus foinsí ginte íomhánna iad na dúile, .i. an t-uisce, an t-aer, an tine agus an chré. Áitíonn sé go bhfuil ‘oneiric temperament’ nó meon brionglóideach ag ealaíontóirí a bhfuil na dúile go flúirseach ina saothar. Déanann Bachelard patrúin mheafaracha a thuiscint mar chomhréir de chuid na samhlaíochta ar féidir léamh córasúil a dhéanamh uirthi le meon an ealaíontóra a mheas: ‘metaphors evoke one another and are coordinated more than sensations so that a poetic mind is purely and simply a syntax of metaphors’.¹⁸⁶ I ngeall ar raidhse na dtagairtí do théarmaí na farraige (taoille, díthrá, rabharta srl.), dealraíonn sé gur trí mheán na farraige a chuireann Jenkinson an grá i bhfriotal sa dán ‘Linn’ (BG, 51).

An saoldomhan agus fealsúnacht fhileata Bhiddy Jenkinson

Mar a léiríodh sna dánta thuas, tagann codanna d’fhealsúnacht fhileata Bhiddy Jenkinson chun cinn sna dánta ina bhfuil an fharraige agus an spéir mar spás fileata acu. Sa dán, ‘Muirfin’ (DU, 17-19), feictear go léirítear comhfhiús Jenkinson ag síneadh amach trí mhodh comhfheasa na méine i leith faoisimh agus saoirse de réir mar a shíneann a comhfhiús i dtreo na farraige agus i dtreo na spéire:

Amach ó bhléin na cathrach
ar an bhfásach
tá spás
tá fairsinge

¹⁸⁶Gaston Bachelard, *The Poetics of Reverie* (Boston: Beacon, 1971), 213.

Ritheann radharc atá i dtaithí éille
ar chuairt saoirse
thar loganna spéire faoi líonta gainimhe
thar fíor go néalta. (*DU*, 17-18)

Léirítear an fharraige mar rud infinídeach as cuimse sa dán seo nach mbaineann teoireannacha léi. Is suimiúil an tslí ina síneann comhfhios an fhile chuig áit na doiléireachta – na néalta – trí mhodh comhfheasa na samhlaíochta. Seasann an claonadh i dtreo na doiléireachta agus ‘a pure striving toward what could be called an empty space of meaning’¹⁸⁷ de réir Bratu agus Marculescu. Is ionann spás neamhtheoranta agus infinídeach na farraige agus na spéire, mar sin, agus ‘empty space of meaning’ trína n-aimsíonn an file saoirse chruthaitheach.¹⁸⁸

Sa deireadh, is léiriú é an claonadh chun bríonna cinnte, dúnta a threascairt sa léamh seo agus saoirse cruthaitheach scríbhneoireachta a bhaint amach i bhfilíocht Jenkinson. Is léir gur fearr leis an bhfile seo a bheith, ‘ag eochairshnámh san éigríocht’ (*BG*, 19). Is féidir rún an ealaíontóra seo a léamh i síneadh amach a comhfheasa le machnamh agus *reverie* a dhéanamh ar thírdhreacha na mara agus aeir. Seasann doiléireacht agus neamhtheorantacht na farraige agus na néalta mar spás a fholmhaíonn an bhrí réamhthuigte. Ní hamháin sin ach cuirtear fáilte roimh an léitheoir bearna na brí a líonadh lena léamha féin. Is sampla é an dán ‘Muirfin’ (*DU*, 17-19) de chomhfhios na suibiachta, Bidy Jenkinson, ag síneadh amach i dtreo shaoldomhan na farraige agus na spéire a bhfuil tréithe tarchéimnitheacha agus infinídeacha ag baint leo.

Sa chaibidil seo, rinneadh an téarma feiniméaneolaíoch ‘saoldomhan’ a phlé. Go bunúsach, is téarma feiniméaneolaíoch é an saoldomhan a seasann don tuiscint atá againn, suibiachtaí, ar an saol agus ar an domhan. Sa chaibidil seo, pléadh an chaoi go bhfuil an fharraige agus an spéir mar mheafair lárnacha agus go bhfeidhmíonn siad mar léiriú ar an saoldomhan i bhfilíocht Jenkinson. Tá impleachtaí nach beag ag na meafair seo d’fhilíocht Jenkinson. Maítear gur léiriú iad an fharraige agus an spéir ar eilimintí tábhachtacha d’fhealsúnacht fhileata Jenkinson. Spásanna gan chuimse is ea an fharraige

¹⁸⁷Horia Bratu agus Ileana Marculescu, ‘Aesthetics and Phenomenology,’ *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Spring, 1979), 344.

¹⁸⁸*Ibid.*, 344.

agus an spéir. Baineann tréithe tarchéimnitheacha, mar sin, leis an bhfarraige agus leis an spéir araon agus trí seo, feictear fianaise den bhfealsúnacht fhileata ar leasc léi bac a bheith aici ar shaoirse na samhlaíochta ag srianta na tuisceana réamhbhunaithe.

Clabhsúr

Sa chaibidil seo, rinneadh plé ar an gcaoi a léirítear an saoldomhan i dtéarmaí farraige agus spéire i bhfilíocht Jenkinson. Sa chéad chaibidil eile, déanfar teoiricí Mhaurice Merleau-Ponty a chur i bhfeidhm ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson. Mar a chéile le teoiricíocht Edmund Husserl, leagann Merleau-Ponty béim spéisialta ar an saoldomhan. Is cuid lárnach é an saoldomhan i dteoiricíocht Mherleau-Ponty ar an tsuibacht aonair agus ar an gcaidreamh idir an tsuibacht agus an eile i.e. an idirshuibachtúlacht. Déantar plé sonraíoch ar charachtar lárnach i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson – Mis. Feictear fianaise forleathan i gcaibidil a ceathair go ndéanann Biddy Jenkinson an carachtar Mis agus an caidreamh idirshuibachtúil atá aici leis an gcarachtar Dubhrois a léiriú laistigh de fhrámaí tagartha shaoldomhan na farraige agus na spéire. Sa chéad chaibidil eile, déantar plé, go príomha, ar a lárnaí is atá na céadfaí agus an corp i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson de réir theoiric Mhaurice Merleau-Ponty.

Caibidil 4

Maurice Merleau-Ponty: An tSuibiacht-Choirp agus an Idirshuibiachtúlacht

Maurice Merleau-Ponty

Dírítear ar dhán fada Jenkinson ‘Mis’ (2001) sa chaibidil seo, áit a ndéantar ceist na suibiachta a scagadh go mion. Sa chaibidil seo, léirítear go ndéanann Jenkinson an tsuibiacht a lonnú sa domhan trí mheán an choirp agus na gcéadfaí. I gcaibidil a dó, rinneadh smaointe feiniméaneolaíocha Edmund Husserl ar an tsuibiacht tharchéimnitheach a phlé agus a chur i bhfeidhm ar fhilíocht Jenkinson. Mar a léiríodh, samhlaíonn Husserl an tsuibiacht mar fheidhm den intinn agus den chomhfhios. Dar leis go bhfuil sé d’acmhainn ag an tsuibiacht réamheolas de gach cineál a chur ar leataobh. I dteoiricí Husserl, tugtar cead a chinn do chomhfhios na suibiachta ciall a bhaint as rudaí ar bhealach atá neamhspleách agus saor ó gháibh na réamhthuisceana. Léiríodh sa dara caibidil den tráchtas seo an chaoi arbh fhéidir le teoiricí Husserl gnéithe lárnacha d’fhilíocht Jenkinson maidir leis an bpearsa scríbhneoireachta, le ceist na tuisceana agus le saoirse cruthaitheachta an ealaíontóra a shoiléiriú.

Sa chaibidil seo, pléitear teoiricí feiniméaneolaíocha Mhaurice Merleau-Ponty. Murab ionann agus Husserl, b’fhealsúnaí feiniméaneolaíoch é Merleau-Ponty a d’áitigh nach bhféadfaí acmhainní tuisceana na suibiachta a shamhlú mar fheidhm den chomhfhios faoi stiúir na hintinne amháin. Dar leis go bhfuil acmhainní tuisceana na suibiachta lonnaithe chomh maith sa chorp agus sna céadfaí. Bunaítear an tráchttaireacht anseo ar dhá shaothar mhóra de chuid Mherleau-Ponty mar atá: *The Primacy of Perception* agus *The Phenomenology of Perception*.¹⁸⁹

An tsuibiacht-choirp agus an taithí chorpraithe

Tá impleachtaí nach beag ag áiteamh Mherleau-Ponty gur trí mheán an choirp go príomha a bhaineann muid ciall as ár n-eispéaras mar dhaoine. Léiríonn Daniel Thomas Primozic impleachtaí theoiric Mherleau-Ponty i leith an choirp don fhéiniúlacht agus don tuisceant

¹⁸⁹Maurice Merleau-Ponty, *The Primacy of Perception and Other Essays*, in James M. Edie (ed. and trans.) (Evanston, IL: Northwestern University Press, 1964), 12-27.

ar eispéaras an duine. Úsáideann Primozic téarma Mherleau-Ponty – *an tsuibíacht-choirp* (‘body-subject’) – a chuireann in iúl go sainítear suibíacht an duine trí cháilíocht an choirp agus na gcéadfaí in anailís Mherleau-Ponty:

[W]e *are* our bodies and without them we would be impossible ... The body-subject is revealed as that pre-condition and faculty of meaning-bestowing acts. Without the body-subject we would cease to be and so too would cease human experience, life, knowledge, meaning.¹⁹⁰

Is léir gur leasc le Jenkinson an léiriú atá dírithe rómhór i leith na hintinne amháin. Sa dán ‘An Dé’ (*UB*, 39), cuireann sí in iúl go hindíreach gur acmhainn tuisceana agus eolais atá sa chorp. Cuireann sí síos go híoróineach ar aon iarracht a lorgódh fios na beithe trí mheán an réasúin amháin. Sa dán seo, áfach, luann Jenkinson *corp* na bhfear – ‘im chraiceann fir’ (*UB*, 39) - leis an toise intleachtúil. Fágann an tagairt don chraiceann nach samhlaíonn Jenkinson an scoilt Chairtéiseach idir an intinn agus an corp:

Siúlfad anocht im chraiceann fir
i measc na leabhar
[...]
is leathfaidh mé m’intinn ar an eolas.
[...]
Cruthóidh mé
ar bhealach an-réasúnta
gur ann dom. (*UB*, 39)

Caíonn an file an chaoi go bhfuil a gné bhaineann ‘ar seachrán’ (*UB*, 39). Feictear an toise intinniúil agus an corp á nascadh sa dara véarsa den dán nuair a cheanglaíonn Jenkinson ‘infhios baineann’ le ‘mo chraiceann mná’ (*UB*, 39):

Mar gur imigh uaim anocht ar seachrán
mo chraiceann mná
[...]

¹⁹⁰Daniel Thomas Primozic, *On Merleau-Ponty* (Belmont, CA: Wadsworth, 2001), 7.

lena infhios baineann

lena

Cogito ergo sum. (UB, 39)

Sa dán seo, ceanglaíonn Jenkinson an uaillmhian intleachtúil leis an bhfearúlacht agus samhlaíonn sí an coincheapú traidisiúnta ar an acmhainn tuisceana – an *imb*as, nó an t-infhios – mar thoise lárnach ban. Tá sé spéisiúil an chaoi a luann Jenkinson an t-infhios baineann anseo le ceann de na ráitis is mó cáil a shamhlaigh túsáit don intleacht i stair na fealsúnachta. Nuair a d’áitigh an fealsúnaí René Descartes, ‘cogito ergo sum’, rinne sé téarmaí dénáirthe as an intinn agus as an gcorp sa chaoi gur shamhlaigh sé acmhainn tuisceana na suibiachta leis an intinn amháin. Tugann Maurice Merleau-Ponty foláireamh i gcoinne na téise Cartéisí a shamhlaíonn scoilt idir intinn agus corp. Deir seisean nach téarmaí dénáirthe iad an intinn agus an corp agus gur cóir ceangal a shamhlú eatarthu. Is mian le Merleau-Ponty a léiriú go bhfuil an corp chomh tábhachtach céanna leis an intinn mar mhodh tuisceana agus léirithe don tsuibaicht i leith na hoibiachta, .i. an domhan:

Merleau-Ponty outlines this distinction in *Phenomenology of Perception* where his central argument is that the Cartesian split between the body and the mind fails to take into account our embodied experiences and how the body plays a crucial role not only in perception but in speech, in our relation to others and to the world in which we live. Thus mind, body, and world are interconnected and cannot be separated from each other.¹⁹¹

Sa chaibidil seo, ní phléitear taithí chorpraithe na suibiachta aonair amháin ach leagtar béim ar an eispéaras corpraithe a roinntear leis an eile. Cuirtear síos ar an gcaidreamh idir suibiachtaí mar chaidreamh *idirshuibiachtúil*. Arís is arís eile i bhfilíocht Jenkinson, feictear léiriú agus machnamh gléineach ar an teagmháil le comhfhios an ‘eile’ trí mheán na taithí corpraithe agus tríd an gcumann leis an domhan. Ceist lárnach na caibidle seo, mar sin, ná na himpleachtaí a bhaineann le conas mar a éiríonn leis an tsuibiacht aonair caidreamh idirshuibiachtúil a bhaint amach.

¹⁹¹Nordin, Gilsenan, ‘Like a Shadow in Water’: Phenomenology and Poetics in the Work of Eiléan Ní Chuilleanáin,’ *Irish University Review*, Vol. 37, No. 1 Special Issue: Eiléan Ní Chuilleanáin (Spring/Summer, 2007), 113.

Is é an chéad shampla sa chaibidil seo ar mhachnamh Jenkinson ar cheisteanna fealsúnachta na beithe agus ar eispéaras corpraithe na suibíachta aonair i leith an eile agus i leith an domhain ná an dán ‘Dearbhchara’ (*BG*, 46). Braitheann an file ar chéadfa na cluaise agus an tadhaill le dearbhú nach amháin go bhfuil an duine eile i láthair ach gur ann don ‘eile’ ar bhealaí meitifisiciúla freisin. Deir Jenkinson:

Tabhair cluas dom!

Ar an gcírín glacaim móid

nach ndiúltód feasta d’fhianias na mbeol

gur ann duit.

Déanfad meainistíl mhín mhall ar liopa méith

ag tarraingt fios do bheith as siogarlín. (*BG*, 46)

Mar chuid den léiriú ar a lárnaí is atá an taithí chorpraithe agus an idirshuibíachtúlacht i bhfilíocht Jenkinson, déantar anailís mhion tríd an gcaibidil seo ar an dán fada, *Mis* (2001). Tosaíonn an dán le tuairisc go ndeachaigh Mis le geiltine i ndiaidh di corp a hathar a fheiceáil ar pháirc na troda i ndiaidh Chath Fionntrá’ (*M*, 1). Téann Mis ar teitheadh chuig na sléibhte ar imeall na ríochta le méid a bróin agus téann le báiní. Feileann an léiriú ar bhuile Mhis do léamh Julia Kristeva a shamhlódh Mis mar neach histéireach ar meafar í do thréithe de shuibíachtaí bainneanna nach réitíonn go héasca le cinseal an chórais phatrarcaigh¹⁹². Is féidir an carachtar Mis a léamh chomh maith, (mar a léiríodh an tIndian Runner (i gcaibidil a dó), mar neach ‘corr’, neamhghéilliúil a cheisteadh struchtúir na sochaí. I dtéarmaí Jenkinson, áitítear gur minic é seo pearsa an fhile agus áitítear anseo go n-iompraíonn an carachtar Mis sainghnéithe den phearsa úd chuig saothar agus chuig an bpearsa scríbhneoireachta ar cumasc í den ainm cleite, Biddy Jenkinson. Tuairiscítear i mbrollach an leabhair seo go dtugann Mis bás go míthrócaireach d’éinne a thagann i ngar di: ‘Chuaigh Mis le geiltine i ndiaidh di corp a hathar, Dáire Déadgheal, a aimsiú ar pháirc an áir i ndiaidh Chath Fionntrá. Chaith sí trí chéad bhliain ina dhiaidh sin, chun díobhála na tuaithe, ar shliabh Mis i gCiarraí, ag lot na tíre agus ag marú daoine...’. (*M*, 1)

¹⁹²Julia Kristeva luaite in Noelle Mc Afee, *Julia Kristeva* (New York, Routledge, 2004), 98.

Coincheap lárnach i dteoiric Mherleau-Ponty is ea coincheap na taithí corpraithe agus feictear láithreach i mbrollach an dáin thuas go bhfuil an corp agus na céadfaí i gcroílár na tuairisce ar chomhfhios na suibiachta. Ar an gcéad dul síos, is trí mheán na súl a aithníonn Mis a hathair cloíte. Ina theannta sin, luaitear go sainsiúil gurb é *corp* a hathar is cúis leis an athrú suibiachta a thagann uirthi. Pléifear an gealtachas ar bhonn níos leithne sa chaibidil seo mar chuid de fhráma tagartha an traidisiúin agus mar chuid d'fhealsúnacht chruthaitheach Jenkinson. Is féidir a rá anseo gurb ionann agus athrú comhfheasa é an gealtachas ag tús an dáin. Bunaítear coincheap na taithí corpraithe ar an bprionsabal go gcuireann an corp modh tuisceana *a priori* ar fáil dúinn le ciall a bhaint as an eispéaras. Deir Edward Said:

[P]erception not only involves the thinking body but also the incarnated mind. In what is his most original contribution to psychology, Merleau-Ponty demonstrates that we use our body to know the world; space and time are not abstractions but almost-entities that we haunt and inhabit. The body is not an object that receives impressions which the mind then translates in its function as a subject¹⁹³

Nuair atá céadfaí an choirp i gceist, dar le Merleau-Ponty, ceanglaíonn an comhfhios agus an corp iad féin lena chéile ar bhealach *ciorclach*. Fágann seo gurb ionann agus modh feasa é an corp a mbíonn acmhainn chun machnaimh aige ar a phróisis féin: 'The knowing body possesses the strange power of turning back on itself, that is, of re-flecting itself. There are times when the 'body catches itself from the outside engaged in a cognitive process'. (PhP, 93; PP, 109)¹⁹⁴ Ag an tús, feictear an caidreamh ciorclach seo a rianaíonn Jenkinson idir comhfhios agus corp Mhis nuair a dhúisíonn sí agus nuair a dhéanann iarracht teacht chun réitigh leis an saoldomhan agus léi féin mar shuibiacht:

Nuair a bhriseann mo shuan
ar thrá na maidine
ait liom na créatúirí
sa turscar,
m'ingne fola,

¹⁹³Edward W. Said, *Labyrinth of Incarnations: The Essays of Maurice Merleau-Ponty* (Gambier, OH: Kenyon College, 1967), 61.

¹⁹⁴Gary Madison, *The Phenomenology of Merleau-Ponty: A Search for the Limits of Consciousness* (Athen, OH: Ohio University Press, 1981), 25.

an gháirge im bhéal.

Ionsáim comhlaí mo chuimhne

ach leathann siad ar léithe. (*M*, 1)

Mar a pléadh i gcaibidil a trí, cuireann Mis síos ar theacht na dúiseachta, ar thoise é den chorp lonnaithe sa chomhfhios, i dtéarmaí spéire agus farraige. Is ionann solas na maidine agus farraige. Anseo feicimid an caidreamh *ciorclach* idir comhfhios agus corp Mhis i mbun machnaimh ina leith féin. Feicimid gur túisce cáilíochtaí corpraithe na suibiachta mar gur léir ar an gcuntas sa véarsa thuas nach féidir le hintinn Mhis coincheapa beachta a dhéanamh fúithi féin i ndiaidh dúiseachta di. Feictear an taithí chorpraithe chéanna ag Liadan nuair a dhúisíonn sí sa dán ‘Oíche Bhealtaine ar Mhullach Uisnigh’ (*OB*, 20). Ar dhúiseacht di, caithfidh sí dul agus codanna dá corp scaipthe a aimsiú le go mbeidh sí aontaithe mar shuibiacht lárnach in athuair:

In iarthar mo shuan

chorraigh siolla

a rinne bréan

a gabhadh i gcamchóch

os cionn Uisnigh

Chuireas orm

-nó is cirte a rá gur chuireas

ar an ríóg súil a bhrostaigh mé –

iarsmaí díom féin

móide píosáí tacair ón reilig mhór,

de réir mar theastaigh...’. (*OB*, 20)

Tá tréithe comónta ag Liadan agus Mis ar an mbonn seo sa mhéid is go ndúisíonn Mis leis an mothú nach bhfuil sí istigh léi féin. Téann Mis ar thóir a suibiachta comhtháite trí thaithí a céadfaí agus a coirp. Tá ar Liadan imeacht agus comhtháiteacht a bhaint amach trí chodanna dá corp a aimsiú. Is cur síos meafarach é turas Liadan ar phríomhfheidhm

na gcéadfaí agus an choirp i dtógáil na suibiachta de réir Mherleau-Ponty. Deir Micheal Cronin: ‘Liadan awakes and goes in search of her lover Cuirithir. The body of Liadan has been scattered to the four corners of the island and the getting up is a putting together’.¹⁹⁵

Leagann Merleau-Ponty béim ar an gcaoi gur tuiscintí réamhchoincheapúla agus réamhtheangúla iad tuiscintí an choirp agus na gcéadfaí. Samhlaíonn sé coincheapa agus an teanga mar réimsí tánaisteacha sa mhéid gur gá iad a chur in iúl i bhfocail atá córasúil nó teibí. Is léir ar smaointeoireacht Mherleau-Ponty tionchar an teangeolaí Saussure anseo. Ní shéanann Merleau-Ponty léargas eolaíochtúil nó anailíseach, ach leanann sé, dar leis, go gcuireann an corp agus na céadfaí léargais ar fáil dúinn atá níos *bunúla* agus níos *príomha*:

His aim is to rediscover experience at the “naïve” level of its origin, beneath and before the sophisticated encroachments of science. Phenomenology approaches experience as a novelist or poet approaches his subject, from within, but it is not at all anti-scientific; on the contrary, its aim is to put science on a proper footing and to restore it to experience.¹⁹⁶

Sa véarsa thuas, tugtar léargas ar an gcaoi go ndéanann Mis cur síos ar mhóimint na dúiseachta mar bhriseadh ar an gcomhfhios ag teacht as an suan agus cuirtear boirbe na dúiseachta seo in iúl trí mheán mheafar shaoldomhan na farraige agus na maidine. Sa véarsa thuas, is ionann an mhaidin agus trá; is ionann a cuid mothúchán agus ‘turscar’ (*M*, 1).

Is féidir a rá go bhuil toise ama (maidin) agus spáis (trá) sa doiléireacht a bhraitheann Mis faoi cé hí féin mar shuibiacht:

Nuair a bhriseann mo shuan

ar thrá na maidine

[...]

Ionsaím comhlaí mo chuimhne

¹⁹⁵Micheal Cronin, ‘No Dead Flowers,’ léirmheas ar *Oíche Bhealtaine*, *Poetry Ireland Review* 87 (2006), 80-81.

¹⁹⁶Edward W. Said, *Labyrinth of Incarnations: The Essays of Maurice Merleau-Ponty* (Gambier, OH: Kenyon College, 1967), 57.

ach leathann siad ar léithe. (*M*, 1)

Úsáideann Mis a corp agus a céadfaí lefeasacht i leith an domhain a bhaint amach san anailís seo:

ait liom na créatúirí
sa turscar,
m'ingne fola,
an gháirge im bhéal. (*M*, 1)

Ní éiríonn léi ag an staid seo, afách. Léiríonn Alfred Schutz an chaoi nach féidir leis an tsuibacht ciall a bhaint as an taithí ar an toirt. Tá toisí an ama agus na cuimhne ag baint leis an méid atá le rá aige maidir le sraith chomhfheasa na suibiachta:

[w]hen I immerse myself in my stream of consciousness, in my duration, I do not find any clearly differentiated experience at all [...] But I cannot become aware of this while still immersed in the stream [...] The awareness of the experience in the pure stream of duration is changed at every moment into remembered having-just-been thus; it is the remembering which lifts the experience out of the irreversible stream of duration and thus modifies the awareness, making it a remembrance.¹⁹⁷

Ní féidir plé sínte a dhéanamh anseo ar an nasc idir an chuimhne, an t-am agus an spás. Is féidir a rá, afách, nuair a shamhlaíonn Mis an mhaidin le meafar spáis na trá, léirítear go mbaineann toise ama le tuiscint an duine i leith an tsaoldomhain agus ina leith féin mar shuibacht. Ní hamháin go bhfuil toise an ama ag baint le cuimhní buartha Mhis. Feictear chomh maith go ndéanann Mis a cuimhní a shamhlú mar réimsí spáis a ndéanann sí iarracht a ndoirsí a oscailt go fíochmhar agus le teann imní:

Ionsáim comhlaí mo chuimhne
ach leathann siad ar léithe. (*M*, 1)

¹⁹⁷ Alfred Schutz, *The Phenomenology of the Social World* (Evanston, IL: Northwestern University Press, 1967), 47.

Ní réiteach di, áfach, oscailt na ndoirsí mar, ar leathadh dóibh, osclaítear réimse comhfheasa nó spás as cuimse a bhfuil fairsinge chomh mór sin ag baint leis gur fuar uirthi sólás nó talamh slán a bhaint amach. Ní leor - mar a léirítear sa chur síos ar iarrachtaí Mhis a bheith istigh léi féin in athuair - taithí choirp an duine aonair mar mhíniú ar an taithí inmheánach agus intriach, áfach. Míníonn Madison tuairimí Mherleau-Ponty ar an ábhar: '[...][P]erceptual consciousness must not be understood as an absolute interiority, as the pure presence of the self to itself, but as a *bodily* presence in the world, a *bodily* awareness of the world'.¹⁹⁸

An Idirshuibíachtúlacht

Ach an oiread le Merleau-Ponty, mar sin, tuigtear do Mhis go bhfuil uirthi dul amach faoin saol mór agus teagmháil a dhéanamh leis an domhan agus le suibíachtaí eile má tá sí le teacht ar réiteach faoi cé hí féin mar shuibíacht.

An tSuibíacht agus Suibíachtaí eile – an Labhairt agus an Idirshuibíachtúlacht

Ceist mhór sa chaibidil seo ná feidhm na cumarsáide labhartha mar chuid de thaithí chorpraithe na suibíachta agus mar chuid den idirshuibíachtúlacht. Tuiscint lárnach de chuid na feiniméaneolaíochta an teagmháil leis an 'eile' mar is trí mhéan na teagmhála sin, maítear, is féidir linn teacht ar thuiscintí bailí fúinn féin le go mbeimid i gcomhpháirt lena chéile. Is ionann tuiscint bhailí agus an fhírinne i dtráchtairacht Mhis sa dán seo. Is téama i saothar Jenkinson é 'ceist na fírinne' agus déantar plé ar an gceist sin anseo. Mar a léiríodh cheana, nuair a dhúisíonn Mís, tá a hintinn imithe in agar uirthi mar gheall ar an mbriseadh suain agus ar an bhfoilmhe cuimhne:

Nuair a bhriseann mo shuan

[...]

aít liom na créatúirí

sa turscar

¹⁹⁸Gary Madison, *The Phenomenology of Merleau-Ponty: A Search for the Limits of Consciousness* (Athen, OH: Ohio University Press, 1981), 23.

[...]

Ionsáim comhlaí mo chuimhne

ach leathann siad ar léithe. (*M*, 1)

Brúnn an t-innín a bhaineann le heaspa tuisceana ina leith féin amach í chun teagmhála leis an ‘eile’ le go ndéanfaidh suibiacht eile fónamh uirthi tríd a gcomharthaí dílse a thabhairt uirthi. Lorgaíonn sé pé duine a chuartaíonn an sliabh le *fhírinne* maidir léi féin a aimsiú:

Éalaím ar thaistealaithe istoíche

le súil go gcloisfidh mé,

i dteorainn dhá éitheach,

siolla fíor. (*M*, 1)

Ní ar mhaithe le tuairisc bheacht maidir lena cuma fhisiciúil nó maidir lena tréithe pearsanta a théann Mis ar sciúird oíche. An rud is lárnaí anseo ná go samhlaíonn Mis gníomh agus modh na labhartha leis an eile mar bhealach dílis le haithne a chur uirthi féin. Ina theannta sin, santaíonn Mis eolas fúithi féin atá bunúil agus eisintiúil. Is é sin le rá go n-éalaíonn sí ón aonaránacht i dtreo na hidirsuibiachtúlachta le súil go gcruinneoidh sí eolas ina leith féin a bhfuil tuin níos meiteafisiciúla ag roinnt leis - “siolla fíor” (*M*, 1). Is mar thoradh ar an gcumarsáid labhartha leis an eile a chruinneoidh sí an t-eolas nó an fhírinne seo mar ‘go gcloisfidh’ (*M*, 1) sí á ríomh é i ‘siolla’ (*M*, 1) an eile. Tá an méid seo ag teacht le tuairim Mherleau-Ponty a mhaíonn nach amháin gurb ionann labhairt agus bealach isteach go dtí fírinne an tsaoldomhain ach gurb ionann labhairt agus modh corpraithe le caidreamh a dhéanamh leis an eile. Ach oiread le Jenkinson, léiríonn Merleau-Ponty gur bealach isteach príomha agus bunúil go dtí an domhan agus an fhírinne í an labhairt: ‘For Merleau-Ponty, [...] speech awakens “a carnal relation” to the world and the other that is not an accident intruding from the outside upon a pure cognitive subject...but our first insertion into the world and into truth’.¹⁹⁹

¹⁹⁹Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 652.

Baineann Mis leas as meafar na físe agus an scatháin le léiriú a thabhairt ar an mian chun scéal fíor a chloisteáil a chuirfeadh ar a súile di cé hí féin in athuair. Tá impleachtaí níos ginearálta ag cuardach seo Mhis i leith na fírinne a léirítear sna tagairtí don ‘siolla fíor’ agus ‘scáthán a scéalta’ (M, 1). Sa tslí seo, cuireann Mis in iúl go bhfuil feidhm lárnach ag an labhairt mar bhealach le teacht ar thuiscint ar an tsuibíachtúlacht trí mheán na hidirsuibíachtúlachta:

Téann ar mo ghogaide

i scáileanna a dtinte cnámh nó suím i mbile os a gcionn go bhfeicfead m’aghaidh
i scáthán a scéalta. (M, 1)

Feictear, áfach, nach *scáthan* inar féidir léi í féin a aithint iad na scéalta a insíonn taistealaithe na sléibhte fúithi. D’fhéadfá rá go bhfuil na taistealaithe ag cur cam ar an díreach agus iad i mbun scéal a insint faoi Mhis:

Tá clúmh is cleití uirthi

gob is crúcaí.

Níl snáth uirthi

ach buarach bhaithise

agus a mong rua féin

a neadaíonn sciatháin leathair inti.

Maireann francaigh sa mhothar dubh

faoina hascaillí,

péist ina himleacán. (M, 2)

Freagraíonn Mis le teann péine ar chloisint an bhreithiúnais sin di. Is féidir, dar ndóigh, go bhfuil acmhainn tuisceana Mhis ar sceabha anois agus babhta gealtachais agus imeallaithe tar éis dul i bhfeidhm uirthi nuair a deir sí: “Ní fíor [...]” (M, 2).

Má tá sé deacair a dhéanamh amach an tuairim iontaofa atá sa léargas atá ag Mis ina leith féin, is cinnte go bhfuil filíocht sa fhreagra a thugann sí ar lucht inste scéil. Faoi

mar a rianaíodh i gcaibidil a trí, déanann Mis cur síos uirthi féin agus labhraíonn sí fuithí féin i dtéarmaí a léargais ar an saoldomhan a bhfuil an fharraige agus an spéir ina chroílár:

“Sí gaoithe gléigeal de dhroim mara mé,
scáil ar loch,
bogha síne a ghineann grian ar dheora nimhe,
saothrún lá seaca”. (*M*, 3)

Nuair a chuireann Mis síos uirthi féin i dtéarmaí áilleacht an nádúir agus an domhain sa véarsa thuas, feictear go mbunaíonn sí a tuiscint mar gheall uirthi féin mar shuibiacht ar a cuid braithstintí. Airíonn agus cloiseann sí an ghaoth agus an saothrún ar an sioc; feiceann sí an bogha síne agus rian na gréine ar dheor. Déanann Mis ionannú idir na heilimintí seo a airíonn sí agus an tuiscint atá aici maidir le cé hí féin mar shuibiacht.

Pléann an chuid seo den chaibidil an chaoi gur bealach tábhachtach é modh na labhartha trína dtagann an tsuibiacht i láthair. Ní mór a thabhairt chun cuimhne anseo freisin, áfach, cé chomh bunúsach is atá acmhainn na mbraithstintí sa phlé ar cheist na suibiachta. Sa tuiscint fheiniméaneolaíoch de chuid Mherleau-Ponty, feidhmíonn na braithstintí mar mhodh príomha trínar féidir le comhfhios na suibiachta éirí a bhaint as an saoldomhan. Ingeall ar na braithstintí a bheith i gcroílár thaithí an choirp agus ceangal chomh dlúth a bheith idir comhfhios agus corp, fágann sé, dar le Merleau-Ponty, go bhfuil an comhfhios corpraithe. I dtéarmaí feiniméaneolaíocha, síneann comhfhios corpraithe Mhis i leith an domhain/an tsaoldomhain le teacht uirthi féin mar shuibiacht. Leis sin, tá a léargas ag teacht le tuiscint Mherleau-Ponty ar conas mar a thagann an tsuibiacht i láthair tríd an teagmháil bhraithstintiúil leis an oibiacht .i. an domhan: ‘It is [...] within perception, within the intentional relationship of perceiving subject-perceived world, that Merleau-Ponty will define both the subject and the world’.²⁰⁰ Is léir ó liodán an uafáis a ríomhann na taistealaithe faoi chorp agus faoi chomhfhios Mhis nach ionann taithí chorpraithe na dtaistealaithe i leith Mhis agus taithí chorpraithe Mhis ina leith féin. Taispeánann Jenkinson nár chabhraigh cur síos na dtaistealaithe le Mis beachtú tuisceana a aimsiú maidir le nádúr a suibiachta féin. Is díol spéise é go seasann ‘clúmh agus cleití’

²⁰⁰Gary Madison, *The Phenomenology of Merleau-Ponty: A Search for the Limits of Consciousness* (Athens, OH: Ohio University Press, 1981), 27.

Mhis mar mhóitíf den chruthaitheacht i litríocht na Gaeilge. Is féidir a rá mar sin go bhfuil Jenkinson ag díriú ar Mhis mar shiombal den chruthaitheacht agus den traidisiún. Déanfar móitífeanna traidisiúnta na gcleití agus na buile a phlé níos déanaí sa chaibidil. Tuairiscíonn na taistealaithe nach gcodlaíonn Mis agus nach bhfuil cochaill na súl uirthi. Cuireann siad ina leith go bhfuil sí ciontach as foréigean gnéasúil agus cuireann siad síos ar an leas a bhaineann sí as coirp na bhfear a ionsaíonn sí i dtéarmaí an uafáis:

Ní chodlaíonn sí
Níl caipín ar shúil léi.
Bíonn a dá mhogall bhána
ag glioscarnaigh faoin ré
go gceileann sí iad
le forchraicne boid a namhaid. (*M*, 3)

Ar chloisint na líomhaintí seo do Mhis, deir sí go ciúin, “Ní fíor” (*M*, 1) agus leanann uirthi ag cur síos uirthi féin i dtéarmaí áilleacht an nádúir:

fuinseog i mbéal samhraidh mé,
sail ar leabhaire,
beith ar ghile,
táthfhéithleann ar chumhracht. (*M*, 3)

In ainneoin na líomhaintí, fágann Jenkinson ceisteanna gan freagra agus díríonn ar neamhthoradh iarrachtaí Mhis tuiscint a bhaint amach mar gheall uirthi féin mar shuibiacht-choirp trí mheán na dialóige idirsuibiachtúla le teachtairí an rí .i. taistealaithe na sléibhe. B’fhéidir go bhfuil Jenkinson ag rá go bhfuil foréigean ag baint le ceartchreideamh thuairiscí na dtaistealaithe ón ríocht, ar lárchóras nó ord siombalach é.

An Fhaid agus an Tadhall

Úsáideann Merleau-Ponty an téarma ‘suibiacht-choirp’ le féiniúlacht an duine a shainiú i dtéarmaí an choirp. Tá an taithí chorpraithe mar thoise lárnach d’eispéaras na

hidirsuibachtúlachta i dteoiric Mherleau-Ponty. I ngeall ar chuimsitheacht acmhainní na gcéadfaí tá, dar ndóigh, eispéaras saibhir céadfaíoch ar fáil do shuibachtaí sara dtagann suibachtaí i ngar dá chéile. Is iad na céadfaí is mó atá i gceist sna línte thíos ná céadfaí na gcluas. Deir guth reacaireachta Mhis:

[N]ótaí cruite

[...]

D'ardaigh stoirm fuatha ionam

ach mhaolaigh frasa ceoil

fraoch

gur dhein siad cuaifeach den chas-anfa.

Síobadh i dtreo an cheoil mé,

amach ón doircheacht chaoín. (*M*, 5)

Is léir go bhfuil áilleacht an cheoil ag dul i bhfeidhm ar Mhis trí mheán na gcéadfaí a bhfuil ag éirí leo mothúcháin eile a ghinníúint i leaba na mothúchán trámach a bhí á tionlacan go dtí seo sa dán. Tá défhiúis mothúchán le rianú fós, áfach, ach is ag dul i laige atá siad nuair a deir Mis:

m'ingne ag crúcaí,

dronn orm

drad orm

ach moill orm san ionsaí. (*M*, 5)

Pléitear an ceol mar mheán a bhfuil toisí ama agus sraithe leis. Léitear an freagra a thugann Mis ar an gceol sa dán seo mar léiriú meafarach ar bhláthú a tuisceana ina leith féin. Leanann Mis an ceol a chloiseann sí agus is léir go bhfuil soilsiú éigin ag teacht ar phróiseas a tuisceana agus nach bhfuil sí dall ar na hathruithe a thagann ar mhodhanna a braithstinte mar fhreagairt don 'frása ceoil' (*M*, 5). Sa chaoi seo, samhlaíonn Jenkinson braithstintí Mhis ag freagairt don cheol agus an tuiscint ina leith féin ag bláthú dá réir:

D'ardaigh stoirm fuatha ionam

ach mhaolaigh frása ceoil
fraoch
gur dhein siad cuaifeach den chas-anfa. (*M*, 5)

Labhraíonn Mis ar an suaimhneas a thagann uirthi i dtéarmaí na taithí corpraithe agus i dtéarmaí ‘Aigéan suaimhnis’ (*M*, 6) na farraige. Feictear arís anseo an fianaise go gcuireann Mis síos ar an saol inmheánach trí mheán shaoldomhan na farraige. Is léir go bhfuil an taithí chorpraithe seo agus an saoldomhan ag *síobadh* Mhis i dtreo na teagmhála misniúla le daoine eile .i. i dtreo na hidirsuibachtúlachta de réir mar atá athrú tuisceana ag teacht uirthi:

Síobadh i dtreo an cheoil mé,
amach ón dorchacht chaoín [...]
lean an ceol
nóta ar nóta
ag líonadh im cheann.
Aigéan suaimhnis
I bpoll miongáin mo chinn. (*M*, 5-6)

Tá meafar an cheoil agus bláthú na tuisceana suntasach anseo. Léirítear anseo go bhfuil toisí ama, faid agus leanúnachas na sraithe ag baint leis an gceol. Ina theannta sin, tá toisí ama agus tuiscint shrathach, fhorásach ag baint le dul chun cinn agus le bláthú na suibíachta. Feictear go bhfuil dlúthnasc idir sraith an uisce, sraith na nótaí ceoil agus an t-athrú comhfheasa a thagann ar Mhis. Deir sí, mar shampla:

Síobadh i dtreo an cheoil mé,
amach ón dorchacht chaoín. (*M*, 5-6)

Tá toise lárnach ama sa tsraith a bhogann ar aghaidh, más uisce nó ceol atá i gceist a bhfuil cosúlachtaí aige leis an tsraith chomhfheasa. Míníonn Alfred Schutz an machnamh féinchomhfhiosach ar phróiseas síorathraitheach an chomhfheasa. Tá

machnamh Mhis thuas ar an athrú a thagann ar a hintinn agus ar an mbail a bhí ar a hintinn roimh an bhfrása ceoil ar aon dul le ráiteas Schutz ar thoisí bisiúla an ama agus na sraithe coinsiasa:

At one moment an experience waxes and wanes. Meanwhile something new grows out of what was something old and then gives place to something still newer. I cannot distinguish between the Now and the Earlier, between the later Now and the Now that has just been, except that I know that what has just been is different from what now is. For I experience my duration as a uni-directional, irreversible stream [...].²⁰¹

Tá sé spéisiúil anseo go labhraíonn Schutz agus Mis araon ar an tsraith chomhfheasa i dtéarmaí na sraithe – ‘síobadh’ agus ‘lean an ceol/nóta ar nóta’ (*M*, 5-6). Tagann Mis níos gaire d’fhoinsé an cheoil agus feiceann sí an cruitire Dubhrois ag seinnt.

Spreagann braistint na fuaime agus na físe Mhis chun machnaimh i leith chorp an fhir agus chun teagmháil a dhéanamh leis:

D’fhaireas na méara leabhaire
ag suirí leis na sreanga
is thuigeas go mba mhéanar
do théada na cláirsí. Thógas
trí choiscéim ina comhair. (*M*, 7)

Is léir dúinn sa chuid seo den dán go bhfuil Mis ag druidim i ngar don áit a bhfuil Dubhrois suite ag seinnt na cláirsí. Díríonn Jenkinson ar an gcaoi go bhfuil athshlánú ag teacht ar acmhainní céadfaíocha Mhis agus go bhfuil comhtháthú ag teacht uirthi mar shuibiacht de réir mar a dhúntar an spás/faid idir í agus Dubhrois. Ina theannta sin, is scagadh ar cháilíochtaí an spáis agus an fhaid agus mar a dtéann an dá cháilíocht sin i bhfeidhm ar an tsuibiacht chorpraithe na léargaisí seo de chuid Jenkinson. Sa chuid seo den dán, tugann sí léargaisí dúinn ar thaithí iltoiseach chéadfaíoch na suibiachta-coirp fiú sula mbíonn coirp na suibiachtaí go díreach i dteagmháil lena chéile. Is móitíf lárnach é sa traidisiún litríochta Gaeilge, dar ndóigh, móitíf an chlaohlaithe. Is cinnte go bhfuil toise

²⁰¹ Alfred Schutz, *The Phenomenology of the Social World* (Evanston, IL: Northwestern University Press, 1967), 47.

de mhóitíf an chlaohlaithe anseo. Feictear mian Mhis chun na teagmhála ag dul i dtreise sna línte a leanas:

D'fhaireas na méara labhaire
ag suirí leis na sreanga
agus thuigeas go mba mhéanar
do théada na cláirsí. (*M*, 7)

Míníonn Gary Brent Madison an suntas a bhaineann le feasacht na suibiachta i leith an spáis:

My body teaches what space is, because it is itself the author of space. It is the body which makes it be that there is for me a far and a near, a low and a high. The world is spatial for me because I inhabit it by means of my body: 'Consciousness', Merleau-Ponty says, 'is being towards the thing through the intermediary of the body.' (PhP, 138-9; PP, 161) Thus at the level of perception I am not a *Cogito* but a "knowing-body" [...].²⁰²

Léiríonn Mis gealú tuisceana trí mheán na taithí corpraithe – an "knowing-body"²⁰³ – nuair a deir:

[T]huigeas
Go mba mhéanar
Do théada na cláirsí. Thógas
trí choiscéim ina comhair. (*M*, 7)

Toisc go bhfuil faid eatarthu ag an staid seo, tá Mis ag *breathnú* ar mhéara Dhubhrois agus is léir dúinn gur acmhainn na físe is mó is léir sa líne seo aici. I ngeall air sin, is féidir a rá nach bhfuil Mis in aice le Dubhrois go fóill. Tá sé seo tábhachtach mar, sa tslí seo, tugann Jenkinson le fios go bhfuil radharc na súl cumhachtach ann féin mar eispéaras de chuid an choirp. Mar léiriú ar an tábhacht a leagann Jenkinson ar radharc

²⁰²Gary Madison, *The Phenomenology of Merleau-Ponty: A Search for the Limits of Consciousness* (Athens, OH: Ohio University Press, 1981), 24.

²⁰³*Ibid.*, 24.

na súl mar theagmháil idirshuibiachtúil, feictear sa dán ‘Comhrá’ (*BG*, 37-38) go gcuirtear comhrá na súl os ár gcomhair nuair a chuireann an file in iúl gurb ionann agus tadhall é radharc na súl mar bhealach le cumann a dhéanamh lena páirtí.²⁰⁴ Ní hamháin sin ach is léir sa dán seo tuiscint Jenkinson ar conas mar a suitear an duine sa domhan trí mheán na gcéadfaí. Léiríonn Caitríona Ní Chléirchín an chaoi go bhfuil an comhrá mar bhonn don chomhfhéiniúlacht sa ghrá collaí agus ar thagairt shotalach í do mhianta na beirte:

Dírítear anseo ar chúrsaí féiniúlachta agus an áit atá ag an ghreann sa chaidreamh daonna idir an fireann agus an bhaineann. Is spéisiúil go bhfuil an teideal ‘Comhrá’ ar an dán greannmhar faoin ghníomh gnéasach idir beirt leannán ar easpa taithí. Teicníc fhileata ag Jenkinson is ea an comhrá a ligeann don chomhfhéiniúlacht teacht i láthair agus í ag trácht ar chúrsaí cumainn, seachas an guth aonaránach indibhidiúil amháin.²⁰⁵

I bhfocail eile, agus ag teacht le teoiric Mherleau-Ponty, tá ‘intentional arc’²⁰⁶ Jenkinson le rianú go soiléir sna línte seo:

Níl thairis uainn
No! Níl!
Níl uainn ach póg na súl
nach lú de phóg í
ná bogthadhal na mbeol. (*BG*, 37)

Léirítear saoirse na leannán sa dán mar shuiríocht san aer. Éiríonn le leannáin an dáin an tsaoirse seo a bhaint amach os comhair shuibiaichtaí uile an tsaoil – ‘an slua’ (*BG*, 37) - trí mheán an ghrá chollaí a chuirtear in iúl trí radharc na súl:

Sáigh do shúil ionam go beo,
ná bac an slua,

²⁰⁴Is féidir a dhéanamh amach go soiléir sa dán ‘Comhrá’ (*BG*, 37) agus dánta eile nach é go bhfuil Jenkinson go mór ar an airdeall faoi chéadfaí na súl. Féach freisin: ‘Na Daill’ (*BG*, 43); ‘Mís ag Geataí na Trionóide’ (*DU*, 32); ‘Radharc’ (*AN*, 21); ‘Súil (chiorraithe) ón bhfichiú úrlár’ (*OB*, 87).

²⁰⁵Caitríona Ní Chléirchín, ‘Greann, Gnéas agus Grá i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson: Scríbhneoireacht Charnabhalach agus Scigaithe ar an bhod,’ imram.ie/wp-content/.../Greann-Gáire-agus-Gnéas-i-bhFilíocht-Bhiddy-Jenkinson.pdf (Lúnasa, 2015), 11.

²⁰⁶Eric Matthews, *Merleau-Ponty: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum, 2006), 52.

bíodh...

...ár samhlacha ag suirí ar an aer. (*BG*, 37)

Tríd an tagairt don aer, feictear saoldomhan na spéire ag teacht i láthair agus ag feidhmiú mar fhorlíne nó mar idirdhomhan do thaithí chorpraithe idirshuibiachtúlach an dá shuibiacht sa dán. Is rud mór é an nasc idir taithí chorpraithe, saol céadfaíoch na leannán agus an comhrá a luaitear i teideal an dáin, ‘Comhrá’ (*BG*, 37-8). Leis seo, cuirtear an caidreamh céadfaíoch idirshuibiachtúil seo in iúl mar chomhrá. Rinneadh bunphlé ar cheist na cumarsáide agus na himpleachtaí feiniméaneolaíochta a bhaineann léi níos luaithe sa chaibidil. Déanfar na himpleachtaí a bhaineann leis an gcomhrá a ransú níos déanaí sa chaibidil nuair a labhraíonn Mis agus Dubhrois lena chéile.

Is móitíf lárnach sna dánta grá é radharc na súl mar mhodh teagmhála idir na leannáin. Chomh maith le cumann na súl, is minic a rianaítear dúil an fhile teagmháil a dhéanamh lena leannán. Is minic is féidir comparáid a dhéanamh idir filíocht Jenkinson agus an traidisiún litríochta. Pléifear tábhacht an traidisiúin ar bhonn níos mine i gcaibidil a cúig nuair a dhéantar plé ar fhilíocht Jenkinson de réir theoiric Ghadamair. Is féidir a rá anseo, áfach, go bhfuil cosúlacht idir Mis agus an file sa dán grá sa chaoi go bhfuil Mis in éad le téada na cláirsí nuair a shamhlaíonn sí go bhfuil méara Dhubhrois ag gabháil do na téada cláirsí mar shuiríocht. Sa chaoi chéanna, tá an file sa dán grá, ‘Aoibhinn, a leabhráin, do thriall’ ([*DG*: 1]²⁰⁷ in éad leis an leabhar atá i nglac na mná:

Do-chífe tusa an rosg glas,
do-chífir fós an bhas tláith.²⁰⁸

Dála Mhis agus théada na cláirsí ag Dubhrois, leagann file an dáin ghrá béim ar radharc na súl agus ar thadhall láimhe na mná. Sa léamh feiniméaneolaíoch, déanann Mis agus file an dáin ghrá a gcuid tuiscintí mar shuibiachtaí coirp a asáitiú ar théada na cláirsí agus an leabhair agus déanann siad mianta a gcoirp a léiriú. Feictear go bhfuil acmhainn na súl agus acmhainn teagmhála na lámh chomh lárnach céanna sa dá dhán. Tá an cumann coirp idir na suibiachtaí á léiriú trí mhéan na cláirsí agus an leabhair sa dá dhán thuas ag

²⁰⁷Ciarán Mac Murchaidh, *Filíocht Ghrá na Gaeilge: Love Poems in Irish* (Baile Átha Cliath: Cois Life, 2008), 66.

²⁰⁸*Ibid.*, 2008, 66.

teacht le tuiscint fheiniméaneolaíoch Mhaurice Merlau-Ponty: '[i]t is precisely my body which perceives the other's body and finds there something like a miraculous prolongation of our own intentions...Henceforth, just as the parts of my body jointly form a system, the other's body and mine are a single whole'.²⁰⁹

Ag leanacht uaidh seo, agus mar fhreagra ar an gceol sa dán, gríosáítear Mis arís eile le teagmháil idirshuibíachtúil a dhéanamh. Glacann sí céimeanna i dtreo na cláirsí agus i dtreo na méar atá á seinm:

[...] thuigeas go mba mhéanar
do théada na cláirsí.
Thógas trí choischéim ina comhair. (*M*, 7)

Leagann Jenkinson béim ar an taithí chorpraithe agus ar na céadfaí nuair a dhruideann na leannáin níos gaire dá chéile. I ndán eile 'Dearbhchara' (*BG*, 46), dealraíonn comhdhéanamh a leannáin don fhile i bhfoirm 'corp is craiceann' (*BG*, 46) de réir mar a thagann siad i ngar dá chéile:

Dearbhaím cosa – dearbhaím cumas siúil.
Druid uaim go bhfeicfimid.
Tá aghaidh ort.
Tá.
'Sé seo is uaigneas ann
go gcuirfeá ort
corp is craiceann
go ndealófá liom
ag cur suas réalachais le gach aon chéim. (*BG*, 46)

²⁰⁹Maurice Merleau-Ponty, *The Primacy of Perception and Other Essays* in James M. Edie (ed. and trans.) (Evanston, IL: Northwestern University Press, 1964), 354.

Is dán eile faoi theacht le chéile é an dán, ‘Truslóga’ (*UB*, 38) ina léiríonn Jenkinson an chaoi gur léargas ar an idirshuibíachtúlacht agus ar an taithí chorpraithe is ea an spás agus an fhaid idir daoine:

Na truslóga móra sin a thugadar i leith a chéile
le moch na maidne!
[...]
Na heitleoga ardintinneacha
gur thangadar chomh gar sin dá chéile faoi am luí
go mbrúfaí dreancaide idir a n-easnacha. (*UB*, 38)

Is ionann an bhearna idir na suibíachtaí sa dán ‘Truslóga’ (*UB*, 38) a scagadh agus staidéar ar cheisteanna uilíocha an ghrá agus ar cheisteanna meitifisiciúla na síoraíochta. Luaitear an tsíoraíocht sa dán mar réimse a bhfuil cáilíochtaí an spáis agus an fhaid ag baint léi. Déantar méid an spáis a thomhas trí nasc a dhéanamh leis an mbearna idir na suibíachtaí. Is cinnte gur díol faoisimh agus áthais í an idirshuibíachtúlacht don fhile sa dán seo agus gurb ionann agus bac ar an mbrón agus ar dheora é ‘ciorrú na bearna’ (*UB*, 38) idir an bheirt:

Is cá bhfios nach bhfuil siad ag léimreach i leith a chéile
ó shin
ag ciorrú na bearna eatarthu dá leath
de gach léim?
Is cá bhfios an cúis ghoil nó cúis gháire í
nach leithne síoraíocht
ná an bhearna seo eatarthu
nach mbeadh spás sceite tríd ag
deora. (*UB*, 38)

In ‘Mis’, de réir mar a dhruideann sí i ngar don chruitire, dúisíonn a cheol céadfaí cloisteála Mhis agus spreagtar mothúcháin chasta inti dá bharr. I dteannta an phlé ar an

spás agus ‘ciorrú na bearna’ (*UB*, 38) idir Mis agus Dubhrois, is gá an *seasmh* a ghlacann Mis i leith Dhubhrois a chur san áireamh. Go dtí seo, tuigtear dúinn go bhfuil Mis ag tarraingt i leith Dhubhrois mar fhreagra ar acmhainní a cluaise. Sa léamh feiniméaneolaíoch, tugann an spás idir daoine agus an seasmh a ghlacann siad i leith a chéile an cineál caidrimh atá eatarthu le fios: ‘I perceive the other in so far as she is incarnated as a bodily presence relative to myself, while I, in turn, appear as a bodily presence relative to her, each of us relative to each other in a space that exists as *an expression of our relation to each other*’.²¹⁰ Nuair a chloiseann Mis an ceol, lasann splanc feirge agus fuatha inti amhail is gur léiriú ar thráma éigin nó ar an mbuile é an ceol. Suaimhnítear na mothúcháin agus na smaointe fíochmhara sin go ceann tamaill, áfach, de réir mar a leannan an ceol ar aghaidh:

m’ingne ag crúcáil,
dronn orm
[...]
nóta ar nóta,
ag líonadh im cheann.
[...]
ag bá feirge is eagla. (*M*, 5-6)

Cuirtear síos ar an éifeacht atá ag an gceol ar shuibiacht Mhis i dtéarmaí an tadhaill agus spreagtar Mis chun damhsa dá bharr. Tá na mothúcháin thrámacha agus na mothúcháin leigheasta in iomaíocht go fóill, áfach:

Rinne mé rince déistine
ach lean an ceol
[...]
bhí bocánaigh is bánánaigh mo chinn
cloíte ceangailte
i gcuibhreach ceoil. (*M*, 6)

²¹⁰Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 653.

Ar bhealach indíreach, tugann Jenkinson le fios go bhfuil teagmháil i gceist idir Mis agus Dubhrois cheana féin trí mheán an cheoil, bíodh is nach bhfuil siad in aice a chéile fós:

lean an ceol
dom chigilt
nó gur dheineas hopaireacht,
gur chanas
in ard mo chinn
le háilíos [...] (*M*, 8)

Leanann an ceol agus cuireann Jenkinson síos ar an gcaoi go dtéann sé i bhfeidhm ar Mhis trí mheán na cluaise agus i bhfoirm labhartha. ‘Labhair’ (*M*, 9) an chláirseach go ciúin faoi ábhair mheitifisiciúla agus ointeolaíocha:

Labhair an chruit go ciúin
Labhair sí i dtaobh na beatha
bhíonn de shíor
ag síothlú.
Chaoín sí
giorracht lae,
faid oíche,
bás. (*M*, 9)

Trí mheán na labhartha, tugann an ceol ceachtanna faoi cheisteanna ointeolaíocha agus meitifisiciúla na beatha agus an bháis:

Labhair an chruit go ciúin.
Labhair sí i dtaobh na beatha
bhíonn de shíor
ag síothlú. (*M*, 9)

D'fhéadfaí a rá sa tagairt don *labhairt* gurb é Dubhrois atá ag caint mar go bhfuil tuiscint á roinnt ag Mis agus Dubhrois trí mheán an cheoil. Feictear sa véarsa thuas go mbeireann corp agus céadfaí Mhis ar na nótaí ceoil agus gach suntas meitifisiciúil, ointeolaíoch agus mothálach a seasann siad dó sula mbíonn deis ag a hintinn próiseáil a dhéanamh orthu. Sa chaoi seo, léirítear sampla den taithí chorpraithe agus an chaoi, dar le Merleau-Ponty, go bhfuil an comhfhiús lonnaithe sa chorp agus sna céadfaí. Feictear go líonann na nótaí cliabhrach Mhis agus as sin go síothlaíonn mothúcháin an ghliondair agus an bhróin tríthi. Scaoileann sí a racht bróin 'uaill ar uaill' (*M*, 9); leis sin, déantar nasc meatonaimeach idir píopaí ceoil agus scamhóga. Scagtar na mothúcháin ní hamháin go smior ach lonnaítear 'i ngach beo' (*M*, 9) iad. Trí mheán an cheoil agus trí chéadfa na gcluas, feictear go bhfuil Mis ag plé le ceisteanna uilíocha agus ointeolaíocha in athuair mar shuibiacht-choirp. Feictear freisin nach dtugann na céadfaí cloisteála mothúcháin maidir lena hathair cloíte chun cuimhne chuici ach go síothlaíonn na mothúcháin sin trí 'gach beo' (*M*, 9):

Ligeas uaill ar uaill
ceithre dhoras na gaoithe amach,
im chuisle chumha,
an chruit mar chéis dom thionlacan.
Chaoineas
mé féin,
m'athair coscartha,
gach beo i nguairne an bháis. (*M*, 9)

D'fhéadfadh sé gurb ionann ceol na cruite agus focail Dhubhrois atá folaithe sa cheol. Ba chruthúnas eile é sin ar an idirshuibiachtúlacht á baint amach trí mheán na gcéadfaí fiú roimh theagmháil chollaí idir na suibiachtaí.

Is léir ar an insint go dtí seo go bhfuil faid idir Mis agus Dubhrois agus gur radharc na súl agus acmhainn na cluaise is mó atá i gceist mar thaithí chorpraithe. Mar fhreagra ar an gceol, tagann breis coisíochta le Mis agus téann sí níos gaire don chruitire. De reir mar a théann Mis i ngar do cheol an chruitire, Dubhrois, tagann cuimhní chun a intinne.

Feiceann sí go bhfuil arán ag Dubhrois agus ritheann cuimhní theach ríoga a hathar chuici.
Deir Mis:

“Arán!” adúras.
“Is cuimhin liom arán tigh m’athar.”
Shíneas lámh
[...] (M, 9)

Aithníonn sí as an nua an bhail atá anois uirthi agus tagann náire uirthi. Deir Mis:

Chonaiceas go raibh mo mhéara dubh gágach,
M’ingne mar chrúcaí cait,
is cheileas iad. (M, 9)

Luann Lobnik tuairim Paul Ricoeur, smaointeoir feiniméaneolaíoch, a mhaíonn go bhfuil nasc idir cuimhne, braithstint, an acmhainn chun aitheanta agus na toisí ama a leanann iad:

Recognizing appears at first as an important complement to recollection [...] The small miracle of recognition, however, is to coat with presence the otherness of that which is over and gone.²¹¹

I gcás Mhis, seasann an t-arán mar chomhartha d’ord siombalach a hathar agus den tsuibíacht a bhí aici mar chuid den tsochaí roimh an mbuile. De réir mar a dhúnann Mis an spás idir í agus Dubhrois, dealraíonn sé di go n-ardaítear é os comhair radharc a súl:

D’éirigh aníos trín raithneach
folt fionnóir. (M, 10)

Tá an chaoi a nochtar aghaidh Dhubhrois do Mhis spéisiúil:

²¹¹Luaite in Mirja Lobnik, ‘Echoes of the Past: Nomad Memory in Michael Ondaatje’s *The English Patient*,’ *South Atlantic Review*, Vol.72, No.4 (2007), 76.

Scaras na gasa thart air

féachaint an raibh srón is béal is smig taobh thíos den fhinne. (*M*, 10)

Seinntear an chruit go rábach agus déanann Mís rince agus gáire ard, lúcháireach mar fhreagra ar an gceol. Shamhlófá faoi seo go bhfuil Dubhrois go mór ar an airdeall faoi Mhis ach is beag fianaise atá ann leis sin a chruthú. Sa tslí sin, is féidir a rá gur mó a dhéanann Jenkinson scagadh ar thaithí choirp Mhis. Is léir nach bhfuil Dubhrois eaglach roimpi faoi mar a bhí teachtairí eile na ríochta a cuireadh amach chun í a cheansú. Insíonn Jenkinson dúinn faoi Dhubhrois ag tús na coda seo den dán: ‘Is mó laoch a tháinig á ceansú agus níor fhill laoch inste scéil abhaile gur tháinig Dubhrois, cruitire Rí na Mumhan, dá hionsaí’ (*M*, 5). In ainneoin go dtugtar le fios gur teachtaire de chuid an Rí is ea Dubhrois, is léir cheana féin go bhfuil bealaí eile aige le dul i gcion uirthi. Is í an cháilíocht is mó is léir faoi Dhubhrois faoi seo ná gur ansa leis spreagadh na gcéadfaí mar chur chuige.

Tugtar le fios ó na línte seo thíos gur neach réamhchomhfhiosach í Mís sa mhéid is go léirítear gur ábhar iontais di ceannaghaidh a bheith ag Dubhrois. Tá gealú forásach tuisceana Mhis ón staid réamhchomhfhiosach (an bhuile nó an intinn ar bhain tráma di) go staid eolach agus airdeallach mar léiriú gléineach ar theoiric Mherleau-Ponty gur eispéaras réamhchoincheapúil í an taithí choirp:

D’éirigh aníos trín raithneach

folt fionnóir.

Scaras na gasa thart air

féachaint an raibh srón is béal is smig

taobh thíos den fhinne,

nó arbh amhlaidh gur chaith badhbh

barr cinn ó pháirc an áir chugam

dom adhmhilleadh. (*M*, 10-11)

Is sampla é dúiseacht feasachta Mhis mar sin de chomhdhéanamh an chomhfheasa agus na suibiachta trí mheán an choirp agus na gcéadfaí. Feictear freisin go bhfuil Mis ag dul i dtreo an chaidrimh idirshuibiachtúil de réir a chéile.

Tagann cuimhní trámacha ar ais chuig Mis go tobann agus tugann sí ordú fíochmhar do Dhubhrois a scornach a nochtadh le go ndéanfaidh sí é a mharú:

Ardaigh d’ulca!’ a dúras.

Nocht sé a scornach dom.

Bhior m’ingne

chun a scláraithe. (*M*, 11)

Ach oiread le Mis agus Dubhrois, feictear an claonadh chun bagartha agus chun díobhála sa dán, ‘Codail a Laoich’ (*UB*, 26), nuair is mian le reacaire an dáin nach mbeadh a leannán in alt a chosanta:

Mise a fhaireann do shuan is nílím intrust.

Ní dhéanaim análú thar do cheann sa dubhoíche

ach cleachtaím bás ort. (*UB*, 26)

Ag deireadh an dáin, tagann an grá in ionad na bagartha. Mar a chéile leis an dán ‘Codail a Laoich’ (*UB*, 26), feictear i gcás Mhis go mbíonn an lá ag na céadfaí agus ag an ngrá in ainneoin na mothúchán malartach agus na gcuimhní trámacha a shíothlaíonn trithi. Sa dán, ‘Cuisleannacht’ (*BG*, 18), feictear casadh ar an gcaoi a ndéanann an phearsa sa dán cumann leis an bhfear agus lena chorp siúd:

Lig ort gur lia mé;

ná féach do lámh

[...]

Go bhfaighfidh mé cuisle ort.

Leag ar an súmaire a bhraitheann tú de ghoin.

Ná geit, ná hob go dtí

Go ngabhfad le mo bheola

Port do chroí. (*BG*, 18)

Tionscnaíonn an file ar nós vaimpíre sa teagmháil seo. Treisítear ar an tuairim seo sa chaoi go leagann an file béim ar a mian fuil-phort an leannáin a chinntiú lena beola agus sa chaoi go bhfuil an file ag iarraidh ar an leannán ligint air nach bhfuil sé ar an airdeall faoina bhfuil ar bun aici. Tá leanúnachas idir an dán ‘Cuisleannacht’ (*BG*, 18) agus an dinimic idir Mis agus Dubhrois. I ndiaidh na bagartha, léirítear go ndéanann Mis teagmháil gheanúil lena béal. Cuireann Mis síos ar an ngrá tadhaill seo a dhéanann sí lena beola i dtéarmaí na labhartha:

Bhíos bísithe chun teite,
chun ionsaithe,
ach d’fhan sé socair
is mhol mo bheola é. (*M*, 11)

Is cruthúnas eile é an líne sin - ‘mhol mo bheola é’ - gur léiriú ar an gcomhrá agus ar an taithí chorpraithe araon is ea an labhairt.

An Corp agus an Teanga

Breathnaítear anseo ar cheist na suibiachta agus na hidirsuibiachtúlachta sa chumann idir na leannáin Mis agus Dubhrois agus na himpleachtaí atá leis sin do mhór-ráiteas an fhile i leith na teanga. Is ionann agus reacaireacht Mhis é an cur síos a dhéantar ar chorp Dhubhrois. Nuair a thagann sí i ngar dá chorp i dtosach, tagann eagla uirthi. Dá hainneoin féin, ritheann cuimhní trámacha chuici de choirp chloíte ar pháirc an áir. Nuair a bhogann sí lámh Dhubhrois áfach, feictear di nach ndéantar eachtraí tragóideacha a saoil a ríomh ina hintinn:

Luigh sé gan fáithim ann, ar leathuilinn,
leathlámh ina ghabhal.
Bhogas a lámh féachaint an mbeadh na cosa sciota de
nó sciorta putóg chuilleogach ag sileadh

le hÍochtar boilg.

Ní raibh.

Bhí síán sléibhe idir a dhá chois

is bumbóg mheisciúil ag fáinneáil os a chionn

le súil go sceitheadh bachlóg. (*M*, 11-12)

In ionad intinne ar bhain tráma di, tuigeann muid go ndúisítear acmhainní tuisceana nach bhfuil ar sceabha inti ar chorp an fhir. Cuireann Mis síos ar chorp Dhubhrois i dtéarmaí áilleachta agus thorthúlacht an nádúir. Feidhmíonn meafair na mbeach agus na mbláthanna mar chur síos ar chorp Dhubhrois i dteanga chódaithe atá spráíúil agus fileata. Is léir go bhfuil acmhainní tuisceana fós ag Mis léargaisí grá a bhrath in ainneoin chur isteach na gcuimhní trámacha:

“Mhuise céard é sin?” adúras. “Ní fhaca cheana

aon ní mar é. Tá corcaire, deirge, báine i dteannta ann,

clúmhrach den ór buí faoi, dhá chíchín teann

scaoth beach ag triail air.

An amhlaidh go bhfuil mil ann?” (*M*, 12)

Déantar anailís ar thoise *chumarsáide* den tsuibíacht-choirp sa chuid seo den chaibidil. Tosaíonn Mis ag cur ceisteanna díreacha ar Dhubhrois. I bhfoirm an chomhrá, tuigtear dúinn ar bhealach súgartha go bhfuil Mis ag cur aithne ar chorp Dhubhrois. Tá sé deacair intinn Mhis a mheas go beacht nuair a chuireann sí na ceisteanna seo ar Dhubhrois. Ar an lámh eile de, d’fhéadfadh sé go bhfuil Mis ag spraoi. Sa léamh seo, maítear gur cosúla go bhfuil Jenkinson ag cur i gcás gurb ionann agus taithí chorpraithe phríomha é léargas Mhis faoi chorp Dhubhrois. De bharr seo, dealraíonn sé nach bhfuil fáil láithreach aici ar fhriotail coincheapúil leis an gcaidreamh grámhar a chur in iúl. Trí mheán an chomhrá ar an ngrá collaí idir Mis agus Dubhrois, léirítear go bhfuil Mis ag teacht chuig (corp) Dubhrois mar *eile*. Ar bhealach, tá Mis ag teacht chuici féin mar shuibíacht-choirp don chéad uair (nó in athuair) mar *eile* freisin de dheasca na n-eachtraí a bhain di:

[T]his dialectical exchange of meaning in linguistic interaction between the subject and its other is only possible because the subject is already, *as a body*, an *other* to what its consciousness takes its identity to be.²¹²

Cuireann Mis síos ar an ngrá collaí i dtéarmaí an nádúir trí leas a bhaint as meafar na mbeach agus na meala. Is minic, dar ndóigh, a bhaintear leas as áilleacht an nádúir le cur síos a dhéanamh ar an ngrá san fhilíocht. Sa léamh seo, áfach, maítear go léiríonn Jenkinson go mbaineann Mis leas as an nádúr gan cheangal ná chuibhreach na réamhthuisceana agus na gcoincheap réamhbhunaithe. Feiceann muid, mar sin, an úire feasa agus méine maidir le corp an fhir i bhfocail Mhis. Fiafraíonn sí de:

“Mhuise céard é sin? [...]

Ní fhaca aon ní mar é [...]

An amhlaidh go bhfuil mil ann?” (M, 12)

I dteannta phríomhacht an choirp, is léargas í an comhrá seo idir Mis agus Dubhrois ar a lárnaí is atá an chaint agus an labhairt sa teagmháil chorpártha idir suibiachtaí. Nascann Merleau-Ponty an labhairt agus an teagmháil chorpraithe mar is léiriú ar thaithí chorpraithe na suibaichta coirp í an chaint, dar leis. D’fhéadfaí tuairisc dhialógach Jenkinson idir Mis agus Dubhrois ar an ngrá collaí a léamh mar léiriú meafarach ar an ‘ecstatic intertwining’²¹³ a eascraíonn as modh na labhartha idir daoine i dteoiric Mherleau-Ponty. Míníonn Haysom mar seo é: ‘[...] Merleau-Ponty conceived speech as an often ecstatic intertwining of subjectivities’.²¹⁴

Tugann Dubhrois cuireadh do Mhis teagmháil chollaí a dhéanamh leis gan aon eagla. Tugann sé an cuireadh trí thagairt do na beacha mar a rinne Mis níos luaithe. In ionad mheafar na mbeach, áfach, tagraíonn Dubhrois do na beacha trí mheán na samhailte. Léiríonn seo go bhfuil sé ar an airdeall mar gheall ar fhileatacht na teanga atá in úsáid aige agus go bhfuil lánfhios aige cad é go díreach atá i gceist i dtéarmaí collaí nuair a deir: ‘Beannaigh uaim mar bheacha iad’ (M, 12). Is cinnte go bhfuil Jenkinson ag

²¹²Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 656.

²¹³*Ibid.*, 652.

²¹⁴*Ibid.*, 652.

súgradh agus ag díriú ar impleachtaí teanga agus filíochta an chaidrimh fhisiciúil agus labhartha idir Mis agus Dubhrois. De réir léamh feiniméaneolaíoch Mherleau-Ponty, tá Jenkinson ag cur taithí chorpraithe Mhis chun cinn mar léiriú ar láithreachtaí thaithí na gcéadfaí agus an choirp nach bhfuil múnlaíthe ag coincheapa réamhbhunaithe. Sa chaoi seo, tugtar léargas dúinn ar an taithí chorpraithe mar rud atá réamhréasúnaíoch agus réamhchoincheapúil. Tá Mis ag cur aithne, don chéad uair is léir, ar chorp an eile agus ar mhianta a choirp féin. Míníonn Haysom tuairimíocht Mherleau-Ponty mar seo: ‘We therefore encounter the other, not only as located in the body of the other person (to whom we attribute consciousness), but also *in ourselves* as a body recognised to be that of a person by the other body-subject’.²¹⁵ Léiríonn seo go bhfuil an comhfhios lonnaithe sa chorp agus i dtaithí bhunúil, thosaí an choirp. Sa véarsa thíos, feictear ráiteas oscailte de chuid na suibiachta, Mis, nach amháin nach iomlán di gan corp Dhubhrois, ach go bhfuil a suibiacht ‘folamh dá cheal’ (M, 12):

“Braithim,” adúras,
“gur cuid éigin díom féin
atá agat.
Tá fairsinge ionam
‘tá folamh dá cheal.
Déan cúiteamh liom!’”. (M, 12)

Feictear ráiteas ceiliúrtha ar an ngrá collaí i línte an véarsa thuas ar féidir iad a léamh mar ráiteas i leith na hidirsuibiachtúlachta. Déanann Caitríona Ní Chleirchín plé léirsteanach ar an *écriture féminine* i bhfilíocht Jenkinson sa chaoi a dtugtar guth rábach don tsuibiacht bhaineann i ngreann *carnavalesque* an cheiliúrtha ar an ngrá collaí agus ar an gcolainn. Míníonn sí go ndíríonn Jacques Lacan ar an easpa agus ar an bhfoilmhe mar léiriú ar mhian chollaí na mban. Ag caint ar véarsa thuas Mhis, deir Ní Chleirchín:

Is go meidhreach, scléipeach a chuireann Jenkinson síos ar na difríochtaí fisiciúla idir na hinscní anseo agus an mhian chollaí bunaithe ar an easpa Lacanach, an fhairsinge sa bhaineann atá folamh de cheal an fhallais. Bíonn

²¹⁵I Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 655-656.

baint ag an easpa/manqué leis an mhian i gcónaí i bhfealsúnacht shíocanailíseach Lacan.²¹⁶

Ina leabhar *Oneself as Another*²¹⁷, pléann Paul Ricoeur an chaoi gur déantús de chuid an duine é an teagmháil dhlúth leis an eile: ‘the selfhood of oneself implies otherness to such an intimate degree that one cannot be thought of without the other, that instead one passes into the other [...]’.²¹⁸ Is féidir an teagmháil dhlúth agus an claochlú feasa a theastaíonn ó Mhis sa véarsa thuas a léamh mar theacht in inmhe a suibiachta féin trí mheán na teagmhála leis an eile. Níos déanaí sa dán, deir Mis gur geall le hualach eisintiúil an claochló a tháinig uirthi sa chumann le Dubhrois mar go dtarraingítear aisti chomh mór sin nuair atá sé ar shiúl. Deir sí: ‘Ded cheal, dubh liom m’athbhreith’ (*M*, 27). Is ráiteas glan é sin i leith na hidirsuibiachtúlachta. De réir Mherleau-Ponty, ní urú ar an tsuibaicht a eascraíonn as teacht le chéile dá suibiacht ach síneadh agus saibhriú ar bhraistint chorp an duine aonair. Is suntasach an chaoi nach urú ar an tsuibiacht bhaineann é an léiriú ar an ngrá collaí ach iomlánú i bhfilíocht Jenkinson. Sa leabhar *Briathra, Béithe agus Banfhilí*, tugann Ríona Ní Fhrighil léargas ar an gcaoi gur treise an claoadh chun aontachta sa léiriú ar an ngrá collaí i bhfilíocht Nuala Ní Dhomhnaill ná claoadh na scarúna a fheictear i roinnt tráchtairachta den tionscnamh feimineach. Mar a chéile le Jenkinson, agus i bplé Louis de Paor a dtagraítear dó i gcuntas Ní Fhrighil thíos, éiríonn le Ní Dhomhnaill toisí iomlánaithe agus eisintiúla na comhriachtana a bhéimniú mar bhonn dá léiriú ar an ngrá collaí agus ar an tsuibiachtúlacht dhaonna. Míníonn Ní Fhrighil agus dánta Ní Dhomhnaill faoi chaibidil aici:

ní hiad tuiscintí Irigaray ná Cixous ar an chorp baineann mar *locus* inspioráide ná scríbhneoireachta is bonn leis na dánta seo. Tagann claonta scarúnacha dá leithéid salach ar rún aontachta Ní Dhomhnaill. Tugtar faoi deara go mbaineann na dánta leis an dá ghnéas, leis an phléisiúr a bhaintear as an tsuirí fhisiciúil agus as an chomhriachtain. Is fíor, mar sin, do Louis de Paor (1994; 2006: 340) go bhfuil Ní Dhomhnaill ag cur i gcoinne na codarsnachta idir an fhisiciúlacht agus an spioradáltacht; go n-éilíonn sí aitheantas d’iomláine na comhriachtana agus

²¹⁶Caitríona Ní Chléirchín, ‘Greann, Gnéas agus Grá i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson: Scríbhneoireacht Charnabhalach agus Scigaitheas ar an bhod,’ imram.ie/wp-content/.../Greann-Gáire-agus-Gnéas-i-bhFilíocht-Bhiddy-Jenkinson.pdf (Lúnasa, 2015), 11.

²¹⁷Luaite in ‘Genealogy of Selfhood: Starting from Paul Ricoeur,’ *Hermeneutics and Phenomenology in Paul Ricoeur: Between Text and Phenomenon* in Scott Davidson agus Marc-Antoine Vallée (ed.), (Basel, Switzerland: Springer Publishing, 2016), 62.

²¹⁸*Ibid.*, 62.

d'fheidhm chomhlántach an phrionsabail fhirinn agus an phrionsabail bhaininn i réimsí uile na daonnachta.²¹⁹

Leanann comhrá spraíúil idir Mis agus Dubhrois. Baintear leas as frámaí tagartha an rince seite agus an damhsa leis an ngrá collaí a chur in iúl. Baintear macallaí fealsúnacha agus liriciúla ón gcaint agus tugtar tuin níos nádúrtha don chomhrá eatarthu:

“Déanfad cur
is cúiteamh leat
le fonn
más áil leat san.”
“Cén fonn é sin?”
“Fonn foinn.”
“Port rince ab ea?”
“Cor beirte”. (*M*, 12-13)

Tríd is tríd, is machnamh sínte ar an teanga féin é an comhrá seo idir Mis agus Dubhrois a chuirtear in iúl i dteanga chódaithe agus scigmhagúil ar an ngrá collaí. Nuair a thugann Dubhrois cuireadh do Mhis, déanann Mis a cuid talún a chomhaireamh agus tugann sí le fios go bhfuil sí in amhras faoin méid a deir Dubhrois léi:

“Á bá bá!
Cúitigh amárach mé”. (*M*, 14)

Ach téann Dubhrois i bhfeidhm ar Mhis trí, ‘Inniu, amárach agus amanathar’ (*M*, 14) a gheallúint di. Tagann an bhéim a leagtar ar an tsíoraíocht sa mhéid sin le machnamh Mherleau-Ponty i leith na teanga agus an choirp. Dar le Merleau-Ponty go bhfuil toise chorpraithe leis an méid a deir daoine lena chéile .i. go labhrann muid lena chéile mar shuibiachtaí-coirp. Leanann sé de sin, dar leis, nach bhfuil deireadh leis na

²¹⁹Rióna Ní Fhrighil, *Briathra, Béithe agus Banfhilí: Filíocht Eavan Boland agus Nuala Ní Dhomhnaill* (Baile Átha Cliath, An Clóchomhar Tta., 2008), 83.

féidireachtaí brí ar féidir a ghinúint nuair atá daoine (suibiachtaí-coirp) i mbun comhrá: ‘This dialectic, though open and reversible, is embodied, meaning, for Merleau-Ponty, not only that speakers in conversation relate to each as body-subjects, but that their speech has a material force to affect “a perpetual genesis” of meaning among and between them’.²²⁰ Mar chuid de gheallúint na síoraíochta - ‘Faid saoil’ (M, 14) - geallann Dubhrois di go gcuirfear deireadh leis an mbás má thugann sí póg dó agus má dhéanann siad ‘rinne’ an ghrá chollaí le chéile. Ar bhonn siombalach, is féidir an chaoi a nascann Dubhrois an grá collaí leis an tsíoraíocht a léamh mar mhachnamh ar ‘perpetual genesis’ na brí a nochtar trí mheán na teanga:

‘Leag do bhéal go cneasta
ar mo bhéal
go gcuirfimid bás ar ceal le dreas beag rinne...’ (M, 14)

Is í an gheallúint go sárófar an bás is mó a théann i bhfeidhm ar Mhis. Geallann Dubhrois go ndéanfar an bás a threascart leis an bpóg agus leis an ngrá collaí. Ní hamháin go gcuirtear an grá fisiciúil in iúl sa tagairt don bhéal ach cuirtear an teanga in iúl freisin ar bhonn meafarach. Is é bás a gaolta agus an bás ann féin is mó atá ag déanamh scime di, is léir. Téann Mis chuige.

An bhuile, an chruthaitheacht agus an idirshuibiachtúlacht

Mar a luadh cheana, tá nasc idir an bhuile agus an chruthaitheacht sa traidisiún Gaeilge agus léireofar conas mar a léirítear an mhóitíf sin sa dán fada ‘Mis’ (2001) sa chuid seo den chaibidil.

Tar éis teacht le chéile Mhis agus Dhubhrois, d’fhéadfaí a rá go bhfuil an chuma air go bhfuil gach a baineadh amach nuair a bhí Mis ‘unreconcilable’²²¹ tugtha suas anois tríd an ngéilleadh do agus ceannsó ag siombail nó teachtaire an láir – Dubhrois. Is féidir a rá go bhfuil an chuma seo ar an scéal in ainneoin guth *déach* laistigh de Mis ag tabhairt

²²⁰Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 655.

²²¹Julia Kristeva luaite in Noelle Mc Afee, *Julia Kristeva* (New York, Routledge, 2004), 98.

foláirimh di féin gan luí le Dubhrois, ag agairt uirthi go scaoilfear uaithi ‘bua’ an gheilteachais. Seo a deir guth déach agus inmheánach Mis:

Chuas ina leith
Bhéic geilt lár mo chinn
-stoirm thoirní
ó lár na soininne –
“Ná déan!
Ceanglóidh sé le glae seirce thú.
Titfidh díot clúmh is cleite.
Caillfidh tú saoirse spéire,
cead eitilte, bua geiltine.
Tiocfaidh seisean
Idir tú agus leas,
Idir tú agus dán. (*M*, 14-15)

Is é a dhéanann buaireamh don toise bhuile de chuid Mhis ná go gcuirfidh an caidreamh idirshuibíachtúil agus an cumann le Dubhrois bac ar an ‘bua geiltine’, ar fhéith na filíochta. Dá dtarlódh sé sin, d’imeodh an ‘cead eitilte’ (*M*, 15) uaithi, rud a chuirfeadh cosc ar a ‘saoirse spéire’ (*M*, 14). Is é sin le rá, chuirfí cosc ar an saoldomhan is dual di. Shamhlaítí an eitilt leis an mbuile agus leis an gcruthaitheacht i dtraidisiún na Gaeilge. Rianaíodh an chaoi go seasann an spéir mar léiriú ar an saoldomhan i bhfilíocht Jenkinson i gcaibidil a trí. Treisítear ar an tábhacht a bhaineann le saoldomhan na spéire nuair a thuigtear laistigh de fhrámaí tagartha mhóitíf thraidisiúnta na buile agus na cruthaitheachta é. Mar a dúradh cheana, cuireann Mis síos ar an ngealtachas mar ‘bua geiltine’ (*M*, 15). In ainneoin gur fhág an gealtachas gur fhulaing Mis trámaí na scarúna ón bpobal agus ó chaidrimh idirshuibíachtúla, is léir fós gur luach fíorthábhachtach do Mhis í an chruthaitheacht agus, mar sin, an fhilíocht. Chomh maith le luachanna an ghrá agus an chumainn mar sin, feidhmíonn an chruthaitheacht mar luach tarchéimnitheach anseo freisin. Ina theannta sin, déanann Jenkinson móitíf chruthaitheach de thraidisiún litríochta na Gaeilge mar chuid dá creideamh filíochta. Pléifear a lárnaí is atá an traidisiún litríochta i bhfilíocht Jenkinson sa chéad chaibidil eile.

Cuireann Mis síos ar an gcomhtháthú idirshuibíachtúil sa chaidreamh grá le Dubhrois mar ‘glae séirce’ (*M*, 14). Tugtar le fios sna focail seo, áfach, go bhfuil an grá seo á ngreamú ar bhealach éigin. Is léir, mar sin, go ndíríonn Jenkinson ní hamháin ar an mbuile ach ar an deighilt mar choinníoll bhunúsach de chuid na cruthaitheachta. Tá an machnamh seo ar an deighilt mar choinníoll do scríobh na filíochta i ndánta eile le Jenkinson. In ‘Macghníomhartha Chú Chulainn’ (*AN*, 41), tugann an file rabhadh dá bean ghaoil – ‘a dheirfiúrín’ (*AN*, 41) go bhfuil seans ann gur deireadh cruthaitheachta é tús cumainn. D’fhéadfaí a rá gurb é gné chruthaitheach an fhile an deirfiúr seo a luaitear sa dán:

[...] nuair a thiocfaidh Cú Chulainn éigin
ag freagairt do rain
seachain, a dheirfiúrín, nach gcuirfidh sé
a cheangal féin ar do dhán. (*AN*, 41)

Sa dán ‘Taighde’ (*DU*, 66-67), léiríonn an file cruthú na filíochta mar eispéaras iomlán céadfaíoch mar atá sí ‘in uabhar na mbraistintí’ (*DU*, 67). Trí eispéaras seo na braithstinte agus na cruthaitheachta imíonn an file: ‘ar an aer san osna a ligeann duilliúr titithe an tsaoil’ (*DU*, 67). Feictear móitíf thraidisiúnta na buile sa cheangal idir an eitilt, na spéartha agus an fhilíocht. Anuas air sin, is léir gur eispéaras aonaránach gan a bheith uaigneach é cumadh na filíochta.

Léiríonn Joseph Nagy gné dhúbailte na buile i dtraidisiún litríochta na Gaeilge mar rud truamhéileach agus mar rud fíorchruthaitheach san am céanna:

Although Suibne fails in his role as a king and drops out of society, Irish tradition places a high value on his remarkable failure. One of the three *búada* ‘benefits’ of the Battle of Magh Math is that through it Suibne became a *geilt*; the benefit lies not in his madness *per se* but in the fact that as a *geilt* Suibne becomes a poet and, supposedly, composed many poems which are preserved in the literary tradition. At least in the case of Suibne, *geltacht* is both a tragedy and a productive condition: the *geilt* finds inspiration in his pitiable state, and the poetic tradition is consequently enriched.²²²

²²²Joseph F. Nagy, ‘The wisdom of the *Geilt*,’ *Éigse*, Vol. 19 No. 1 (1982), 44.

Tá roinnt tréithe comónta ag Mis agus Suibhne. Is de shliocht ríoga í Mis; tagann gealtacht uirthi, téann sí go himeall na sochaí a raibh áit lárnach aici inti, agus tagann cruth fiáin uirthi. Tagraíonn Nagy do chuntas Phádraig Uí Riain ar an gcuma ainmhiach a thagann ar Shuibhne le linn a thréimhse buile nuair a deir sé go mbíonn an bhuile ‘characterized by living in the wilderness, leaping or flying, eating raw foods, and having visions’.²²³

Cosúlacht eile idir Mis agus Suibhne ná gur ár ar pháirc an chatha is cúis le buile na beirte. Tá seo le rá faoi Shuibhne i gCath Maí Rath i leabhar Aicle: ‘Trí bua an chatha sin: [...] Suibhne Geilt do dhul ar gealtacht, agus a inchinn dearmaid do bhaint as ceann Cheann Fhaola’.²²⁴

Le móitíf thraidisiúnta na buile, is léir go bhfuil ról pribhléideach ag Mis agus ag Suibhne araon. Ní ról simplí é, áfach, mar gur minic gur ról aonaránach é. Tagann Mis agus Suibhne chucu féin ar feadh thréimhse ach tagann gealtacht arís orthu ar ball. Téann Mis le báiní in athuair nuair a mharaítear a céile Dubh Rois ag deireadh an dáin.

Ach oiread le scéal traidisiúnta Mhis, rinneadh file de Shuibhne de bharr an gheilteachais mar a léiríonn cuntas *Lebar Aicle*: ‘Suibhne do dhul ar gealtacht, ach d’fhág de scéalta agus de laoihe ina dhiaidh in Éirinn; agus ní hé is bua ann a inchinn dearmaid a bhaint as ceann Cheann Fhaola ach ar fhág sé de dhea-dhéantús leabhar ina dhiaidh in Éirinn’.²²⁵ Is suimiúil an chaoi agus suibiacht Mhis á léiriú aici go dtagraíonn Jenkinson do na comharthaí gealtachais céanna a samhlaítear le Suibhne - cleití agus cumas eitilte - agus go ndéanann sí iad a nascadh le bua na filíochta.

Mis agus Dubhrois

Mar a léiríodh thuas, bhí Mis buartha go gcuirfí a cumas filíochta faoi bhrú nó go loitfí é dá scaoilfeadh sí leis an ‘bua geiltine’ (*M*, 15) tríd an gcaidreamh idirshuibhiachtúil. In ainneoin an tsóláis a bhaineann Mis as an gcaidreamh le Dubhrois, is léir go bhfuil an caidreamh á cur i dteannta ar bhealaí folaithe. Feictear iad ag réiteach bídh agus Dubhrois ag ceangal fheoil an fhia. Deir Mis:

²²³Joseph F. Nagy, ‘The wisdom of the *Geilt*,’ *Éigse*, Vol. 19 No. 1 (1982), 44.

²²⁴Pádraig Ó Fiannachta, ‘Buile Shuibhne,’ *Léachtaí Cholm Cille*, Iml.X (1980), 126.

²²⁵*Ibid.*, 126.

Shuíos chun faire air
is é ag sníomh
eangach den choitiantacht tharam
a cheapfadh mé ina lúba. (*M*, 16)

Is amhlaidh go samhlaíonn Mis ceangal an fhia mar í féin á ceangal le Dubhrois sa saol iarbhír. Is léir nach bhfuil sí in ann a leath a thabhairt ón saol nua seo agus is ráiteas truamhéileach é nuair a deir sí:

Bhréag a ghlór mé.
Ba gheal lem shúile é.
Níor eitlíos. (*M*, 16)

Is ionann agus admháil í an tagairt sin don eitilt go bhfuil sí tar éis bua cruthaitheach na geiltine a ghéilleadh. Sa léamh feiniméaneolaíoch seo, tá sé níos truamhéilí fós gur ghéill Mis don eitilt mar go bhfuil ‘saoirse spéire’ (*M*, 14) an tsaoldomhain curtha di. Tagann an fhilíocht chuig Mis níos déanaí sa dán, áfach, mar gheall ar an gcumann collaí atá aici le Dubhrois.

Léiríonn Jenkinson go dtagann cuimhní trámacha chuig Mis i bhfoirm tromluí. Sna brionglóidí uafásacha seo, feiceann sí a hathair in athair ar pháirc an áir. Ríomhann Mis a cuimhne ar bhás foréigneach a hathar (*M*, 18-24) agus is ionann braithstint na fuaime agus tús cuimhne sa tromluí seo. Feictear freisin go gcuimhníonn Mis ar an eachtra tragóideach i dtéarmaí farraige:

Cloisim éin trá ag siansán,
ag géarghol, ag gogallaigh,
ag sianghearán
- sceamhaíl scine le scrios práis –
ag geonaíl mar bheidís sceimhlithe
ag tuargan is garbhmhaistreadh tonn.
[...]

Chuartaíos corp m'athar
ar fharraige fola,
mairbh dá meilt faoi mo shála,
méara dícheangailte dom phriocadh,
míreanna mearaí triocha céad
in aon linn smionagair. (*M*, 21-22)

Tagann na cuimhní seo gan choinne agus feictear gur braithstintí coirp iad na braithstintí a thionlacann cuimhní seo Mhis. Tagann seo le tuairim Mharcel Proust ar an gcuimhne a thagann gan choinne: '*Mémoire involuntaire* involves precisely the recreation of a moment in the past and a memory of the body rather than the mind'.²²⁶

Déanann Dubhrois Mis a shuaimhniú le grá agus le ceol a chlairsí nuair a dhúisíonn sí ón tromluí:

Sheinn sé nótaí ceoil,
scartha ó chéile
ag nótaí ciúnais,
[...]
a thit ar mo chroí go suaimhneach. (*M*, 25)

Deir Jenkinson: 'Is ansin a rinne Mis an laoi seo ag moladh an cheoil [...]' (*M*, 25).

Cuirtear síos ar bhláthú an chroí i dtéarmaí farraige agus, leis sin, cuirtear an saoldomhan in iúl. Is léir gurb ionann an leathnú ar acmhainn an chroí agus leathnú ar ghrá don saoldomhan agus don chaidreamh idirshuibíachtúil. Deir Mis:

Is tá mo chroí mar fhuaimnitheoir
do chuisleoirí na cruinne cé
ón uair gur dhein mé fairsing ann

²²⁶Mirja Lobnik, 'Echoes of the Past: Nomad Memory in Michael Ondaatje's *The English Patient*,' *South Atlantic Review*, Vol. 72, No. 4, (Fómhair, 2007), 86.

don raidhse thuilteach againn féin. (*M*, 26)

Déantar cur síos ar thaithí chorpraithe agus chollaí na leannán trí mheán théada na cláirsí nuair a deir Mis:

Nuair a leagann damhan alla géag
go bog ar théada rite a lín,
léimeann mo théada féin chun ceoil
á ngléasadh féin dod láimhseáil chruinn. (*M*, 26)

I ndánta eile, léiríonn Jenkinson gur tús agus foinse filíochta é an grá. Sa dán, ‘Ait Liom...agus rl.’ (*AN*, 76) tugann an file mná dúshlán don fhear gan dán a scríobh ach samhlaíonn sí corp an fhir agus an grá collaí mar ‘fhoinsé fíor’ (*AN*, 76) dáin nuair a deir:

Leag uait do pheann, a fhir -
le dánaíocht ort mo dhán -
Tusa tú féin an bior
Bíodh d’imscríobh faoi na mná
Tá an fhoinsé fíor/ tobar inspioráide
[...] Toibrigh chugam gan dua
- bacann cuimhneamh sil -
Gin ionamsa an dán/ go seolfad é, a fhir. (*AN*, 76)

Sa dán ‘Iarlaom’ (*AN*, 63), déantar an saoldomhan a ghiniúint de réir mar a thagann suibiachtaí coirp (na leannáin) atá leabaithe sa saoldomhan cheana féin le chéile. Feictear dlúthnasc á chruthú sna línte seo a leanas idir teacht le chéile na leannán agus ceiliúradh ar áilleacht an domhain mhóir. As sin a dtagann an fhilíocht:

Dubh na gaoithe aduaidh ag sní im pheann
An ghile aneas mo phár
[....]

Mo spré séirce á chúiteamh liom ina spré dathanna
Ár spéirling solais ag briseadh
i gceathanna nóiníní, ceobhrán sailchuach
ina dhán londaite. (AN, 63)

Feictear móitíf an chlaohlaithe anseo. Is móitíf mhiotaseolaíoch de chuid thraidisiúin na Gaeilge an claohlú, dar ndóigh. Maraon le móitíf chlaohlaithe an traidisiúin, feictear sa teoiric fheiniméaneolaíoch go bhfuil an claohlú mar chuid de thaithí chorpraithe na suibíachta sa chaidreamh idir an eile agus an domhain: ‘What Merleau-Ponty’s account of the worldly inherence and constitution of the subject captures [...] is the potential for paraxial transformation inherent in the triangular relationship between self, world, and other’.²²⁷ I dteoiric Mherleau-Ponty, mar sin, is sprioc lárnach í an acmhainn chun claohlaithe. Is ionann an chumarsáid gan teorainn agus modh claohlaithe den scoth, dar leis. Is minic, mar a léiríodh níos luaithe sa chaibidil, go ndéanann Jenkinson an claohlú a eascraíonn as an gcaidreamh idirshuibíachtúil a léiriú mar thoradh ar chumhacht an ghrá agus mar bhunús cruthaitheach do chumadh na filíochta. Ar bhonn níos suntasaí fós agus ach oiread le Merleau-Ponty, is minic go ndéanann Jenkinson féidearthachtaí claohlaithe na cumarsáide idirshuibíachtúla a léiriú mar mhodh a shaorann an tsuibíacht ó ghaibh na réamhthuisceana dúnta.

An saoldomhan agus feidhm na cumarsáide

Sa chéad chuid eile den dán fada *Mis* (2001), síneann Dubhrois gúna chuig *Mis* chun a gléasta agus deir:

“Ní mór duit gléasadh,”

[...]

Seo dhuit gúna”. (*M*, 28).

²²⁷Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 653.

Is ráiteas tosaigh é líne Dhubhrois den chomhrá deireanach sa dán idir Mis agus Dubhrois. Sa chomhrá seo, déantar an dá shuibiacht a lonnú sa chomhthéacs ina dtrasnaíonn an saoldomhan agus córais thuisceana na sochaí a chéile. Dar le Merleau-Ponty go mbíonn an saoldomhan bunaithe ar chomhrá gan teorainn a mbíonn réimse féidearthachtaí thuisceana gan chuimse leis. Is cinnte, mar sin, gur féidir an saoldomhan a thuiscint laistigh de fhrámaí tagartha na struchtúr sóisialta ach nach mbíonn an saoldomhan *faoi réir* ag ollstruchtúir na dtuiscintí sóisialta céanna i gcónaí. Ní hionann sin agus a rá go bhfuil Mis aineolach ar struchtúir an tsaoil shóisialta nó go bhfuil na struchtúir sin ligthe i ndearmad aici. Níos luaithe sa dán, thug Mis le fios gur aithin sí ór agus bia agus gur shamhlaigh sí le teach ríoga a hathar iad:

“Arán!” adúras.

“Is cuimhin liom arán tigh m’athar.”

[...]

“Ór,” adúras.

“Is cuimhin liom cuacha óir

lán meá,

craobh ceoil

is a cloigíní ag rince

mar éin i riasraí séise.

“Is cuimhin liom ór á íoc

le cléir i gcúiteamh dánta. (M, 8-10)

D’fhéadfaí impleachtaí na bhfeidhmeanna sóisialta ar inscne Mhis a mheas anseo. Is é is sprioc do léamh feiniméaneolaíoch Mherleau-Ponty anseo ná mianach fuascailteach na teanga agus na cumarsáide an tsuibiacht chorpraithe a lonnú sna comhthéacsanna saoldomhain ina bhfuil siad. Cruthaíonn ráiteas Dhubhrois thuas go bhfuil cur amach aige ar na struchtúir shóisialta a mholann éadaí a chaitheamh mar nós normalaithe de chuid an phobail. Cuireann Dubhrois an norm seo faoi bhráid Mhis mar threoir, d’fhéadfá a rá, nó mar ordú. In ainneoin go ndéanann sí gáire, clúdaíonn Mis a corp le raithneach agus deir sí léi féin:

Bhris gáire orm.

Bhaineas gas raithní

is cheileas mo bhandacht leis. (*M*, 28)

Cloistear macallaí ó scéal Éabha anseo (pearsa a thagann aníos go minic mar chuid de *dhramatis personae* Jenkinson) agus cuireann Jenkinson in iúl go bhfuil náire éigin ag teacht ar Mhis de dheasca í a bheith noct. Ina theannta sin, ní tagairt neodrach do staid na nochtachta é ráiteas Mhis mar go dtagraíonn sí go díreach don toise bhaineann nuair a deir sí, ‘cheileas mo bhandacht’ (*M*, 28). Is léir leis an ngníomh sin go raibh Mis compordach tráth nó neamheolach/neamhairdeallach ar a bheith noct. Is léir, áfach, nach bhfuil sí compordach anois. I scéimre an dáin, is tagairtí don saol coiteann iad na tagairtí don ‘gúna’ agus don ‘gléasadh’ (*M*, 28). Léiríonn Jenkinson freagra Mhis, áfach, go bhfreagraíonn na tagairtí don ghúna agus don ghléasadh do thuiscintí córasúla nach bhfuil simplí. Deir Mis: ‘Cad chuige gléasadh?’ (*M*, 29). Is léir láithreach ar fhreagra Mhis go bhfuil bealach tuisceana eile aici nach dtagann le tuiscintí Dhubhrois. Séanann Dubhrois go tréan do staid na nochtachta mar bhealach maireachtála. Anuas air sin, tugtar le fios nach gúna amháin atá á thairiscint ag Dubhrois. Léiríonn Jenkinson go bhfuil feidhmeanna (cumhachta) ollchórais shóisialta na ríochta le léamh sa tagairt do na ‘éadaí ríona’ nuair a deir Dubhrois:

“Ní féidir dul amach faoin saol id pheilt

Thugas chugat éadaí ríona”. (*M*, 29)

Tá an teanga ar cheann de na rudaí príomha a ndírítear orthu i ráiteas seo Dhubhrois. Taispeánann Jenkinson mar a dtéann an teanga i bhfeidhm ar an gcaidreamh idir daoine. Seasann an gúna mar chulaith a bhfuil impleachtaí sóisialaithe na ríochta anois leis. Sa nasc seo a tharraingíonn Dubhrois idir an gúna agus éadaí na ríochta, léirítear an chaoi a dtugann tagairtí do ghnáthrudai iliomad comhthéacsanna agus feidhmeanna leo. Tugann Merleau-Ponty ‘semantic thickness’²²⁸ ar an mbealach a bhféadfadh tagairt do ghnáthrud (an gúna, mar shampla) réimse comhthéacsanna

²²⁸Edward W. Said, *Labyrinth of Incarnations: The Essays of Maurice Merleau-Ponty* (Gambier, OH: Kenyon College, 1967), 66

cultúrtha a chur in iúl agus an chaoi a ndéantar an tsuibíacht a lonnú nó a chomhthéacsú dá bharr:

Spoken language is only one of a series of concentric circles that surround man in society, for kinship systems, mythology (as Barthes and Levi-Strauss have shown), political ideas, even household objects are varieties of human expression that correspond to each other and to language. A fully fledged culture – fully situated, that is, in existence – has what Merleau-Ponty and Sartre call a semantic thickness about it [...].²²⁹

Feictear gurb ionann freagraí seo Mhis agus argóint a mhaíonn gur acmhainn don duine an saoldomhan a cheapadh agus a chruthú agus nach gá géilleadh go neamhcheistitheach do réamhthuiscintí atá múnlaíthe ró-mhór ag feidhmeanna na n-ollchóras. Míníonn Said na himpleachtaí a bhaineann le géilleadh do ‘a rationalised and monolithic superstructure’: ‘It means the surrender of the distinctively human activity of conscious perception, and hence the resignation of our task “to complete and conceive” the world’.²³⁰ Is é seo croí na hargóna ag Jenkinson mar a chuirtear i mbéal Mhis é. Mar a léirítear i ráiteas Said, cuireann Mis iomaidh ar Dhubhrois sna línte seo a leanas an saoldomhan a bhunaítear ar chonstráidí na gcéadfaí a ghlacadh agus a dhearadh léi. Feictear go bhfuil modhanna na gcéadfaí agus na braithstinte i gcoírlár ráiteas Mhis nuair a deir:

“Dá ndéanfá cónaí liomsa, a Dhubhrois,
níor ghá aon cheo a chaitheamh
ach leoithní samhraidh
crann iúir sa gheimhreadh”. (M, 29)

Ag leanacht ón aontacht sin idir an corp agus an domhan, léirítear an spéir mar chomhthéacs cruthaitheach nach gcuireann bac ar Mhis an ceapadh den saoldomhan atá aici a chur chun cinn mar chomhthéacs bisiúil. Cosnaíonn Mis staid na nochtachta mar ráiteas i leith thábhacht an choirp agus fheidhm na gcéadfaí nach ngéilleann do nósanna iompair agus do thnútháin na sochaí. Sa tagairt do na ‘leoithní samhraidh’ (M, 29) a

²²⁹Edward W. Said, *Labyrinth of Incarnations: The Essays of Maurice Merleau-Ponty* (Gambier, OH: Kenyon College, 1967), 66

²³⁰*Ibid.*, 63.

mholann sí mar éide, léirítear mian Mhis go mbeidh saoldomhan na spéire mar fhorlíne agus mar idirdhomhan eatarthu as seo amach. Feictear go bhfuil an bhéim a leagann Mis ar thábhacht an choirp agus na gcéadfaí roimh fheidhmeanna na sochaí ag teacht go mór le tionscnamh Mherleau-Ponty a mhaíonn go bhfuil eispéaras na gcéadfaí ar an taithí is príomha dúinn. Dar le Merleau-Ponty gurb é bunús *írinneach* na taithí oibiachtúl eispéaras na gcéadfaí:

Properly speaking, then, perception is an activity that clarifies a primordial way of being, a being that lies beneath the level of intelligible discourse. Perception, quite literally, is the way human existence comes into being. In his essay called “The Primacy of Perception,” Merleau-Ponty casts his thought as follows: The experience of perception is our presence at the moment when things, truths, values are constituted for us; that perception is a nascent logos; that it teaches us, outside all dogmatism, the true conditions of objectivity itself; that it summons us to the tasks of knowledge to sensation, but of assisting at the birth of this knowledge, to make it as sensible as the sensible, to recover the consciousness of rationality. This experience of rationality is lost when we take it for granted as self-evident, but is on the contrary, rediscovered when it is made to appear against the background of non-human nature.²³¹

Léiríonn Jenkinson an chaoi go dtéann feidhmeanna cumhachta i bhfeidhm go díreach ar an gcaidreamh idirshuibhiachtúil idir an duine agus an eile. Ní hamháin go léirítear na himpleachtaí a bhaineann le ráiteas Dhubhrois ar Mhis mar bhall den tsochaí. Feictear dúinn conas mar a théann an ráiteas i bhfeidhm ar Mhis sa réimse príobháideach dá machnamh céadfaíoch agus corpartha. Dar le Merleau-Ponty nach mbeadh an tsuibhiacht in ann saol inmheánach agus príobháideach a rianú murach go raibh an saol poiblí ar fáil don tsuibhiacht freisin. Ní hann mar sin do thoise inmheánach na suibhiachta gan fáil aici ar an saoldomhan eistriach agus intaithithe i dteoiric Mherleau-Ponty:

Likewise, there can only be subjective interiors because of an external lifeworld that can be experienced as such by subjects (as external *and* as the environment *within which they must* move and operate). The private world of the subject can only be experienced as such *because* it opens out onto the public world of others.²³²

²³¹Edward W. Said, *Labyrinth of Incarnations: The Essays of Maurice Merleau-Ponty* (Gambier, OH: Kenyon College, 1967), 62.

²³²Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 655.

Taispeánann Jenkinson conas mar a chuaigh feidhmeanna sóisialta an chórais i bhfeidhm ar shaoldomhan príobháideach Mhis. Níl an léargas céanna le rianú san insint ar thoise phríobháideach Dhubhrois. Lean Mis ag dul i gcion ar Dhubhrois le go gcuirfeadh sé fáilte roimh an saoldomhan mar is léir dise. Sa phlé a bhíonn ag Mis le Dubhrois, cuireann Mis íomhá den saoldomhan chun cinn a bhfuil impleachtaí leathana ointeolaíocha leo. Feictear go bhfuil an dúshlán seo i bhfoirm cumarsáide agus, leis sin, díríonn Jenkinson ar impleachtaí na teanga. Ní chuireann Mis an saoldomhan mar a fheiceann sí é ar aon iomaire leis na struchtúir a chuireann Dubhrois roimpi mar fheidhmeanna práinneacha sóisialta. Sa saoldomhan seo a chuireann Mis roimh Dhubhrois, feictear spriocanna den teoiric fheiniméaneolaíoch aontacht a shamhlú idir comhfhiús céadfaíoch an choirp agus bealach feasachta i leith an domhain:

[P]henomenology has enabled us to reconstitute the original incarnation of mind in body; and in so doing it has restored the body to its intentional status as a meaning-giving subject. Thus exploding the mind/body antithesis, Merleau-Ponty describes how the rediscovery of the primacy of the body-subject permits us to bypass the false alternatives of an objectivism-in itself and subjectivism for-itself, returning to the original unity of consciousness and world.²³³

Deir Mis le Dubhrois, ‘Ba dhórtadh flaitheasa dom imeacht ón gcnoc’ (*M*, 29). Cloiseann Dubhrois í ach is léir nach n-éistean sé léi. Ní léiríonn Dubhrois go bhfuil aon tuiscint aige ar an méid a deir Mis agus ní fháiltíonn sé roimh an saoldomhan a shamhlaíonn sí. In ionad sin, cuireann sé léargas Mhis ar an saoldomhan ar ceal nuair a deir, ‘Ní hea ach leathnú flaitheasa’ (*M*, 30). Tairiscíonn sé luachanna áilleachta shaoldomhan na ríochta chuici nuair a deir sé léi go mbeidh sí ar dhuine de na mná ab áille sa ríocht.

In ainneoin nach n-éiríonn le Mis a saoldomhan féin a chosaint, is féidir a rá go léiríonn sí mianach na suibiachta a leagan féin den saoldomhan a fhoilsiú i bhfoirm comhrá. Tríd an bplé ar conas mar a dhéantar an saoldomhan a cheapadh trí mheán na teanga agus na cumarsáide san idirghabháil idir suibiachtaí coirp, leiríonn Merleau-Ponty na himpleachtaí maidir le saoirse na suibiachtaí coirp san idirghabháil idirshuibiachtúil: ‘[...] Merleau-Ponty can help us better appreciate how radically the freedom of the subject

²³³Richard Kearney, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994), 77.

is bound up with the freedom of the other [...]’.²³⁴ Ní théann achainí Mhis i bhfeidhm ar Dhubhrois agus síneann sé an gúna chuici in athuair. Is díol spéise é seo go gcuireann Jenkinson síos ar an ngúna trí cháilíochtaí an choirp a lua leis: ‘Bhí anam san éadach, guth is teas is brí/ is luisne datha’ (M, 29).

Ní léiriú simplí ar fheidhmeanna sóisialta trí mheán agus trí mheafar an ghléasta, mar sin, é léiriú Jenkinson anseo. Léiríonn dealramh an ghúna nach seasann sé don chur i gcoinne agus don ansmacht amháin. Baineann luachanna tarchéimnitheacha an choirp agus na labhartha leis an ngúna anseo chomh maith. Is bunchlocha de chuid na hidirshuibachtúlachta iad an corp agus an chumarsáid sa phlé seo. Fágann sé sin nach ráiteas soiléir i gcoinne struchtúir na sochaí agus ar son na haonarántachta é insint Jenkinson ar scéal Mhis. Ní dhéanann Jenkinson an plé/dialóg a chonstruáil thairis seo ach is léir, áfach, ó abairt Mhis, ‘Chuireas orm an éide’ (M, 30) go bhfuil sí ag gléasadh dá neamhthoil agus ag teacht le Dubrois in aghaidh a cos.

An idirshuibachtúlacht, an saoldomhan agus an fhilíocht

Cuireann Dubhrois brú ar Mhis a bheith ina ball lárnach den ríocht in athuair. Tá sé tábhachtach a thuiscint gur ball lárnach den tsochaí ab ea Mis tráth roimh an imeallú agus roimh an mbuile. Is féidir a rá, áfach, go raibh ballraíocht Mhis ag brath ar an gcóras a raibh a hathair ina cheannaire air. Is minic gur thuig Mis an bhallraíocht sin in athuair trí mheán na cuimhne agus na brionglóide.

Sa chuid dheireanach den dán, feictear go bhfuil an bheatha agus an bás mar théamaí lárnacha. In ainneoin gurb é Dubhrois a mhol an comhtháthú le struchtúir shóisialta na ríochta in athuair, dílsíonn na struchtúir chéanna don bhás é i ndiaidh seal suaimhnis agus ard-shóisialaithe. Maireann Mis. Ar bhonn siombalach, an é go bhfuil sé d’acmhainn ag Mis, mar a léiríodh sa dialóg ar an ngúna, tuiscint neamhspleách a bheith aici i leith an tsaoldomhain agus ar struchtúir an oird shiombalaigh? An é go bhfuil sé d’acmhainn aici na struchtúir chéanna a tharchéimniú? Caíonn Mis a céile Dubhrois go tréan. In ainneoin na péine a thugann an easpa comhluadair do Mhis, an samhlaítear an idirshuibachtúlacht mar bhac áirithe ar an bhfilíocht agus ar an bhfáil atá aici ar an

²³⁴Keith Haysom, ‘Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,’ *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 655.

saoldomhan – an spéir agus saoirse eitle? Ní léargas glan, neamhchasta é léargas Jenkinson ar an idirshuibíachtúlacht nó ar an aonaránacht. Sa dán ‘Dubhfhoinsé’ (*DU*, 13-14) deir an file:

Táim fliuch idir chlúmh is cleite,
maolbháite go cnámh.
Níl póg uaim,
níl,
ná focal,
ná sólás
mar tá dán le fáil san raic seo
i dturscar mothúchán,
is níl samhailt níos fearr don fhilíocht agam
ná póirseáil trá. (*DU*, 14)

Insíonn Jenkinson dúinn ag deireadh ‘Mis’ (2001) gur shínigh an ghrian chuig Mis mar a bheadh corp duine ann. Braitheann Mis go bhfuil stua intinniúil (intentional arc) ag an ngrian mar ba dhóigh léi go raibh an ghrian á lorg le sólás a thabhairt di tríd an teagmháil chorpartha:

D’aimsigh méar fhada gréine cuar mo bhéil,
shlíoc mo ghruanna,
neadaigh im leicne. (*M*, 34)

Síneann Mis a lámha amach chuig an ngrian mar a bheadh leannán ann de réir mar a leáitear an brón ina croí. Mar gheall ar thadhall na gréine, comhtháthaíonn an talamh agus an t-aer ‘in aon mhuir solais’ (*M*, 34) agus aimsíonn Mis an saoldomhan is dual di in athuair trí mheafar na farraige nuair a deir sí gur ‘chuir mo chroí chun cuain’ (*M*, 34) de bharr thadhaill na gréine. Ní fhéadfaí a rá gur thug sí a hanam slán léi i ndiaidh bhás a céile Dubhrois ach is mian le Jenkinson a thaispeáint go bhfuil neart sa chumann idir í agus an domhan mór. Ag druidim chun deireadh an dáin deir Mis:

Sa dúlúchair,
i bputóga dubha gach bliana,
mar chúiteamh comaoine,
ceapaim an ghrian
i gcuaschomhlaí mo chroí
is teilgim í sna harda
le hurchar ceoil
de bhéala éin an earraigh. (*M*, 35)

Is idirghabhálaí í an tsuibacht, dar le Merleau-Ponty. Ní ról fulangach é seo, dar leis, ach ról tábhachtach mar go ndéanann an tsuibacht ciall an domhain a ghreamú. Leanann sé freisin gur oibiacht é an domhan a mbíonn plé de shíor ag an tsuibacht leis. Fiú agus Mis (an tsuibacht) ina haonar, bíonn ról tábhachtach aici agus í ag plé leis an domhan:

The subject is not reduced, in this vision, to a mere receptacle for meaning, but is given a privileged role as this world's point of mediation, just as the world serves as the subject's point of mediation. The world, ontologically speaking, is not alien to those who move within it; indeed, it is *intended* for/by them. Alienation from the world is thus itself a modality of being-in-the-world, which is always characterized by the essential co-belonging of subject and world.²³⁵

Críochnaíonn Jenkinson an dán le *coda* sa chló iodálach. Insíonn an file dúinn go gcuireann sí crann iúir faoi rún gan aon aird a tharraingt uirthi féin agus é á dhéanamh. Is mian leis an bhfile go mbeidh an crann ar fáil do na geilt atá ar fiarlaid na beatha. Leis an 'ósta' (*M*, 35) seo a chur ar fáil do na geilt a bhfuil fréamha acu a théann 'go grinneall' agus géaga a théann 'go flaithis suas' (*M*, 35) is léir go bhfuil an file ag iarraidh feidhmeanna agus luachanna áirithe a bhunú. Tá sí ar an airdeall mar gheall ar na luachanna fileata a dtagraíonn an gealtachas dóibh sa traidisiún litríochta. Tríd an gcrann a phlandáil mar thearmann slán, léiríonn Jenkinson go seasann an bhuile agus an geilteachas do luachanna cruthaitheachta sa traidisiún litríochta ar mian léi a bhuanú.

²³⁵Keith Haysom, 'Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,' *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 661-662.

Déanfar caidreamh Jenkinson leis an traidisiún litríochta a phlé go mion sa chéad chaibidil eile.

Ar bhealach, tá an bheatha agus an bás sa dá réimse – sa chomhluadar agus san aonaránacht. Is ionann an comhluadar agus beatha ach ar leibhéil eile, thaispeáin Jenkinson gurbh ionann agus bás é impleachtaí na hidirsuibhiachtúlachta sa chaidreamh le Dubhrois agus leis an bpobal nuair a dúirt sí, ‘Ba dhórtadh flaitheasa imeacht ón gcnoc’ (*M*, 29). Maíonn ráiteas Mherleau-Ponty thíos nach bhfuil saoirse le fáil i staid na haonaránachta amháin agus gur cumasc den bhás agus den bheatha é an saol:

By myself I cannot be free, nor can I be a consciousness or a man; and that other whom I first saw as my rival is my rival only because he is myself. I discover myself in the other, just as I discover consciousness of life in consciousness of death, because I am from the start this mixture of life and death, solitude and communication, which is heading towards its resolution.²³⁶

Is ionann an bhuile agus bás ar leibhéal áirithe don chomhfhiús, ach ar an láimh eile, is ionann an bhuile agus móitíf bheathúil na cruthaitheachta sa traidisiún Gaeilge. Dar le Merleau-Ponty go bhfuil muid ag dul i dtreo an réitigh i gcónaí. Is dóigh gur sin a léirítear tríd an dán *Mis* (2001) ar fad.

Clabhsúr

Sa chaibidil a leanann, déanfar plé ar an gcaoi a ndéanann an duine plé le ceisteanna móra teanga agus traidisiúin agus conas mar a ndéanann an duine idirghabháil leis an domhan mór trí mheán na n-eolaíochtaí nádúrtha. Is féidir a rá gur mar a chéile le Husserl agus le Merleau-Ponty, is ceist lárnach i dteoiricíocht Hans-Georg Gadamer í ceist na tuisceana. Sa tráchtas seo trí chéile, feictear go bhfuil an chodarsnacht agus an neamhbhuaine mar chodanna dílse d’fhillíocht Jenkinson. Feictear, áfach, go bhfuil ceisteanna móra ar leith ag síothlú tríd an bhfillíocht seo, mar atá, an teanga, an traidisiún agus ceisteanna tuisceana inár leith féin mar shuibhiachtaí agus i leith ár gcaidreamh leis an domhan mór.

²³⁶Edward W. Said, *Labyrinth of Incarnations: The Essays of Maurice Merleau-Ponty* (Gambier, OH: Kenyon College, 1967), 63.

Caibidil 5

Traidisiún, Teanga agus an Domhan

‘It’s a great poem for anybody who could understand it.’²³⁷

The world that revealed itself in the book and the book itself were never, at any price, to be divided. So with each book its content, too, its world, was palpably there at hand. But equally, this content and this world transfigured every part of the book. They burned within it, blazed from it; located not merely in its binding or its pictures, they were enshrined in chapter heading and opening letters, paragraphs and columns. You did not read books through; you dwelt, abided between their lines and, reopening them after an interval, surprised yourself at the spot where you had halted.²³⁸

‘We are the versicles or words or letters of a magic book, and that incessant book is the only thing in the world; or rather it is the world’.²³⁹

‘there is no point of view outside the experience of the world in language.’²⁴⁰

Ar an bhfonn caointe casaimis geantraí.

Bás ar ball. San idirlinn

Ár ngáire ina gheis in aghaidh goltraí. (*BG*, 11)

Ceist na Deacrachta: ‘Lexical Resistance’

Is féidir a mhaíomh go bhfuil deacracht áirithe ag baint le filíocht Bhiddy Jenkinson a léamh. Is rud achrannach é a chur in iúl go baileach cad is cúis leis an deacracht seo don léitheoir. Ina aiste, ‘On Difficulty’²⁴¹ luann George Steiner ceithre chatagóir deacrachta

²³⁷*Tromdámh Guaire* luaite in Maud Joynt (eag.), *Mediaeval Modern Irish series 2* (Dublin: Dublin Stationery Office, 1941).

²³⁸Walter Benjamin, ‘A Berlin Chronicle’ in Terry Eagleton, *Walter Benjamin or Towards a Revolutionary Criticism* (London: New Left Books (Verso)), 1981, 117.

²³⁹Jean Louis Borges, ‘On the Cult of Books,’ in L. Zamora & W. Farris (eds.) *Magical Realism: Theory, Fiction, History, Community* (Durham, London: Duke University Press, 1995), 235.

²⁴⁰Georg Gadamer, *Truth and Method*, 2nd rev. edn. (1st English edn, 1975), trans. by J. Weinsheimer and D.G.Marshall (New York: Crossroad, 1975, 1989), 469.

²⁴¹George Steiner, *On Difficulty and other Essays* (Oxford: Oxford University Press, 1978), 263-276.

trí shamplaí eiseamláireacha ón *gcorpas* litríochta domhanda a scrúdú agus litríocht luath agus litríocht chomhaimseartha faoi chaibidil aige. De réir scéimre Steiner, freagraíonn filíocht Bhiddy Jenkinson don chatagóir deacrachta ina seasann focal lasmuigh den réimse foclóra, nó friotail, a mbíonn fáil láithreach ag an léitheoir orthu, murar fileolaí, foclóraí, sanasaí nó mac léinn ar ghné shainiúil den teanga/litríocht é/í:

In what must be, statistically, the overwhelming plurality of cases, it will be a single word or a phrase which are not at once intelligible to us. Our resort to the authority of the dictionary is precisely analogous to that which we perform when translating from a foreign tongue. The word may be archaic: when Venus laughs on every *wight* in the *The Merchant's Tale* or we meet with mighty *dints* in *The Knight's Tale*, we may no longer know what Chaucer is telling us.²⁴²

De réir fianaise na scoláirí Gaeilge, bhíodh sé de sprioc, uaireanta, ag an bhfile traidisiúnta Gaeilge deacracht áirithe a bheith ina chuid filíochta. Maíonn James Carney gur chleas agus ghníomh aoire ba chúis le hiarracht seo an fhile chlaisicigh mearbhall a chur ar a lucht éisteachta, agus ar an rí, go háirithe:

But sometimes poets had a wish not to be immediately or completely understood, except by each other, and at the same time to impress their lay audience with their knowledge and mystery: on such occasions they used a poetic jargon called *Bérta Na Filed* or the 'Language of the Poets'. In the comparatively late Middle Irish saga *Tromdámh Guaire*, 'The Burdensome Poetic Company of (= entertained by) king Guaire', a poet is shown praising a king in deliberately obscure language. The king's comment is: 'It's a great poem for anybody who could understand it'.²⁴³

Is féidir a rá go bhfuil Jenkinson ag leanacht shampla a réamhtheachtaithe sa traidisiún Gaelach. Ina léirmheas ar chnuasach filíochta Jenkinson, *Oíche Bhealtaine*, leagann Micheál Ó Cróinín béim ar líofacht Jenkinson sa fhriotail traidisiúnta. Luann sé an scoláireacht is léir ar láimhseáil a teanga fileata agus an chaoi a lonnaíonn sí an friotal traidisiúnta i gcomhthéacs na teanga comhaimseartha. Dar leis go léiríonn a saothar:

an astonishing range where the arcane epithet from Classical Irish lies alongside the faltering proverb, the children's jingle is juxtaposed to the gnomic line from the medieval lyric and the conversational half-truth keeps company with the disciplined energy of oracular utterance. It is not only the different strata of

²⁴²George Steiner, *On Difficulty and other Essays* (Oxford: Oxford University Press, 1978), 264.

²⁴³James Carney, 'Society and the Bardic Poet,' *Studies*, Vol. 62, No. 247/248 (1973), 237.

language that are uncovered as line follows line, but there is a sense of a poet who has achieved a profound knowledge of a tradition of writing which goes from the meticulous scholarship of the scribe to the puckish drama of the storyteller.²⁴⁴

Ní mór an cheist a chur, áfach, cén fáth a mbainfeadh file comhaimseartha leas as réimse leathan focal agus tuiscintí atá lasmuigh de réimse láithreach tuisceana an léitheora nach bhfuil saineolas aige ar an traidisiún? Má tá réimse na bhfocal traidisiúnta dúnta ar léitheoirí áirithe, d'fhéadfaí liomhaintí an éilíteachais a chur i leith Jenkinson. Go deimhin, ní mór don léitheoir tuiscint bhunúsach a bheith aige/aici ar fhrámaí tagartha an téacs roimh ré:

To read at all, we need to be familiar with the literary techniques and conventions which a particular work deploys; we must have some grasp of its 'codes', by which is meant the rules which systematically govern the ways it produces its meanings.²⁴⁵

Ag tagairt di do ráiteas James Merrill, rianaíonn Eleanor Cook na háitimh maidir leis an éilíteachas a d'fhéadfaí a chur in éadan an scríbhneora ar nós leis/léi tagairt a dhéanamh d'fhocail nach mbeadh, ar chúiseanna éagsúla, fáil láithreach ag an léitheoir orthu:

James Merrill has remarked that 'Some readers (I am among them) are flattered by an author's assumption that they've read the same poems as he, or know by heart the same music. Others complain of elitism. This means we can't expect them to consult a reference book'.²⁴⁶

Anuas air sin, dar ndóigh, tarraingíonn seasamh Jenkinson i gcoinne an aistriúcháin ar a cuid filíochta in Éirinn díospóireacht leathan maidir le téacs a chur ar fáil don léitheoir agus maidir le saoirse an scríbhneora.

Is beart caomhnaitheach í an chaoi a leagann Jenkinson béim ar an traidisiún litríochta. Ba chuid dhílis den traidisiún Gaeilge an deacracht a chothú mar bhealach

²⁴⁴Michael Cronin, 'No Dead Flowers,' léirmheas ar *Oíche Bhealtaine, Poetry Ireland Review*, Vol. 87 (2006), 80.

²⁴⁵Terry Eagleton, *Literary Theory: An Introduction* (Minneapolis, MN: The University of Minnesota Press, 1997), 67.

²⁴⁶Eleanor Cook, *Against Coercion: Games Poets Play* (California: Stanford University Press, 1998), 103.

caomhnaitheach. Tugann Daithí Ó hÓgáin léargas ar an meas a bhí ag dul do dheacracht fhileata sa traidisiún Gaelach agus an rún caomhnaitheach a samhlaíí leis an deacracht sin:

Baineann an tsúil siar i gcúrsaí teanga go dlúth le traidisiún litríochta na Gaeilge – is é sin, bhí meas riamh ar an arsaíocht agus ar an tseandacht chainte. Fágann sé sin nach í gnáthchaint na ndaoine ag tréimhse scríofa téacs a bhíonn againn sna téacsanna Gaeilge a tháinig anuas chugainn. Tá sé seo fíor faoin tréimhse chlasaiceach filíochta, ar ndóigh, lena rialacha casta meadarachta is teanga. Tá sé fíor, leis, faoi fhilíocht agus faoi phrós an 17ú, an 18ú, agus an 19ú céad. Is féidir a rá, mar sin, go raibh an Ghaeilge Chlasaiceach i dtréimhse na Nua-Ghaeilge ag comhlíonadh na feidhme céanna, tríd is tríd, ó thaobh an ghnáthphobail is a bhí teanga dhiamhair na bhfilí sa tSean-Ghaeilge. Anuas go dtí an céad seo faoi láthair, is féidir an meas ar an gcaint chrua a thabhairt faoi deara sa Ghaeilge [...] Ba Ghaeilge ‘chrua’ í agus ba leor sin chun í a chaomhnú. Is í an Ghaeilge chrua seo a bhí ag na filí, agus bhí siad ábalta ar í a chur isteach ina gcuid cumadóireachta de réir mar ba thoil leo.²⁴⁷

D’fhéadfaí a rá, ar an mbonn sin, gurb ionann deacracht friotail Jenkinson agus tráchtairacht mheitealíteartha ar mhodhanna traidisiúnta caomhnaithe an traidisiúin laistigh dá scéimre fileata.

Hans Georg Gadamer

Sa chaibidil seo, pléitear mórcheistanna na tuisceana, an traidisiúin, na teanga, agus conas mar a léirítear léargais Jenkinson i leith an domhain trí mheán na filíochta. Bunaítear an anailís seo ar thuiscintí feiniméaneolaíocha Hans Georg Gadamer. Maítear sa tráchtas seo trí chéile nach téamaí neamhspleácha iad an teanga, an fhilíocht, an traidisiún agus teagmháil an chomhfheasa leis an domhan agus go bhfuil siad fite fuaite ina chéile i bhfilíocht Jenkinson. Tarraingítear go forleathan ar mhórshaothar Ghadamer *Truth and Method* sa chaibidil agus tagrófar dó mar *TM* as seo amach.²⁴⁸

Ag leanúint ó theoiric Ghadamer, mar sin, maítear gur cíoradh ar mhórcheist na teanga is ea an léiriú a dhéanann Bidy Jenkinson ar an domhan. Tá filíocht Jenkinson

²⁴⁷Daithí Ó hÓgáin, *An File: Staidéar ar Osnádúrthacht na Filíochta sa Traidisiún Gaelach* (Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair, 1982), 17-18.

²⁴⁸Georg Gadamer, *Truth and Method*, 2nd rev. edn. (1st English edn, 1975), trans. by J. Weinsheimer and D.G.Marshall (New York: Crossroad, 1975, 1989).

ag cur thar maoil le tagairtí do na heolaíochtaí nádúrtha (an réalteolaíocht, an bhitheolaíocht, an domhaneolaíocht, an cheimic agus an fhisic), don eolas traidisiúnta agus do shaol an dúlra (plandaí, luibheanna, lusanna, agus eilimintí na ndúl). Nuair a thagraítear don dúlra nó don domhan san anailís seo, mar sin, is féidir ceann nó gach aon cheann de na téarmaí thuas a bheith i gceist.

Míníonn Gadamer an chaoi nach ann d'aon pheirspictíocht gan an teanga. Ní féidir aon léiriú cuimsitheach a dhéanamh ar an domhan – foirmlí agus áitimh na heolaíochta san áireamh – gan leas a bhaint as teanga, dar leis. Sa deireadh thiar thall, dar le Gadamer, tá caidreamh chomh dlúth idir teanga agus domhan nach ann iad in uireasa a chéile: 'If the world is only world insofar as it is spoken in language, language, too, is only language to the extent that it speaks world'. (*TM*, 443) Ní domhan ann féin, "world-in-itself", atá in aon cheann de na réimsí eolais atá luaite thuas. De réir Ghadamer cuirtear gach réimse eolais in iúl trí mheán na teanga agus trí gach rud ar domhan atá faoi riar na teanga mar sin. Ní bac ar eolas é seo, dar leis. Is modh uileghabhálach agus bisiúil í an teanga trinar féidir gach 'world picture' nó 'every possible insight' (*TM*, 444) a chur in iúl agus a shaibhriú de shíor:

[T]he verbal world in which we live is not a barrier that prevents knowledge of being-in-itself but fundamentally embraces everything in which our insight can be enlarged and deepened ... As verbally constituted, every such world is of itself always open to every possible insight and hence to every expansion of its own world picture and is, accordingly, available to others. (*TM*, 444)

Dar ndóigh, tá traidisiún ceiliúrtha raidhsiúil ar an dúlra le sonrú i litríocht na Gaeilge, agus go leor de litríocht na fantaisíochta. Is féidir macallaí agus sainchomharthaí na seánraí sin a aithint i saothar Jenkinson.

Dán ina léirítear mionphlé fhileata ar phróisis chruthaithe agus leanúnachais an dúlra is ea, 'Creideamh' (*BG*, 30). Anuas air sin, feictear go bhfuil fianaise sa dán seo gurb ionann, de réir scéimre Ghadamer, plé ar an domhan (agus ar thuiscintí na neolaíochtaí nádúrtha agus traidisiúnta is bonn don dúlra) agus plé ar an teanga. Agus an file 'cois abhann' i rith 'fioscadh Bealtaine', léirítear go bhfuil créatúir bheaga na cruinne bailithe mórthimpeall uirthi. Ní breathnóir fuarchúiseach nó oibiachtúil í an file sa dán seo. Is duine í a bhfuil bá chomh mór sin aici leis an dúlra go ndealraíonn sé go bhfuil sí mar chuid de:

fríd bheag phráinneach ag deifriú thar m'ordóg,
speig ag fuáil léi ar uaim mo bhrístí,
naomhluan de mhíolta liom,
mo chosa á gceangal dá chéile ag damhán alla. (BG, 30)

Is léir dúinn go bhfuil an bhá seo ag an dúlra leis an bhfile mar go gcuinníonn na créatúir bheaga thart uirthi go dúthrachtach agus gan aon chur acu ina coinne. Cineál Naomh Proinsias is ea an file seo, macalla a threisítear sa tagairt do 'naomhluan de mhíolta liom' (BG, 30). Sa dán seo, agus i raidhse dánta de chuid Jenkinson, is léir go dtugtar cead a chinn don dúlra agus go dtagann an dúlra i bhfriotal mar ghuth ann féin.

Is féidir a rá go léirítear sa dán 'Creideamh' (BG, 30), agus i ndánta eile de chuid Jenkinson, bá le próisis an dúlra agus, mar sin, meas as cuimse, i dtéarmaí Ghadamer, do 'otherness' an dúlra.²⁴⁹ Ag teacht leis sin, cuireann Jenkinson síos ar an gcaoi a leanann na créatúir bheaga orthu agus, leis sin, feictear go bhfuil an dúlra an-ghníomhach lena chúraimí féin:

fríd bheag phráinneach ag deifriú thar m'ordóg,
speig ag fuáil léi ar uaim mo bhrístí. (BG, 30)

Mar riasradh eipistéimeolaíoch nó 'spot of time', mar a bheadh ag Wordsworth, tagann léirstean gléineach ar ord na cruinne chuig an bhfile sa dán seo²⁵⁰:

rinne mé *credo* le tob-ghean,
de mhear-thuiscint. (BG, 30)

Agus leanann ón ráiteas sin tuiscint i leith thimthriall na beatha de réir paraidíme éabhlóidí a bhfuil ról lárnach ag próisis scaipthe nó phailnithe na mbláthanna inti. Cuireann an file an tuiscint obann seo i leith an dúlra in iúl nuair a deir:

²⁴⁹Mauro Grün, 'Gadamer and the Otherness of Nature: Elements for an Environmental Education,' *Human Studies*, 28 (2005), 163.

²⁵⁰David Ellis, *Wordsworth, Freud and the Spots of Time: Interpretation in the Prelude* (New York: Cambridge University Press, 1985), 62.

”Tá’s agam,”
arsa mise go lúcháireach,
go mairfidh rud éigin,
ponc beag éigin de phailín an aeir
slán ceilte i gclúid blátha,
go mbeidh floscadh eile ann
go n-éabhlóidh arís ar bhealach éigin
neach a aithneoidh ciaróg’. (BG, 30)

Ó shíolta tosaigh na mbláthanna *trí* chréatúir bheaga *trí* loighic éiceolaíoch thraidisiúnta na hÉireann, creideann an file go dtiocfaidh as an ailceimic sin uilig ‘neach a aithneoidh ciaróg’ (BG, 30). In ionad loighic na heolaíochta i dtaobh an dúlra, cuirtear loighicí an traidisiúin Ghaelaigh chun tosaigh mar mhíniú ar mhodh giniúna an domhain. Is trí mheán ghaois fholaithe an tseanfhocail – agus mar sin - trí chiúta saineiúl na *teanga* agus na *teanga traidisiúnta* a chuireann Jenkinson a tuiscint maidir le leanúnachas an domhain in iúl. Bíonn, dar ndóigh, straitéisí teangúla á seachadadh tríd na seanfhocail ar bhealaí a thagraíonn don ghaois choitinn agus do phróisis fhéin-tagartha na teanga féin. I bhfocail eile, sa líne ‘neach a aithneoidh ciaróg’ (BG, 30), úsáideann Jenkinson seanfhocal comónta ar shampla féintagarthach é de chiúta teanga trína gcuirtear eolas abhaile ar phróisis an dúlra, agus mar sin, ar phróisis ghiniúna an domhain. Tugtar le fios dúinn sa sampla seo, mar sin, gur féidir machnamh ar an domhan a bheith ina machnamh ar an teanga san am céanna.

Is rud cuimsitheach agus bisiúil de shíor é an domhan, dar le Gadamer. Os rud é go bhfuil gach uile rud sa domhan faoi riar na teanga i scéimre Ghadamer, fágann sé sin gur rud uilechuimsitheach agus bisiúil í an teanga. Cuimríonn an teanga an domhan i gcónaí, dar leis:

[T]he infinite perfectibility of the human experience of the world means that, whatever language we use, we never succeed in seeing anything but an ever more extended aspect, a “view” of the world. Those views of the world are not relative in the sense that one could oppose them to the “world in itself”, as if the right view from some possible position outside the human, linguistic world could discover it in its being-in-itself. (TM, 444)

Ba léir sa dán ‘Creideamh’ (BG, 30), mar sin, fianaise den chaoi gur féidir leis an teanga (an teanga thraidisiúnta, sa chás seo) próisis uilíocha ghiniúna an domhain a chuimriú i gciúta *teangúil* an tseanfhocail.

Míníonn Grün teoiric Ghadamer go bhfuil cosúlachtaí idir an chaoi a dtéann an dúlra agus píosa ealaíne i bhfeidhm orainn tríd an duine a mhealladh chun tuisceana de réir frámaí tagartha dá gcuid féin. Sa pharaidím seo, déanann an ealaín agus an dúlra ‘self-representation’ orthu féin:

In art the experience is always one of being confronted by someone or something; of being seduced or challenged by the simple fact of otherness. Consequently nature itself will not be heard until we engage with it in its own terms. This is not to say that nature loses its dignity, but rather to argue that nature, like the work of art becomes itself in the act of self-representation. This understanding is possible only when we retain respect for the thing, for its otherness.²⁵¹

Is léir sna línte deiridh den dán ‘Creideamh’ (BG, 30) go n-eascraíonn féith na filíochta agus na cruthaitheachta as tuisceantí ar nádúr na beatha agus as teagmháil leis an dúlra nuair a chríochnaíonn an file leis na focail:

“‘Búm!, búm!, búm!’” arsa an clóscríobhán’. (BG, 30)

Mar mhalairt ar thuiscint na teanga traidisiúnta a chasann Jenkinson as gaoisfhocail na Gaeilge sa dán ‘Creideamh’ (BG, 30), tá na heolaíochtaí nádúrtha faoi chaibidil sa dán, ‘An Réadóir Neirbhíseach’ (UB, 27). Seasann an réalteolaíocht do réimsí eolais na heolaíochta go ginearálta san anailís seo. Dar le Gadamer go bhfuil an anailís Chairtéiseach a fhéachann le deighilt a chruthú idir comhfhios an duine agus a machnamh ar an domhan fabhtach san iliomad slite. Dar leis nach ann don tuisceint i leith an domhain gan í a bheith faoi riar na teanga, gach tuisceint eolaíochta san áireamh. Mar aon leis an réadóir/réalteolaí i ndán Jenkinson atá *neirbhíseach* faoi scóip a cumais féin an domhan a thuiscint agus a léiriú laistigh de fhrámaí tagartha na heolaíochta amháin, maíonn Gadamer nach féidir leis an eolaí peirspictíocht a ghlacadh nach bhfuil, sa deireadh, faoi

²⁵¹Mauro Grün, ‘Gadamer and the Otherness of Nature: Elements for an Environmental Education,’ *Human Studies*, 28 (2005), 163.

chomaoín ag an teanga.

In ‘An Réadóir Neirbhíseach’ (UB, 27), mar sin, tugtar léargas ar an nasc a shamhlaíonn Jenkinson idir í féin agus ollmhéid na cruinne. Téann an cosmos chomh mór sin i bhfeidhm ar an bhfile go bhfuil sí ar tinneall de dheasca na teagmhála le maorgacht na cruinne. Sa véarsa deireanach den dán, ríomhann Jenkinson a tuiscint ar bhunphrionsabal giniúna an tsaoil. Insíonn sí dúinn, amhail is gur rud *nádúrtha* é, go raibh sí suite thuas sna spéartha agus gur thuirling sí anuas:

Bhíos im shuí thuas, ar imeall an phlainéid
im thimpist bheag shainiúil ar imeall timpiste
i measc thimpistí na mórtimpiste
agus thugas na cosa liom
an babhta seo. (UB, 27)

In alt próis léi, labhrann Jenkinson le humhlaíocht i leith na cruinne agus le gliondar gur ‘timpiste’ bhunúsach a thug ann muid ar an gcéad lá:

My poet in all of this is a creature who has accepted the dethronement of *Homo Sapiens* from the centre of the universe, has accepted the “cosmic insignificance of humankind”, has accepted that the price of knowledge is realisation that we humans originate, in Stephen Jay Goulds words, “as a tiny twig on an improbable branch of a contingent limb on a fortunate tree...in the last millimicro-second of geological time. She has no conviction that our advent was inevitable, logical, anything but the most miraculous (for us) consequence of innumerable contingencies [...] The natural thing to do is to dream of the how and why, to explain with faculties alert all the surrounding consequences of contingency.”²⁵²

I ndiaidh seal amuigh ar ard sléibhe, samhlaíonn an file áit chlúmhach bhláthmhar mar nimhíoc ar an mothú ard:

Táim fillte ón sliabh anois díreach
agus tá na fallaí á gcrapadh isteach agam timpeall orm féin.

²⁵²Biddy Jenkinson, ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1, (1991a), 32-33.

Táim ar nós ceilpeadóirí i bpiotal Dáilia – ag tochailt fúm
go ndéanfaidh an brú cothrom imchiorclach, ionraic arís mé. (UB, 27)

Is léir gur tuiscintí pléascacha iad na tuiscintí cosmacha a bhraitear i measc na reann. Deir an file:

Is baolach an rud é suí ar barr binne istoíche.
Is féidir titim chun éadlúis
scaipeadh in easra mór na reann
imeacht as(UB, 27)

Tá an-chosúlacht idir taithí Jenkinson ‘in easradh mór na reann’ (UB, 27) agus léargais Italo Calvino ina leabhar gearrscéalta, *Cosmicomics*. Guthanna cosmacha is ea na guthanna in *Cosmicomics* seo faoi mar a bheadh réalt-daoine ag caint atá ann. Tá cosúlacht le feiceáil idir dánta Jenkinson agus léiriú na réalt-ghuthanna cosmacha Calvino. Faoi mar atá i léiriú Jenkinson sa dán ‘An Réadóir Neirbhíseach’ (UB, 27), cuirtear léargais ghreannmhara os ár gcomhair amach ar nádúr na taithí saolta i stíl insinte na bréag-*memoir* de chuid Calvino:

In the summer we’d run outside and play in the evening sunshine with not a care in the world. She was my whole life. The fondest memory I have of her was when we went mushroom picking, spending hours foraging for mushrooms amongst the stars and comets.²⁵³

Murab ionann agus an tuiscint Chairtéiseach, mar sin, is féidir meas Jenkinson ar ‘otherness’²⁵⁴ an chosmais a fheiceáil go soiléir sa chaoi a dtéann an dúlra chomh mór sin i bhfeidhm ar an bhfile. Anuas air sin, agus mar chodarsnacht eile leis an tuiscint Chairtéiseach, léirítear go bhfuil comhfhios/intinn an fhile leabaithe i míorúilteacht thaismeach an dúlra de bharr a teagmhála cosmaí i measc na reann. Ag leanacht ón oidhreacht Chairtéiseach ar an eolaíocht, mar sin, tugann Gadamer fogha faoi aon áiteamh

²⁵³ Italo Calvino, *Cosmicomics* (London, Cape, 1970).

²⁵⁴ Mauro Grün, ‘Gadamer and the Otherness of Nature: Elements for an Environmental Education,’ *Human Studies*, 28 (2005), 163.

de chuid na heolaíochta a fhéachann lena chuid frámaí tagartha féin a chur chun tosaigh mar “world-in-itself” (*TM*, 448). Deir sé faoi áitimh na fisice mar shampla:

This creates the impression that the “world of physics” is the true world that exists in itself, the absolute reality as it were, to which all living things are related, each in its own way.

But is it really the case that this world is a world of being-in-itself ...? The world of physics cannot seek to be the whole of what exists. For even a world equation that contained everything, so that the observer of the system would also be included in the equations, would still assume the existence of a physicist who, as the calculator, would not be an object calculated. A physics that calculates itself and was its own calculation would be self-contradictory. (*TM*, 448)

Léiriú is ea ‘An Réadóir Neirbhíseach’ (*UB*, 27), mar sin, ar eolaí (réalteolaí seachas fisiceoir sa chás seo) ar léir dó nach féidir leis an réimse eolais a seasann sé dó léiriú uilechuimsitheach a dhéanamh ar an dúlra agus ar a bhfuil sa domhan. Deir an file:

Bhíos im shuí thuas, ar imeall an phlainéid
im thimpist bheag shainiúil ar imeall timpiste
i measc thimpistí na móorthimpiste
agus thugas na cosa liom
an babhta seo. (*UB*, 27)

Is léir sa dán seo, mar sin, go dtéann an cosmos chomh mór sin i bhfeidhm ar an bhfile go dteipeann ar aon iarracht measúnú eolaíochtúil a dhéanamh. I bhfocail eile agus faoi mar a léiríodh sa dán ‘Ceiliúradh’ (*BG*, 15), déanann an dúlra féinléiriú air féin. Is tagairt fhéintagarthach don teanga é an t-imeartas focal - ‘im thimpist bheag shainiúil ar imeall timpiste/i measc thimpistí na móorthimpiste’ (*UB*, 27) - ar ciúta lárnach de chuid na teanga é. Deir Jenkinson in agallamh le hAifric Nic Aodh: ‘Na dánta a thugann sásamh ar leith domsa a scríobh ná cinn a éilíonn meadaracht agus imeartas focal’.²⁵⁵

Trí thús áite a thabhairt don teanga mar fhreagairt ar an teagmháil chosmach, cuirtear in iúl nach féidir leis an taighde réalteolaíochtúil amháin cur síos sásúil a

²⁵⁵Biddy Jenkinson in agallamh le hAifric Mac Aodha, ‘Ní hAnsa,’ *Comhar*, Iml. 71.9 (2011), 21.

dhéanamh ar ollmhéid na cruinne. Tá sé seo ag teacht le háiteamh Ghadamer nach cóir glacadh leis an tuairim gur féidir le foirmli na heolaíochta ollfhrámaí tagartha na teanga a tharchéimniú. Deir Gadamer: ‘There is not the slightest reason ... to admit science’s metaphysical claim to know being-in-itself’. (TM, 448) Séard a chiallaíonn sé seo sa deireadh, dar le Gadamer, nach seasann muid riamh taobh amuigh den dúlra agus gur tríd an machnamh ar an teanga a thuigeann muid é seo:

Gadamer thus argues that to query the nature of things is inappropriate, and proposes that it should be replaced by querying the language of things. Therefore language is fundamental to our understanding of our own relationship with nature. Through language we will understand that, contrary to Cartesian views, we do not stand outside nature.²⁵⁶

Murab ionann agus áitimh na heolaíochta a mhaíonn stádas atá neamhspleách ar phrionsabail atá lasmuigh dá bhfrámaí tagartha féin, deir Gadamer go leanann léirstin chuimsitheacha agus bhailí an machnamh ar an domhan a bhfuil an teanga ina chroílár:

We find quite another situation when we consider man’s relationship to the world as a whole, as it is expressed in language. The world that appears in language and is constituted by it does not have, in the same sense, being-in-itself, and is not relative in the same sense as the object of the natural sciences. It is not being-in-itself, in so far as it is not characterised by objectivity and can never be given in experience as the comprehensive whole that it is. But as the world that it is, it is not relative to a particular language either ... Physics does not provide this point of view, because the world – i.e., the totality of what exists, is not the object of its research and calculation. (TM, 448)

Is dán é ‘An Réadóir Neirbhíseach’ (UB, 27) ina dtugtar le fios nach cinnteacht agus siúráltacht údarásach agus oibiachtúil a thagann as teagmháil leis an dúlra agus leis an gcosmos. I ndiaidh na teagmhála corraithí leis an gcosmos, is eachtra comhtháthaithe agus slánaithe é nuair a shamhlaíonn an file í féin ag tochailt mar cheilpeadóir i ndáilia go ndéanfar ‘ionraic arís’ í. Leis sin, cuid dhlúth den dúlra (agus den domhan) is ea an file nach mian léi seasamh oibiachtúil lasmuigh de fhrámaí tagartha an dúlra a bhaint amach le teacht chun réitigh le maorgacht na cruinne. Sa deireadh, is féidir a rá gur léiriú é ‘An Réadóir Neirbhíseach’ (UB, 27) go gcuirtear tuiscint i leith an domhain, tuiscint

²⁵⁶ Mauro Grün, ‘Gadamer and the Otherness of Nature: Elements for an Environmental Education,’ *Human Studies*, 28 (2005), 164.

eolaíochta san áireamh, in iúl sa teanga.

Cuimsiú cumasach ar thréithe lárnacha na caibidle seo is ea teideal an dáin, ‘Crannchur’ (*UB*, 14) mar go ndéanann an dúlra, de réir Ghadamer, féinléiriú air féin. Áirítear sa teideal seo meafar churadóireacht na gcrann agus modhanna pailnithe ar ionann iad agus síolrú nó crannchur nuair is trí mheán na gaoithe nó na n-ainmhithe a dhéantar é. Leis an tagairt do na crainn, tá an aigne Ghaelach agus tuiscintí an traidisiúin Éireannaigh mar chúlghrath ag an dán. Seo an rud atá le rá ag Comhairle na gCrann faoi shaoithiúlacht na gcrann san aigne Ghaelach:

Cheap na Sean-Ghaeil aibítir a léirigh an ról speisialta a bhí ag crainn sa ghnáthshaol. Ceapadh an aibítir seo, ar tugadh ogham uirthi, thart ar an gceathrú haois agus cumadh go speisialta í don Ghaeilge. Séard a bhí san aibítir oghaim ná sraith de mharcanna gearrtha isteach in imeall gallán. Léitear ogham mar a dhéantar crann a dhreapadh, ón mbun suas. D’fhreagair gach grúpa de mharcanna don litir agus tugadh ainm do gach litir. Ba é an focal don litir B ná beith agus sé seo comhcheangailte le crainn beithe, ach bhí an litir D comhcheangailte leis an dair. I dtús báire ainmníodh ocht litir as crainn – beith, fearnóg, saileach, dair, coll, péine, fuinseog agus iúr. Sna meánaoiseanna thug scoláirí ainmneacha crann ar na litreacha a bhí fágtha agus bhí aibítir na gcrann mar thoradh air.²⁵⁷

Dán grá is ea ‘Crannchur’ (*UB*, 14) ina samhlaíonn an file tionchar chomh mór sin ag an dúlra uirthi féin is a leannán go gclaochlaítear iad (móitíf ón traidisiún Gaeilge) i bhfoirm crann agus ritheann nádúr crann trína gcorp. Feictear é seo sa chéad véarsa nuair a deir an file:

Sa dairchoill idir chamáin chrann
le coimheascar lae
luíomar gan chraiceann seal
sa chríonach méith.
Chuireamar préamha geala fúinn
is chuaigh le craobh
gur deineadh crainn

²⁵⁷Póstaeir de chuid Chomhairle na gCrann, 2010.

faoi lánduilliúr

dínn araon. (*UB*, 14)

Samhlaítear solas leictreonach nach mór faoi thalamh sna fréamhacha agus athrú nádúir as síothlú trí ghéaga na leannán. Tá an briathar ‘deineadh’ fiorthábhachtach mar cuireann sé in iúl gur próiseas fulangach atá i gceist agus gur corpú ar an dúlra anois iad na leannáin. Sa chaoi seo, de réir theoiric Ghadamer, tá an dúlra ag teacht i bhfriotal mar léiriú air féin. Ní hiontas ar bith é go bhfuil atmaisféar searmanasach nádúr na gcrann le sonrú ar an dán seo nuair a chuimhnítear ar an meas a thugadh an aigne Ghaelach chianda do chrainn. Siombail choitianta sa mheon fileata Gaelach is ea an dair a bhfuil macallaí na ríogachta ag roinnt léi. Tá an nasc a léirítear thuas idir córas aibítreach na Gaeilge agus tuiscintí na héiceolaíochta traidisiúnta i leith na gcrann suntasach mar go bhfeidhmíonn sé ar chúl an dáin seo.

Tá cosúlacht idir argóintí Ghadamer i gcoinne na teoirice Cairtéisí agus na línte seo a leanas:

Scar an t-uabhar daonna linn

Mar a d’éireodh éan.

Bhraitheas gluais na coille ag rith

inár leagan séimh

is idirshnámh ár ngéag teann

le gus an tsaoil. (*UB*, 14)

Sa líne, ‘Scar an t-uabhar daonna linn’, tugtar le fios go ndéanann an choill agus nádúr na gcrann foirfiú ar na leannáin, dar leis an údar. Imíonn an nádúr daonna uathu mar a bheadh éan, ar siombail é den tsaoirse. Faoi mar a tharla do Narcissus²⁵⁸ na miotaseolaíochta, is crainn anois iad na daoine sa dán a bhfuil sé i ndán dóibh saol ‘soilbhír simplí’ a chaitheamh i measc a ‘gcomhchrann’ i staid idéalach de réir nádúr eiseamláireach an chrainn. Deir an file:

²⁵⁸Mícheál Mac Craith, *Lorg na hÍasachta ar na Dánta Grá* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Teo., 1989), 62-77.

Leanaimís sampla ár gcomhchrann ar theacht don oíche.
Seasaimis béal fúinn sa chré, beag beann ar dhaoine
ag deochadh linn faoi mhúr duilleog
go soilbhir simplí
is sneachta caoin ag cigilt
ár mbarraicí. (UB, 14)

Traidisiún

Déanann Dean C. Hammer achoimre ar shainmhínte éagsúla ar cad is traidisiún ann agus tagraíonn sé do mhíniú Ghadamer ar an ábhar san alt, ‘Meaning and Tradition’:²⁵⁹

Tradition has been defined variously as a "handing on of formed ways of acting, a formed way of living, to those beginning or developing their social membership," as "something handed down," and as "anything which is transmitted or handed down from the past to the present." ... tradition is defined as ideas or practices that display consistency over time and between individuals and inform these individuals' actions or beliefs. That traditions exist between individuals and that there is a prescriptive element within tradition should not raise significant controversy. So, too, that tradition has to do with continuity is rarely a point of debate.²⁶⁰

Ní miste a rá anseo go dtagraíonn an téarma ‘traidisiún’ i bhfilíocht Jenkinson do na réimsí eolais ar dlúthchuid den aigne Ghaelach iad, mar atá, an seanchas agus an béaloideas, agus an traidisiún scríofa. Tugann Marie Battiste agus James Henderson cuntas ar cad is féidir a lua le heolas traidisiúnta:

Indigenous knowledge is a way of living within contexts of flux, paradox, and tension, respecting the pull of dualism and reconciling opposing forces [....] Developing these ways of knowing leads to freedom of consciousness and to solidarity with the natural world.²⁶¹

Tagann Jenkinson leis an nóisean gurb ionann fios i leith na cruinne agus saoirse nuair a

²⁵⁹Dean C. Hammer, ‘Meaning & Tradition,’ *Polity*, Vol. 24, No. 4 (Summer, 1992), 557.

²⁶⁰*Ibid.*, 557.

²⁶¹Deborah McGregor, ‘Coming Full Circle: Indigenous Knowledge, Environment and Our Future,’ *The American Indian Quarterly*, Vol. 28.3 agus 4, (2004), 389.

deir sí:

Má bhristear na faisceáin
séidfídh an domhan chun siúil
is tá mo chroí ann. (*BG*, 23)

Sa chaibidil seo trí chéile, pléitear an chaoi go ndéanann Jenkinson cúram den fhilíocht, ar léiriú í ar an gcultúr, ar an teanga agus ar an gcaidreamh atá aici leis an domhan. Léirítear an dúlra ag feidhmiú mar fhoinsé feasa sa dán, ‘Lá Fómhair i nGleann na gCuach’ (*UB*, 11):

Sa ghleann seo, idir dhá bhruach síne
sileann an bláth corcra le sruthán
go garraí mar a bhíogann *montbretia*
trí chrann róis corcardhearg leathfhiáin
[...]
Mar tá faid á fáil anseo agam ar uaigneas
idir slogadh is athsheachadadh na círe,
fios ag líonadh isteach in áit an aoibhnis
is na féileacáin á mbrú asam de shíor
gur geall le piotail sceiche gile lá gaoithe
mo sciatháin faoi riasc. (*UB*, 11)

Níl sé deacair a aithint go bhfuil tréanlorg thraidisiún litríochta na Gaeilge le feiceáil ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson, ach is í an cheist atá le freagairt ná cad é go díreach an caidreamh atá ag Jenkinson leis an traidisiún. San anailís a dhéantar ar fhilíocht Jenkinson sa chaibidil seo mar sin, leagtar béim speisialta ar an gcaoi a *dtugtar* an traidisiún dúinn trí fhocail agus trí mhodhanna scríofa an traidisiúin litríochta.

Mar a cuireadh in iúl cheana, maítear gur gné thábhachtach den chíoradh ar mhórchéistean a bhaineann le traidisiún, filíocht agus teanga an léiriú a dhéanann Jenkinson ar an dúlra. Maítear sa tráchtas seo trí chéile nach téamaí neamhspleácha iad

an dúlra, an traidisiún, an fhilíocht agus an teanga ach go bhfuil siad fite fuaite ina chéile aici san fhilíocht seo. Bunaítear an anailís seo ar thuiscintí feiniméaneolaíocha i leith an traidisiúin agus i leith na teanga de chuid Hans Georg Gadamer.

Traidisiún Litríochta na Gaeilge – traidisiún bearnach

Díríonn an mhír seo ar ghné nach mbaineann le saothar Jenkinson amháin, ach le gach aon scríbhneoir comhaimseartha sa Ghaeilge. Ní mór don scríbhneoir Gaeilge dul i ngleic le comhthéacsanna teanga nach bhfuil chun leasa na Gaeilge. Rianaíonn Máirín Nic Eoin trí bhunfhíric maidir le staid agus úsáid na Gaeilge i láthair na huaire. Áitíonn sí nár mhór glacadh leis:

- gur i suíomh teagmhála teangacha atá litríocht na Gaeilge á saothrú le fada an lá agus gur i gcomhthéacsanna sóisialta ina bhfuil an dá theanga á n-úsáid agus á meascadh atá formhór de phobal na Gaeilge ag feidhmiú;
- gur teanga í an Ghaeilge chomhaimseartha a léiríonn go leor de chomharthaí sóirt teanga atá i mbaol a báis agus gur básaithe a bheadh sí cinnte murach tacaíocht leanúnach an stáit – dá easnamhaí í dar le go leor – ó na fichidí ar aghaidh;
- gur láidre ná riamh stádas an Bhéarla mar theanga dhomhanda.²⁶²

Áitítear anseo, mar sin, gur deacair d’aon scríbhneoir Gaeilge nóisean de chontanam teangúil aontaithe Gaeilge a shamhlú de dheasca imeachtaí stairiúla agus polaitiúla na hÉireann. Pléitear go forleathan an chaoi ar fhág imeachtaí stairiúla agus polaitiúla in Éirinn an seanchóras Gaelach briste agus pléitear freisin na himpleachtaí fadtéarmacha a bhí ann don tsaoithiúlacht Ghaeilge agus don litríocht. Is mar seo a thugann J.E. Caerwyn Williams agus Máirín Ní Mhuiríosa léargas ar staid fhilíocht Uladh i ndiaidh phlandáil chuimsitheach a bheith déanta ar an gcúige sin:

Tar éis phlandáil Uladh chuaigh an litríocht in ísle bhrí do réir a chéile ar fud an chúige sin; thart faoi dheireadh an 17ú agus i gcaitheamh an 18ú haois ní raibh á saothrú go rialta ach sa chuid thoir theas den chúige, i gContae Ard Mhacha, i

²⁶²Máirín Nic Eoin, *Trén bhFearann Breac: An Dlíáithriú Cultúir agus Nualitríocht na Gaeilge* (Baile Átha Cliath: Cois Life Teo, 2005), 322.

gContae Lú agus sna contaetha timpeall orthu sin.²⁶³

Rianaíonn Máirín Nic Eoin impleachtaí réimeas na dTudurach ar Éirinn agus ar tháirgeadh na litríochta de réir an léimh iar-chóilínigh nuair a deir:

Is é mórtábhacht an tséú haois déag i stair an chóilíneachais in Éirinn ná gur san aois sin ba mhó a ghéill taoisigh Ghaelacha do choróin Shasana. Fiú amháin mura raibh sa ghéilleadh céanna go minic ach straitéis fhéinchosanta ag daoine a bhí ag iarraidh greim éigin a choinneáil ar a gceannas áitiúil, tagann impleachtaí an ghéillte chun cinn de réir a chéile i bhfilíocht na haoise.²⁶⁴

D'fhéadfaí freagra an tsaoránaigh a goineadh ag an stair a léamh sna línte a leanann den dán 'A.D. 1987' (*UB*, 9):

Slogaim brionglóidí
is cacaim stair. (*UB*, 9)

Is éard a dhéantar a chardáil anseo, mar sin, ná iarracht Jenkinson na himpleachtaí fadtéarmacha a lean cliseadh an traidisiúin agus an chultúir Ghaelaigh a chur ó mhaith. Déanann sí é seo tríd an gcúram a dhéanann sí den teanga, den traidisiún agus den fhilíocht sa Ghaeilge. Tá sé seo ar aon dul leis an méid a deir Gadamer faoi leigheas na teanga: 'We know how putting an experience into words helps us cope with it. It is as if its threatening, even annihilating, immediacy is pushed into the background, brought into proportion, made communicable, and hence dealt with'. (*TM*, 450)

Is mothú coitianta i measc scríbhneoirí Gaeilge comhaimseartha é gur tharla briseadh stairiúil sa Ghaeilge. Ina theannta sin, is mothú coitianta é go bhfuil cúinsí teangúla ag bagairt ar mheán liteartha na Gaeilge agus gur deacair do scríbhneoirí Gaeilge *contanam* líneach a shamhlú. Mar seo a mhíníonn Eoghan Ó Tuairisc cás an scríbhneora Ghaeilge:

If he writes in Irish he feels he has to close his mind and memory to the overtones

²⁶³J.E. Caerwyn Williams agus Máirín Ní Mhuiríosa, *Traidisiún Liteartha na nGael* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta., 1979), 265.

²⁶⁴Máirín Nic Eoin, *B'ait Leo Bean: Gnéithe den Ídé-eolaíocht Inscne i dTraidisiún Liteartha na Gaeilge* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar, 1998), 201; féach freisin Dunne, 1980, 7–30; Canny, 1982, 91–116; O'Riordan, 1988, 73–81.

and insights of the English incisiveness which the Irish language will not accommodate; if he writes in English he finds that medium which will not distil the earthy allusiveness and indefinable nuances of meaning which he has glimpsed in the Irish tradition.²⁶⁵

Tá scríbhneoirí, áfach, nach nglacann le nóisean an bhrisidh a bheith taobh thiar dá gcuid ceapadóireachta sa Ghaeilge. Luaim, mar shampla, dán Alan Titley a dtagraítear dó in alt Bhiddy Jenkinson, ‘Nuafhilíocht na Gaeilge i dtreo na Mílaoise’.²⁶⁶

‘Éirigh!’ arsa an Glaoch. ‘Suas, suas,
Is craith díot teora na cré,
Freagair toghairm fógartha an ama,
Fág spliuganna díchreidiúnaithe na staire
Is díphlandáilfear préamhacha do ghreamaithe.
Siúil leat is cluinfeam tuilleadh!’²⁶⁷

Is díol spéise é go n-úsáideann Alan Titley frámaí tagartha na plandála le pointe a chur abhaile ar a chomhscríbhneoirí Gaeilge. Murab ionann agus Titley, a shéanann an briseadh mar ollchomhthéacs do scríobh na litríochta Gaeilge, d’fhéadfá a rá go n-úsáideann Jenkinson meafar an chrainn le briseadh leanúnachais a shamhlú le saothrú na teanga. Sa dán ‘Crannadóireacht’ (*BG*, 12) deir Jenkinson:

Níl acmhainn agam ar léargas leanúnach
Ní bhainfead adhmaid arís go briseadh duilliúir. (*BG*, 12)

Tá ról lárnach ag crainn i saol an dúlra agus is minic, mar a léiríodh sa dán ‘Crannchur’ (*UB*, 14) a fheidhmíonn crainn ar bhonn meafarúil san fhilíocht go ginearálta. In ‘Crannadóireacht’, (*BG*, 12) d’fhéadfá a rá gur tagairt fháithchiallach don traidisiún

²⁶⁵Eoghan Ó Tuairisc, ‘The Psychic Partition,’ *Irish Pages*, Vol.1 No. 2 The Justice Issue ([1975], Autumn/Winter 2002/2003), 171; Ábhar leathan-díospóireachta, áfach, cás cointeanóideachais an scríbhneora Ghaeilge i measc tráchtairí acadúla. Féach Deane, 1979, 41-47; Titley, 1981, 59-65; Denvir, 1988, 40-54; Mac Giolla Léith, 1989, 46-54.

²⁶⁶Biddy Jenkinson, ‘Nuafhilíocht na Gaeilge i dtreo na Mílaoise,’ *Feasta*, (Eanáir, 2000a), 11.

²⁶⁷*Ibid.*, 11

briste atá i ráiteas Jenkinson, ‘Níl acmhainn agam ar léargas leanúnach’ (*BG*, 12). Mar sin, tagann an traidisiún i láthair i dtéacs Jenkinson mar ollbhearna. É sin ráite, feictear go bhfuil *siolta* dóchais le feiceáil sa dán:

Ar an dair chríonna fás naíonda. [...]

Idir corp is craiceann, míolta. [...]

Comharbaí siolta. (*BG*, 12)

Meafar dóchais agus dúchais in aon uain iad na siolta den traidisiún a ndéantar a scaipeadh ar fud shaothar Jenkinson trí mhodh na tagartha. Trí thagairtí don traidisiún a scaipeadh, déanann Jenkinson athphlandáil ar ar cailleadh sa litríocht chomhaimseartha.

Ina theannta sin, fágann *an chaoi* go ndéantar an traidisiún a scaipeadh trí mhodh na tagartha ar fud fhilíocht Jenkinson nach bhfuil sprioc chinnte ag úsáid na dtagairtí seo. Ar bhealach, tagraíonn siad don traidisiún amháin. Feidhmíonn na tagairtí, mar sin, mar ‘fás naíonda...comharbaí siolta’ ar dhá bhealach. Ar an gcéad dul síos, is ‘fás naíonda’ iad sa chaoi a ndéanann siad buanú ar an traidisiúin in intinn léitheoirí Jenkinson. Ar an dara dul síos, feidhmíonn siad mar bhealach forásach léitheoireachta sa mhéid is go bhfághtar fúinne, léitheoirí, ár gciall féin a dhéanamh de na tagairtí céanna. Is próiseas scaoilte léitheoireachta é seo mar atá sé ag Medbh McGuckian ina dán ‘The Seed-Picture’:

The seeds dictate their own vocabulary,

Their dusty colours capture

More than we can plan....²⁶⁸

In ainneoin a hadmhála faoin gciorrú a rinneadh ar tháirgeadh na litríochta de bharr chúinsí stairiúla an dífhréamhuithe, maíonn Jenkinson gur cóir port dóchais agus buanaithe a sheinnt in ionad goltraí faoin méid a cailleadh:

Is fíor gur chúngaigh agus gur chaolaigh an saol Gaelach ón séú haois déag i leith go dtí nach raibh fágtha ag tús an chéid ach an caoga léitheoir úd a luadh cheana agus an dán tíre. Is fíor gur gá dlús a chur leis an tógáil i ngach aon réimse dá bhfuil ann ach ní dhéanfar a leithéid trí chuid na filíochta a chumadh

²⁶⁸Medbh McGuckian, *The Flower Master* (New York: Oxford University Press, 1982), 23.

uirthi, a mhalairt ar fad.²⁶⁹

Ag leanacht ón ráiteas thuas, d'fhéadfaí a rá go seasann na 'comharbaí síolta' sa chéad véarsa de 'Crannadóireacht' (BG, 12) d'fhilí na Gaeilge agus iad ag fás ar an 'dair chríonna' ar meafar don traidisiún dúchais í:

Ar an dair chríonna fás naíonda
Nimh sa sú sa dair chríonna
Idir corp is craiceann, míolta.
Lobhadh istigh, comharbaí síolta.
Ar an dair chríonna fás naíonda. (BG, 12)

Tá Jenkinson ag teacht leis an nóisean seo gur féidir an traidisiún liteartha a léamh i dtéarmaí crann nuair a deir:

Bím lán lán suáilceach gairmiúil agus mé im dhuilleog ar chrann ginealaigh fileata a phréamhaigh nuair a ghabh Aímhirgin Glúngheal Éire do chlann Mhíle d'fhaobhar dáin. Crann iúir é an traidisiún Gaelach in Éirinn, Eo Rossa ar shuigh Suibhne agus Mór agus Mis ann romhainn, agus is ceadmhach a bheith ábhairín teann as a leithéid agus tú ag foighneamh le *Sitka Spruces* an Bhéarla.²⁷⁰

Sa dán 'Síorghlas' (OB, 93), feighlí páirce agus garraíodóir is ea an file a bhfuil a tuiscint *éiceolaíoch* i leith an traidisiúin le haithint ar an gcaoi a n-athchruthaíonn sí cúinsí gnáthóige atá foirfe d'athshíolrú agus do chothú thionchair iomadúla an traidisiúin agus an chultúir Ghaeilge:

chuireas crainn iúir
le go mbeadh cosán léimrí
agus foscadh geimhridh
ag na geilt
a thiocfadh ar cuairt chugam,

²⁶⁹Biddy Jenkinson, 'Nuafhilíocht na Gaeilge i dtreo na Mílaoise,' *Feasta*, (Eanáir, 2000a), 11.

²⁷⁰*Ibid.*, 10.

Suibhne, Cú Chulainn,

Mis, Mór

agus a gcairde.

Níor chuireas ach aiteall, iúr, cuileann, caithne

le go mbeadh an fásra de réir a dtaithí. (OB, 93)

Sna línte thuas, feictear go ndéanann Jenkinson garraíodóireacht íogair le go mbeidh cúinsí agus coinníollacha fáis ann do bhuanú an traidisiúin. Déantar ullmhú sa dán ar ithir an traidisiúin le go ndéanfar athphlandáil uirthi agus le go gcothófar agus go méadófar coill na litríochta do na glúinte amach anseo. Déantar comhshamhlú idir gnáthóga na foraoise agus réimsí na teanga agus na litríochta sa véarsa seo thíos:

Aréir agus brat sneachta gorm ré-ghealaithe

ar an bhfearann,

thuirling scál.

Isteach i *Sitka Spruce* na foraoise

a chuaigh sé.

Mo dhán. (OB, 93)

Tuigimid ó scríbhinní próis agus ó dhán Jenkinson go samhlaíonn sí an Béarla leis an ‘*Sitka Spruce*’ (*Feasta*, Eanáir, 2000, 10) ar comhartha é de phatrúin athfhoraoisithe a rinneadh le blianta beaga anuas in Éirinn ar chrainn nach bhfuil dúchasach.

An Traidisiún, an Teanga agus “historical consciousness”

Díreofar anois ar dhán dar teideal ‘Guthanna Sinseartha’ (OB, 40) ina bhfuil iomaíocht idir na traidisiúin dhúchais agus réimse na heolaíochta mar dhúshraith aige. Ina theannta sin, léiriú is ea an dán seo ar na comhthéacsanna difriúla inar lonnáiódh an teanga

Ghaeilge go stairiúil agus ar an teanga féin go ginearálta. Tá léargais sa dán freisin ar conas mar a seachadtar traidisiúin ó bhéal agus ar mhórchéisteanna tuisceana atá mar chuid d'anailís fheiniméaneolaíoch Ghadamer. Labhraíonn Gadamer faoi cheist na tuisceana agus na teanga agus tagraíonn sé do ghnéithe stairiúla na dteangacha saineolaíoch:

For you understand a language by living in it – a statement that is true, as we know, not only of living but dead language as well. Thus the hermeneutical problem concerns not the correct mastery of language but coming to a proper understanding about the subject matter, which takes place in the medium of language. (*TM*, 386-7)

Is féidir a rá go bhfuil plé leathan ar ‘subject matter’ agus ar an tuiscint a bhaintear amach trí mheán na teanga sa dán ‘Guthanna Sinseartha’ (*OB*, 40) a dhíríonn ar an nGaeilge go speisialta. Feictear go n-eascraíonn plé ilfhiúsach sa dán as díospóireacht bhunúsach faoi chleachtais churadóireachta a sheasann do theagmháil Jenkinson leis an dúlra. Tá fianaise sa dán seo, mar sin, ar mhaíomh Ghadamer gurb ionann plé ar an domhan agus plé ar chúrsaí teanga. Ag tús an dáin, cuirtear an churadóireacht i láthair:

Fál sceach á chur agam,
Lá Fhéile Bríde, lá bog tais,
ceobhrán allasach báistí anuas.
Pé áit a aimsíonn béal na láí
cúil chré sa chlochrach
déanaim poll, sáim fréamh,
cuirim spalla anuas uirthi. (*OB*, 40)

Cuid de thraidisiún reacaireachta agus de shiombalachas na dtraidisiún Éireannach is ea Bríd a luaitear sa dara líne den dán. Pearsa is ea Bríd a sheasann mar léiriú ar reacaireachtaí na staire, an naomhsheanchais, an dinnseanchais agus an tseanchais thraidisiúnta. Léiriú dílis is ea í, mar sin, ar ghnéithe iomadúla d’insintí éagsúla ar stair agus ar chultúr na hÉireann. Sa tráchttaireacht a leanas, baintear leas as téarmaí Battiste agus Henderson le cur síos a dhéanamh ar an eolas traidisiúnta, mar atá, *inherited knowledge* (eolas na sean), *indigenous knowledge* (eolas dúchasach), agus *traditional*

ecological knowledge (tuiscintí na héiceolaíochta traidisiúnta).²⁷¹ Fásann ‘Guthanna Sinseartha’ (OB, 40) as comhrá samhlaithe idir an file agus guthanna na sean – meascán de ghuthanna a muintire agus an ‘*inherited knowledge*’ (eolas na sean) atá tagtha anuas chuici faoin gcuradóireacht. Is féidir a rá, áfach, gur comórtas oscailte é an dán seo idir eolas na sean, an t-eolas dúchasach agus tuiscintí na héiceolaíochta traidisiúnta ar láimh amháin, agus tuiscintí agus meon na heolaíochta ar an láimh eile. Cuirtear timthrialla ama an dúlra i gcomórtas le coinbhinsiúin chomhordaitheacha na tuisceana daonna ina leith .i. imeacht na séasúr in iomaíocht le tuiscintí féilire. Ina theannta sin ar fad, tosaíonn comhrá an dáin amach ina dhíospóireacht idir gnéithe de chultúir a mhúnlaigh réimsí éagsúla de stair na hÉireann. I measc na réimsí a áirítear anseo tá réimsí teangeolaíochta, reiligiúnda, geo-thíreolaíochta agus geo-pholaitiúla/stairiúla, an t-eolas traidisiúnta dúchasach agus neamhdhúchasach.

Mar a léiríodh cheana, maíonn Gadamer go bhfuil gach plé ar an nasc idir muid agus an domhan lonnaithe sa teanga. Leanann sé mar sin go bhfuil an díospóireacht idir na traidisiúin a phléitear sa dán seo lonnaithe in ollchomhthéacs na teanga. Ní hamháin go bhfuil an teanga lárnach sa phlé seo ach tá an dúlra agus an traidisiún go smior ann.

Tosaíonn comhrá idir an file agus a muintir – a mamó agus a sean-aintín – agus iad ag cur foláirimh uirthi óna n-ithreacha iarbháis, ‘suite i dtom aitinne’ ag *cur* agus ag cúiteamh leis an bhfile-garraíodóra. Deir an file:

Táim teanntaithe ag mo chóta.

Bainim é

agus cloisim mo mhamó agus mo shean-aintín

ag fógairt d’aon ghuth

‘*Cast not a clout till May is out.*’

Caithim uaim mo hata.

Ní aimsím cré ar an gcéad amas eile

nó ar an dara ceann.

²⁷¹Deborah, McGregor, ‘Coming Full Circle: Indigenous Knowledge, Environment and Our Future,’ *The American Indian Quarterly*, Iml 28.3 & 4, (2004), 390.

Leanann an láí ag bualadh creige.

Lúbann an líne curadóireachta

agus cloisim curfá na scál:

‘Níl an líne sin díreach!’

‘Cast not a clout...!’ (OB, 40)

Ar bhealach, tá na guthanna sinseartha ag labhairt san ‘am i láthair’ go maireann an file ann. Ní leor a rá, dar le Gadamer, gurb ionann an traidisiún béil agus iarsma den am. Ní fuíollach é an traidisiún béil mar sin. Is ábhar é, dar le Gadamer, atá *tugtha* dúinn. Is é sin le rá gur cuid dhílis de sheachadadh an traidisiúin bhéil é go dtugtar dúinn é san am i láthair. Deir Gadamer:

Linguistic tradition is tradition in the proper sense of the word – i.e., something handed down. It is not just something left over to be investigated and interpreted as a remnant of the past. What has come down to us by way of verbal tradition is not leftover but given to us, told us - whether through direct retelling, in which myth, legend, and custom have their life, or through written tradition, whose signs are, as it were, immediately clear to every reader who can read them. (*TM*, 391)

Is féidir a rá go léiríonn ‘direct retelling’ ghuthanna sinseartha an mhamó agus na sean-aintíní sa dán ‘Guthanna Sinseartha’ (*OB*, 40) próiseas seachadta an traidisiúin bhéil. San *iomarbhá* churadóireachta, seo é freagra an fhile:

‘Seafóid,’ a deirim leis na taibhsí,

atá suite i dtom aitinn, ag cnáimhseáil’. (*OB*, 41)

Leanann sí uirthi ag tabhairt léachta dá beirt sean-aintíní, ag iarraidh iad a bhréagnú agus an t-eolas a fágadh le huacht acu (*inherited knowledge*) a cheistiú ó bhonn. Cuireann Michael Cronin an teannas seo in iúl nuair a deir sé faoin dán:

Pasts can haunt as well as inspire, of course. In ‘Guthanna Sinseartha’ (*OB*, 40), the poet admires the longevity of ghosts, the way we live on in our spectres, but as she remembers the proverbial counsel of her grandmother and grand-aunt, she begins to chafe at the ancestral monologue:

Labhraíonn taibhsí

ach ní éistíonn siad linn.²⁷²

San iomarbhá seo idir an dá ghlúin ban, tugtar léargas dúinn ar mhórchéist na tuisceana a bhfuil gné stairiúil i gceist i gcónaí léi. Míníonn Günter Figal teoiric Ghadamer ar thoise stairiúil na tuisceana agus an chaoi nach féidir teacht ar thuiscint ina hiomláine:

[I]n his discussion of the ‘historicity of the understanding’ Gadamer emphasizes that the ‘self-awareness of the individual,’ the reflectively complete grasp of meaning, is ‘only a flickering in the closed circuits of historical life’ (*TM*, 245). ‘To exist historically,’ writes Gadamer, means ‘that knowledge of oneself can never be complete,’ because ‘all knowledge of oneself’ proceeds from ‘what is historically pre-given,’ out of a ‘substance’ that is the basis for ‘every subjective meaning and attitude’.²⁷³

In ainneoin nach bhfuil na mná ag réiteach lena chéile, leanann an plé ar aghaidh. Fógraíonn an file crosphailniú na ngnéithe teangúla, stairiúla agus geo-pholaitiúla le tuin áititheach an abhchóide os comhair giúiré:

‘Ní mí na Bealtaine a bhí i gceist in aon chor
ag bhur sinsir ónar fhoghlaím sibhse an nath’. (*OB*, 41)

Agus leanann an file le líomhaint phearsanta maidir le héadaí geimhridh ar cuireadh iachall uirthi, de bharr meancóg féilire, a chaitheamh i bhfad ní ba fhaide ná ba ghá, dar léi, ar mhaithe lena hanam:

‘ – Plandóirí ón mBreatain Bheag ab ea iad –
‘An *May* a bhí i gceist acu ná bláth
na sceiche gile.
Iomrall teanga a choinníodh an veist sin orm
gach aon bhliain, ‘*till May is out*. (*OB*, 41)

²⁷²Michael, Cronin, ‘No Dead Flowers,’ *The Poetry Ireland Review*, 87 (2006), 83.

²⁷³Günther Figal, ‘The Doing of the Thing Itself: Gadamer’s Hermeneutic Ontology of Language,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 104.

Is focal suimiúil é i gcomhthéacs bhunús curadóireachta an dáin an tagairt do na ‘Plandóirí’ a leathnaíonn réimse na curadóireachta amach ina ráiteas leathan ar stair gheopholaitiúil na tíre seo. Is féidir an ghóimh a d’fhéadfaí a shamhlú leis an tagairt do na Plandóirí a mhaolú trína gcur i gcomhthéacs scigmhagúil. Mar sin, déantar stair Phlandálaithe na hÉireann a lua ar bhealach an tsúgartha. I rann eile, leanann an file uirthi agus luann sí réimsí na heolaíochta, an luibheolaíocht san áireamh:

‘Agus lena chois sin fós, bhíodh na Breatnaigh
ag tagairt do *Crateagus Oxyacanthoides*
a d’fhásadh ar imeall coille, a bhláthaíodh
coicís roimh *Crateagus Monogyna*
nár leath ar fud na hÉireann go dtísna h*Enclosures*’. (OB, 41)

Tá na tagairtí do luibheanna sa dán sa Laidin ar nós coitianta é de chuid na luibheolaíochta. Dar ndóigh, tá an Laidin ar cheann de na teangacha ba mhó tionchair i stair na scríbhneoireachta, na litríochta agus i bhfréamhú na Críostaíochta in Éirinn. Cuireann an file in iúl dúinn nach de bhunús Éireannach na luibheanna atá á lua aici lena cuid curadóireachta nuair a deir, ‘bhíodh na Breatnaigh/ag tagairt do ‘*Crateagus Oxyacanthoides*’ (OB, 41). Tríd an tagairt ní hamháin do bhláthanna nach de bhunús na hÉireann iad, ach an tagairt do na Breatnaigh agus do theanga idirnáisiúnta uilíoch na Laidine, éiríonn le Jenkinson gnéithe iomadúla de mheon stairiúil na hÉireann a lua. Trí ghnéithe iomadúla an mheoin stairiúil Éireannaigh a léiriú, éiríonn le Jenkinson an t-idirghníomhú cultúrtha a bhain le stair na hÉireann a thabhairt chun suntais. Mar a deir Gadamer:

It is true that those who are brought up in a particular linguistic and cultural tradition see the world in a different way from those who belong to other traditions. It is true that the historical “worlds” that succeed one another in the course of history are different from one another and from the world of today; but in whatever tradition we consider it, it is always a human – i.e., verbally constituted – world that presents itself to us. As verbally constituted, every such world is of itself always open to every possible insight and hence to every expansion of its own world picture, and is accordingly available to others. (TM, 444)

An Traidisiún Scríofa

Is é bunáiteamh na caibidle seo ná gur ag tagairt go stairiúil do réimse atá briste, bearnach nó doiléir, agus i mbaol caite a bhíonn scríbhneoirí na Gaeilge go minic ó ré na hathbheochana anuas. Feictear go bhfuil tráchttaireacht fhorleathan na staire agus na critice liteartha gafa go mór le briseadh an tseanghnáthaimh agus leis na himpleachtaí fadtéarmacha a d'eascair as. D'fhéadfaí a rá gur ollbhearna, nó gur ollbhriseadh an traidisiúin litríochta is comhthéacs do shaothar filíochta Bhiddy Jenkinson. Rianaítear éirim leathan na bearna agus an bhriste mar aon leis an éiginnteacht agus an doiléire a bhíonn de thoradh air sin i ndánta Jenkinson sa chaibidil seo. Is é is mó, ámh, ná an caidreamh beo agus caomhnaitheach atá ag Jenkinson leis an traidisiún litríochta Gaeilge. Sa chaibidil seo, mar sin, scrúdaítear an cúram ceansa, agus spleodrach, a dhéanann Jenkinson ar uairibh de nósanna an traidisiúin litríochta Ghaeilge ina cuid filíochta trí chéile.

Maíonn Gadamer nár leor a rá gurb ionann an traidisiún agus iarsma den am atá thart a ndéantar anailís air. Ábhar é, dar le Gadamer, atá *tugtha* dúinn. Sainíonn Gadamer an chaoi a dtugtar an traidisiún dúinn ó bhéal agus i bhfoirm scríofa. Luann Gadamer an modh scríofa mar chóras comharthaí trína dtugtar an traidisiún dúinn ar bhealach gur féidir leis an léitheoir comhaimseartha é a léamh go soiléir. Déanann Gadamer cur síos ar mhodh seachadta an traidisiúin scríofa. Dar leis go bhfuil an: 'written tradition, whose signs are, as it were, immediately clear to every reader who can read them'. (*TM*, 391)

Nuair a thugtar ábhar/téacs dúinn i bhfoirm scríofa, dar le Gadamer, tá an téacs sin comhaimseartha leis an léitheoir, fiú más téacs seanda atá ann. Deir sé: 'In the form of writing, all tradition is contemporaneous with each present time'. (*TM*, 408) Dar le Gadamer go bhfuil gaol faoi leith idir an t-am atá thart agus am an lae inniu nuair atá focail/téacs scríofa i gceist. Deir sé faoin scríbhneoireacht: '[...] it involves a unique co-existence of past and present, in so far as present consciousness has the possibility of a free access to everything handed down in writing'. (*TM*, 391)

Sa chéad chuid eile den chaibidil seo, díritear ar chiúta liteartha na tagartha (allusion) mar theicníc lárnach trínar féidir anailís a dhéanamh ar thionchar an traidisiúin litríochta Ghaeilge ar fhlíocht Bhiddy Jenkinson. Trí theicníc na tagartha, déantar scagadh ar an gcaoi ina léiríonn Jenkinson an traidisiún litríochta Gaeilge ina cuid filíochta, ar fhlíocht chomhaimseartha í. Tríd an anailís seo, léirítear go dtugann an focal

scríofa an traidisiún dúinn ar bhealaí a sháraíonn srianta ama:

For Gadamer, poetic language is not exceptional but rather achieves a certain ideality. That ideality consists in its sustaining in itself “the continuity of memory.” Rather than document the past in the way of a fragment, the poetic text positively brings the past down to us as something contemporaneous with us (*TM* 390-1). That is why it is said that every genuinely poetic text addresses the past as something present.²⁷⁴

Modh na Tagartha (Allusion)

Allusion keeps certain words alive [...] All words have stories, and good poets know these stories better than anyone, for they know words as they know people. Allusion is one type of word-story, one way of remembering word-stories²⁷⁵

Rianaíonn Eleanor Cook idirdhealú bunúsach idir tagairt agus foinse: ‘Sources are different from allusion, just as source-hunting (the old *Quellenforschung*) is different from the study of allusion [...] Sources differ from allusions in that a reader is not expected to recognize a source or to enjoy the pleasures of inference’.²⁷⁶ Tá sé inmholta go mbeadh an léitheoir ar an airdeall i dtaobh an idirdhealuithe seo idir tagairt agus foinse maidir le fhilíocht Bhiddy Jenkinson a ndealraíonn sé fúithi go bhfuil sí go mór faoi choimirce an traidisiúin litríochta Ghaeilge. Dealraíonn sé gur mithid dua a chaitheamh go minic, fiú agus saineolas ag an léitheoir faoin traidisiún litríochta, ar mhaithe le suntas na dtagairtí agus na bhfoinsí mar a thagann siad aníos sa téacs ag Jenkinson a thuiscint. Ciallaíonn sé sin, mar a áitíodh cheana, nach gan *deacracht* áirithe a léann an léitheoir an fhilíocht seo.

Is fiú a rá, ina theannta sin, áfach, nach i gcónaí a chuireann an fhilíocht bríonna cinnte ar fáil don léitheoir. Is féidir talamh slán a dhéanamh de gur ag trácht ar shainfheidhmiú lánghníomhach na tagartha atá George Steiner nuair a deir sé:

The poet attempts to anchor the particular word in the dynamic mould of its own history, enriching the core of its present definition with the echo and alloy of previous use. He is an etymologist, often violent and arbitrary as was Hölderlin,

²⁷⁴J.M. Baker Jnr., ‘Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer’s Hermeneutics,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 144.

²⁷⁵Eleanor Cook, *Against Coercion: Games Poets Play* (California: Stanford University Press, 1998), 99.

²⁷⁶*Ibid.*, 99.

who attempts to break open the eroded or frozen shell of speech in order to compel to daylight and release the dynamics, the primal crystallisations of perception that may lie at the roots.²⁷⁷

Is léir go dtuigtear do George Steiner go gcuimsíonn an file róil nó acmhainní leathana mar chuid dá réimse cumais. An féidir a rá, mar sin, gur cosúil, más acmhainn don fhile feidhmeanna éagsúla a chuimsiú - an tsanasaíocht, cuir i gcás - gur gá don léitheoir na buanna céanna a bheith aige más mian leis teacht ar ‘echo and alloy of previous use’ na dtagairtí le haon chinnteacht.²⁷⁸ Is léir nach amháin go dteastaíonn acmhainní sanasaíochta ach gur gá acmhainní fileolaíocha agus stairiúla a bheith ag an léitheoir chomh maith.

Is léiriú cuimsitheach é an dán ‘Crannadóireacht’ (*BG*, 12) ar an gcaoi ar féidir ceist an traidisiúin a léiriú trí mhodh na tagartha. Tá comharthaí sóirt an dáin Sheacaibítigh tagairtí do Shraith na Miotaseolaíochta (an Rúraíocht) le sonrú sa dán. Rianaítear cur chun cinn an traidisiúin trí phróiseas scaoilte, ag samhlaíocht atá faoi mhórtionchar an dúlra, i bhfoirm crann agus na mbachlóg ag sárú reo an gheimhridh. I measc na dtéamaí a áirítear sa dán seo, tá an bás agus an bheatha trí mheafair an fháis agus an athfháis:

1. Rófhada liom geimhreadh na gcrann

Dáiríreacht nocht na ngéag ag dul i leibhe

Níl acmhainn agam ar léargas leanúnach

Ní bhainfead adhmaid go briseadh duilliúir.

2. Anáil an tsrutháin reoite os a chionn

Síol i bhfostú ann féin faoi shlaod an Fhómhair

Greim ag crobh rua raithnigh ar an mbeoghlais

Bachlóg i mborr le beatha faoi bhindealán céarach

Ceas naíon²⁷⁹ ar chrann laochra.

3. Ar an dair chríonna fás naíonda

²⁷⁷George, Steiner, *On Difficulty and other Essays* (Oxford: Oxford University Press: 1978), 21.

²⁷⁸ *Ibid.*, 21.

²⁷⁹Vernam Hull, ‘Noíndean Ulad: the Debility of the Ulidians,’ *Celtica*, Vol.8 (1968) 1-42.

Nimh sa sú sa dair chríonna
Idir corp is craiceann, míolta.
Lobhadh istigh, comharbaí síolta.
Ar an dair chríonna fás naíonda. (BG, 12)

Áitítear anseo go bhféadfaí an dán seo a léamh mar fháthchiall de phairilis (reo an gheimhridh) nó de bhriseadh an traidisiúin ('Níl acmhainn agam ar léargas leanúnach'). Ina theannta sin, ámh, d'fhéadfaí an dóchas a shamhlaíonn Jenkinson sa 'bachlóg i mborr' a léamh mar thionscnamh athbheochana agus, mar sin, buanú na filíochta comhaimseartha Gaeilge. Mar a luadh cheana, samhlaíonn an file uireasa nó bearna an traidisiúin le reo an gheimhridh, a gcuireann sí síos air i dteanga a shamhlófá a bheith códaithe nuair a deir Jenkinson: 'Rófhada liom geimhreadh na gcrann/ Dáiríreacht nocht na ngéag ag dul i leibhe' (BG, 12). Treisítear ar an nóisean gur dán fáthchiallach don traidisiún briste é an dán seo nuair a aithnítear sa líne thuas macallaí idirthéacsúla ó línte truamhéileacha Dháibhí Uí Bhruadair ²⁸⁰:

'a leabhair *ag titim i leimhe* 's i léithe araon i gcúil
's ag macaibh na droinge gan siolla dá séadaibh rún.²⁸¹

Mar atá ráite ag Breandán Ó Buachalla, bhí céim síos na bhfilí agus easpa comhthuisceana mar shaintéama ag Ó Bruadair:

A raibh cumtha d'fhlíocht ag Ó Bruadair le blianta beaga anuas, lasmuigh de na dánta molta foirmeálta, is filíocht í atá lán suas de sheirfean domheanmnach an té a bhí thíos, é féin is a thurnamh á inbhreithniú aige le seanbhlas, é ag féachaint anuas go tarcaisneach ar na bathlaigh a bhí tagtha aníos nach raibh *siolla de shéadaibh rúin* na seanfhilí acu ná aon tuiscint acu dóibh [...].²⁸²

I gcomhthéacs na n-áiteamh atá á gcur chun cinn agam sa chaibidil seo, feictear

²⁸⁰Seán Ó Tuama, agus Thomas Kinsella (eag. & aistr.), *An Duanaire 1600-1900: Poems of the Dispossessed* (Port Laoise: Dolmen Press/Bord na Gaeilge, 1981) 116.

²⁸¹Ibid., 116, liomsa an bhéim.

²⁸²Breandán Ó Buachalla, 'Poetry and Politics in Early Modern Ireland,' *Eighteenth-Century Ireland/ Iris an dá Chultúr*, Vol. 7 (1992), 163.

go bhfuil mothú láidir á chur in iúl trí fhriotal an dúlra, an dair agus na bachlóga go háirithe. Códú ar bhealach is ea friotal an dúlra a úsáid. Is gné í treith an chódaithe agus na treascartha atá mar shaintréith sa bhfilíocht Sheacaibíteach inar chuir filí iomlán a ndóchais sa Rí ceart faoi cheilt i dteanga chódaithe²⁸³. Is léir ar an dán seo go mbaineann Jenkinson leas as na sainfhocail chódaithe Sheacaibíteacha mar a thagann siad aníos sa traidisiún sin. Luaim an tagairt don ‘dair’ go háirithe sa chás seo. Déantar suntas rialta den chrann áirithe sin sa chóras meafarach Seacaibíteach mar ar fheidhmigh sé mar thagairt chódaithe don Rí. Tarraingítear as réimse tagartha agus tréimhse litríochta eile sa dán seo sna focail, ‘crobh rua’, agus ‘ceas naíon ar chrann laochra’ ar tagairtí do na scéalta Rúraíochta iad. D’fhéadfaí a rá gurb ionann an ‘ceas naíon’ agus práinn bhreithe na filíochta Gaeilge ar séala dóchais na teanga í (‘Bachlóg i mborr’, ‘comharbaí síolta’) ina comhthéacs comhaimseartha. Is mar seo a mhíníonn Vernam Hull brí agus foinsí luaithe an téarma ‘ceas naíon’:

In Early Irish there exist two separate and independent accounts of the debility of the Ulidians, both of which Thurneysen has fully analysed in his *Irische Helden und Königsage* under the general heading *Ces Ulad*, ‘The affliction of the Ulidians’. One of these accounts is preserved in only a single recension; the other account, however, has been transmitted in three recensions. Moreover, what appears to be the oldest of the three recensions is contained in no less than four MSS., in one of which it bears the title *Noinden Ulad* (hereinafter designated NU). According to NU, *noinden* signifies the novena or nine periods of twelve hours during which the Ulidians were debilitated, but it seems probable, as Windisch has suggested, that the original title of this recension was *Ces Noinden Ulad*, ‘The Affliction of the Ulidians’ for a novena which was then shortened to *Noinden Ulad*²⁸⁴.

D’fhéadfaí a rá go samhlaíonn Jenkinson scríobh na filíochta Gaeilge comhaimseartha mar ghníomh laochais mar sin. Is léir chomh maith más fianaise paraidím agus tuin threascrach na teanga códaithe den fhilíocht Sheacaibíteach atá ag feidhmiú ar bhonn idirthéacsúil sa dán, go bhfuil fórsaí, nach rianaítear go saineúil, ach a dtugtar nodanna fúthu sa dán, ag bagairt ar scríobh na filíochta seo. I measc na mbagairtí a d’fhéadfaí a lua leis an gcomhthéacs comhaimseartha tá: criólú agus creimeadh na teanga Gaeilge comhaimseartha; cúinsí margaidh i leith na filíochta srl. Mar a tharlaíonn go minic i bhfilíocht Jenkinson, áfach, fágfar neamhchinnteacht tuairime, nó

²⁸³Féach Mac Craith, 1981, 94.

²⁸⁴Vernam Hull, ‘Noindean Ulad: the Debility of the Ulidians,’ *Celtica*, Vol.8 (1968), 1.

‘undecidability’. Is é míniú Marjarie Perloff ar an téarma ‘undecidability’ agus na himpleachtaí a eascraíonn as do neamhchinnteacht bhunaidh na tuisceana i leith comhthéacsanna liteartha:

To invoke biographical, historical or cultural context, in order to make out and to stabilize possible meanings, is a naïve subterfuge. There can be no determination of texts by contexts. In deconstructive terms, the context, itself arrived at by verbal constructs, is boundless and indeterminate. There can be no ‘saturation’. There is always more to be said, there is always something new or contradictory to be added [...]. It is, therefore, perfectly illusory to seek to distinguish between the undecidability – often conceded by earlier philosophic systems – of aesthetic judgements on the one hand, and the alleged decision-procedures available to the philologist, to the grammarian, to the epigrapher and textual critic, on the other.²⁸⁵

Fágann sé sin gur minic go mbíonn *poetics of indeterminacy* ag feidhmiú laistiar d’fhilíocht Bhiddy Jenkinson.²⁸⁶ É sin nó is ceiliúradh é an dán ‘Crannadóireacht’ (BG, 12) ar phróiseas sainiúil na filíochta sa teanga mheafarach, agus ceiliúradh ar thréimhse litríochta/filíochta a bhain leas thar cuimse as na ciútaí liteartha de ré filíochta na Seacaibítí. Is féidir na macallaí meafaracha atá le haithint ar an dán thuas a mhíniú mar ‘meiteathagra’, ar gné shainiúil d’oibriú na tagartha í:

Metalepsis: (a figure with a hidden term which interpretation recovers) Metalepsis has the advantage of working with a temporal sequence rather than spatial patterning (which latter is how most figures work – that is, synchronically). As poetry takes place in the tension between synchronic and diachronic, any figure mapping this is most helpful. English-speaking critics have taken a good deal of interest in metalepsis as the interpretive trope of allusion.²⁸⁷

Tríd is tríd an plé a dhéantar ar oibriú na dtagairtí i bhfilíocht Jenkinson, feictear níos minicí ná a chéile gur ag trasnán idirmhínithe ‘sioncronach’ agus ‘diachronach’ a fheidhmíonn siad .i. go bhfuil réimse forleathan tagairtí i bhfilíocht Jenkinson atá ársa agus a bhaineann le tréimhse ama atá cianda. Feictear go n-oibríonn na tagairtí seo i gcomhthéacsanna comhaimseartha go minic, leis. Is faoi chúram an léitheora aonair na

²⁸⁵Marjorie Perloff, *The Poetics of Indeterminacy: Rimbaud to Cage* (Evanston, IL: North Western University Press, 1981), 123-124.

²⁸⁶Ibid, 123-124.

²⁸⁷Eleanor Cook, *Against Coercion: Games Poets Play* (California: Stanford University Press, 1998), 103.

naise shioncrónacha agus dhiachrónacha a dhéanamh.

In uireasa na nasc, fágtar bearnaí *neamhchinnteachta* agus is faoin léitheoir atá sé na bearnaí sin a líonadh. Cuid de chur chuige Jenkinson, mar sin, is ea gan cinseal a bhaint de thuiscintí an léitheora. Anuas air sin ar fad, d'fhéadfaí a rá faoi 'Crannadóireacht' (*BG*, 12), nó dánta eile nach é, go meabhraíonn siad don léitheoir an neamhchinnteacht ghinearálta agus a n-easpa eolais faoi chuid mhaith de thraidisiún na Gaeilge. Ag leanacht ón áiteamh sin, mar sin, cuirtear an traidisiún litríochta Gaeilge i láthair mar ollbhearna agus is í an ollbhearna sin a dteastaíonn iarrachtaí tiomanta athbheochana uaithi d'fhonn *contanam* na litríochta Gaeilge a chur i gcrích, rud a chomharthaítear sa tagairt do na bachlóga, ar síolta dóchais agus forbartha iad.

An Traidisiún a Léamh

Is léitheoir ar an traidisiún í Biddy Jenkinson agus is féidir lorg an léitheora bháúil a fheiceáil go soiléir sa dán 'Dán na hUidhre' (*DU*, 40-41) mar a ndéanann Jenkinson ceiliúradh ar dhéantús na lámhscríbhinní agus sa dán 'Gleann Maoiliúra' (*DU*, 97) nuair a luann sí an *Leabhar Branach* nó leabhar chlann Uí Bhroin. Tugann Máire Ní Anracháin achoimre cuimsitheach ar chúlra Leabhar Chlann Uí Bhroin:

This is a duanaire or an anthology of poems in praise of, relating to the concerns of, and funded by the O' Broin clan whose headquarters were in Glenmalure. The poems in the duanaire were composed by up to thirty-five individual poets, some of them the finest Gaelic poets of the age; they span four generations of O'Byrnes from 1550 to 1630. Fiachadh Mac Aodha O' Broin was the revered leader who initially routed the forces of the Pale in the Battle of Glenmalure in 1580 but was overcome several years later and executed. His head was subsequently sent to Queen Elizabeth I in London.²⁸⁸

Féachann an chuid seo den chaibidil a chruthú go dtugtar deis labhartha i bhfilíocht Jenkinson do thraidisiún na Gaeilge ar go leor slite. Ar an gcéad dul síos, tugann 'Dán na hUidhre' (*DU*, 40-41) léargas dúinn ar an gcaoi a ndealraíonn sé go bhfuil línte as téacs lámhscríbhinne ag teacht ina mbeatha ar bhealaí seachthéacsúla. Is tagairt dhíreach é an dán seo, dar ndóigh, do cheann de na lámhscríbhinní Gaeilge is sine dá

²⁸⁸Máire Ní Anracháin, "Gleann Maoiliúra," Biddy Jenkinson, *Irish University Review*, Vol. 39.2 (2009), 310.

bhfuil ar marthain, *Lebor na hUidhre*, ina bhfuil teacht ar an leagan is sine de *Táin Bó Cuailigne* a críochnaíodh i gCluain Mhic Nóis sa dara haois déag.²⁸⁹ Is ionann teagmháil leis an traidisiún agus teagmháil heirméineótach, dar le Gadamer. Go bunúsach, is gá go mbeadh an duine toilteanach é/i féin a chur ar fáil don teagmháil seo. Dar le Gadamer gurb ionann an teagmháil leis an traidisiún agus an teagmháil a bhíonn ann idir daoine. Cuireann daoine aithne ar a chéile trí chaidreamh a bheith acu lena chéile, agus is mar a chéile é leis an duine agus an traidisiún. Ar nós aon chaidreamh eile, is gá go mbeadh saoirse labhartha ag an dá thaobh. Míníonn Gadamer an smaoineamh seo i dtéarmaí caidrimh idir ‘I’ agus ‘Thou’:

Opening up to tradition constitutes the highest type of hermeneutic experience ... This opening up to tradition is crucially linked to the "I" experience of the Thou ... Ultimately, this hermeneutic is precisely what distinguishes the reflective person from the one who remains trapped in dogmatic thought. Recognizing that to "let speak," be it an individual, nature or the widest form of tradition that speaks, constitutes therefore one of the most important lessons of hermeneutics.²⁹⁰

Is dán é ‘Dán na hUidhre’ (DU, 40-41) ina ndéanann Jenkinson ceiliúradh ar pheannaireacht an traidisiúin litríochta trí chasadh samhlaíoch a chur ar mhúnlú litreacha na lámhscríbhinní. Sa chaoi seo, léirítear an teanga á beathú laistigh de limistéir na scríbhneoireachta. Mar údar agus mar léitheoir, is cuid íogair den phróiseas seo í Jenkinson. Ar fhianaise an dáin, dá mhéid a scríobhann sí faoin traidisiún is ea is mó a thagann na línte ina mbeatha sa saol iarbhir agus a ndéantar na teorainneacha idir an saol réadúil agus saol an téacs a threascart:

An líne ina théadáin theaspúla
Ag fí go céafrach
Go carmhogal singil na nglún,
Ag spré amach i ndá leataobh tóna
Is fuiseog ag ainliú eatarthu,
An sconna ceoil ag rith thart faoi féin

²⁸⁹Osborn Bergin, *Irish Bardic Poetry* (1929)

²⁹⁰Mauro Grün, ‘Gadamer and the Otherness of Nature: Elements for an Environmental Education,’ *Human Studies*, 28 (2005), 164-165.

Le spleodar
Is ar aghaidh
Mar chnámh droma
Mar mhearbhall cinn
Gur dhein sé dhá dada beag le háiféis,
Dhá dhual seirce mullach cinn
A d'fhigh, a spreag,
Clúmh is greann is ribí a rinne
Filléad thuas,
Tarrghad thíos, fonnsa ar chnámh droma
A spréigh easnach
A rinne cathach
D'aon chroí amháin [...] (*DU*, 40-41)

Tagraíonn an dán ní hamháin don phár mar ábhar scríofa ach tagraíonn sé d'ábhar an pháir – craiceann bó, an dath odhar srl. Tríd an tagairt dhlúth do mhodh scríbhneoireachta na lámhscríbhinní agus raidhse na dtagairtí idirthéacsúla, teagmhaítear le *mondalité* agus *mentalité* tháirgeadh na lámhscríbhinní. Ina leabhar *Print, Manuscript and Performance*, míníonn Arthur F. Marotti agus Michael D. Bristol, éirim sin an bheith-i-láthair atá ag roinnt le táirgeadh agus le léamh na lámhscríbhinní:

Manuscript communication, which as scholars have pointed out is close to the world of orality, exploits the connection between what Harold Love has called “chirography and presence” to create an intimate, and interactive, bond between writer and reader. In one of his verse letters, John Donne said “letters mingles Soules” – or a least, they create the illusion of such contact.²⁹¹

Tacaíonn George Steiner leis an méid sin nuair a deir sé:

The poet's discourse can be compared to the track of a charged particle through a cloud-chamber. An energised field of association and connotation, of overtones and undertones, of rebus and homophone, surround its motion, and

²⁹¹Arthur F. Marotti agus Michael D. Bristol (ed.), *Print, Manuscript and Performance: The Changing Relations of the Media in Early Modern England* (Athens: Ohio State University Press, 2000), 5.

break from it in the context of collision (words speak not only to the ear but to the eye and even to the touch.²⁹²

Nó, má admhaítear nach ‘illusion of [...] contact’²⁹³ a éiríonn leis an scríbhneoir/léitheoir a bhaint amach, d’fhéadfá a rá gur eachtra dhraíochtúil atá ann faoi mar atá in *topos* an réalachais dhraíochtúil a shamhlaíonn nach fál go haer é dul isteach sa téacs:

The seeming impossibility of a textualisation occurring in the world of the real reader signals the magical realist nature of this topos. To enter the world of a text literally, and not just literarily, is on the same order of impossibility as entering into the world inside a mirror or a painting? At best you might break the mirror or poke a hole through the canvas with your finger, but with a text the very means of literal entry seem especially elusive. How do you get in? [...]²⁹⁴

Conas, mar sin, a fhaigheann an file isteach? Léiríonn teagmháil íogair Jenkinson le modh scríbhneoireachta na lámhscríbhinní go bhfuil caidreamh dlúth aici le téacsanna an traidisiúin scríofa agus maítear sa tráchtas seo go mbronntar na téacsanna céanna orainne ar bhealaí suimiúla trí fhilíocht Jenkinson. Feictear gurb amhlaidh an scéil ina saothar próis. Sa léirmheas ar *An t-Athair Pádraig Ó Duinnín – Bleachtair* (2008), léiríonn Liam Prút gur treise é tionchar an traidisiúin liteartha ná traidisiún an bhéaloidis ar fhriotail Jenkinson agus go bhfuil impleachtaí forásacha agus spéisiúla ag an mbealach a chuirtear an teanga liteartha sin in iúl dúinn, léitheoirí: ‘Tá an-réiteach teanga ar bun ag Biddy thar mar atá b’fhéidir ag scríbhneoirí a bhíonn róluaite leis an mbéaloideas amháin dá n-inspiráid. Más léitheoireacht éadrom thaitneamhach é seo, ní léitheoireacht éadrom é nach bhfuil gné litearthachta nó dhó no trí sa bhreis ag gabháil leis, e.g., saothrú/nuaú foclóra; stairiúlacht; cruthú seánra nua scríbhneoireachta [...].’²⁹⁵ Labhraíonn Gadamer faoi cad a dhéanann an téacs litríochta a *roinnt* linn nuair a dhéantar teagmháil chaoi leis. Dar leis go sáraítear réimsí ama agus spáis agus go dtéann an traidisiún i bhfeidhm orainn ar bhealach pearsanta, bisiúil a gcuireann sé síos air leis na

²⁹²George, Steiner, *On Difficulty and other Essays* (Oxford: Oxford University Press, 1978), 21.

²⁹³Arthur F. Marotti agus Michael D. Bristol (ed.), *Print, Manuscript and Performance: The Changing Relations of the Media in Early Modern England* (Athens: Ohio State University Press, 2000), 5.

²⁹⁴Jon Thiem, ‘The Textualization of the Reader in Magical Realist Fiction,’ in L. Zamora & W. Farris (ed.), *Magical Realism: Theory, Fiction, History, Community* (Durham/London: Duke University Press, 1995), 237.

²⁹⁵Liam Prút, ‘Biddy, an bleachtair,’ *Comhar*, Iml. 69, No. 3 (Mar., 2009), 23.

focail ‘present involvement’(TM, 393) agus ‘relationship’(TM, 393):

...literature has acquired its own contemporaneity with every present. To understand it does not mean primarily to reason ones way back into the past, but to have a present involvement in what is said. It is not really a relationship between persons, between the reader and the author (who is perhaps quite unknown), but about sharing in what the text shares with us. (TM, 393)

Trí thagairtí a dhéanamh do na lámhscríbhinní, ní hamháin do mhodh a scríofa ach don *mondalité* áirithe a thugann siad leo, éiríonn le Jenkinson an traidisiún a thabhairt isteach ina cuid filíochta. Tagraíonn T.S. Eliot don chaoi seo inar féidir leis an litríocht an traidisiún a thabhairt inár láthair:

the historical sense involves a perception, not only of the pastness of the past, but of its presence; the historical sense compels a man to write not merely with his own generation in his bones, but with a feeling that the whole literature of Europe from Homer and within it the whole of the literature of his own country has a simultaneous existence and composes a simultaneous order. This historical sense, which is a sense of the timeless as well as of the temporal is what makes a writer most acutely conscious of his place in time, of his own contemporaneity.²⁹⁶

Sa tslí chéanna, éiríonn le Jenkinson bua speisialta an fhile i leith an fhocail a bhaint amach mar atá sé leagtha síos ag George Steiner:

Poetry is knit of words compacted with every conceivable mode of operative force....the poet attempts to anchor the particular word in the dynamic mould of its own history, enriching the core of its present definition with the echo and alloy of previous use.²⁹⁷

Is é an chomhaimsearthacht rúndiamhrach leis an traidisiún²⁹⁸ a chuireann iontas ar léitheoirí Bhiddy Jenkinson agus ar thráchtairí a cuid filíochta, bíodh is gur minic gur le tuin na háibhéile an t-iontas sin. I bhfianaise a dhlúithe is a íogaire is atá caidreamh Jenkinson leis an traidisiún, fiafraíonn Máire Mhac an tSaoi an é gur imaidriú anama í

²⁹⁶T.S. Eliot, ‘Tradition and the Individual Talent,’ *Selected Essays* (New York: Harcourt, Brace and Company, 1932), 4.

²⁹⁷George, Steiner, *On Difficulty and other Essays* (Oxford: Oxford University Press: 1978), 21.

²⁹⁸T.S. Eliot, *ibid.*, 4.

Biddy Jenkinson?:

Nuair a bhíos i mo mhac léinn ollscoile leathchéad bliain ó shin mhúintí dúinn gur chreid na seanCheiltigh in imaistriú nó i dtrasimirce na n-anamacha. Ní heol dom an bhfuil an teoiric sin buan i gcónaí maidir leis na seanCheiltigh, ach má bhí aon bhunús leis riamh ní foláir nó gur mór an sásamh é don treibh mhistéireach sin cas Bhiddy Jenkinson lenár linn féin.²⁹⁹

Is móitíf é an t-imaistriú anama, nó iomrall ama, a thagann aníos go tréan i dtraidisiún litríochta na Gaeilge. Más aon fhianaise flúirse, leithne agus minicíocht na dtagairtí don traidisiún, shamhlófá gur file den seandéanamh atá in Biddy Jenkinson. Is mar seo a chuireann Máire Mhac an tSaoi síos ar cheangal Jenkinson leis an traidisiún litríochta:

Bhí sí anseo cheana. Is mó beatha seachas an ceann seo a chaith sí le foghlaim na Gaeilge, agus ar nós gach aon duine a thugann seal ar an saol eile bíonn súil siar aici air i gcónaí agus ní i gcónaí atá sí leabaithe ar fad sa saol seo.³⁰⁰

An dtaistealaíonn Biddy Jenkinson, mar sin, ar sciúird ama siar na céadta bliain mar a sceitheann a hanam thairsti i ngan fhios dá meon comhfhiosach? An iomrall ama ar nós *Orlando* de chuid Virginia Woolf í, b'fhéidir, an phearsa thairseachúil gan inscne a mhaireann na céadta bliain? Deir Sandra Gilbert ina réamhrá léirsteanach don leabhar *Orlando* gur ag triall ar an 'fantastic' agus an 'truthful' a bhí Woolf agus argóint i leith an athstaraithe agus cheist na hinscne á déanamh aici:

Certainly, in the free-flying sweep and scope with which it wings over the gravities of history, this life goes beyond even the fantastic [...] Yet at the same time, it is, as Woolf insisted, 'truthful' – because it is true to Woolf's ongoing effort to reimagine history, and truthful because it is true to her developing vision of the secret psychological realities that shape even the most liberated woman's life.³⁰¹

An é go bhfuil téacsúlú á dhéanamh orainn, léitheoirí, agus ar Bhiddy Jenkinson féin?

²⁹⁹Máire Mhac an tSaoi, 'Biddy Jenkinson: Sampla d'Imaistriú Anama,' in Eoghan O'hAnluáin (eag.), *Leath na Spéire* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar, 1992), 61.

³⁰⁰Ibid. 61.

³⁰¹Sandra Gilbert, 'Introduction' in Virginia Woolf, *Orlando: A Biography* (London: Penguin Books, 1993), xxv.

Seo mar a chuireann Jon Thiem síos ar cheist an téacsúlaithe:

If we can treat the world as a text, does it follow that we can treat texts as worlds? An even bolder question. If we can literally read the text of the world, can we also enter, literally, the world of a text?³⁰²

Nó an é go léiríonn Jenkinson gur léitheoir í a bhfuil comhfhios stairiúil de réir theoiric Ghadamer aici? Deir Gadamer: ‘A reading consciousness is necessarily a historical consciousness and communicates freely with historical tradition’. (*TM*, 393)

Dar le Gadamer go gcruthaíonn an téacs scríofa contanam idir an t-am atá thart agus an t-am atá anois ann. Le téacsanna scríofa ón traidisiún, tugtar focail inár láthair ar bhealaí coinceideacha sa chaoi go mbíonn téacs os ár gcómhair amach, idir lámhscríbhinní bunúla agus leaganacha clóbhuailte de théacsanna bunúla. Maíonn Gadamer mar sin go bhfuil téacsanna scríofa an traidisiúin difriúil ó ábhar béil an traidisiúin sa chaoi go dtugtar dúinn iad. Caithfidh an duine a bheith i láthair fad is atá ábhar béil á sheachadadh. Murab ionann agus sin, ní gá don léitheoir a bheith i láthair nuair atá téacs á scríobh. Sa chaoi seo, sáraíonn téacsanna scríofa an ama atá thart srianta ama agus spáis ar bhealaí, dar le Gadamer, a cheadaíonn taithí níos saibhre don léitheoir:

No longer dependent on retelling, which mediates past knowledge with the present, understanding consciousness acquires - through its immediate access to literary tradition – a genuine opportunity to change and widen its horizon, and thus enrich its world by a whole new and deeper dimension. (*TM*, 391)

Tá mórcheist heirméineótach na tuisceana rí-thábhachtach sa chaoi a dtugtar an traidisiún dúinn. Nuair a thugtar giota dúinn, beirtear ar an rud ar fad trí mheán na tuisceana, dar le Gadamer. Beirtear ar dhomhan an traidisiúin ina iomláine, mar sin, nuair a thugtar blúirín den traidisiún dúinn. Míníonn Figal tuairim Ghadamer air seo agus é ag caint ar phíosa ealaíne:

What is meant here is best understood if we consider again the hermeneutical experience in the narrow sense, i.e., the interpretation (*Interpretation*) of a work. In the performance of a piece of music or the recitation of a text not only is present that which is immediately played or spoken but also the whole to which

³⁰²Jon Thiem, ‘The Textualization of the Reader in Magical Realist Fiction,’ in L. Zamora & W. Farris (ed.), *Magical Realism: Theory, Fiction, History, Community* (Durham/London: Duke University Press, 1995), 235.

the played and spoken belongs. One understands the whole and with it what is immediately presented and present; and yet one ‘has’ the whole only from that which is momentarily presented. Thus, it is the case with anything said which is understood, if we follow Gadamer, that it brings with it a context to which it belongs, its ‘horizon of meaning’ (*TM*, 469), and lets it be present as ‘the purest reproduction’.³⁰³

I dtéarmaí Ghadamer mar sin, tugtar léirstin dúinn in ‘Dán na hUidhre’ (*DU*, 40-41) ar dhéantús na lámhscríbhinní, agus uaidh sin, tugtar traidisiún na lámhscríbhinní ar fad dúinn. Feictear go bhfuil na línte i ndán seo Jenkinson ag cur thar maoil le tagairtí d’fhuaimneanna an rince agus an cheoil – fuaimeanna ráiméiseacha - an ‘Trup, Trup’ a shamhlófá le rainn thraidisiúnta do pháistí atá forleathan ar fud a saothair:

Poll beag sa phár
Mar ar eascair cruimh trí chraiceann na huidhre
Fadó
A thug deis don líne bheo
Sleamhnú aníos
Is rince ceithrechósach
A dhéanamh le teann giodaime
Trup trup
Trup trup
Ceithre ghlas-shnaidhm rúitíneach
Leis na cosa a choinneáil socair [...] (*DU*, 40)

Ceiliúradh ar shaibhreas físiúil na lámhscríbhinní is ea an dán seo chomh maith agus raidhse tagairtí ann d’ainmhithe, d’éin agus do chréatúirí beaga. Tá tagairt dhíreach ann do shainchleachtadh na scríobhaithe ainmhithe a tharraingt ar phár ach feidhmíonn na tagairtí do na hainmhithe ar bhonn meafarach do phróiseas na peannaireachta chomh maith. Sa tagairt don pheannaireacht, déantar ionannú idir na buillí de dhúch daite trína

³⁰³Günther Figal, ‘The Doing of the Thing Itself: Gadamer’s Hermeneutic Ontology of Language,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 119.

bhfítear na línte le chéile agus focail a chur faoi bhláth mar sciatháin feileacán atá tagtha chun coinlíochta agus a léimeann mar fhuiseoga ón leathanach. Lena thagairtí do na hainmhithe ag teacht chun beatha sa téacs agus ag éirí ón leathanach, tugann ‘Dán na hUidhre’ (DU, 40-41) *Invisible Cities* le hItalo Calvino chun cuimhne, leabhar a dhéanann cur síos ar an gcaoi a bhfuarthas réidh le hainmhithe chathair Theodora agus ar na himpleachtaí a bhain leis sin: ‘the city of Theodora ... is invaded by the multitude of imaginary creatures found in the books of its library, by griffons, sphinxes, chimeras, hydras, harpies srl’.³⁰⁴

I dtéarmaí Ghadamer, léiríonn teagmháil théacsúil Jenkinson leis na lámhscríbhinní - trí tháirgeadh na lámhscríbhinní ar bhonn *samhlaíochtúil* a léiriú, sé sin le rá, gairbhe an pháir, fliche na dúiche, boladh an *scriptoria* srl., - go bhfuil an chuma ar an scéal go bhfuil sí chomh mór sin i láthair na dtéacsanna is a bhí Pangur Bán nó cuileog an Chéitinnigh. Is é sin le rá go ndealraíonn sé fúithi, i dtéarmaí Ghadamer, gur neach *comhaimseartha* leis an traidisiún í – ag *am* a scríofa. Deir Baker: ‘That is why, as Gadamer says, a poetic text does not simply document a past world but positively delivers that world to us’.³⁰⁵

D’fhéadfá a rá go bhfuil an-chosúlacht idir an ceiliúradh ar an teanga agus bruadar na súl oscailte nó an staid nach mór brionglóideach agus rúndiamhrach a thagann ar léitheoirí agus iad ag léamh a fhágann an léitheoir leis an éirim nach cuid den domhan iarbhir a thuilleadh é/í ach gur cuid de dhomhan an téacs anois é/í:

The wondrous passage from one world to another, the interpenetration of irreconcilable worlds: such phenomena seem incredible. They also partake of a dreamlike quality ... Again Proust serves us as a valuable witness. On the first page of *Swann’s Way*, Marcel describes how as a child he would put down his bedtime book and enter the dreamlike state between sleep and waking. At that point he would experience the dissolution of the boundary between the self and the world of the text: “it seemed to me that it was myself the text spoke of” (il me semblait que j’étais moi-meme ce dont parlait l’ouvrage,”). Another indication of the oneiric resonance of textualisation is the fact that, like so many other dream occurrences, it arises out of the literalization of a common metaphor. In English I can say, and I often do, that I have “lost myself” in a story, or that I am “totally absorbed” by a novel [....] In a textualization the reader is literally

³⁰⁴Jon Thiem, ‘The Textualization of the Reader in Magical Realist Fiction,’ in L. Zamora & W. Farris (ed.), *Magical Realism: Theory, Fiction, History, Community* (Durham/London: Duke University Press, 1995), 236.

³⁰⁵J.M. Baker Jnr., ‘Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer’s Hermeneutics,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 144.

“absorbed by” or “lost in” a fiction. The wide diffusion of these metaphors reflects, of course, an interesting and puzzling psychological phenomenon that often occurs in the reading of fiction. To read a “gripping” story is to feel transported into its fictional world.³⁰⁶

Mar a dúradh, is léir in ‘Dán na hUidhre’ (*DU*, 40 - 41) go bhfuil Jenkinson ag ceiliúradh an téacs scríofa. Tá sí saite nó tumtha sa téacs nó gafa leis an téacs agus is féidir é seo a léamh sa chaoi a samhlaíonn an file línte scríofa:

A théann dathanna seirce tríd na féithleoga
Gur leath an t-iomlán
Mar sciatháin feileacáin ar a theacht ón truaill,
Is gur éirigh den leathanach
De léim fuiseoige. (*DU*, 41)

Tugtar muid, léitheoirí, mar sin, ar thuras isteach ní hamháin i mbruadar théacs Jenkinson ach i mbruadar na dtéacsanna nó i dtraidisiún na dtéacsanna a spreag an dán. Déantar téacsúlú orainn, léitheoirí. Mothaímid, mar a mhothaíonn Jenkinson, go bhfuilimid ‘transported into its fictional world’.³⁰⁷

I dtéarmaí Ghadamair, is féidir a rá gurb ionann an téacsúlú agus an taithí heirméineótach agus fheiniméaneolaíoch. Nuair atá téacs faoi chaibidil ag duine agus nuair a thuigtear an téacs sin, úsáidtear an téarma ‘idirléamh’ le cur síos a dhéanamh ar an bpróiseas sin. Is féidir a rá go bhfuil cumann anois idir an téacs agus an t-idirléamh. I dtéarmaí feininéaneolaíocha, imíonn aird an chomhfheasa ón téacs mar oibiacht. Is é sin le rá, ní sheasann an téacs amach mar rud ann féin a thuilleadh. Seasann an t-idirléamh amach ina áit: ‘In the example of the text, it is clear that the text and the interpretation belong together ...That the text as such stands out is then only the occasion for the

³⁰⁶Jon Thiem, ‘The Textualization of the Reader in Magical Realist Fiction,’ in L. Zamora & W. Farris (ed.), *Magical Realism: Theory, Fiction, History, Community* (Durham/London: Duke University Press, 1995), 237-238.

³⁰⁷*Ibid.*, 237-238.

interpretation and the task is to dissolve its status as an object'.³⁰⁸

I dtéarmaí Ghadamer, mar sin, déantar téacsúlú ar an léitheoir sa chaoi go n-imíonn aird a chomhfheasa ón téacs mar oibiacht agus go síothlaíonn isteach i ndomhan an téacs trí mheán an idirléimh. Ós rud é go bhfuil idirléamh i gceist, díritear ár n-aird ar ról an léitheora agus ar mhórchéistean tuisceana. Mar chuid den phlé ar na ceistean tuisceana seo, díritear ar impleachtaí ama freisin. Pléitear an chaoi a n-athraíonn tuiscint thar am. Deir Gadamer: 'A reading consciousness is necessarily a historical consciousness and communicates freely with historical tradition. Thus it is historically legitimate to say with Hegel that history begins with the emergence of a will to hand things down, 'to make memory last''. (*TM*, 393)

Céard faoin bhfile mar sin a deir, 'Ní théann cuimhne na ndaoine seo níos siar ná an Béarla' (*DU*, 97), a thugann le fios nach suim leis na daoine an traidisiún litríochta, nach dtuigeann a luach, ná luach na teangan? Sa dán 'Céadéaga' (*BG*, 13), feictear tagairt dhiscréideach do chóras na pátrúntachta a mbíodh dánta mar chonradh airgid agus coinníollacha ann – 'i bhfiacha dáin': 'Caraim thú/le laoithe grá -/i bhfiacha dáin/mo ghean á thrá'. (*BG*, 13) Sa véarsa deireanach feictear deasghnáth na banfheise ag teacht aníos sa chomhthéacs comhaimseartha seo nuair a shamhlaíonn an file an slánú, torthúlacht dáin agus an modh chollaí le chéile:

Caraigh mé –
nó spreag céad dán
sa Mhodh Chollaí
go dté mé slán. ('Céadéaga', *BG*, 13)

Ag cloígh le gné an chonartha airgid agus córas na pátrúntachta, baineann Jenkinson leas as foinse lom idirthéacsúil ón traidisiún agus lonnaíonn i gcomhthéacs an dáin ghrá nuair a deir:

Ceist. Cé 'cheannóidh dán
Más póg a fhiacha. ('Luach Aoibhnis', *BG*, 49)

³⁰⁸Günther Figal, 'The Doing of the Thing Itself: Gadamer's Hermeneutic Ontology of Language', in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 111-112.

Tagairt í an líne sin do mhothúchán file faoi chóras uasal intleachta an traidisiúin a bheith titithe i léig agus dá brón géar mar gheall ar easpa lucht léitheoireachta oilte. Is cinnte go dtagann an téama seo aníos sa dán, ‘Gleann Maoiliúra’ (*DU*, 97). Seo an brollach as an dán staire seo:

Lá fliuch samhraidh sa charchlós,
an Leabhar Branach liom mar éarlais dílseachta,
ag filíocht
mar nach dtéann cuimhne daoine san áit seo níos sia siar ná an Béarla
agus gur uaigneach bheith gan sliocht dáimhe,
ag baint macalla as learga dlútha an ghleanna
in ainm na treibhe,
ag cur cloch ar charn.

Lá fliuch samhraidh i gcarrchlós bharr an ghleanna
sáinnithe ag bruscar na gcóisirí,
Bean de shliocht na bplandóirí mé
ag reic dánta le taibhsí. (*DU*, 97)

Tá léargas glinn ar ‘Gleann Maoiliúra’ (*DU*, 97) in alt Mháire Ní Annracháin ina bhfuil tráchtairacht déanta aici ar bharraíocht nósanna léitheoireachta a dhíríonn ar chúlra stairiúil théacsanna na nBard gan a suntas aeistéitiúil agus samhlaíoch a thabhairt chun solais: ‘A common lament concerning the study of Irish bardic poetry is that it is too often plundered for historical purposes, read as historical evidence, and ignored as aesthetic and imaginative composition’.³⁰⁹

Cuireann Ní Annracháin síos ar an gcaoi go ndéanann Jenkinson treascairt ar an gclaonadh stairiúil sa dán seo trí thaithí phearsanta Róis Ní Thuathail, carachtar lárnach an dáin, a léiriú:

In one sense, Jenkinson’s poem reverses that dynamic. Rather than ask her

³⁰⁹Máire Ní Annracháin, ‘Gleann Maoiliúra’, Biddy Jenkinson, *Irish University Review*, Vol. 39.2 (2009), 312.

readers to read poetry as history, she transforms major historical events into a fictionalized account of the personal response of a witness to, and, to the extent possible for a woman, a participant in the campaign of hostility between the O' Broin tribe and the colonizing English towards the end of the sixteenth century.³¹⁰

Tá an file sa dán seo suite ina carr gan chomhluadar in áit nua-aimseartha, ar léargas é ar thoisí diúltacha den fhorás ábharach – is é sin, carrchlós atá brocach agus folamh. Pléann Ní Anracháin an chaoi nach meafar é an carrchlós sa dán seo ach go bhfuil nasc meitonaimeach le rianú idir chliseadh chlann Uí Bhroin sa séú haois déag agus ré nua-aoiseach, nó iar nua-aoiseach go fiú:

Perhaps the two moments, the early modern period that witnessed Ó Broin's campaign and the late modern or even postmodern era, should be seen as a metonymic chain of sequence and consequence rather than as metaphoric terms of comparison. In that case, the poem would suggest that Glenmalure, reduced to a littered car park, was a link in a chain that started with the defeats of the sixteenth century.³¹¹

Is spéisiúil an chaoi go gcuireann Ní Annracháin in iúl go bhféadfaí nasc meitonaimeach agus cúisiúil a bheith i gceist sa cheangal idir eachtraí cloíteacha an tséú haois déag agus an ré iar nua-aoiseach a seasann an carrchlós truaillithe dó sa dán:

Lá fliuch samhraidh i gcarrchlós bharr an ghleanna
sáinnithe ag bruscar na gcóisirí,
Bean de shliocht na bplandóirí mé
ag reic dánta le taibhsí. (*DU*, 97)

In ainneoin go bhfuil teoiricí Ghadamer ar an traidisiún mar bhonn ag an léamh a dhéantar ar na dánta sa chaibidil seo, feictear (mar a bhí a gceist le 'Dán na hUidhre' (*DU*, 41) thuas) go bhfuil béimeanna de thuiscintí iar nua-aoiseacha lastuas den léamh a leanann ar 'Gleann Maoiliúra' (*DU*, 97), mar atá, iomrall ama agus an réalachas draíochtúil. Trí straitéisí iarnua-aoiseacha an réalachais dhraíochtúil agus an iomraill

³¹⁰Máire Ní Annracháin, "Gleann Maoiliúra", Biddy Jenkinson, 'Irish University Review', Vol. 39.2 (2009), 312.

³¹¹Ibid., 311-312.

ama, feictear go ndéanann Jenkinson treascairt ar an léamh stairiúil agus go sealbhaíonn sí an traidisiún liteartha ar bhealach atá spéisiúil agus cruthaitheach. Luaitear go bhfuil cóip den *Leabhar Branach* i lámha an fhile sa dán ‘Gleann Maoiliúra’ (*DU*, 97). Más lámhscríbhinn seanda atá ina glac ag an bhfile nó más leagan foilsithe den *Leabhar Branach* atá aici, tá an feiniméan céanna i gceist le léamh leabhar, dar le hAlberto Manguel: ‘Implicit in the possession of a book is the history of the book’s previous readings – that is to say, every new reader is affected by what he or she imagines the book to have been in previous hands’.³¹²

Deirtear sa dán go bhfuil lámhscríbhinn iomráiteach ina seilbh ag an bhfile a gcuireann sí síos air mar ‘éarlais dílseachta’. D’fhéadfaí a rá, dar ndóigh, nach cóip bhunaidh na lámhscríbhinne (an *Leabhar Branach*) atá ag an bhfile ina glac aici. Sa chaoi seo, léirítear tuairim Ghadamer go ndéanann an focal scríofa an traidisiún a *thabhairt* dúinn ar bhealach coinchréideach a chiallaíonn nach bhfuil teorainn idir an t-am atá thart agus an t-am atá i láthair. Tá impleachtaí le sárú na gcúinsí ama agus mórcheist na tuisceana. Míníonn Baker tuairim Ghadamer faoin téacs fileata: ‘That is why, as Gadamer says, a poetic text does not simply document a past world but positively delivers that world to us. This, and not any arbitrary prerogative of the present, is what makes for the text’s interpretability’.³¹³

Dá ndéanfaí an díchreideamh a chur ar ceal, d’fheicfí go tréan cruthúnas den chonradh diamhrach le pobal an traidisiúin is léir a bheith ag Jenkinson sa dán seo. Threiseofaí ar an tuisceint seo sa líne ina ndéanann an file cur síos ar an leabhar atá aici ‘mar éarlais dílseachta’ amhail is go bhfuil an lámhscríbhinn seanda, luachmhar seo *bronnata* go speisialta uirthi. Is cinnte go bhféadfadh an dílseacht a luaitear sa dán a bheith mar thagairt do chúram éigin a rinne an file do mhuintir Bhroin ar leo an leabhar. Tugann an file ‘Bean na bplandóirí’ uirthi féin ag deireadh an tsleachta, ráiteas diúltach, ba dhóigh leat. B’fhéidir gur ráiteas féinfhuathach é ó dhuine a rinne feall dá bhuíochas ar dhream a raibh sé/sí in ainm is a bheith dílis dóibh. Sa léamh atá ag rith tríd an tráchtas seo ar fad, áfach, d’fhéadfaí an teideal, ‘Bean na bplandóirí’ a léamh mar theideal onórach a chuireann in iúl an chaoi a bhfuil Jenkinson ag cúiteamh díobháil na bPlandálaithe trí

³¹²Alberto Manguel, *A History of Reading* (New York: Viking Penguin, 1996), 16.

³¹³J.M. Baker Jnr., ‘Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer’s Hermeneutics,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 144.

mheán na hathphlandála agus an tsíolscapthe ar an tsaoithiúlacht Ghaeilge in athuair. Ar mhí-ámharáí an tsaoil, is le taibhsí a shamhlaíonn an t-urlabhraí pátrúin agus lucht léite a dáin anois. Is féidir eolchaire seo Jenkinson maidir le neamhshuim an lucht léite chomhaimseartha a léiriú i dtéarmaí na tuisceana. Dar le Gadamer:

It is true that those who are brought up in a particular linguistic and cultural tradition see the world in a different way from those who belong to other traditions. It is true that the historical “worlds” that succeed one another in the course of history are different from one another and from the world of today; but in whatever tradition we consider it, it is always a human – i.e., verbally constituted – world that presents itself to us. (*TM*, 444)

Ina theannta sin ar fad, ag leanacht den tuairim gur cineál iomraill ama é urlabhra an dáin, d’fhéadfaí a rá gur cóipeálaí den seandéanamh é/í, leithéidí lucht pinn i bhfad siar, Mícheál Ó Longáin abraimis, nó níos sia fós, b’fhéidir, leithéid Mhichíl Uí Chléirigh. D’fhéadfadh Mícheál Ó Cléirigh a bheith ina mhacasamhail, nó, go fiú, ina phiar nó ina chomhghleacaí ar bhealach diamhair ag an bhfile. Dar le Gadamer nach bhfuil an fhilíocht faoi riar chonstráidí an tsaoil iarbhír. Is féidir le file (agus idirléamh an léitheora), mar sin, na srianta a bhaineann le réalachas ama agus spáis a shárú. Míníonn Baker tuairim Ghadamer faoi fhéidearthachtaí seo na filíochta: ‘For the poetic word accomplishes a realization whose reality nonetheless is not dependant upon given, empirical reality, upon what Hegel criticized as the dogma of external perception’.³¹⁴

Bailitheoir/cóipeálaí ab ea Mícheál Ó Cléirigh agus, leis as an obair éachtmhar a rinne sé, caomhnaitheoir an traidisiúin litríochta ab ea é. Tríd an gcomórtas idir é agus Biddy Jenkinson, d’fhéadfaí an dán ‘Gleann Maoiliúra’ (*DU*, 97) agus an iliomad dánta i saothar Bhiddy Jenkinson, a léamh mar thráchteaireacht mheitealíteartha ar bhailiú, ar chaomhnú agus, i ndeireadh na dála, ar dhearadh chanóin an traidisiúin litríochta ó ré na hathbheochana ar aghaidh. Ina léirmheas ar *Beathaisnéis*³¹⁵, léiríonn Biddy Jenkinson an meas atá aici ar chaomhnóirí an traidisiúin nuair a fhógraíonn sí:

Those for whom Irish literature is something written in English in the last few hundred years, might, as a token exercise in open-mindedness, run their fingernails along the spines of these eight volumes. Within the Irish tradition those who preserve the record are revered. If we lose the past how can we

³¹⁴J.M. Baker Jnr., ‘Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer’s Hermeneutics,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 151.

³¹⁵Biddy Jenkinson, ‘Recording Angels,’ *The Poetry Ireland Review*, 80 (2004), 39.

appreciate the future?³¹⁶

Is cinnte, leis, gur féidir spéis Jenkinson i saothar an fhoclólaí iomráitigh, an tAthair Pádraig Ó Duinnín, a lua anseo mar chruthúnas go bhfuil comhrá cointeanóideach á seachadadh aici le scoláirí móra na Gaeilge laistigh dá saothar cruthaitheach.³¹⁷

Le dul siar agus achoimre a dhéanamh ar an argóint maidir le hidirdhealú idir foinse agus tagairt, is féidir a rá go bhfuil dhá bhealach léitheoireachta againn, agus b'fhéidir, dhá chineál léitheora. Más fíor do George Steiner gur bua sainiúil de chuid an fhile agus na filíochta breith ar fhéidearthachtaí iomlána fileata na *tagartha*, is féidir a rá nach mbíonn sé de ról ag an bhfoinse mianach iomlánaithe focail a sholáthar. Maidir le foinsí agus le tóraíocht na bhfoinsí mar a thagann siad aníos i dtéacsanna fileata, is gá léamh measúnaithe a dhéanamh nach mbeidh ach clár teoranta, nó réamhbheartaithe, idirmhínte ann.³¹⁸ Ní saibhreas brí filíochta, mar sin, an chloch is mó ar phaidrín an chineál léimh seo gur tóraíocht foinsí loma is dual di. Cúram sanasaithe, foclóirí agus fileolaithe, tóraíocht seo na bhfoinsí.

Ní mór an cheist a chur cén fáth a mbeadh plé ar idirdhealú mar seo tábhachtach agus réimse tagairtí Bhiddy Jenkinson á mheas. Is deacair scrúdú dian dícheallach a dhéanamh ar fhilíocht Jenkinson trí chéile in aon chuntas amháin. Ba dheacair cuntas a scríobh ar gach uile thagairt is foinse agus ba dheacair scagadh agus breithiúnas cuimsitheach (fileolaíoch, sanasaíoch, idirdhisciplíneach, fileata srl.) a dhéanamh ar gach ceann díobh siúd d'fhonn gach macalla, tuin agus atmaisféar a d'fhéadfadh a bheith iontu a aimsiú. Fiú agus sin déanta, ní bheadh ann ach iarrachtaí maithe, agus b'fhéidir guagacha ar uairibh, tátail chuimsitheacha a dhéanamh. Thuigfí fós go raibh breis mhaith faoin screamh nár aimsíodh. Amhail Jenkinson a dhiúltaíonn don tátall dúnta, bheadh an léitheoir sásta a bheith 'á shíorchriathrú féin/trí mhogall neamhfhéidearthachtaí' (*AN*, 25). Mar a mhíníonn Figal i dtaobh Ghadamer agus ceisteanna na brí agus na tuisceana idir chamáin aige:

A horizon of meaning, which is a continually changing range of linguistic

³¹⁶ Biddy Jenkinson, 'Recording Angels,' *The Poetry Ireland Review*, 80 (2004), 39.

³¹⁷ Féach *An tAthair Ó Duinnín – Bleachtair* (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2008 agus 2010); mar aon le *Ó Duinnín sa Sceilg* (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2011).

³¹⁸ 'source-hunting', féach Eleanor Cook, *Against Coercion: Games Poets Play* (California: Stanford University Press, 1998), 100.

existence, is a whole insofar as it can give itself together with the infinity of the unsaid. In this infinity the horizon of meaning is infinitely changeable, infinitely diverse, without losing its continually shifting determinateness.³¹⁹

Mar a rianáíodh cheana, ní leasc le Biddy Jenkinson an neamhchinnteacht. I bhfocail eile, fágann a cuid filíochta go bhfuil ‘indeterminacy’ áirithe mar thoradh ar léamh a cuid dánta.

Ceann de na tátail phríomha is féidir a tharraingt mar sin as filíocht Jenkinson ná go mb’fhéidir gurb iad na ‘foinsí’ na gnéithe is tábhachtaí nó is oibrithí laistigh dá tionscnamh fileata sa mhéid is go dtagraíonn na foinsí d’aon rud amháin sa deireadh – an traidisiún litríochta, nó, níos suntasaí fós, ollbhearna sa traidisiún litríochta.

Sa dán ‘Taighde Síceach’ (*BG*, 25), buaileann an file le carachtair litríochta in áiteanna tairseachúla agus in amanna tairseachúla:

Casaim leo go rialta
in áiteanna iargúlta
ar imeall oíche
cairde nár chas mé riamh
ach lena smaointe.

Inis, a bheo
- agus inis an fhírinne –
an beo dos na mairbh
a thionlacann m’intinn?

Inis, a chroí
- ar son na heolaíochta –

³¹⁹Günther Figal, ‘The Doing of the Thing Itself: Gadamer’s Hermeneutic Ontology of Language,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 120.

‘raibh tú le m’ais inniu

teann sa taoide? (BG, 25)

Dar ndóigh, tá seánra na hAislinge mar chúlghrat idirthéacsúil anseo sa chaoi ar bhuaile filí na hAislinge le taibhrimh a raibh bá acu leo in áit iargúlta ar imeall oíche, is é sin le rá, in áit agus in am tairseachúil. Is trí smaointe seachas teagmháil chorpártha atá réamhaithne ag file an dáin ‘An Taighde Síceach’ (BG, 25) ar na daoine mistéireacha a mbuaileann sí leo go rialta, chomh rialta sin nach taibhrimh anaithnid iad ach ‘cairde’, mar a thugann sí féin orthu. Tá tábhacht ag baint leis an gcaoi a bhfuil an cairdeas eatarthu curtha i gcló trí mheán na smaointeoireachta mar go n-insíonn sé sin dúinn gur neacha iad atá neamhchorpártha is léir, go bhfuil bá aici leo agus go bhfuil cumann tuisceana eatarthu. Tá sampla againn cheana sa nuafhilíocht d’fhile ar theastaigh uaidh teagmháil a dhéanamh lena réamhtheachtaithe sa litríocht dhúchasach. Sa dán ‘Ceann faoi Aisling’,³²⁰ teastaíonn ó Sheán Ó Ríordáin go dtiocfadh scríbhneoirí an traidisiúin, na seanfhilí, i gcló mar a tháinig aislingí an traidisiúin agus go nglacfaidís corparthacht chucu féin le go gcuirfidís comhairle air i dtaobh a dhúchais agus go roinnfidís a gcuideachta litríochta leis. Is sa tsamhlaíocht atá na pearsain a roinneann sé bá leo ag maireachtáil agus is mian leis go dtiocfaidís i gcló agus go ndéanfaidís é a mhúnlú sa chaoi gurbh fhéidir leis feoil a chur ar a chuid braistintí agus ar na smaointe neamhthathagacha atá go flúirseach ina intinn a chur in iúl:

Tá aisling ann, is is eol dom í,

Ag fiuchadh i mbroinn mo shamhlaíochta,

Lasair gheal gan chorp mar ghaoith,

Is corp oiriúnach á impí aici,

[....]

A sheanfhlí, múinidh dom glao

A mheallfadh corp dom shamhailtgharlach.³²¹

An gá taighde *síceach* nó an t-osnadúr a bheith ann leis an gcumann seo a

³²⁰Seán Ó Ríordáin, *Eireaball Spideoige* (Baile Átha Cliath, Sairséal agus Dill, 1976), 36.

³²¹Ibid., 36.

dtagraíonn Ó Ríordáin dó a dhéanamh le pearsain an traidisiúin litríochta, nó an bhféadfaí a rá gur de bharr bhruadar na léitheoireachta a tharlaíonn sé agus gur bhuail Biddy Jenkinson leis ‘na mairbh’ a luann sí i bhfearann na léitheoireachta? Léiríodh cheana gur geall le staid bhrionglóideach nó bruadar na súl oscailte an téacsúlú agus go bhfágтар an léitheoir leis an éirim nach cuid den domhan iarbhir é. I dtéarmaí Ghadamer, ní gá go n-aithneodh an léitheoir frámaí tagartha an réalachais i dtéacs roimh dó glacadh leis an téacs mar léiriú bailí. Seo mar a mhíníonn Baker: ‘[...] Gadamer’s notion of recognizability has nothing to do with an artistic representation’s being referred back to either a given or a posited reality’.³²²

Tá an dán ‘Taighde Síceach’ (*BG*, 25) ag teacht leis an éirim atá go forleathan i saothar Jenkinson. Tá cló an traidisiúin litríochta chomh dlúth sin ar a saothar go gcuirtear go mór leis an mbraistint gur imaistriú anama nó iomrall ama í Jenkinson; gur taibhse nó pearsa nach mór tairseachúil atá inti ar féidir léi teagmháil neamhghnách a dhéanamh le lucht scríofa an traidisiúin. In ‘Taighde Síceach’ deir an file:

Casaim leo go rialta
in áiteanna iargúlta
ar imeall oíche
cairde nár chas mé riamh
ach lena smaointe. (*BG*, 25)

Dealraíonn sé go dtéann an file ar sciúird intinne agus osnádúrtha isteach sa traidisiún nó fiú go dtagann mairbh an traidisiúin ar sciúird osnádúrtha isteach i saol iarbhir agus comhaimseartha an fhile agus go roinneann siad a gcuid smaointe léi. Teastaíonn ‘suspension of disbelief’ agus is léir go bhfuil an file ag iarraidh tarraingt as tuiscintí na heolaíochta sa dán. Ach in ainneoin a cuid trialacha ar an eolaíocht, tá a comhfhios ag broideadh leis an éirim róláidir sin go bhfuil teagmháil á déanamh aici nach dtuigeann sí ina hiomláine, ‘Inis dom an fhírinne, an beo dos na mairbh a thionlacann m’intinn?’ (*BG*, 25)

³²²J.M. Baker Jr., ‘Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer’s Hermeneutics,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 149.

Is dán é ‘Taighde Síceach’ ina bhfuil intinn ag iarraidh teacht ar réiteach leis an mbraistint go bhfuil uacht atá tagtha anuas chuici ag síothlú tríthi. Is intinn é chomh maith a mhothaíonn go bhfuil modh léirstine eile ag borradh inti atá chomh híogair sin go ndealraíonn sé faoi nach léitheoir an traidisiúin a thuilleadh í, ach go bhfuil sí *i láthair* an traidisiúin sin. Mothaíonn an intinn seo go bhfuil sí i láthair chomh mór sin sa traidisiún nach oidhreacht ar chor ar bith níos mó é, ach rud atá *comhaimseartha* léi, go bhfuil sí ina saoránach beo den phobal litríochta sin ag scríobh de réir an *mondalité* chéanna, ach í lonnaithe san fhichiú haois agus an t-aonú aois is fiche. Mar a deir Máire Mhac an tSaoi: ‘Is léir gur le file den bhfichiú haois an guth seo [...]’.³²³ Mar a léiríodh cheana faoi ‘Dán na hUidhre’ (*DU*, 40 – 41), deir Gadamer go bhfuil modh ar leith ag an litríocht chun an traidisiún a thabhairt dúinn san am i láthair. Maidir le ‘Taighde Síceach’ (*BG*, 25) agus dán an Ríordánaigh ‘Ceann faoi Aisling’, is tríd an téacs seachas trí chaidreamh le húdair a roinneann an traidisiún a luachanna linn:

...literature has acquired its own contemporaneity with every present. To understand it does not mean primarily to reason ones way back into the past, but to have a present involvement in what is said. It is not really a relationship between persons, between the reader and the author (who is perhaps quite unknown), but about sharing in what the text shares with us. (*TM*, 393)

Dar ndóigh, tá ‘Taighde Síceach’ go mór in oiriúint don léamh Jungach – seans go bhféadfá ‘na mairbh’ a léamh mar íomhánna fo-chomhfhiosacha. Agus é ag caint ar fhilíocht Nuala Ní Dhomhnaill, labhraíonn Gearóid Denvir faoin deis a chuireann an bhrionglóid ar fáil do Ní Dhomhnaill cumann a dhéanamh leis na híomhánna fo-chomhfhiosacha a mbuaileann sí leo, íomhánna a n-eascaíonn a bhformhór as réimse an bhéaloidis:

Deis atá sa bhrionglóid i dtéarmaí síceolaíocht Freud agus Jung araon le dul ag allagar leis an bhfo-chomhfhios le linn do fhlaithneas an réasúin a bheith ar fionraí [...] Seo an áit ina dtagann sí ar neacha éagsúla neamhshaolta trína bhféachann sí le brí éigin a aimsiú ina beatha.³²⁴

³²³Máire Mhac an tSaoi, ‘Biddy Jenkinson: Sampla d’Imaistriú Anama,’ in Eoghan O’hAnluáin (eag.), *Leath na Spéire* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar, 1992), 61.

³²⁴Gearóid Denvir, ‘Ní sean go nua is ní nua go sean: Filíocht Nuala Ní Dhomhnaill agus Díoscúrsa na Gaeilge,’ in Máirtín Ó Briain & Pádraig Ó Héalaí (eag.), *Téada Dúchais: Aistí in Ómós don Ollamh Breandán Ó Madagáin* (Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta, 2002), 35-36.

Sa deireadh, dar le Gadamer go bhfuil modh ar leith ag an bhfilíocht chun cúrsaí réalachais a scrúdú ar bhealach a chuireann ar ár gcumas teacht ar thuiscintí i leith na firinne trí mheán an taiscéalaidh. Míníonn Baker nach gá go gcuirfí an fhilíocht in oiriúint trí: ‘[...] an appeal to referential or empirical reality. It is only by entering into them, only by participating in the movement of their discourse, that one can come to a recognition of their speculative truth’.³²⁵

An Focal Scoir: Traidisiún, Teanga agus Domhan

Sa dán ‘Díle Márta’ (*UB*, 21-22), feictear an file ag scrúdú balla a thóg a muintir a bhfuil sí ag foghlaim cheird na tógála uathu trína bhaint anuas agus a atógáil. Ceird thraidisiúnta is ea an tógáil balla, dar ndóigh, agus tá tábhacht pearsanta ag an mballa seo don fhile.

Mar a luadh cheana, deir Gadamer go bhfuil a leithéid de rud agus comhfhios stairiúil ann. Tá tionchar nach beag, dar leis, ar an gcaoi a dtuigimid an t-am i láthair nuair a théann an traidisiún i bhfeidhm ar an gcomhfhios stairiúil seo: ‘As soon as “historical consciousness” is addressed through a traditional content, it is determined by this in its experience as to how its meaning can be present. The present (*Das Gegenwärtige*) is always only an “image,” which the historically effective consciousness “presents”’.³²⁶

D’fhéadfá a rá go seasann clocha an bhalla sa dán seo mar íomhá ar a mbunaíonn an file a tuiscint i leith an traidisiúin. Faoi mar atá sé ag Gadamer, téann tuiscint an fhile ar an traidisiún i bhfeidhm ar a tuiscint i leith na staire:

Rinne mo dhaoine muinteartha an falla seo
agus táim ag foghlaim ceirde as a bhaint anuas
cloch ar chloch
lena chur ar ais
cloch ar chloch. (*UB*, 21)

³²⁵J.M. Baker Jnr., ‘Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer’s Hermeneutics,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 153.

³²⁶Günther Figal, ‘The Doing of the Thing Itself: Gadamer’s Hermeneutic Ontology of Language,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 120-121.

I dteannta an bhalla, tá clái a bhfuil giotaí de shoithigh agus rudaí eile an tí greamaithe ann i bhfoirm *chainies*.³²⁷ Ciallaíonn an téarma seo píosa ealaíne/ceirde déanta as giotaí briste de shoithigh greamaithe le chéile. Dealraíonn sé, ar bhealach, go bhfuil na smidiríní briste ach *eagraithe* mar iontaisí déanta de chuimhní na marbh muinteartha agus mar mhacallaí de thraidisiúin agus de ráitis staire a bhaineann anois le tréimhse atá thart:

Tá an clái seo lán *chainies*:
plátaí briste, dosaen píopa cré
ag milsiú leo.
“Parnell abú!”, adeir siad,
“Erin go brágh!”,
giota coinnleora gloine
a tháinig abhaile ón dtigh mór
in éiric airgead aimsire
lá crúóige,
guaillí gorma buidéil
Píosaí nach féidir a chur le chéile.
Airteagail a mhéaraím mar choróin Mhuire nach
n-oibreoidh.
Is tá braonta uaigneacha báistí
ag ní, ag sciúradh,
ag lí an mhoirtéil
as cúrsaí cloch an tí. (*UB*, 21-22)

Bíodh sin mar atá, feictear ag deireadh an dáin go bhfuil an lá ag an dúlra, agus go bhfaightear an bua ar an mbriseadh trí bhláthanna an tsinsir.

Feictear go ndéantar eagrú, clárú agus ríomh ar na smidiríní de nithe teaghlaigh mar a bheadh innéacs nó catalóg leabhar, nó taispeántas ann. Ceann de na tréithe is suntasaí faoi na smidiríní agus na seanghiotaí stairiúla a luaitear sa véarsa thuas is ea

³²⁷Táim buíoch do Róisín Ní Mhulláin a fuair brí na tagartha seo dom.

cáilíocht an bhriste a luaitear leis an uile cheann acu agus na macallaí de dheasghnátha an bháis atá ag roinnt leo. Tá na plátaí ‘briste’; níl ann a thuilleadh ach ‘giota’ coinnleora ‘ón dtigh mór’; ‘guaillí’ gorma na mbuidéal; agus codanna de phíopaí cré ar minic a samhlaítear iad le deasghnátha tórraimh.

Faoi mar a bheadh i dtaispeántas iarsmalainne, áfach, léiríonn an bailiúchán seo sa chlaí comharthaí sóirt stair pholaitiúil na hÉireann ar mhór, is léir, ag clann shinseartha an fhile iad a léiriú mar chuid dhílis dá saol baile. Is ionann na ‘hairteagail’ a ndéantar ríomh orthu agus urlabhraithe a thugann guth do mhuintir an fhile agus a reitric phoileimiciúil á seachadadh ar son na nglúnta atá imithe roimpi.

Modh buanaithe is ea an seachadadh a dhéanann na ‘hairteagail’ mar a dhéanann siad reitric phoileimiciúil agus phearsanta an duine aonair sa chomhthéacs teaghlaigh, nó baile, a chur ar aghaidh trí ‘Parnell abú!’ agus ‘Erin go brágh!’ agus é go feiceálach ar na seanghiotaí staire seo. Dar le Gadamer go bhfuil tábhacht thar na bearta ag baint le focail aonair ón traidisiún mar go ndéanann siad an traidisiún ar fad a chur inár láthair. Trí na focail aonair seo a scríobhtar ar na seanghiotaí tí, bronnar éirim thuisceana orainn ar an traidisiún iomlán agus é ina bheatha:

Thus, every word, writes Gadamer, “carries with it the unsaid”; every speech “brings a totality of meaning into play without being able to express it totally,” and thereby shows its “living virtuality” (*TM*, 458). Speaking is not understood because it displays something, but rather that in speaking “the said” is held together “with an infinity of what is not said in one unified meaning.” (*TM*, 469) Thus, every speech means more than it explicitly says. Not only does the thing under discussion and its state of affairs find expression in language but, at the same time, “a relation to the whole of being” (*TM*, 469) finds expression.³²⁸

Leis na focail ‘Parnell abú!’ agus ‘Erin go brágh’ mar sin, tugtar tuiscint dúinn ar an gcomhthéacs iomlán ina bhfuil na focail sin leabaithe agus ar an traidisiún ónar tháinig siad. Leagann Gadamer béim ar chumhacht an fhocail agus ar bhuaic na teanga maidir le mórcheist na tuisceana, tuiscint ar an traidisiún san áireamh:

³²⁸Günther Figal, ‘The Doing of the Thing Itself: Gadamer’s Hermeneutic Ontology of Language,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 118.

With the word comes at the same time the experience of meaning and, for Gadamer, only with the word. Something is understandable insofar as it can come to word. There is accordingly no understanding without language, which might be brought to language as something secondary.³²⁹

Feictear go bhfeidhmíonn an claí mar ollfhráma buacach a sháraíonn an briseadh in aigne Jenkinson sa dán seo. Is struchtúr nádúrtha agus inbhuanaithe é an claí a fheidhmíonn mar ráiteas aontachta agus snaidhmthe ag na codanna briste de stair na hÉireann agus de thraidisiún na Gaeilge. Treisítear brí seo na haontachta leis an bhfocal Béarla *chainies* má dhéantar neamhaird den bhrí litriúil a bhaineann leis agus má chloítear leis an bhfocal féin gan é a chomhthéacsú. Is ráiteas suimiúil nó íorónta é, b'fhéidir, go bhfeidhmeodh focal Béarla mar mhodh aontachta sa dán. Leanann an file sa chéad véarsa eile le príomhráiteas an dáin i dtaobh bhuaic na mbláthanna:

Thiocfadh aduantes orm in áit seo na gcloch nach

labhraíonn

marach gur chuir mo shin-seanmháthair óg lusanna crom

cinn

i ngarraí an dorais bliain a pósta,

an bhliain a fuair sí bás i gcró linnte luí seoil.

Mhéadaíodar.

Chaitheadar an bhearna

is léimeann siad go buach le fána an fhearainn chugam

– mar shreabh sléibhe mí Márta –

bláthfholt mo mhná sinseartha. (*UB*, 22)

Sa tagairt do ‘lus an chromchinn’, samhlaíonn Jenkinson tionscnamh caomhnaithe agus buanaithe trí mheán na lusanna agus trí shaol an dúlra. Sa véarsa deireanach seo deir an file linn, murab ionann agus na ‘hairteagail’ a labhraíonn ar son a muintire, gur rudaí tostmhara iad clocha an bhalla. Sáraíonn na bláthanna a chuir a sin-

³²⁹I Günther Figal, ‘The Doing of the Thing Itself: Gadamer’s Hermeneutic Ontology of Language,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 115.

seanmháthair, áfach, an t-uaigneas a bhaineann le tost na gcloch.

Feidhmíonn na bláthanna sa dán mar chúiteamh, ar bhealach, agus mar cheiliúradh ar an saol a sciobadh ó bean ghaoil an fhile agus í i mbun ghníomh cruthaitheach agus buanaithe na breithe. Ag teacht le feidhm an tsáraithe a leanann plandáil bhláthanna na mná sinseartha, feictear don fhile anois go bhfuil comharbaí na mbláthanna seanda seo ag sárú fhráma tagartha an bhalla, a bhfuil, faoi mar a bheadh i gceist le taispeántas iarsmalainne, tréithe an léirithe reoite agus stalcaithe ag roinnt leis. Cuimhnítear ar oighearshruth Virginia Woolf in *Orlando* a choimeád iarsmaí reoite na haoise ‘locked in its chilly embrace’. Ritheann clocha nó *rósanna* an phaidrín atá briste sa véarsa roimhe isteach i nasc meatonaimeach le lus an chromchinn, agus ceanglaítear liodán na rudaí briste le chéile i reacaireacht stairiúil na tíre, Éire, tír a chomharthaíonn an briseadh arís eile. In ainneoin go bhfuil an bháisteach ag creimeadh mhoirtéal na gcloch, feidhmíonn na *chainies* mar fhráma tagartha sa dán a choimeádfaidh sraith na bhfearaistí le chéile. Sáraíonn ollfhráma orgánach an chlaí agus fás agus athfhás na lusanna tríd na blianta ar an mbriseadh. Is sa bhriathar a chruthaítear beocht agus borradh fáis na mbláthanna leis an mbearna uaignis a shárú agus a chealú. Deir an file: ‘Mhéadaíodar/Chaitheadar an bhearna/is léimeann siad go buach le fána an fhearainn chugam’ (*UB*, 22). Chuig an bhfile féin a thagann sruth seo na mbláthanna ar nós abhainn a ginealaigh agus chomhbhá na mná sinsir ag teacht anuas chuici. Treisítear ar na macallaí céanna nuair a shamhlaíonn an file gruaig a sin-seanmháthar trí mheán an dúlra a thagann i bhfriotal i ráiteas deireanach an dáin, ‘mar shreabh sléibhe mí Márta –/ bláthfholt mo mhná sinseartha’. (*UB*, 22)

Ceiliúradh is ea ‘Díle Márta’ (*UB*, 22) mar sin ar an traidisiún, ar an teanga agus ar an domhan agus feictear go bhfuil na gnéithe seo fite fuaite ina chéile sa dán seo. Ní hamháin go ndéantar oidhreacht phearsanta an fhile a cheiliúradh ach déantar ceiliúradh ar an bhfilíocht mar léiriú ealaíne ar mhórchéisteanna an traidisiúin, na teanga agus an domhain. Sa deireadh, modh léirithe is ea an ealaín, dar le Gadamer, nach mbaineann go dlúth le toisí pearsanta an ealaíontóra. Ina ionad sin, is bua ar leith de chuid na healaíne é an domhan mór a chur ar fáil dúinn:

Expressivity as he has already argued in *Truth and Method* is not an internal experience made exterior but rather the capacity to make an impression – to give

an imprint one might say – that we do not translate back into a psychological attitude on the part of the artist. On the contrary, the expressiveness of art has to do with its capacity to open up before us a possible world.³³⁰

Clabhsúr

Sa chaibidil seo, chuir mé romham mionscagadh a dhéanamh ar cheisteanna na teanga, na filíochta, an traidisiúin agus ar an mbealach faoi leith a ndéanann filíocht Jenkinson léiriú ar an domhan. Bunaíodh an anailís seo ar thuiscintí feiniméaneolaíocha Hans Georg Gadamer. Pléadh na himpleachtaí a bhaineann leis an éirim láidir gur traidisiún bearnach atá mar oidhreacht ag scríbeoirí na Gaeilge agus an chaoi go dtéann filíocht Jenkinson i ngleic leis an éirim sin ar bhealaí luachmhara agus cruthaitheach.

³³⁰J.M. Baker Jnr., 'Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer's Hermeneutics,' in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 149.

Iarfhocal

Dhírigh an tráchtas seo ar fhilíocht agus ar fhealsúnacht fhileata Bhiddy Jenkinson de réir na teoirice feiniméaneolaíochta.

Sa chéad chaibidil, rinneadh toisí lárnacha den tuiscint fheiniméaneolaíoch a rianú. Rinneadh teoiricí Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty agus Hans Georg Gadamer a phlé go ginearálta.

I gcaibidil a dó, pléadh roinnt de na himpleachtaí a bhain le hainm cleite Bhiddy Jenkinson. Is féidir a áiteamh go mbronnann an t-idirdhealú a dhéanann Jenkinson idir an t-ainm cleite agus an duine iarbhrí saoirse uirthi chun a bheith triaileach. An amhlaidh go bhfuil Jenkinson ag cur ina luí orainn gur spraoi í an scríbhneoireacht?

I gcaibidil a dó, rinneadh dhá mhórchoincheap de chuid Husserl a chur i bhfeidhm ar fhilíocht Bhiddy Jenkinson: síneadh amach an chomhfheasa agus an tsuibíacht tharchéimnitheach. In ionad iad a scarúint ó chéile, bhí Husserl ag iarraidh a léiriú gur buneilimintí ag idirghníomhú lena chéile i gcónaí iad an comhfhios daonna agus eolas oibiachtúil an domhain lena bhfuil an comhfhios ag síorchomhrá. Tagann Biddy Jenkinson le háiteamh seo Husserl nár cóir an comhfhios a dhealú ón eispéaras nuair a deir sí:

Love of life is a dangerous idea if life is treated as an abstract idea separated from living things. Life is loved in the silver down, the folded beechleaf in its brown winter husk, in the drowsy bluebottle resuscitated by the central heating and fussing like the elderly bachelor uncle it may well be, in the slight fimbriation on a passing stranger's lip.³³¹

Phléigh caibidil a dó an chaoi go ndéanann Jenkinson iontas den smaoineamh, de mhodhanna éagsúla na smaointeoireachta agus den chaoi a n-eascraíonn torthaí raidhsiúla as ár n-acmhainní chun smaoinimh. Go bunúsach, phléigh caibidil a dó an chaoi go ndéanann an comhfhios idirghabháil leis an saoldomhan.

Phléigh caibidil a trí an tuiscint atá againn, suibíachtaí, ar an saol agus ar an domhan. Sa léamh feiniméaneolaíoch, cuirtear an saoldomhan ar an tuiscint seo. Is coincheap lárnach é síneadh amach an chomhfheasa i leith an tsaoldomhain i dteoiric

³³¹Biddy Jenkinson, 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, Uimh. 1 (1991a), 32.

Husserl agus san fhealsúnacht fheiniméaneolaíoch i gcoitinne. Ag leanacht ón bplé i gcaibidil a dó ar shíneadh amach an chomhfheasa, déanann caibidil a trí staidéar ar an bhfarraige agus ar an spéir mar léiriú ar chomhfhios Jenkinson *ag síneadh* i leith an tsaoldomhain. Baineann cúinsí infinídeacha leis an bhfarraige agus leis an spéir. Cuireadh an argóint chun cinn go seasann siad mar léiriú ar an saoldomhan a thagraíonn don chomhthéacs ginearálta a thuigeann muid i leith an tsaoil agus i leith an domhain. I gcaibidil a trí, mar sin, rinneadh iarracht a léiriú go bhfuil an fharraige agus an spéir i gcroílár fhealsúnacht fhileata Bhiddy Jenkinson. Maíodh go bhfeidhmíonn siad mar léiriú meafarach ar an gclaonadh i bhfilíocht Jenkinson saoirse cruthaitheach a bhaint amach.

Ina theannta sin, cuireadh tús i gcaibidil a trí leis an bplé ar an idirghabháil idir suibiachtaí – an idirshuibiachtúlacht. Rinneadh plé ar an gcaoi go síneann suibiachtaí i leith a chéile sna dánta seo agus go bhfuil an fharraige agus an spéir (an saoldomhan) mar idirdhomhan eatarthu.

I gcaibidil a ceathair, rinneadh staidéar ar mhórdhán ‘Mis’ (2001) de réir theoiric Mhaurice Merleau-Ponty. Rinneadh machnamh agus forbairt sa chaibidil seo ar an idirshuibiachtúlacht mar chlaonadh lárnach i bhfilíocht Jenkinson. Pléadh an chaoi gur léiriú é an carachtar Mis ar cheiliúradh Jenkinson ar leabú an chomhfheasa i dtaithí na gcéadfaí agus an choirp. Ba mhian le Merleau-Ponty bealach smaointeoireachta a chur chun cinn a thabharfadh fogha faoin ró-bhéim ar shaol na hintleachtúlachta. Tosaíonn mórcheisteanna fealsúnachta, dar le Merleau-Ponty, nuair a dhéantar comhtháthú idir an duine agus an domhan. Baintear é seo amach nuair a shamhlaítear cumann idir an comhfhios agus an corp. Maíodh i gcaibidil a ceathair gur léir tríd an mórdhán ‘Mis’ an chaoi go dtéann comhfhios Mhis i ngleic leis an domhan trí mheán an choirp.

I gcaibidil a cúig, rinneadh staidéar ar mhórcheisteanna an traidisiúin, na teanga agus shaol an dúlra mar a léirítear iad i bhfilíocht Jenkinson. Rinneadh an staidéar seo de réir theoiric Hans Georg Gadamer. Dar le Gadamer go leanann an stair agus an traidisiún ar aghaidh ar bhealaí nach féidir linn a stiúradh go cinnte. Cuireann Biddy Jenkinson síos ar an gcaoi a dtéann an traidisiún ar aghaidh dár mbuíochas agus ar bhealaí nach féidir linn a mhúnlú. Agus í ag caint ar an bhfile Nuala Ní Dhomhnaill is léir, áfach, gur díol gliondair agus sásaimh do Jenkinson leanúnachas síoraí an traidisiúin:

Bhíos ag faire ar Nuala Ní Dhomhnaill ag léamh filíochta tamall ó shin. Chaith sí siar a cuid gruaige agus chuaigh an solas ann. Shamhlaíos drithle solais ag scinneadh siar thar gach ciabh, gach folt, gach cocán, gach glibe, gach cual i bhfilíocht na Gaeilge, ag spréacharnach ar an bplaitín maol a bhí ar Mhuireadhach Albanach, ag soilsiú ar mhothall trídathach Aimhirghin Ghlúinghil, é seasta ina churrach maidin gréine in Inbhear Scéine. Na Gaeil ag teacht i dtír, in Éirinn. Aimhirgin ag gabháil dóibh le dán. Go ritheadh na léasacha solais siar agus aniar ar dhromchla na filíochta i gcónaí.³³²

I gcaibidil a cúig, dírtear ar mhinicíocht na dtagairtí don traidisiún scríofa Gaeilge i bhfilíocht Jenkinson. Fágann modh tagartha agus tráchtareacht mheitealíteartha Jenkinson ar nósanna caomhnaithe an traidisiúin go bhfuil modh caomhnaithe le rianú ina saothar a fhéachann chuige stóráil agus athsheachadadh a dhéanamh ar réimse focal trína cuid filíochta. Anuas air sin, an bhféadfaí a rá go bhfuil Jenkinson ag iarraidh léitheoirí a oiliúint maidir le cleachtais filí an traidisiúin Ghaeilge? Sa teoiricíocht fheiniméaneolaíoch, creidtear nach síneann an comhfhiús i dtreo rudaí coincreideacha amháin. Feictear sa ráiteas seo a leanas de chuid Jenkinson an chaoi go síneann a comhfhiús scríbhneoireachta i dtreo an traidisiúin, idé a bhfuil, d'fhéadfá a rá, modhanna na cuimhne, na smaointeoireachta agus na samhlaíochta, go fiú, ag roinnt leis. Déanann an file cur síos ar mhodh comhfheasa an ghrá i leith na scríbhneoireachta agus úsáideann sí na focail 'stretching back' le cur síos a dhéanamh ar theagmháil a comhfheasa leis an traidisiún:

The writing is a matter of love, the kind I have been describing, a sustaining through my veins and verbs of something infinitely precious, a stretching back along the road we have come, a stand here in the present among the outnumbered and beleaguered but determined survivors of Gaelic Ireland.³³³

Níl an fhillíocht sa deireadh faoi iachall ar bith dar le Gadamer. Dar leis gur ann di agus is leor sin: 'Poetry is something that is made in such a way that it has no other meaning beyond letting something be there. There is no respect in which a linguistic work of art has to be there *for* anything. It is thus properly speaking something

³³²Biddy Jenkinson, 'Lirici Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne,' (Léacht Uí Chadhain) *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 2 (1999), 26.

³³³Biddy Jenkinson 'A Letter to an Editor,' *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1 (1991a), 34-35.

“made”³³⁴ Tugann John M. Connolly léargas dúinn faoi thuairim Gadamer nach mbaintear tuiscint iomlán amach riamh agus nach ceart don léitheoir a bheith ag súil le rún iomlán an údair a mheas go cruinn:

Hans-George Gadamer’s originality in the history of philosophical hermeneutics lies in his thoroughgoing rejection of the idea that understanding is ever finished or complete. He thus rejects the notion that to understand the meaning of a poem amounts to grasping fully the literary intentions of the author.³³⁵

Is léir, mar a chéile le Gadamer, gur leasc le Jenkinson go mbeadh aon fhreagra cinnte le fáil trí mheán na filíochta. Deir sí faoin bhfile: ‘The poet expects to receive at least 37 contradictory impressions of a possible reality and celebrate their inevitable and impossible unity ...’³³⁶

Clabhsúr

Is iad na téarmaí lárnacha feiniméaneolaíocha sa tráchtas a cheanglaíonn an léamh seo ar fhilíocht Biddy Jenkinson le chéile ó thús deiridh ná: an comhfhios, an tsuibhacht, an saoldomhan, an idirshuibhachtúlacht, agus an comhfhios i leith an domhain mhóir.

Sa deireadh, is modh anailíse í an fheiniméaneolaíocht nach bhféachann le naisc chúisiúla a dhéanamh dúinn le smaointe - ‘mental events’³³⁷ - an duine a mheas. Nuair atá ceisteanna aeistéitiúla idir chamáin, is modh léite í an anailís fheiniméaneolaíoch nach n-éilíonn léamh cinnte ar cad é go baileach a bhí i gceist ag an ealaíontóir agus an saothar ealaíne á cheapadh aige/aici. Ag teacht leis an teoiric seo, léiríonn Jenkinson gur díol iontais agus ceiliúrtha di aigne filí nach bhfuil múnlaí tuisceana réamhbheartaithe acu: ‘Is gile leo ná aon ní eile ar bith solas éidreorach a n-intleachtaí ...’³³⁸ Ardaíonn ráiteas Bhratu agus Mharculescu, mar sin, pointí tábhachtacha a fhóireann go mór don anailís is

³³⁴J.M. Baker Jnr., ‘Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer’s Hermeneutics,’ in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 149.

³³⁵John M. Connolly, ‘Gadamer and the Author’s Authority: A Language-game Approach,’ *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 44, No. 3 (1986), 271.

³³⁶Biddy Jenkinson, ‘A View from the Whale’s Back,’ *Poetry Ireland Review*, 52 (Spring, 1997), 61.

³³⁷Horia Bratu agus Ileana Marculescu, ‘Aesthetics and Phenomenology,’ *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Spring, 1979), 335.

³³⁸Biddy Jenkinson, ‘Lirici Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne,’ (Léacht Uí Chadhain) *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 1, (Eanáir, 1999), 14.

féidir a dhéanamh ar fhilíocht Jenkinson: ‘Among the basic postulates of phenomenology lies the determination to reduce causality of mental events, causal explanations, and reasons for acting, to bracket them from the proceedings of intentional analysis’.³³⁹

Ag leanacht uaidh sin, déanaim amach go seasann an cur chuige feiniméaneolaíoch mar fhráma teoiriciúil cuimsitheach a thugann míniú córasach ar an gcaoi gur leasc le Jenkinson an anailís ró-mhion ar cad is brí lena cuid filíochta:

Is táim á rá le duine ar bith a chumfadh cuid na filíochta
a dhéanfadh mionléarscáil de dhúthaigh na samhlaíochta,
a dhéanfadh daonáireamh
a d’ainmneodh Tobar an Fheasa
a chuirfeadh stápla in eireaball an bhradáin.

Is táim á rá leis...

[....]

ar fhaitíos go dtabharfadh sé taitneamh d’im seo mo
chuiginne
gan beann aige ar an mbreac ealaíonta sa bhláthach. (UB, 51)

³³⁹Horia Bratu agus Ileana Marculescu, ‘Aesthetics and Phenomenology,’ *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Spring, 1979), 335.

LEABHARLIOSTA

Bunsaothar Bhiddy Jenkinson

Filíocht

Baisteadh Gintlí (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 1986).

Uiscí Beatha (Baile Átha Cliath: Coiscéim: Baile Átha Cliath, 1988).

Dán na hUidhre (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 1991).

Amhras Neimhe (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 1997).

Rogha Dánta (Cork: Cork University Press, 2000).

Mis (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2001).

Oíche Bhealtaine (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2005).

Táin Rith (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2013).

Drámaí

Ó Rajerum! (Mara foilsíodh i bpáirt le “Aisling Ghéar” don léiriú i mBéal Feirste (as chló), 1999).

‘*Mise, Subhó agus Maccó*’ in *Gearrdhrámaí an Chéid*, Pádraig Ó Siadhail (eag.), (Indreabhán: Cló-Iarchonnachta, 2000).

‘Crosántacht’ a léiríodh ag Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge i gcomhar le Scoil na Gaeilge, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh. (10 – 11 Márta, 2007).

Gearrscéalta

An Grá Riabhach (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2000)

An tAthair Pádraig Ó Duinnín – Bleachtair (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2008).

Ó Duinnín - Bleachtair ar an Sceilg (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2011).

Scéalta do Pháistí

Mo Scéal Féin – Púca (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2004).

An Bhanríon Bess agus Gusaí Gaimbín (Baile Átha Cliath: Coiscéim, 2007).

Aistí Fileata le Biddy Jenkinson

‘Máire Mhac a tSaoi: The Clerisy and the Folk (P.I.R. 24): A Reply,’ *The Poetry Ireland Review*, Vol.25 (Earrach, 1989), 80.

- ‘An Lile Is Léir Dó...,’ *Comhar*, Iml. 50, Uimh. 8 (1991), 6-7.
- ‘A Letter to an Editor,’ *Irish University Review*, Vol. 21, No. 1, (1991a), 27-34.
- ‘A View from the Whale’s Back,’ *Poetry Ireland Review*, Vol. 52 (Earrach, 1997), 61-69.
- ‘Scrúdú Coinsiasa,’ *Comhar*, Iml. 51, Uimh. 5 (1992), 38-39.
- ‘Comhfhreagras,’ *Comhar*, Iml. 56, Uimh 10 (Oct., 1997).
- ‘Filí agus Léitheoirí,’ *Feasta*, (Samhain, 1997), 6-8.
- ‘An Bhliain 1959,’ *Comhar*, Iml.57, Uimh. 11 (1998), 16.
- ‘Reflection on Seathrún Céitinn,’ *The Poetry Ireland Review*, Vol. 59 (Geimhreadh, 1998), 17-19.
- ‘Liricí Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne,’ (Léacht Uí Chadhain) *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 1, (Eanáir, 1999), 13 – 16.
- Jenkinson, ‘Léacht Uí Chadhain: Liricí Deasa Neamhurchóideacha Ocht Líne,’ leagan foilsithe den léacht ar fáil in *Comhar*, Iml. 58, Uimh. 2 (Feabhra, 1999), 23 – 26.
- ‘Mar Mhalairt ar Dhán,’ *ROPES; Eagrán Speisialta: Fin de Siècle*, (Roinn an Bhéarla, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, 1999), 33.
- ‘Nuafhilíocht na Gaeilge i dtreo na Mílaoise,’ *Feasta*, (Eanáir, 2000a), 10-12.
- ‘Nuafhilíocht na Gaeilge i dtreo na Mílaoise,’ *Feasta*, (Feabhra, 2000b) 9-13.
- ‘Editorial/Eagarfhocal,’ *The Poetry Ireland Review*, Vol. 66 (2000), 3.
- ‘Recording Angels,’ *The Poetry Ireland Review*, Vol.80 (2004): 37-39.
- ‘Bailiúchán Bunúsach,’ *The Poetry Ireland Review*, Uimh. 87 (June, 2006), 28-30.

Agallaimh le Biddy Jenkinson

- ‘Comhar-Rále Biddy Jenkinson,’ Gabriel Rosenstock, *Comhar*, Iml. 44. Uimh. 5, (Bealtaine: 1985), 33-34.
- ‘Ceilpeadóir, Rí, Nóinín,’ Siobhán Ní Fhoghlú, *Oghma* 8, (1996), 62-69.
- ‘Ní hAnsa,’ Aifric Mac Aodha, *Comhar*, Iml. 71.9 (2011), 19-21.

Príomhailt Léirmheastóireachta ar shaothar Bhiddy Jenkinson

- Bourke, Angela, ‘Parallel Resources,’ *The Poetry Ireland Review*, Vol.72 (2002), 77-79.

Carson, Ciaran, 'Tracking the Words,' *Fortnight*, (May).

<http://www.coisceim.ie/bleachtaire.html> [Léadh Aibreán 2008].

Cronin, Michael, 'No Dead Flowers,' léirmheas ar *Oíche Bhealtaine*, *Poetry Ireland Review* 87, (2006) 80-83.

---, 'No Dead Flowers,' léirmheas ar *Oíche Bhealtaine*, *Poetry Ireland Review*, Vol.87 (2006), 80-83.

De Búrca, Máire, 'Biddy Jenkinson,' in Ríona Ní Fhrighil (eag.), *Filíocht Chomhaimseartha na Gaeilge*, (Baile Átha Cliath: Cois Life, 2010), 167-180.

Mhac an tSaoi, Máire, 'Biddy Jenkinson: Sampla d'Imaistriú Anama,' in Eoghan O'hAnluáin (eag.), *Leath na Spéire*, (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar, 1992), 61-73.

Mulvihill, Maureen E., 'Biddy Jenkinson (1949-),' *Irish Women Writers: An A-to-Z Guide*, in Alexander G. Gonzalez (ed.), (California: Greenwood Press 2006).

Ní Annracháin, Máire, 'Biddy Jenkinson: File na Saighead is an tSlánaithe,' *Oghma*, (1992), Iml. 32-39.

---, 'Gleann Maoiliúra', Biddy Jenkinson,' *Irish University Review*, Vol. 39.2 (2009), 310-19.

Ní Chinnéide, Máiréad, *Comhar*, Iml. 60, Uimh. 8 (2000), 21-22.

Ní Chléirchín, Caitríona, 'Abjection and Disorderly Elements of Corporeal Existence in the Irish-Language Poetry of Nuala Ní Dhomhnaill and Biddy Jenkinson,' *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol.30 (2010), 157-74.

---, 'Greann, Gnéis agus Grá i bhfilíocht Bhiddy Jenkinson: Scríbhneoireacht Charnabhalach agus Scigaithe ar an bhod,' imram.ie/wp-content/.../Greann-Gáire-agus-Gnéas-i-bhFilíocht-Bhiddy-Jenkinson.pdf (Lúnasa, 2015).

---, 'Léirmheas ar 'Táinrith', ' *Southword*, Vol. 26 (2014).

Ní Fhoghlú, Siobhán, 'Astonishment and Delight,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 34 (1992), 118-20.

Ní Ghairbhí, Róisín, 'Dúch: Cnámh Spáirne an Aistriúcháin,' *Comhar*, Iml. 61.4 (2001), 24-25.

Nic Dhiarmada, Bríona, 'Léirmheas ar *Dán na hUidhre*,' *Comhar*, Iml. 51 (1992), 25-26.

Nic Eoin, Máirín, 'Poetry in Irish: Recent Collections,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 22/23 (1988), 20-27.

Nic Íomhair, Caitlín, 'In Praise of Biddy Jenkinson,' *Irish Times*, (4ú June, 2015).

Ó Dúill, Gréagóir, 'Éiric,' *Comhar*, Iml. 74.7 (2014), 28-29.

Ó Dúshláine, Tadhg, 'Éiceolaí, Biddy Jenkinson,' *Comhar*, (Márta, 1996), 37-38.

Príomhshaothair Fheiniméaneolaíocha

Baker J.M. Jnr., 'Lyric as Paradigm: Hegel and the Speculative Instance in Gadamer's Hermeneutics,' in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 143-166.

Baldwin, Thomas (ed.), *Reading Merleau-Ponty: On Phenomenology of Perception* (London: Routledge, 2007).

Carmen, Taylor, agus Mark B. Hansen (ed.), *The Cambridge Companion to Merleau-Ponty* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

Connolly, John M., 'Gadamer and the Author's Authority: A Language-game Approach,' *Journal of Aesthetics and Art Criticism* Vol. 44, No. 3 (1986), 271-277.

Davidson, Scott and Marc-Antoine Vallée (ed.), *Hermeneutics and Phenomenology in Paul Ricoeur: Between Text and Phenomenon* (Basel, Switzerland: Springer Publishing, 2016).

Di Cesare, Donatella (trans. Niall Keane), *Gadamer: A Philosophical Portrait* (Bloomington: Indiana University Press, 2007).

Dostal, Robert J.(ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

Ferrarello, Susi, *Husserl's Ethics and Practical Intentionality* (Bloomsbury, 2014).

Gadamer, Hans Georg, *Truth and Method*, 2nd rev. edn. (1st English edn., 1975), trans. by J. Weinsheimer and D.G.Marshall (New York: Crossroad, 1975, 1989).

Gilsenan, Nordin, 'Like a Shadow in Water': Phenomenology and Poetics in the Work of Eiléan Ní Chuilleanáin,' *Irish University Review*, Vol. 37, No. 1 Eagrán Speisialta:

Eiléan Ní Chuilleanáin (Earrach/Samhradh, 2007), 98-114.

Gorner, Paul, 'Reid, Husserl and Phenomemology,' *British Journal for the History of Philosophy*, Vol. 9, No. 3, (2001).

Grün, Mauro, 'Gadamer and the Otherness of Nature: Elements for an Environmental Education,' *Human Studies*, 28 (2005), 157-171.

Günther Figal, 'The Doing of the Thing Itself: Gadamer's Hermeneutic Ontology of Language,' in Robert J. Dostal, (ed.), *The Cambridge Companion to Gadamer* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 102-125.

Hammer, Dean C., 'Meaning & Tradition,' *Polity*, Vol. 24, No. 4 (Samhradh, 1992), 551-567.

Haysom, Keith, 'Communicating Depth: Habermas and Merleau-Ponty on Language and Praxis,' *Political Theory*, Vol. 37, No. 5 (2009), 649-675.

Heap, James L. agus Philip A. Roth, 'On Phenomenological Sociology,' *American Sociological Review*, Vol. 38 (June, 1973), 354-367.

- Hedwig, Klaus, 'Intention: Outlines for the History of a Phenomenological Concept,' *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 39, No. 3 (March, 1979), 326-340.
- Horia Bratu agus Ileana Marculescu, 'Aesthetics and Phenomenology,' *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 37, No. 3 (Earrach, 1979), 335-349.
- Kearney, Richard, *Modern Movements in European Philosophy: Phenomenology, Critical Theory and Structuralism* (Manchester: Manchester University Press, 1994).
- Kumar, Jitendra, 'Consciousness and its Correlatives: Eliot and Husserl,' *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 28, No. 3 (March, 1968), 332-352.
- Lawn, Chris, *Gadamer: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum (Bloomsbury), 2006).
- Lobnik, Mirja, 'Echoes of the Past: Nomad Memory in Michael Ondaatje's *The English Patient*,' *South Atlantic Review*, Vol.72, No.4 (2007), 72-108.
- Madison, Gary, *The Phenomenology of Merleau-Ponty: A Search for the Limits of Consciousness* (Athens, OH: Ohio University Press, 1981).
- Matthews, Eric, *Merleau-Ponty: A Guide for the Perplexed* (London: Continuum, 2006).
- Merleau-Ponty, Maurice, *The Primacy of Perception and Other Essays*, in James M. Edie (ed. and trans.), (Evanston, IL: Northwestern University Press, 1964).
- , *The Phenomenology of Perception* (ed. Colin Smith), (London: Routledge, 2002).
- Moran, Dermot, *Introduction to Phenomenology* (London: Routledge, 2000).
- Primozic, Daniel Thomas, *On Merleau-Ponty* (Belmont, CA: Wadsworth, 2001).
- Ray, Marilyn A., 'The Richness of Phenomenology: Philosophic, Theoretic, and Methodological Concerns,' in Janice M. Morse (ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods* (London: Sage Publications, 1994).
- Said, Edward W., *Labyrinth of Incarnations: The Essays of Maurice Merleau-Ponty* (Gambier, OH: Kenyon College, 1967), 54-68.
- Schutz, Alfred, *The Phenomenology of the Social World* (Evanston, IL: Northwestern University Press, 1967).
- Warnock, Mary, *Existentialism* (Oxford, Oxford University Press, [1970] 2005).
- Wells, Alan, *Contemporary Sociological Theories* (University of California: Goodyear Publications, 1978).

Príomhailt Léirmheastóireachta

- Batten, Guinn, 'Boland, McGuckian, Ní Chuilleanáin and the Body of the Nation,' in Matthew Campbell, *The Cambridge Companion to Contemporary Irish Poetry*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 169-188.

- Begnal, Michael S., 'Comhthéacsanna Eile,' *The Poetry Ireland Review*, 74 (2002), 99-105.
- , 'Gràdh, Grá, Grá,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 75 (2002), 73-77.
- Bendall, Molly, 'Flower logic: The Poems of Medbh MacGuckian,' *Antioch Review*, Vol.48 (Summer, 1990), 367-371.
- Blake, James J., 'An Teanga Inniu: The Irish Language Today: Present-Day Irish-Language Fiction,' *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua*, 5.3 (2001), 128-41.
- , 'Béal Feirste: An Irish-Language Community,' *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua*, Vol.1.4 (1997), 138-43.
- Blake, Séamus, 'Seán Ó Tuama and Irish Gaelic in the Twentieth Century,' *American Journal of Irish Studies*, Vol. 8 (2011), 117-36.
- Bowen, Charles, 'Great-bladdered Medb: Mythology and Invention in the Táin Bó Cuailgne,' *Éire-Ireland*, Vol.10 (4) (1975), 14-34.
- Brazeau, Robert, 'Thomas Kinsella and Seamus Heaney: Translation and Representation,' *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua*, Vol.5.2 (2001), 82-98.
- Breathnach, P. A., 'The Chief's Poet,' *Proceedings of the Royal Irish Academy*, Vol.83C (1983), 37-79.
- , 'Form and Continuity in Later Irish Verse Tradition,' *Ériu*, Vol. 44 (1993), 125-138.
- Breathnach, R.A., 'The Lady and the King: a Theme of Irish Literature,' *Studies*, Vol. 42, No. 167 (1953), 321-336.
- Brisbois, Michael J., 'Tolkien's Imaginary Nature: An Analysis of the Structure of Middle-earth,' *Tolkien Studies* 2, (2005), 197-216.
- Butler, David, 'Slightly out of Synch': Joycean Strategies in Ciaran Carson's "The Twelfth of Never",' *Irish University Review*, Vol. 33:2 (2003), 337-355.
- Canny, Nicholas, 'The Formation of the Irish Mind: Religion, Politics and Gaelic Irish Literature 1580-1750,' *Past and Present*, Vol.95 (Oxford: *Oxford University Press*, 1982), 91-116.
- Carney, James, 'Society and the Bardic Poet,' *Studies*, Vol. 62, No. 247/248 (1973), 233-250.
- Considine, June, 'Quietish Things,' *Books Ireland*, Vol.137 (1989), 219.
- Cronin, Michael, 'Movie-Shows from Babel: Translation and the Irish Language,' *The Irish Review*, Vol. 14 (1993), 56-64.
- Dagger, Claire, 'Eithne Ban-Dia agus Ban-Naomh,' *Léachtaí Cholm Cille* XV, (1985), 61-78.
- De Bhaldraithe, Tomás, 'Mis and Dubhrois,' *Scríobh* 4, 1979, 60.
- De Fréine, Celia, 'Herstory,' *Books Ireland*, Vol.181 (1994), 281-82.

- De Paor, Louis, 'Cúrsaí Litríochta: Ceist, Cé Léifeadh Máirtín Ó Cadhain,' *Comhar*, Iml.66.11 (2006), 7-9.
- , 'Disappearing Language: Translations from the Irish,' *The Poetry Ireland Review*, 51 (1996), 61-68.
- , 'Léacht Phoiblí Duilleoga Éireannacha 2008,' *Irish Pages*, Vol.5.1 (2008), 51-68.
- Deane, Seamus, 'An Example of Tradition,' *The Crane Bag*, Vol. 3, No. 1, *The Question of Tradition*, 41-7 (1979).
- , 'To See Again The Stars,' *Field Day Review*, Vol.6 (2010), 178-205.
- Denman, Peter, 'Editorial,' *The Poetry Ireland Review*, Vol.34 (1992), 1-6.
- , 'Introduction,' *Irish University Review*, Vol. 21. No.1 (1991), 1-2.
- , 'Introduction,' *Irish University Review*, Vol.31 No. 2 (2001), 512-16.
- , 'Introduction,' *Irish University Review*, Vol.39 No. 2 (2009), x-xiii.
- Denvir, Gearóid, 'Continuing the Link: An Aspect of Contemporary Irish Poetry,' *The Irish Review*, No. 3 (1988), 40 - 54.
- , 'Ní sean go nua is ní nua go sean: Filíocht Nuala Ní Dhomhnaill agus Dioscúrsa na Gaeilge,' in Máirtín Ó Briain & Pádraig Ó Héalaí (eag.), *Téada Dúchais: Aistí in Ómós don Ollamh Breandán Ó Madagáin*, (Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta, 2002), 25-58.
- Donaldson, Elizabeth J., 'The Corpus of the Madwoman: Toward a Feminist Disability Studies Theory of Embodiment and Mental Illness,' *NWSA Journal*, Vol. 14 No. 3 (Fall, 2002), 99-119.
- Dunne, T. J., 'The Gaelic Response to Conquest and Colonisation: The Evidence of the Poetry,' *Studia Hibernica*, Vol. 20, (1980), 7-30.
- Eliot, T.S., 'Tradition and the Individual Talent,' *Selected Essays* (New York: Harcourt, Brace and Company, 1932).
- Epstein, Robert, "Fer in the north; I kan nat telle where": 'Dialect, Regionalism, and Philologism,' *Studies in the Age of Chaucer* 30, (2008), 95-124.
- Gibbons, Luke, 'Spaces of Time through Times of Space: Joyce, Ireland and Colonial Modernity,' *Field Day Review*, Iml 1. (2005), 71-86.
- Graham, Colin, 'Liminal Spaces': Post-Colonial Theories and Irish Culture,' *The Irish Review*, No. 16 *Defining Borders: Colony, City, Region* (1994), 29-43.
- Hannon, Dennis J., and Nancy Means Wright, 'Irish Women Poets: Breaking the Silence,' *The Canadian Journal of Irish Studies*, Vol.16.2 (1990), 57-65.
- Harman, Mark, 'Rough Magic: Translating "Buile Suibhne",' *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua*, Vol. 3.2 (1999), 122-28.
- , 'Repressibility,' *Books Ireland*, Vol. 264 (2004), 25-26.

Harris, Mary N., 'Beleaguered but Determined: Irish Women Writers in Irish,' *Feminist Review*, Vol. 51 (1995), 26-40.

Hollo, Kaarina, 'From the Irish: On "The Astrakhan Cloak",' *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua*, 3.2 (1999), 129-41.

Holmgren, Michele, 'Ossian Abroad: James Macpherson and Canadian Literary Nationalism, 1830-1994,'
<http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol50/holmgren.html> Íoslódaithe 16/10/2008.

Homem, Rui Carvalho, '“Neither Here Nor There”: Representing the Liminal in Irish Poetry,' *Irish University Review*, Vol. 35, No. 2 (2005), 288-303.

Hughes, Eamonn, 'Forgetting the Future: An Outline History of Irish Literary Studies,' *The Irish Review*, No. 25 (Geimhreadh, 1999 – Earrach, 2000), 1-15.

Hull, Vernam, 'Noíndean Ulad: the debility of the Ulidians,' *Celtica*, Vol.8 (1968) 1-42.

---, 'A Note on Buile Cuimhne Shuibne,' *Celtica*, Vol. 9 (1971, 212).

Ickstadt, Heinz, 'Emily Dickinson's Place in Literary History; or, the Public Function of a Private Poet,' *The Emily Dickinson Journal*, 10:1 (2001), 55-69.

Ikeda, Hiroko, 'Beyond the Borders of Ireland: Ní Dhomhnaill, Jenkinson and "The Tragedy of the Children of Lir",' *Journal of Irish Studies*, Vol. 21 (2006), 49-59.

---, 'Toward Our Own "Murúch: Reading Nuala Ní Dhomhnaill's "The Fifty Minute Mermaid",' *Journal of Irish Studies*, Vol.25 (2010). 36-47.

Johnston, Maria, 'Reading Irish Poetry in the New Century: Poetry Ireland Review 2000-2009,' *The Poetry Ireland Review*, Vol.100 (2010), 35-46.

Kiberd, Declan, 'Writers in Quarantine? The Case for Irish Studies,' *The Crane Bag*, Vol. 3 No. 1 (1979) 9-21.

Mac Giolla Léith, Caoimhín, 'Contemporary Poetry in Irish: Divided Loyalties and the Chimera of Continuity,' *The Irish Review*, No. 6 (Earrach, 1989), 46 – 54.

---, 'More Canon Fodder,' *The Irish Review*, Vol.11 (1991), 127-33.

Mac Cana, Prionsias, 'The Poet as Spouse of His Patron,' *Ériu*, Vol.39 (1988), 79-85.

---, 'Women in Irish Mythology,' *The Crane Bag*, Vol. 4:1 (1980), 7-11.

Mac Craith, Micheál, 'Ionracas James Macpherson?' in *Diasa Díograise: Aistí i gCuimhne ar Mháirtín Ó Briain* (Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta, 2009), 123-142.

---, 'Ovid, An Macalla agus Cearbhall Ó Dálaigh,' *Éigse*, Iml. 19, Uimh. 1 (1982), 103-120.

Mac Lochlainn, Antainn, 'Drámaí Na Gaeilge - Ná Ligtear i nDearmad Iad,' *Comhar*, Iml. 59.9 (1999), 17.

- Mac Mathúna, Liam, 'Irish Perceptions of the Cosmos,' *Celtica* 23, (School of Celtic Studies, 1999), 174-187.
- Mac Síomóin, Tomás, Ó Crónín Mícheál, Titley Alan, and Ó Cearnaigh, Seán, "Thoughts on Translation," *The Poetry Ireland Review*, Vol. 39 (1993), 61-71.
- MacCarthy, Catherine Phil, 'Editorial,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 59 (1998), 3.
- Marnell, Cian, 'Fiannaíocht agus Ficsean Eolaíochta – Athbhreith an Laoich,' in *Diasa Díograise: Aistí i gCuimhne ar Mháirtín Ó Briain* (Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta, 2009), 145-156.
- Mazzullo, Concetta, 'Flann O'Brien's Hellish Otherworld: from *Buile Suibhne* to *The Third Policema*,' *Irish University Review*, Vol. 25, No. 2 (Autumn – Winter, 1995), 318-327.
- McCarthy, Thomas, 'Editorial,' *The Poetry Ireland Review*, Vol. 11 (1984), 5-6.
- McCone, Kim, 'Cúlra Ind-Eorpach na Féinne,' *Léachtaí Cholm Cille* XXV, (1995), 7-29.
- McGregor, Deborah, 'Coming Full Circle: Indigenous Knowledge, Environment and Our Future,' *The American Indian Quarterly*, Iml 28.3 & 4, (2004), 385-410.
- Medbh McGuckian and Nuala Ní Dhomhnaill, "Comhrá," (Transcription of a conversation between Medbh McGuckian and Nuala Ní Dhomhnaill, with forward by Laura O'Connor) *The Southern Review*, 31:3 (Summer, 1995), 581-614.
- Moloney, Caitriona, 'The Hags of "Ulysses": The 'Poor Old Woman', Cathleen Ní Houlihan and the Phallic Mother,' *James Joyce Quarterly*, Vol. 34, No. 1/2. Joyce's Women (1996-1997), 103-120.
- Mulhall, Anne, 'Forms of Exile: Reading "Cyphers",' *Irish University Review*, Vol.37.1 (2007), 206-29.
- Murphy, Shane, 'You Took Away My Biography': The Poetry of Medbh Mc Guckian,' *The Irish University Review*, Vol. 28 No.1 (Spring-Summer, 1998), 110-132.
- Nagy, Joseph Falaky, 'In Defense of Rómánsaíocht,' *Eriú*, Vol. 38 (1987), 9-26.
- , 'Observations on the Ossianesque in Medieval Irish Literature and Modern Irish Folklore,' *Journal of American Folklore*, Vol. 114 (Fall, 2001), 436-446.
- , 'The Wisdom of the Geilt,' *Éigse*, 19/1 (1982), 44-60.
- Neville, Grace, 'Returning the Gaze: Men and Masculinities in the Dánta Grádha,' *Proceedings of the Harvard Colloquium*, Vol. 18/18 (1998/1999), 298-311.
- Ní Annracháin, Máire, 'An Gearrán A Chaoín,' *Léachtaí Cholm Cille*, Iml. X (1980), 77-96.
- , 'An tSuibiacht Abú, an tSuibiacht Amú,' (Léacht Uí Chadhain) *Oghma* 6, (1994), 11-22.
- , "Ait Liom Bean a bheith ina file," *Léachtaí Cholm Cille*, XII (1982), 145-182.

- Ní Chinnéide, Mairéad, 'Easpa Drámaíochta,' *Comhar*, Iml.69.7 (2009), 8-11.
- , 'Trí Phriosma Inscene,' *Comhar*, Iml.63.9 (2003), 14-16.
- Ní Chléirchín, Caitríona, 'Guthanna Ildaite Innti,' *Comhar*, Iml. 68.3 (2008), 10-17.
- , 'Fuinneamh Úrnua agus Slánú na Litríochta Gaeilge,' *Irish Pages*, Iml. 5.2 (2008), 43-51.
- , 'Milseacht Dhubh,' *Comhar*, 70.5 (2010), 25-26.
- , 'Todhchaí na Scríbhneoireachta Gaeilge: Bláthú, Péacadh Agus Dóchas,' *Comhar*, Iml. 70.6 (2010), 6-9.
- Ní Dhomhnaill, Nuala, 'Mis and Dubh Ruis: A Parable of Psychic Transformation,' *Selected Essays* (Bailte Átha Cliath: New Island Publishing, 2005) 80-8.
- , 'What Foremothers?' *Poetry Ireland Review*, No.36 (Autumn, 1992), 18-31.
- Ní Fhoghlú, Siobhán, 'Beocht Agus Forbairt,' *Books Ireland*, Iml. 240 (2001), 140.
- , 'Eadrainn: Col Ag Mná Le Próschruthú i nGaeilge?' *Comhar*, Iml. 50.8 (1991), 4-5.
- Ní Fhrighil, Ríona, 'Faitíos Imní an Scáthaithe: Eavan Boland agus Nuala Ní Dhomhnaill,' *New Hibernia Review*, 6.4 (2002), 136-149.
- Ní Ghearbhuigh, Ailbhe, 'Agallamh na Nollag,' *Comhar*, Iml. 72.12 (2012), 20-21.
- Nic Congáil, Ríona, Ní Ghearbhuigh Ailbhe, Ní Chleircín, Caitríona, and Mac A'Bhaird Proinsias, 'An Lucht Fileata,' *Comhar*, Iml.70.9 (2010), 13-15.
- Nic Dhiarmada, Bríona, 'Bláthú an Traidisiúin,' *Comhar*, Iml. 46, Uimh. 5 (1987), 23-29.
- , 'Utopia, Anti-Utopia, Nostalgia and Ó Cadhain,' *The Canadian Journal of Irish Studies*, Vol. 34, No. 1 (2008), 53-57.
- , 'Ceist Na Teanga - Dioscúrsa Na Gaeilge, an Fhilíocht, Agus Dioscúrsa Na mBan,' *Comhar*, Iml.51.5 (1992), 160-67.
- Nic Eoin, Máirín, 'Facts and Fictions,' *Fortnight*, Vol.316 (1993) 12-14.
- , 'Léirmheas ar *Teagmháil agus Tnúthán: Apastróf i bhFhilíocht na Nua-Gaeilge*,' *Studia Hibernica*, Iml.35 (2008), 255-58.
- , 'Ó Cadhain, Kafka agus Litríocht Uirbeach na Gaeilge,' *Irish Pages*, Iml.5.2 (2008), 183-95.
- , 'Secrets and Disguises? Caitlín Ní Uallacháin and Other Female Personages in Eighteenth-Century Irish Political Poetry,' *Eighteenth-Century Ireland/Iris an dá chultúr*, Vol. 11 (1996), 7-45.
- , 'Idir Dhá Theanga: Fadhb an Bhéarla i gCritic Liteartha Na Gaeilge,' *Comhar*, Iml.51.5 (1992), 24-37.

- Nic Pháidín, Caoilfhionn, 'An Fhilíocht Chomhaimseartha: Réamhrá,' *Comhar*, Iml.45.10 (1986), 27-31.
- Niiler, Luke, 'Timely, Again: Tolkien's Fantastic Ecology,' *Academic Exchange Quarterly*, 7:4 (Winter, 2003), 97-101.
- Ó Buachalla, Breandán, 'Review Article: Poetry and Politics in Early Modern Ireland,' *Eighteenth-Century Ireland/ Iris an dá chultúr*, Vol. 7 (1992), 149-175.
- Ó Cathasaigh, Tomás, 'Tóraíocht Dhiarmada agus Gráinne,' in Pádraig Ó Fiannachta (eag.), *An Fhiannaíocht: Léachtaí Cholm Cille*, Iml. 25 (1995), 30-46.
- Ó Coileáin, Seán, 'Some problems of History and Story,' *Ériu*, Vol. 32 (1981), 115-136.
- O'Connor, Laura, 'Translation through the Macaronic: Gearóid Mac Lochlainn's Sruth Teangacha / Stream of Tongues,' *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua*, Vol.13.1 (2009), 73-94.
- , 'The Cambridge Companion to Contemporary Irish Poetry,' *South Atlantic Review*, Vol.71.1 (2006), 162-65.
- O'Connor, Mary, "'Rising out": Medbh McGuckian's Destabilizing Poetics," *Éire-Ireland* 30, (Winter, 1996), 154-72.
- Ó Cruailaoich, Gearóid, 'Continuity and Adaptation in Legends of Cailleach Bhéarra,' *Béaloidéas*, Vol. 56 (1988), 153-178.
- , 'Non-Sovereignty Queen Aspects of the Otherworld Female in Irish Hag Legends: The Case of Cailleach Bhéarra' in Pádraig Ó Héalaí (eag.) *Béaloidéas* 62-3: *Glórtha ón Osnádúr: Sound from the Supernatural*, (1994-5), 147-162.
- Ó Dúill, Gréagóir, 'Infinite Grounds for Hope?: Poetry in Irish Today,' *The Poetry Ireland Review*, Vol.39 (1993), 10-27.
- Ó Fiannachta, Pádraig, 'Buile Shuibhne,' *Léachtaí Cholm Cille*, Iml.X (1980), 120-135.
- Ó Héalaí, Pádraig, 'An Dúlra sa Bhéaloidéas,' *Léachtaí Cholm Cille*, Iml. XI (1980), 50-76.
- Ó hÓgáin, Dáithí, 'Magic Attributes of the Hero in Fenian Lore,' *Béaloidéas*, Vol. 54-55 (1986-1987), 207-242.
- Ó Muirthile, Liam, 'Eagarfhocal,' *Poetry Ireland Review*, Vol.49 (Spring, 1996).
- O'Nolan, T.P., 'Mor of Munster and the Tragic Fate of Cuanu Son of Cailchin,' *PRIA Section C*, Vol. 30 (1912), 261-282.
- O'Rahilly, T.F., 'On the Origin of the Names Érainn and Ériu,' *Ériu*, Vol. 14 (1946), 7-28.
- O'Riordan, Michelle, 'Historical Perspectives on the Gaelic Poetry of "The Hidden Ireland",' *The Irish Review*, Vol. 4 (Spring, 1988), 73-81.

- Ó Riordan, Michelle, 'Nithe Fiáine?' *Comhar*, Iml. 49.1 (1990), 28.
- Ó Séaghdha, Barra, 'The Tasks of the Translator,' *The Irish Review*, Vol.14 (1993), 143-47.
- Ó Tuairisc, Eoghan, 'The Psychic Partition,' *Irish Pages*, Vol.1 No. 2 The Justice Issue ([1975], Autumn/Winter 2002/2003), 171-173.
- Owens, Cólín, "'Clay" (2): The Myth of Irish Sovereignty,' *James Joyce Quarterly*, Vol. 27, No. 3, (1990), 605-14.
- Prút, Liam, 'Biddy an Bleachtaire,' *Comhar*, Iml. 69.3 (2009), 23.
- Radford, F.L., 'Daedulus and the Bird Girl: Classical Text and Celtic Subtext' in a 'A Portrait,' *James Joyce Quarterly*, Vol. 24, No.3 (1987), 253-274.
- Rosenstock, Gabriel, 'Filíocht Agus Traidisiún,' *Comhar*, Iml. 46.6 (1987), 15-16.
- , and Carson Ciaran, 'Aspects of Irish-Language Poetry and its Miraculous Survival,' *The Poetry Ireland Review*, Vol.105 (2011), 21-34.
- S. Ó C. "Introduction," *The Poetry Ireland Review*, Vol.39 (1993), 1-9.
- Thiem, Jon, 'The Textualization of the Reader in Magical Realist Fiction,' in L. Zamora & W. Farris (eds.), *Magical Realism: Theory, Fiction, History, Community* (Durham, London: Duke University Press, 1995), 235 – 47.
- Titley, Alan, 'Contemporary Irish Literature,' *The Crane Bag*, Vol. 5, No.2, *Irish Language and Culture: An tEagrán Gaelach* (1981), 59-65.
- , 'Ní hAnsa,' *Comhar*, Iml.71.3 (2011), 16-19.
- , 'Patrick Dinneen: Lexicography and Legacy,' *Studies: An Irish Quarterly Review*, Vol.103.412 (2014), 485-98.
- , 'Rogha na n-Údar,' *Comhar*, Iml.74.8 (2014), 26-27.
- Toraiwa, Naoko, 'Translation as an Exit: Medbh Mc Guckian's "On Ballycastle Beach",' *Journal of Irish Studies*, Vol. 17 (2002), 34-47.
- Tymoczko, Maria, 'Molly's Gibraltar and the Morphology of the Irish Otherworld,' *Irish University Review*, Vol. 20 No. 2 (1990), 264-281.
- , 'Sovereignty Structures in "Ulysses",' *James Joyce Quarterly*, Vol. 25, No. 4 (1988), 445-464.
- , 'Symbolic Structures in "Ulysses" from Early Irish Literature,' *James Joyce Quarterly*, Vol. 21 (1984), 215-230.
- , 'The Broken Lights of Irish Myth': Joyce's Knowledge of Early Irish Literature,' *James Joyce Quarterly*, Vol. 29 No. 4 (1992), 763-774.
- , 'Unity and Duality: A Theoretical Perspective on the Ambivalence of Celtic Goddess,' *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol. 5 (1985), 22-37.

Uí Laighléis, Gearóidín, 'The Journey of Irish Literature,' *Journal of Irish Studies*, Vol.16 (2001), 31-39.

Wenzell, Tim, 'Eco-criticism, Early Irish Nature Writing, and the Irish Landscape Today,' *Iris Éireannach Nua*, Vol.13:1 (Earrach, 2009), 125-139.

Wondrich, Roberta Gefter, 'Exilic Returns: Self and History outside Ireland in Recent Irish Fiction,' *Irish University Review*, Vol. 30, No. 1, *Special Issue: Contemporary Irish Fiction* (2000), 1-16.

Wood, Juliette, Rev. of *Defending Middle-Earth. Tolkien: Myth and Modernity* *Folklore* 109, (1998), 114-115.

Woods, Macdara, 'Spirit of Place,' *The Poetry Ireland Review*, Vol.60 (1999), 68-71.

Na Príomhleabhair a Ceadaíodh

Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism* (London and New York: Verso, [1983] 2006).

Bachelard, Gaston, *The Poetics of Reverie* (Boston: Beacon, 1971).

Bhabha, Homi K., *The Location of Culture*, (Londain/ New York: Routledge, 1994).

Boland, Eavan, *Object Lessons: The Life of the Woman and the Poet in Our Time* (New York: Norton, 1995).

Bourke, Angela, 'Iníon Rí an Oileáin Dhorchá,' in Gearóid Denvir agus Aisling Ní Dhonnachadha (eag.), *Gearrscéalta an Chéid* (Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta, 2000).

Calvino, Italo, *Cosmicomics*, (Bristol: Picador, [1965] 1994).

Campbell, Matthew J. B., *The Cambridge Companion to Contemporary Irish Poetry*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

Carter, Angela, *The Bloody Chamber* (London: Vintage, 2006).

Cook, Eleanor, *Against Coercion: Games Poets Play* (California: Stanford University Press, 1998).

Corcoran, Neil, (ed.), *The Chosen Ground: Essays on the Contemporary Poetry of Northern Ireland* (Bridgend: Seren Books, 1992).

Corkery, Daniel, *The Hidden Ireland: a Study of Gaelic Munster in the Eighteenth Century* (California: Gill, 1924).

de Paor, Louis, *The Brindled Cat and the Nigthingale's Tongue* (Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta, 2014).

Derrida, Jacques, *Writing and Difference (aistrithe ag Alan Bass)* (London: Routledge & Kegan Paul, 1978).

Eagleton, Terry, *Literary Theory: An Introduction* (Minneapolis, MN: The University of Minnesota Press, 1997).

---, *Walter Benjamin or Towards a Revolutionary Criticism* 'A Berlin Chronicle' (London: New Left Books (Verso)), 1981.

Ellis, David, *Wordsworth, Freud and the Spots of Time: Interpretation in the Prelude* (New York: Cambridge University Press, 1985).

Ellmann, Maud, *The Poetics of Impersonality: T.S. Eliot and Ezra Pound* (Cambridge: Harvard University Press, 1987).

Frost, Robert, Connery Lanthem, Edward (ed.), *The Poetry of Robert Frost: The Collected Poems, Complete and Unabridged* in (New York: Henry Holt & Company, Inc., 1969).

Gilbert, Sandra, 'Introduction' in Virginia Woolf, *Orlando: A Biography* (London: Penguin Books, 1993), xi–xxxl.

Haberstroh, Patricia, *Women Creating Women: Contemporary Irish Women Poets* (Dublin: Attic Press, 1996).

Hutcheon, Linda and Mario J. Valdés (ed.), *Rethinking Literary History: A Dialogue on Theory* (New York: Oxford University Press, 2002).

Jackson, Kenneth, *Studies in Early Celtic Nature Poetry* (London: Cambridge University Press, 1935).

Joynt, Maud (eag.), '*Tromdámh Guaire*,' *Mediaeval Modern Irish series 2*, (Dublin: Dublin Stationery Office, 1941).

Kirkland, Richard, *Literature and Culture in Northern Ireland Since 1965: Moments of Danger* (New York: Longman, 1996).

Knott, Eleanor, *An Introduction to Irish Syllabic Poetry of the period 1200-1600* (Baile Átha Cliath: DIAS, [1928] (1957)).

Kristeva, Julia, *Julia Kristeva Interviews* (ed. Ross Guberman) (New York: Columbia University Press, 1996).

Leerssen, Joep, *Mere Irish and Fíor-Ghael: Studies in the idea of Irish Nationality: its Development and Literary expression prior to the Nineteenth Century* (Cork, Cork University Press, 1996).

Lloyd, David, *Anomalous States: Irish Writing and the Post-Colonial Moment* (Dublin: Lilliput Press Ltd., 1993).

---, *Ireland after History* (Cork: Cork University Press, 1999).

Longley, Edna, *The Living Stream: Literature and Revisionism in Ireland* (Newcastle upon Tyne: Bloodaxe Books, 1994).

Mac Airt, Seán (ed.), *Leabhar Branach: The Book of the O'Byrnes*, (Dublin: DIAS, 1944).

Mac Craith, Mícheál agus Pádraig Ó Héalaí (eag.), *Diasa Díograise: Aistí i gCuimhne ar Mháirtín Ó Briain* (Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta, Indreabhán, 2009).

Mac Craith, Mícheál, *Lorg na hÍasachta ar na Dánta Grá* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Teo., 1989).

Mac Murchaidh, Ciarán (eag.), *Who Needs Irish? Reflections on the Importance of the Irish Language Today* (Baile Átha Cliath: Veritas, 2004).

---, *Filíocht Ghrá na Gaeilge: Love Poems in Irish* (Baile Átha Cliath: Cois Life, 2008), 66.

Manguel, Alberto, *A History of Reading* (New York: Viking Penguin, 1996).

Marotti, Arthur F. agus Michael D. Bristol (ed.), *Print, Manuscript and Performance: The Changing Relations of the Media in Early Modern England* (Athens: Ohio State University Press, 2000).

Mc Afee, Noelle, *Julia Kristeva* (New York, Routledge, 2004).

Mc Closkey, James, *Guthanna in Éag: An Mairfidh an Ghaeilge Beo?* (Baile Átha Cliath: Cois Life Teo, 2001).

McBride, Ian (ed.), *History and Memory in Modern Ireland* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).

Murphy, Gerard, *Early Irish Lyrics* (Dublin: Four Courts Press, [1956] 1998).

Nettle, Daniel and Romaine, Suzanne, *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages*, (Oxford: Oxford University Press, 2000).

Ní Dhonnachadha, Máirín (eag.), *Nua Léamha: Gnéithe de Chultúr: Stair agus Polaitíocht na hÉireann c.1600-1900* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta, 1996).

Ní Fhrighil, Ríona, *Briathra, Béithe agus Banfhillí: Filíocht Eavan Boland agus Nuala Ní Dhomhnaill* (Baile Átha Cliath, An Clóchomhar Tta.: 2008).

Ní Fhrighil, Ríona, (eag.), *Filíocht Chomhaimseartha na Gaeilge* (Baile Átha Cliath: Cois Life, Baile Átha Cliath, 2010).

Nic Eoin, Máirín, *B'ait Leo Bean: Gnéithe den Ídé-eolaíocht Inscne i dTraidisiún Liteartha na Gaeilge* (Baile Átha Cliath: An Clóchomhar, 1998).

---, *Trén bhFearann Breac: An Díláithriú Cultúir agus Mualitríocht na Gaeilge* (Baile Átha Cliath: Cois Life Teo, 2005).

Ó hÓgáin, Daithí, *An File: Staidéar ar Osnádúirthacht na Filíochta sa Traidisiún Gaelach* (Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair, 1982).

Ó Rathaille, Tomás, (eag.), *Dánta Grádha: An Anthology of Irish Love Poetry 1350-1750* (Corcaigh: Cló Ollscoile Chorcaí, [1925] 1994).

Ó Tuama, Seán & Kinsella, Thomas (eag. & aistr.), *An Duanaire 1600-1900: Poems of the Dispossessed* (Port Laoise: Dolmen Press/Bord na Gaeilge, 1981).

Parkinson Zamora, Lois & Farris, Wendy B. (ed.), *Magical Realism: Theory, Fiction, History, Community* (Durham/London: Duke University Press, 1995).

Perloff, Marjorie, *The Poetics of Indeterminacy: Rimbaud to Cage* (Evanston, IL: North Western University Press, 1981).

Rich, Adrienne, *What is Found There: Notebooks on Poetry and Politics* (London: Virago Press, 1995).

Showalter, Elaine, (ed.), *The New Feminist Criticism: Essays on Women, Literature and Theory* (London: Virago Press, 1986).

---, *A Literature of their own: from Charlotte Brontë to Doris Lessing* (London: Virago Press, [1978] 1993).

Steiner, George, *On Difficulty and other Essays* (Oxford: Oxford University Press, 1978).

---, *Real Presences* (London: Faber and Faber, 1989).

Stonum, Gary L., *The Dickinson Sublime* (Wisconsin: University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1990).

Woolf, Virginia, *A Room of One's Own* (Orlando: Harcourt Inc., [1929], 1989).